

XVIII. YÜZYIL KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE MEVSİMLER

(Yüksek Lisans Tezi)

Fatma AKDOĞMUŞ DEMİR

Kütahya - 2019

T.C.
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

XVIII. YÜZYIL KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE MEVSİMLER

Danışman:
Doç. Dr. Atilla BATUR

Hazırlayan:
Fatma AKDOĞMUŞ DEMİR

Kütahya –2019

Kabul ve Onay

Fatma AKDOĞMUŞ DEMİR'in hazırladığı "XVIII. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinde Mevsimler" başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

...../...../2019

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Doç. Dr. Atilla BATUR (Danışman)		
Doç. Dr. Ersen ERSOY		
Doç. Dr. Muvaffak ELATUN		

Doç. Dr. Ayhan KAHRAMAN
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “XVIII. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinde Mevsimler” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2019

Fatma AKDOĞMUŞ DEMİR

Özgeçmiş

1988 yılında Kütahya'nın Pazarlar ilçesinde doğdu. İlköğrenimi Pazarlar İlköğretim Okulundan, ortaöğretimi Pazarlar Çok Programlı Lisesinden derece ile bitirdi. 2005 yılında İnönü Üniversitesi Adıyaman Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü kazandı. Bir yıl burada öğrenim gördükten sonra Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne geçiş yaparak 2009 yılında mezun oldu. Aynı yıl Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Tezsiz Yüksek Lisans programını kazanarak 2010 yılında bitirdi. Daha sonra Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans programını kazandı. 2011 yılında Hakkâri Üniversitesinde Öğretim Görevlisi olarak göreve başladı. Halen bu görevine devam etmektedir. Evli ve bir çocuk annesidir.

ÖZET

XVIII. YÜZYIL KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE MEVSİMLER

AKDOĞMUŞ DEMİR, Fatma

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Attila BATUR

Haziran, 2019, 369 sayfa

XVIII. yüzyıl Klasik Türk Şiirinde mevsimsel unsurlar oldukça önemli bir yer ihtiva etmektedir. İnsanların günlük yaşamında mevsimler, bireylerin yaşam standartlarından psikolojilerine, hatta düşünsel özelliklerine kadar birçok noktada etkilendiği faktörler arasında yer almaktadır. Şairler de yaşadıkları dönem ve şartlar içinde verdikleri eserlerinde çevresel faktörlerin etkisi altında kalmıştır.

Bu çalışma kapsamında XVIII. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinde mevsimler ve mevsimsel unsurların şiire yansımaları, benzetme unsurları ve etkileri dört ana mevsim olarak ilkbahar, yaz, sonbahar, kış ana başlıkları ve nevbahar ile nevruz altbaşlıkları altında ele alınmıştır.

Çalışma kapsamında evren olarak seçilen XVIII. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatında eser vermiş, bu yüzyılda yaşamış şairlerden öne çıkan toplam otuz şairin divanı örneklem olarak seçilmiş, seçilen bu divanlar mevsimsel unsurlar bağlamında fişleme yöntemi ile taranarak çalışmanın başlıkları altında tasnif edilmiştir.

Bu çalışmanın yöntemi durum araştırması yöntemi olup, çalışma kapsamında taranan divanlarda yer alan mevsimsel unsurlara dair beyit ve manzumeler çalışmanın amacı doğrultusunda tasnif edilmiş ve açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: XVIII. Yüzyıl, Klasik Türk Şiiri, Mevsim, Tabiat

ABSTRACT**SEASONS IN 18TH CENTURY CLASSICAL TURKISH POETRY****AKDOGMUS DEMİR, Fatma****Master's Thesis, Department of Turkish Language and Literature****Supervisor: Assoc. Dr. Attila BATUR****June, 2019, 369 pages**

Seasonal factors have important a place in 18th Century Classical Turkish Poetry. Seasons in people's daily life are among the factors that affect individuals at many points from their living standards to their psychology and even their intellectual characteristics. Poets were under the influence of enviromental factors in their works in the period and conditions in which they live.

In this study, seasons at 18TH Century Classical Turkish Poetry and the impact of seasonsal factors, elements of metaphor and its effect was viewed as four main topics as spring, summer, winter and autumn and in adition as sub titles nevbahar and nawruz.

18TH Century Divan (all poems written and sorted by same poet) of thirty poets, who came to prominence from the poets who lived in this century, were selected as samples, and these divans were scanned with the plug-in method in the context of seasonal elements and classified under the titles of the study.

In this scope of work, divans which came to prominence from the thirty poets who belonged to in 18TH Century Classical Turkish Literature, were selected as sample, and these poems were looked through card indexing technique in the context of seasonal elements and classified under the titles of the study.

The method of this study is the situation research method and the couplets and poems about the seasonal elements in the divan look through within the scope of the study are classified and explained for the purpose of the study.

Key words: Classical Turkish Poetry, Season, Time, Nature

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, Klasik Türk Şiirinde XVIII. yüzyıl ele alınarak mevsimsel unsurların şiire ve şaire etkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamında bu yüzyıla ait otuz divan örneklem olarak tesbit edilerek, mevsimle ilgili unsurlar açısından değerlendirilmiştir. Bu çalışma ile Klasik Türk Şiiri üzerinde yapılacak araştırmalara kaynak teşkil etmek amaçlanmıştır.

Çalışma süresince benden desteğini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Atilla BATUR'a, değerli hocalarım Doç Dr. Ersen ERSOY'a, Dr. Öğretim Üyesi Kadir GÜLER'e, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Doç. Dr. Muvaffak EFLATUN'a ve Akdeniz Üniversitesi Öğretim Görevlisi Yusuf YILMAZ'a teşekkürü bir bir borç bilirim.

Ayrıca, tüm eğitim hayatım boyunca bana destek olan, beni bu günlere getiren annem Naciye AKDOĞMUŞ ve babam Hakkı AKDOĞMUŞ'a, tez çalışmamın başından sonuna kadar kıymetli fikirleri ile bana yardımcı olan eşim Tahir DEMİR'e ve hayatıma ayrı bir anlam katan canım oğlum Ahmet Kerem DEMİR'e minnet ve şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR.....	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM BAHAR MEVSİMİ

1.1. BAHAR MEVSİMİ	15
1.2. BAHAR MEVSİMİ İLE İLGİLİ BENZETME UNSURLARI.....	15
1.2.1. Bahar-Hüsn	15
1.2.2. Bahar-Hatt.....	18
1.2.3. Bahar-Yaprak.....	25
1.2.4. Bahar-Çeşm	27
1.2.5. Bahar-Bağ	29
1.2.6. Bahar-Yüz.....	34
1.2.7. Bahar-Ömür	35
1.2.8. Bahar-Gevher.....	37
1.2.9. Bahar-Vakt-i Seher	38
1.2.10. Bahar – Şita.....	40
1.2.11. Bahar-İşret	42
1.2.12. Bahar-Gül ile Bülbül.....	49
1.2.12.1. Bahar-Bülbül	57
1.2.12.2. Bahar-Gül	60
1.2.13. Bahar-Hazan	67
1.2.14. Bahar-Sevgili	72
1.2.15. Bahar-Sabah/Rüzgâr	77
1.2.16. Bahar-Gonca	79
1.3. BAHAR MEVSİMİ ÇİÇEKLER VE BİTKİLER	84
1.3.1. Bahar Mevsimi ve Çiçekler	84
1.3.1.1. Bahar-Gül	88
1.3.1.2. Bahar-Gonca.....	95
1.3.1.3. Bahar-Lâle	99
1.3.1.4. Bahar-Sünbül	108
1.3.1.5. Bahar-Nergis.....	113
1.3.1.6. Bahar-Benefşe	116
1.3.1.7. Bahar-Yasemen	118
1.3.1.8. Bahar-Süsen.....	120
1.3.1.9. Bahar-Karanfil	121

1.3.2. Bahar Mevsimi ve Bitkiler.....	123
1.3.2.1. Bahar-Sebz.....	123
1.3.2.2. Bahar-Meyve/Ağaç.....	126
1.4. BAHAR MEVSİMİ VE PSİKOLOJİ.....	130
1.4.1. Bahar-Eğlence.....	130
1.4.2. Bahar-Şevk.....	132
1.4.3. Bahar-Neşe/Sevinç.....	135
1.4.4. Bahar-Coşku	138
1.5. BAHAR MEVSİMİ VE ZAMAN.....	139
1.5.1. Bahar-Bayram.....	141
1.6. BAHAR MEVSİMİ VE MEKAN	144
1.6.1. Bahar-Çemen	144
1.6.2. Bahar-Gül Bahçesi.....	159
1.6.2.1. Bahar-Gülzar	159
1.6.2.2. Bahar-Gülşen	167
1.6.2.3. Bahar-Gülistan.....	177
1.6.3. Bahar-Bağ	184
1.6.4. Bahar-Lâlezar.....	192
1.7. BAHAR MEVSİMİ İLE İLGİLİ İSİMLENDİRMELER.....	196
1.7.1. Nevbahar	196
1.7.1.1. Nevbahar- Mekân	196
1.7.1.1.1. Nevbahar-Gülzar	196
1.7.1.1.2. Nevbahar-Gülşen.....	199
1.7.1.1.3. Nevbahar-Gülistan	201
1.7.1.1.4. Nevbahar-Çemen.....	202
1.7.1.1.5. Nevbahar-Sebz	204
1.7.1.1.6. Nevbahar-Bağ	206
1.7.1.1.7. Nevbahar-Lâlezar	209
1.7.1.2. Nevbahar-Benzetme Unsurları	210
1.7.1.2.1. Nevbahar-Nakş-u Nigâr	210
1.7.1.2.2. Nevbahar-Neşe	212
1.7.1.2.3. Nevbahar-İşret.....	215
1.7.1.2.4. Nevbahar-Gül	220
1.7.1.2.5. Nevbahar-Çiçekler	223
1.7.1.2.6. Nevbahar-Gül ile Bülbül	226
1.7.1.2.7. Nevbahar-Hüsn	229
1.7.1.2.8. Nevbahâr-Hazan.....	232
1.7.1.2.9. Nevbahar-Gonca	233
1.7.2. Nevruz.....	235
1.7.2.1. Nevruz-Gülşen/Gülistan	236

1.7.2.2. Nevruz-Bağ/Çemen	238
1.7.2.3. Nevruz-Sevinç	241
1.7.2.4. Nevruz-İşret	244
1.7.2.5. Nevruz-Çiçekler.....	246
1.7.2.6. Nevruz-Bülbül	247
1.7.2.7. Nevruz-Güneş	248
1.7.2.8. Nevruz ile İlgili Diğer Unsurlar.....	250
1.7.3. Gül Mevsimi	251

İKİNCİ BÖLÜM YAZ MEVSİMİ

2.1. YAZ (SAYF) MEVSİMİ	256
--------------------------------------	------------

2.2. YAZ MEVSİMİ İLE İLGİLİ UNSURLAR.....	256
--	------------

2.2.1. Yaz-Kış	257
2.2.2. Yaz-Germ (Sıcak).....	258
2.2.3. Yaz-Temmuz	259

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM SONBAHAR MEVSİMİ

3.1. SONBAHAR MEVSİMİ.....	261
-----------------------------------	------------

3.2. SONBAHAR MEVSİMİ İLE İLGİLİ UNSURLAR.....	261
---	------------

3.2.1. Hazan-Çiçekler	261
3.2.2. Hazan-Gülşen/Çemen	263
3.2.3. Hazan-Bahar	268
3.2.4. Hazan-Gül/Bülbül.....	271
3.2.5. Hazan-Zer	274
3.2.6. Hazan-Yaprak (Berg).....	277
3.2.7. Hazan-Bad/Rüzgâr.....	280
3.2.8. Hazan ile İlgili Diğer Unsurlar	283

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM KIŞ MEVSİMİ

4.1. KIŞ MEVSİMİ.....	286
------------------------------	------------

4.2. KIŞ MEVSİMİ İLE İLGİLİ UNSURLAR	286
---	------------

4.2.1. Kış-Berf (Kar).....	286
4.2.2. Kış-Soğuk	290
4.2.3. Kış-Bahar	297
4.2.4. Kış-İşret	301
4.2.5. Kış-Gülşen	306

4.2.6. Kış-Gül ile Bülül.....	308
4.2.7. Kış-Erbâin.....	309
4.2.8. Kış-Yağmur	310
4.2.9. Kış Mevsimi ile İlgili Diğer Unsurlar.....	311
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	315
EKLER.....	333
KAYNAKLAR.....	362
DİZİN	367

GRAFİKLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Grafik 4.1: Bahar Mevsimi –Benzetme Unsurları	318
Grafik 4.2: Bahar Mevsimi –Çiçekler/Bitkiler	320
Grafik 4.3: Bahar-Psikoloji.....	321
Grafik 4.4: Bahar /Mekan	322
Grafik 4.5: Nevbahar/Mekan	323
Grafik 4.6: Nevbahar/Benzetme Unsurları	324
Grafik 4.7: Nevruz	325
Grafik 4.8: Yaz Mevsimi	326
Grafik 4.9: Sonbahar.....	327
Grafik 4.10: Kış	329
Grafik 4.11: Bahar	330
Grafik 4.12: Mevsimler.....	331

KISALTMALAR

AB	Azbi Baba
AMD	Antakyalı Münif Divanı
as	Aleyhisselam
ASD	Arpa-emini zade Sami Divanı
BİD	Beylikçi İzzet Divanı
BN	Bahar-Name
BMD	Beliğ Mehmet Divanı
ED	Esrar Dede
EFD	Edirneli Faiz Divanı
ERD	Enis Recep Dede
FD	Ferhat Paşa Divanı
FH	Fıtnat Hanım
FHT	Fazıl Hacı Tahir Efendi
G	Gazel
GD	Garibi Divanı
HMD	Hâkim Mehmet Efendi Divanı
HND	Hoca Neşet Divanı
K	Kaside
KN	Kani Divanı
KRD	Koca Ragıp Divanı
Kt	Kıta
MER	Mersiye
Mt	Matla
MŞD	Mehmet Şerif Efendi Divanı
Mus	Musammat
Muh	Muhammes
Mes	Mesnevi
Mur	Murabba
Müf	Müfred
Müs	Müstezad
Mün	Münacaat

Mkt	Makta
NAD	Neyyir Abdülhalim Dede
ND	Nedim Divanı
RSD	Rasih Divanı
RV	Revani Divanı
Rub	Rubai
SAD	Subhizade Abdi Abdullah
SD	Surûri Divanı
SN	Sâki-name
Ş	Şarkı
ŞG	Şeyh Galip
Tah	Tahmis
Tar	Tarih
TB	Terci-i Bend
TDK	Türk Dil Kurumu
TMP	Tayyar Mahmut Paşa
VMD	Vahid Mahmut Divanı
Vb	Ve benzeri
Vs	Vesaire

TEZ METNİ

GİRİŞ

Şüphesiz ki bir toplumun yegâne serveti dilidir. Dil vasıtasıyla toplumlar kimlik sahibi olmakta ve kimliklerini korumaktadır. Dilin en etkili taşıyıcısı ise edebiyattır. Edebiyat, sanat icra eden kişilerin duygu ve düşüncelerini ifade ettikleri bir sanat dalıdır. Meydana getirilen eserler dil çerçevesinde kültürel, sosyal, siyasi birer kaynak hükmündedir. Edebi eserler şairlerin ve yazarların öznel duygularını ifade ettikleri için nesnellikten uzaktır. Söz konusu eserler her ne kadar kişisel duygu ve düşünceleri ele alsada, içinde yaşanılan dönem, siyasi ve sosyal çevre kişilerin duygu ve düşüncelerini etkilemektedir. Bu nedenle eserlerde öznel ifadelerin yanı sıra tarihe ışık tutacak bilgilere de rastlanmaktadır. İçerisinde bulunulan dönemin yanısıra mevsimler de sanatçıların duygu ve düşünce dünyalarını etkilemiştir.

Mevsimlerin insan üzerindeki etkisi tartışılmaz. Her mevsimi çağrıştıran bir kavram vardır. Bahar mevsimi insanlar üzerinde mutluluk ve neşe uyandırır. Tabiatın yeniden canlanması, çiçeklerin açması, havaların ısınması insanları güzel duygulara yönlendirir. Bahar mevsimi tazeliği, yeniliği ve canlılığı ile insan yaşamının gençlik dönemine benzetilmektedir. Bahar mevsimi nasıl gelip geçici ise insan ömrünün gençlik yılları da gelip geçicidir. Her ikisi de çabuk gelip geçmesi yönüyle benzetilmektedir. Yaz mevsimi ise sıcakların artmasından dolayı bunaltıcı bir etki yaratmaktadır. Sonbahar mevsimi havaların yavaş yavaş soğumasıyla, tabiatın renginin yeşilden sarıya dönüşmesiyle adeta insana hüznü çağrıştırmaktadır. İnsan yaşlanınca yüzündeki kan çekilir benzi sararır. Sonbahar mevsimi yaprakların sararıp dökülmesiyle insan yaşamının yaşlılık yıllarını anlatmaktadır. Bahar mevsimi ve gençlik yılları nasıl umut doluysa sonbahar ve yaşlılık umutsuzluk ve karamsarlıkla doludur. Kış mevsimi ise zor şartları ile insanda olumsuz bir etki yaratmıştır. İnsan yaşamında ise kış mevsimi ölümü çağrıştırmaktadır. Kış mevsiminde tabiat adeta uzun bir uykuya dalar. İnsan da ölümle uzun bir uykuya dalmaktadır.

Çalışmanın Adı

XVIII. yüzyıl Klasik Türk Şiirinde Mevsimler

Çalışmanın Amacı ve Önemi

Divan Edebiyatı, Saray Edebiyatı gibi isimlerle de anılan Klasik Türk Şiiri çoğunlukla şairlerin kendi dünyasında eserler icra ettiği, yaşanan çağa, olaylara, zamana kayıtsız bir dönem olarak zihinlerde yer etmiştir. Bu dönemde “Sanat sanat içindir” anlayışı içinde yazılan şiirlerin tamamen halktan ve sosyal çevreden kopuk yazıldığı imajı verilmiştir. Divan Edebiyatı şiirleri tamamen toplumcu bir bakış açısıyla yazılmamış olsa da algıların aksine dönemini, sosyal hayatı, mevsimleri şiirine yansıtmıştır. Soyut ve somut mazmunlarla örülü bir anlatımla bu konular işlenmiştir. Tezimizin konusunu oluşturan mevsim bahsinde bir bakıma Klasik Türk Şiirinin bu yanlış algılanışına farklı bir bakış açısı oluşturmak için toplumla, yaşadığı yüzyılla ve içerisinde bulunduğu zamanla ilgisi “mevsimsel unsurlar” bağlamında ele alınmıştır.

Çalışmanın Sınırları ve Sınırlılıkları

13. yüzyıldan 19. yüzyıla geniş bir zamanı kapsayan Klasik Türk Şiirinin bir çalışma altında tamamının ele alınması mümkün olmadığı için çalışma XVIII. yüzyıl ile sınırlandırılmıştır. XVIII. yüzyıl içerisinde de otuz şairin yer aldığı bir örnekleme çalışma ele alınmıştır. Mevsim konusu ilkbahar, yaz, sonbahar, kış şeklinde dört ana başlık halinde bu mevsimleri çağrıştıran kelime ve mazmunlar belirlenerek, bu mazmun ve kelimeler doğrultusunda incelenmiştir.

Çalışmanın Yöntemi

“XVIII. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinde Mevsimler” adlı çalışmamızda XVIII. yüzyılda eser vermiş şairler tesbit edilmiştir. Mevsim konusu ile ilgili mazmunlar ve kelimeler belirlenmiştir. Belirlediğimiz otuz şairin divanları bu mevsimsel çağrışım yapan mazmun ve kelimeler doğrultusunda taranmıştır. Tarama işlemi sırasında tespit ettiğimiz beyitler, ele aldığı mevsim ve konu itibari ile üzerine not tutularak fişleme yoluyla kaydedilmiştir. Fişlenen beyitler öncelikle bahar, yaz, sonbahar, kış şeklinde dört ana başlığa ayrılmıştır. Daha sonra her bir mevsim kendi içerisinde tasnif edilerek alt başlıklar oluşturulmuştur. Yüzyılın siyasi ve edebi durumu ele alınmış, zaman ve mevsim kavramları işlenmiştir.

Çalışmamızın bölümlerini dört mevsim olan “bahar, yaz, sonbahar, kış” oluşturmaktadır. Öncelikle yüzyılın siyasi ve edebi durumu incelenmiştir. Zaman ve mevsim bahsinden sonra ise çalışmamızın birinci bölümüne geçilmiştir. Birinci bölüm

bahar mevsimidir. Çalışmamızın önemli bir kısmını içeren bu bölümde bahar mevsiminden bahsedildikten sonra benzetme ile ilgili unsurlar, çiçekler/bitkiler, psikoloji, zaman, mekân, nevbahar ve nevruz şeklinde alt başlıklara ayrılmıştır. İkinci bölümde yaz mevsimi ele alınmıştır. Yaz mevsiminin özellikleri ele alındıktan sonra kış, germ(sıcak), Temmuz şeklinde alt başlıklara ayrılmıştır. Üçüncü Bölüm ise sonbahar mevsimidir. Bu bölümün alt başlıkları ise çiçekler, gülşen/çemen, bahar, gül/bülbül, zer, yaprak(berg), bad/rüzgâr şeklinde konularına göre tasnif edilmiştir. Dördüncü bölüm kış mevsimidir. Kış mevsimi ise berf(kar), soğuk, bahar, işret, gülşen, gül ile bülbül, erbâin, yağmur şeklinde sınıflandırılmıştır. Elde ettiğimiz verileri sonuç ve değerlendirme kısmında grafiklerden yararlanarak mevsimsel unsurların mevsimlere göre kullanılışı verilmiştir. Çalışmamızın ek kısmında ise yüzyılda verilen farklı şiir örnekleri sunulmuştur.

XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Siyasi ve Sosyal Durumu

Osmanlı Devleti, XVIII. yüzyıla XVII. yüzyılın sonundaki Karlofça Antlaşmasının ağır yenilgisiyle girmişti. Bu antlaşmanın şartları Osmanlı'ya çok ağır gelmişti. XVIII. yüzyılda Osmanlı Devleti Avrupa Devletleri ile ittifak çabaları içersindeydi. Batılı Devletler ve Rusya ise Kaynarca Antlaşmasından sonra Osmanlı'yı paylaşmak için iş birliği içersindeydi (Büyük Türk Klâsikleri, 6: 122).

Osmanlı Devleti yüzyıla Edirne Vak'ası (1703) ile girmiştir. Bu olayda II. Mustafa tahttan indirilerek yerine III. Ahmet çıkarılmıştır. III. Ahmet, devletin içersindeki olumsuz ve huzursuz ortamı düzeltmek için daha ılımlı bir siyaset anlayışı içersindedir. Karlofça Antlaşması ile kaybettiği toprakları Rusya ile yaptığı Prut savaşında tekrar geri aldı. Avusturya ve Venedik ile yaptığı savaştan ise yenilgiyle çıktı. Bu savaşın sonunda Pasarofça Antlaşmasını imzaladı. Bu antlaşma ile barış dönemine girilmiştir. III. Ahmet ve Damat İbrahim Paşa bu dönemi birtakım yenilikler ile değerlendirmek istemişti. Bu amaçla Batı'nın gelişmeleri ve ilerlemelerini takip etmek amacıyla elçiler gönderilmeye başlanmıştı. (1718) (Eflatun, 2006: 510)

Bu dönemde Batı'dan askeri ve teknik alanın yanısıra sosyal ve kültürel anlamda da yenilikler alınmıştır. 1718-1730 tarihleri arasındaki barış döneminde Padişah ve İbrahim Paşa tarafından İstanbul Kağıthane'de yeni bir yapılanma ve kültür değişimi başlatılmıştır. Gösterişli yalıların, köşklerin sıralandığı, bahçeler, kütüphaneler, eğlenme

ve gezme yerleri ile oluşturulmuştur. Sadabad ismi verilen bu yerler, devletin ileri gelenlerinin, şairlerin, musikişinasların bir araya geldiği eğlence yeri haline gelmiştir. Buradaki eğlenceler ilkbahar ile başlar, yabancı elçiler ağırlanır. Gösterişin ön planda olduğu bir dönemdir. Lale çiçeğine çok büyük önem verilir. Lale ithal edilmiştir. Sarayların, köşkların bahçeleri gezinti yerleri lale çiçekleri ile donatılmıştır (Horata, 2009: 20).

Lale Devri adı verilen bu dönem, zevk ve eğlencenin fazlasıyla yaşandığı bir zamandır. Bunun yanında bilim ve kültür alanında farklı gelişmeler de olmuştur. Bu dönemin en önemli gelişmesi matbaanın kurulmasıdır. Bu dönemde yapılan fazla harcamalar ve aşırı gösteriş merakından dolayı Sadrazama ve beraberindekilere tepkiler gittikçe artmıştır. Patrona Halil isyanında İbrahim Paşa'nın öldürülmesiyle bu dönem sona ermiştir (Horata, 2009: 21).

Lale Devri'nin sona ermesiyle III. Ahmet tahttan inmiştir. Siyasi çöküşü durdurmak için yapılan sosyal ve kültürel yeniliklerden de netice alınamamıştır. Kırım Savaşı sonrası ağır şartlar içeren Küçük Kaynarca Antlaşması imzalanmıştır. Devletin çöküşü engellenememiştir Sadrazam Koca Ragıp Paşa'nın başarılı askeri ıslahatları olsa da bu yeterli olmamıştır. III. Selim Döneminde ise yenilgilerin, toprak kayıplarının ve gerilemenin önüne geçmek adına sadece askeri alanda değil her alanda yenileşmeye gidilmiş ancak bu yeniliklerde çözüm getirmemiştir.

XVIII. yüzyılın siyasi ve sosyal hayatını genel anlamda incelediğimizde bir devletin çöküşünün engellenmesi için verilen çabaları görmekteyiz. Nizam-ı Cedid adında yeni bir ordu kurlması, Avrupa'da sürekli elçilerin bulundurulması, basımevinin tekrar faaliyete geçirilmesi bu amaçla yapılan yeniliklerdendir. Bu yenilik ve yenileşme çabaları köklü bir değişiklikle yapılmadığı için başarısız olmuştur.

Ağır antlaşma şartları içinde verilen toprak kayıpları, sosyal sorunları da beraberinde getirmiştir. Lale Devri'nde olumlu gelişmeler yaşansa da sosyal hayatta aşırı harcamalar bu barış dönemine gölge düşürmüştür. Bu dönem Osmanlı Devleti'nin eski gücünü kaybettiği gerileme dönemidir.

XVIII. Yüzyılda Edebî Hayat

XVIII. yüzyılda siyasi, sosyal ve ekonomik anlamda gerileme olmasına rağmen bilim, edebiyat ve kültür alanında gelişmeler devam etmiştir. Edebi hayat XVII. yüzyılın

devamı olarak ilerlemesini sürdürmüştür. Bu yüzyıl, edebiyatın zirveye ulaştığı dönemdir. Bu yüzyıl, şairlerin sayısal bakımdan en çok olduğu zamandır. Yapılan araştırmalara göre bu yüzyılda 1322 şair bulunmakta, bu şairlerden 168 tanesinin divanı mevcuttur. Buna rağmen usta şairlerin sayısı çok değildir (Eflatun, 2006: 510).

Kaynaklarda şiir ve şair asrı olarak yer alan XVIII. yüzyıl her kaldırım taşının altında bir şair çıkması şeklinde eleştirilere maruz kalmıştır. Sünbülzade Vehbi'nin, bu dönemde kendisine şair denilmesinden utandığını belirtmesi, şairlerin çokluğunun gerçek anlamda kalıcı eserler vermek için yeterli olmadığını kanıtıdır (Horata, 2009: 46)

XVIII. yüzyılın başında III. Ahmed ve sonunda III. Selim şair olan padişahlardır. Özellikle bu padişahların yüzyılın başında ve sonunda sanatçı ve şairlere verdiği önemden dolayı kültür ve edebiyat ilerleme kaydetmiştir. Bu yüzyılda Nabi'nin etkisi devam etmektedir. Hikemi tarz şairler üzerinde etkisini sürdürmektedir. Bu yüzyılda Nabi, Nedim ve Galib'in şiirinin özellikleri yüzyılın özelliklerini oluşturmuştur. Bu özelliklerin başında yerleşme gelmektedir. Lale Devri'nde şairler köşkleri, yalıları ve çevreyi şiirlerine yansıtarak yerleştirme hareketini başlatmışlardır. Şairler ilk defa yaşadıkları çevrenin farkına varmışlardır. (Büyük Türk Klâsikleri, 6:196)

Nedim'in divanından alınan aşağıdaki şiirde Türkçe ifadelerin şiire hâkim olduğunu görmekteyiz. Ayrıca grift ve sanatlı anlatımdan ziyade sade bir söyleyiş kullandığı görülmektedir.

Sen böyle soğuk yerde niçün yatar uyursun

Billahi döğ er dur hele dâyen seni görsün

Dahı küçücüksün yalnız yatma üşürsün

Serd oldu havâ çıkma koyundan kuzucağım

ND(Mus)26/II

Nedim içinde bulunduğu sosyal yaşamı şiirlerine yansıtmıştır. Lale devrini, Çırağan eğlencelerini, gül ve lale bahçelerinin güzelliğinin onun şiirlerinde tasvir edildiğini görmekteyiz.

Bahâr eyyâmıdır zevk-i gülistan vaktidir şimdi

Açıldı lâleler seyr-i çırâğan vaktidir şimdi

Çemen faslı nevâ-yı andelîban vaktidir şimdi

Açıldı lâleler seyr-i cırâğan vaktidir şimdi

ND(Mus)43/I

Sebk-i Hindi akımının en önemli temsilcilerinden olan Şeyh Galip'in mevsim konusunu işlerken de siyah, kırmızı, beyaz renklerini, ele aldığını görmekteyiz.

Geldikde bâga ol meh eder ebr-i nev-bahâr

Envâ-ı i'tizâr sefid ü siyâh u sürh

ŞD(G)35/3

XVIII. yüzyıl şiirlerinde klasik üslupta da şiirler söylenmeye devam etmiştir. Klasik mazmunlar, kalıplaşmış ifadeler kullanılmaya devam edilmiştir.

O dem ki kara haberlerle hatt-ı yâr gelür

Bahâr u sebzeyi alma dile gubâr gelür

KN (G)21/1

Bahâr-ı hüsnün ile tâze gülzâr

Cemâlün şevkı ile bâğ ü gülzâr

RV (G) 141/1

XVIII. yüzyılda üslup bakımından mahallileşme akımının etkisinin, sosyal yaşamın ele alınması, folklorik ifadelerin kullanılması şeklinde farklı kullanımlarla şiire yansıdığı görülmektedir. Sebk-i Hindi üslubuda Şeyh Galip'in ustaca söyleyişleri ile farklı bir anlam kazanmıştır diyebiliriz. Klasik üslup, diğer yüzyılların devamı niteliğinde şiirlerde işlenmiştir.

Divan edebiyatının belli başlı kuralları dışına çıkılmaya başlanmıştır. Güzellerin kalıplaşmış özellikleri değişmeye başlamıştır. Siyah saçlı, siyah gözlü güzellerin saçlarının ve gözlerinin rengi değişmiştir. Şairler mazmun kullanmadan da sevgiliyi tasvir etmiştir. Bu yüzyılda tasavvufi aşktan ziyade beşerî aşk işlenmiştir. Lale Devri'nin etkisi ile zevk, eğlence ve güzeller şiire konu olmuştur (Büyük Türk Klasikleri, 1987: 196).

Nazire, manzum tarih ve şarkı türünde verilen eserlerin sayısı fazladır. Daha önce murabba şeklinde söylenen ve bestelenen nazım şekli şarkı adını almıştır. Bu nazım şekli Lale Devri'nden sonra çokça yazılmıştır. Şarkının ustası Nedim'dir. Yazdığı yirmi sekiz adet şarkı ile eserleri örnek teşkil etmiştir. XVIII. yüzyılda Damat İbrahim Paşa'nın katkısı ile şiir ve edebiyat toplantıları yapılmıştır. Bu toplantıların nazireciliğin ilerlemesine katkısı büyüktür. Bu toplantılarda şairler üstadların şiirlerine yazdıkları ve kendi şiirlerine yazılan nazire ve tahmisleri ortaya koymuşlardır.

Manzum tarih alanında da Lale Devri'nden sonra büyük gelişme kaydedilmiştir. Büyük ve gösterişli köşklerin, yapıların inşa edilmesi, eski olanlarının onarılması, devlet büyüklerinin kutlamaları, sultan düğünleri, şehzade sünnetleri gibi olaylara tarih düşürülmüştür. Bu nedenle bu dönemde yazılan tarih manzumelerinin sayısı fazladır.

XVIII. yüzyılda şiir dilinde sadeleşme söz konusudur. Yine yabancı kelimeler kullanılmış, uzun tamlamalara yer verilmiş olmasına rağmen dilde sadeleşme yadsınamaz. Özellikle Nedim, günlük konuşma dilini kullanarak şiir dilini sadeleştirmeye çalışmıştır (Büyük Türk Klasikleri, 1987: 196-197).

Nedim, dönemin en ünlü şairlerindendir. Mahallileşme akımı ile şiir dilinde günlük konuşma dilini kullanmıştır. Divan edebiyatındaki mazmunların kalıplarını değiştirmiştir. Doğal ve samimi şiirler kaleme almıştır.

Nedim, kendine has üslubuyla söylediği coşkulu, neşeli gazelleriyle farklı bir şair olduğunu göstermiştir. Asıl tanınmışlığını gazel ve şarkılarına borçludur. Nedim, kasidelerinin giriş bölümünde günlük hayatı adeta okuyucuya yaşatmıştır. Nedim, şiirde üzüntü, keder ve sıkıntıya yer vermemiştir. Lale Devri şairi olarak da bilinen şair, döneminin zevk, neşe ve yapısını şiirlerine yansıtmıştır (Horata, 2009: 512).

Sebk-i Hindi'nin en iyi temsilcilerinden biri olan Şeyh Galip'de yüzyılın önde gelen şairlerindendir. O, Mevlana'nın Mesnevisi'nden etkilenmiştir. Şiirlerinde anlaşılması zor sembollere yer vermiştir. Mesnevisini öğretici olarak değil, sanatsal olarak kaleme almıştır. Şiirlerinde tasavvuf oldukça önemli bir yer tutmuştur. Hint üslubu ile yazdığı şiirlerinde ıstırab konusunu işlediği görülmektedir. İlahi aşkı ele aldığı şiirlerde ayrı bir coşku söz konusudur. Ağır bir dil kullanmıştır. Şarkıları ise sade Türkçe ile yazılmıştır (Eflatun, 2006: 517).

Koca Ragıp Paşa yüzyılda yetişen önemli şairlerdendir. XVIII. yüzyılda Nabi'nin söyleyişinin en iyi temsilcisidir. Aynı zamanda iyi bir devlet adamı olan Ragıp Paşa, Sebk-i Hindi üslubunu benimsememiştir. Şiirlerinde, atasözlerine ve deyimlere yer vermiştir. Yaşadığı birtakım olayları şiirlerine yansıtmıştır. Şiire, sanatçıya ve kültüre verdiği değerle tanınmış bir şairdir. Neş'et, dönemin bir diğer şairidir. Şiirlerinde eski edebi anlayışı benimsemiştir. Şairliği ile değil daha çok, birçok önemli şairin yetişmesine olan desteği ile bilinir. Sade Türkçe ile yazdığı şiirleri başarılıdır. Mahlas-nameleri önemlidir (Eflatun, 2006: 512-514).

Mahallileşme akımının önemli temsilcilerinden biri de Belîğ Mehmet Emin'dir. Şiirini suya benzeterек şiirinin su gibi olduğunu boğazda kalmayacağını, akıp gideceğini belirtmiştir. Folklorik bir yapıyla ele aldığı eserleri gündelik dildeki deyim ve atasözlerini de kapsamaktadır. Mazmun, söz sanatları gibi divan şiirinin kalıplaşmış öğelerini kullanmamıştır. Nedim gibi zevk ve sefaya düşkün bir şair olarak bilirse de Nedim'in çizgisine yetişememiştir. Şiirlerinde kendisini övme eğilimi sözkonusudur. Asıl ününü musammatlarıyla kazanmıştır.

Kânî bu dönemde yaşamış Klasik Edebiyatta mizah türündeki başarısı ile tanınan bir ustadır. Rind bir şair olan Kânî, içkiye ve sevgiliye düşkün, makam ve rütbeyi önemsemeyen, nüktedan ve gözlem kabiliyeti olan bir şahsiyet olarak tanınmıştır. Övgü ve yergilerinde argo ve uygun olmayan ifadeler içeren bir anlatım kullanmıştır. Bu yüzden Sürûrî tarafından eleştirilmiştir. Divanında çok sayıda na'at yer almasından dolayı edebiyatımızda en çok na'at yazan şairlerden olmuştur. Şiirlerinde günlük konuşma diline yer vermiştir. En çok Türkçe kelime kullanan şairlerdendir.

Dönemin bir başka şairi olan Enderunlu Fazıl, sefil ve maddi sıkıntı çeken biridir. Nef'i gibi sözünü söylemekten çekinmeyen bir şairdir. Fazıl hayatında yaşadığı olumsuzluklara rağmen zevkine düşkün, rind bir şairdir. Günlük yaşamı, yaşadığı çevreyi ve içsellliğini mahalli öğelerle şiirine yansıtmıştır. Şairi diğerlerinden ayıran özellik, şairin kendi iç ve dış benliğini ortaya koymasıdır. Şiir söyleme sanatının güçlü olmamasından dolayı işlediği sosyal olaylar, örf ve adetleri, folklorik özellikleri ile işlemesi yönüyle eserleri ilgi çekmiştir. Kasidelerinde kendi sefaletinden bahsetmiştir. Ramazaniyye ve Şitaiyyesinde anlatımı güzelleştiren bir söyleyişi vardır. Divanında, söylenenin tersinin kastedildiği ironi sanatı hakimdir. Bu dönemin şairlerinden Şemsettin Sami, dönemindeki

diğer şairlerin aksine folklorik yapıda değil soyut imgelerle örülü şiir yazmıştır. Hint üslubunun önde gelen temsilcileri arasındadır. Lale Devri'nin verdiği huzurdan memnun olan bir şairdir. Kasidelerinin giriş kısmındaki kış, bahar ve bayram tasvirleri ön plandadır. Yüzyıl şairlerinden ayrılan yönü kendi iç dünyasına yönelmesi, soyut olanı somutlaştırdığı hayalleri ile mazmunlar söylemesidir.

Antakyalı Münif, yazma konusunda titiz davrandığı için az yazan bir şairdir. Ağır üslubunda terkiplerle örülü, özenle seçilmiş ifadelerle yer vermiştir. Kasideleri ile ünlenmiş ve hikmetli şiirler yazmıştır.

Esrar Dede dönemin Mevlevi şairlerindendir. Mevlevi şairlerle ilgili tezkiresiyle bilinmektedir. Gazelleriyle tanınmıştır. Aşıkane gazeller yazmıştır. Rubailerinin sayısı oldukça fazladır. Aşk, Mevlevilik ve tasavvuf şiirlerinin konusunu oluşturmuştur. Mevlevi şeyhi olan bir başka şair Enis Dede'dir. Klasik şiiri şekil ve üslup yönünden benimsemiştir. Güçlü ve nükteli bir söyleyişi vardır. Bazen didaktik bazen de canlı ve lirik bir üslubu vardır.

Şeyhülislam Es'ad, Rasih, Revani, Antakyalı Münif, Emri, Dürri, Beylikçi İzzet, Fazıl Hacı Tahir Efendi, Hâkim Mehmet Efendi, Edirneli Faizi, Mehmet Nasuhi Efendi, Mehmet Şerif Efendi, Ferhat Paşa, Garibi, Subhizade Abdullah Efendi, Tayyar Mahmut Paşa, Vahid Mahtumi Neyyir Abdülhalim Dede, Osmanzade Taib, Hatem, İzzet Ali Paşa, Neyli, Sünzade Vehbi dönemin şairleri arasındadır.

Zaman

Zaman kavramı Türk Dil Kurumu sözlüğünde; *“bir işin, bir oluşun içinde geçtiği veya geçmekte olduğu süre, vakit”* olarak tanımlanmıştır. Gerçekleşen olayların birbirini takip ettiği sonsuz bir kavramı ifade eden soyut bir ifade olarak da belirtilmiştir. Kesintisiz hareket oluşu, ölçülebilir bir süre oluşu zamanı tanımlamaktadır (Büyük Lorraine, 24:12704).

Muğlak bir kavram olan zaman, bir bakıma kainatla ilgili herşeyden bağımsız bir bakıma herşeyle ilişkili olan soyut bir ifadedir. Zaman kavramının kişi tarafından algılanışı öznel zamandır. Mutlak zaman felsefe ve bilimin konusunu ilgilendirmektedir. Toplumsal kavram, sosyolojik kavram da diğer kavramlardır.

Medeniyetler Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Doğu medeniyeti içsel ve metafiziğe dayanırken Batı medeniyeti dışa dönük ve maddeyi esas almaktadır. İki medeniyet arasındaki zaman anlayışının farkı Doğu medeniyetinde zaman döngüsel, Batı’da ise çizgiseldir. Döngüsel anlamda zaman tekrar etmekte, çizgisel olan da ise akıp gitmektedir. İslam medeniyetinde ise her iki anlayış da vardır diyebiliriz (Yuva, 2004: 1656).

Türk kültürü ve edebiyatında zaman konusu İslam’a bağlı olarak oluşmuştur. Zamanı ifade eden kavramların dehr, vakit, devir, asr, şehir, yevm, nehar, leyl, fecr, duha gibi Arapça’dan alınmış olması durumu özetlemektedir. İslam’da ibadetlerin zamanla ilişkisi oldukça fazladır. Namaz bir günde beş vaktin, oruç bir yıl içerisindeki bir ayı kutsal zaman olarak nitelendirir. Tüm bu durumlar şiire de yansımıştır (Yuva, 2004: 1659-1660).

Zaman kavramı tabiata, bilime etki ettiği gibi edebiyata da yansımıştır. Klasik Türk şairleri Miladi takvim ile Hicri takvim arasındaki 11 günlük farktan dolayı bazı önemli günlerin kimi zaman bahara kimi zaman kışa rastlamasını ele almışlardır. Burada İslamiyet’in kutsal kabul ettiği, dini bayramlar, Ramazan ayı, Muharrem ayı gibi zamanların yıllara göre farklı tarihlere rast gelmesine değinilmiştir. Zaman kavramı ile mevsimin gelip geçiciliği ve sürekli değişimi üzerinde durulmuştur.

Mevsim kavramı Türk Dil Kurumu Türkçe sözlüğünde bir yılda güneşten alınan ışığın süresine ve bundan dolayı iklim koşullarının farklılık göstermesiyle oluşan dört bölümden her birine verilen isim olarak ifade edilmiştir (TDK Türkçe Sözlük, 2005: 1384). Mevsimler Dünya’nın Güneş etrafında dönüşü sırasındaki değişikliklerden meydana gelmiştir. Dünya, Güneş’in çevresinde daire şeklinde değil elips şeklinde bir çizgi çizer. Bu nedenle bazen güneşten uzaklaşır bazen yaklaşır bunun neticesinde de güneş ışınları bazen dik bazen de yatay olarak gelir (Hayat Ansiklopedisi, 5: 2337).

Burada zamanın ve mevsimlerin değişimi ile ilgili beyitler örnek teşkil etmesi adına açıklanarak belirtilmiştir.

Bayramın kimi zaman yaz vaktine kimi zaman kış vaktine geldiğini söyleyerek yıllara göre bayramın yaşandığı mevsimin değiştiğini vurgulayan şairimiz, her günün bayram ve bahar gibi olmasını ve bayramı anmayı dilemektedir.

Her günün ‘ıyd u bahâran ola tâ kim a’yâd

Geh bahârâna gehi fasl-ı zemistâna gelir

ND(K)15/47

İki hilalin bir araya geldiğini ve kemere benzediğini, yeryüzüne de nurunu kemerin uzayıp gitmesi gibi yaydığını anlatmaktadır.

İki hilâl bir yere gelmiş kemer gibi

Rûy-ı zemîne nûru yayılmış kemer gibi

ŞG(Müf)15/

Yaz, kış, hazan ve baharına sebep olan iki taraflı ağaçlık servili yolun bile onu hayrete düşüremeyeceğini dile getirmektedir.

VAHÎD serv-i hıyâbân-ı hayretüm olamaz

Şitâ vü sayf hazân u bahâruma bâ’is

VMD(G)21/5

Bu dünyanın bazen bahar olduğunu, bazen de hazan olduğunu durumların her zaman değişebileceği ihtimalinin unutulmaması gerektiği ifade edilmektedir.

Gâlibâ sîm ü zer in ‘âmına öykünmededir

Bu cihân gâh bahâr olduğına gâh hazân

RV(K)25/11

Kimi zaman yüzlerinin kan gibi kırmızı olduğunu kimi zaman üzüntüden, kederden sarardığını, zamanın hazanından da baharından da geçtiğini söyleyen şair, hayatın hem mutluluğunu hem de hüznünü yaşadığını ifade etmektedir.

Gehi kan goloruz geh rûyumuz zerd eylerüz gamla

FASÎHÂ geçmişüz dehrüñ hazânından baharından

FD(G)360/5

İçki aleminin havası ile ılımlı günlerin olduğunu, kış ve yaz mevsimide şarap kayığının yürüdüğünü anlatmaktadır.

‘Âlem-i âbîñ havâsı mu’tedil eyyamdır

Mevsim-i sayf u şitâda zevrâk-ı sahbâ yürür

KRD(G)52/5

Varlık aleminin bozukluğa ve kıyamete şahitlik etmeye yeteceğini, bahar ve kış zamanının buna misal olacağını ifade etmektedir.

Yiter bu ‘âlem-i kevn ü fesâd haşre güvâh

Bahâr u fasl-ı şitâsı misâl-i va’d ü va’îd

FD(K)1/6

Gül baçesinin makamının kış, yaz, bahar zamanları gibi geçici olduğunu, rahatlamasını bu zamanların geçici olduğunu anlatmaktadır.

Gülşen-i câhı olup dehrde kış yaz bahâr

Ola râhatla güzârende-i hîn ü evkât

SD(K)47/12

Zilhicce ayının beyaz bir kavuşma günü olduğunu, kurban mevsiminin kavuşma bayramının zamanı olduğunu dile getirmektedir.

Zi’l-hicce rûz-i saht-ı sefîd-i visâldür

Kurbân mevsimi dem-i ‘îd-i visâldür

KN(K)33/1

Kurban mevsiminin şehri şereflendirdiğini, kurbanda kesilmiş hayvanların Allah’ın rızasına kavuşmaya birer ümid olduğunu anlatmaktadır.

Kurbân mevsim-i şeref ü şâr olmağa

Kurbanlar zebî’h-i ümîd-i vîsâldür

KN(K)33/43

Çorba, yahni ve nohudun birbirine karışıp özel bir çorbanın hazır olduğunu bununla birlikte aşure mevsiminin geldiğini dile getirmektedir.

Karışup birbirine şorba vü yahni vü nohûd

Mâ-hazar şorba-yı hâss-ı mevsim-i ‘âşûr olur

KN(K)36/133

Parlaklığın Muharrem ayının parlaklığından geldiğini, bu mevsimin yas ve yanma mevsimi olduğunu anlatmaktadır.

Gurre-i mâh-ı Muharremdür bu

Mevsim-i sûziş-i mâtemdür bu

FD(Tar)VI/1

Muharrem ayının bahar mevsimine denk gelmesiyle bahar ile sevinçli olmanın uygun olmadığını, sebepsiz hüznünlendiğini ifade etmektedir.

Ya’nî sezâ mıdır kî bahâr ile ola şâd

‘Aşr-ı Muharrem içre bu hâk bî-lâ-medâr

BİD(G)65/9

BİRİNCİ BÖLÜM

BAHAR MEVSİMİ

1.1. BAHAR MEVSİMİ

21 Mart, kuzey yarım küre’de bahar başlangıcıdır. 21 Haziran yaz mevsiminin, 23 Eylül sonbaharın, 21 Aralık ise kış mevsiminin başlangıcıdır. Mart-Nisan-Mayıs ayları Bahar mevsimi, Haziran-Temmuz-Ağustos ayları yaz, Eylül-Ekim-Kasım ayları sonbahar, Aralık-Ocak-Şubat ayları ise kuzey yarım küre’de kış mevsimi yaşanır. Güney yarım küre’de ise tam tersi yaşanmaktadır.

Tezimizin ana konusu olan mevsim kavramı, tabiatı, bitkileri, sosyal yaşamı, insanları, insanların ruhsal durumlarını etkilemiştir. İnsan, içinde yaşadığı zamana ve mevsime kayıtsız kalamamaktadır. Bu nedenle şairlerimizde mevsimleri, mevsimlerden doğan şartları ve mevsimlere göre değişen ruh hallerini şiire yansıtmışlardır.

1.2. BAHAR MEVSİMİ İLE İLGİLİ BENZETME UNSURLARI

Bahar Mevsimi Mart-Nisan -Mayıs aylarını kapsayan 21 Mart gündönümü ile başlayan mevsimdir. Bahar mevsimi tabiatın canlandığı, yeşerdiği, ağaçların çiçek açtığı, yeryüzünün rengarek süslendiği bir mevsimdir. Diğer mevsimlere göre baharın insanlar üzerindeki etkisi fazladır. Bahar insanlara umut, neşe ve mutluluk vermektedir. Baharda doğanın güzelliği ile insanlar neşe ile dolar. Bu nedenle bu mevsim şairler tarafından da en fazla ele alınan mevsim olmuştur.

Klasik Türk Şiiri’nde bahar mevsimini ele alan şairler, baharın güzelliklerini en güzel şekilde tasvir etmişlerdir. Bahar ile adeta tabiatın canlanması gibi şairlerin de şiir söyleme isteği canlanmıştır. Bahar mevsimi aşk, sevgili, eğlece, zevk, sefa, gezme mevsimidir.

XVIII. yüzyıl Divan edebiyatında bahar ile ilgili çeşitli kavramların benzetme amacı kurularak farklı şekillerde ele alındığını görmekteyiz. Bahar mevsimi ile ilgili beyitleri hüsn, hatt, yaprak, çeşm, bağ, yüz, ömür, gevher, vakt-iseher, şita, işret, gül ile bülbul, hazan, sevgili, sabah/rüzgar, gonca başlıkları altında sınıflandırdık.

1.2.1. Bahar-Hüsn

Hüsn kavramı güzellik anlamı ile kullanılmaktadır. Bahar mevsimi ile birlikte doğa güzelleşir. Güzelleşen doğayla sevgili de güzelleşir. Divan edebiyatında sevgilinin güzelliği baharın güzelliğinden çoğunlukla üstün tutulmuştur. Şairler adeta bahar

mevsimindeki gül bahçesinin güzelliğini sevgilinin yüzüne nakşederler. Sevgilinin ağzı gonca, saçları sümbül, gözleri nergis gibi farklı betimlemeler kullanılmıştır. Baharın güzelliği sadece tabiatı değil hem güzelleri hem de aşıkların gönlünü güzelleştirmiştir.

Şair, süsleyen baharın bolluk ve bereketi ile büyüyüp geliştirdiğini, zaman zaman İlâhi güzellik katında naz yaptığını belirtmektedir. Bahârın özünde bolluk ve bereket olduğunu söylemiştir. Baharın naz yaptığını söyleyen şair kişileştirme sanatına başvurmuştur.

Bahâr-âsâ anın kim feyz var neşv ü nümâsında

Dem-â-dem cilve eyler hüsn-i Yezdânî likâsında

MŞD (Mt)42

Bahar günlerinin güzelliğinin ve tazeliğinin geçtiğini yoksa o güzelin o aşığı tanıyacağını belirtmiştir. Aşıklar bahar mevsiminde güzelleri görür. Bahar mevsimi bittiğinde güzeller çimenliğe gelmediği için aşığı tanımadığını ifade etmektedir.

Hat-âver olmuş eyyâm-ı bahâr-ı hüsn ü ân geçmiş

Bilür ol şûh görse ‘âşıkın ammâ zamân geçmiş

KN (G) 92/1

Bahar zamanının dünyaya parlaklık ve süs bağışladığını, bu nedenle bahar zamanı hoş a giden izlerin, dünyayı süsleyen güzelliklerin ve yeniden tazelenmenin görüldüğünü ifade etmiştir. Baharın yeryüzünde meydana getirdiği değişikliği anlatan şair, dünyanın süslendiğini, yeniden bir oluş meydana geldiğini anlatmıştır.

Çü hengâm-ı bahârân-ı revnakı bahşid ‘âlem-râ

Ez âsâr-ı cemîleş dehr-râ hüsn-i cedîd âmed

MŞD (K) 15/6

Şair, sevgilinin güzel yüzü ile bağ ve gül bahçesinin neşelendiğini, güzelliğinin baharı ile gül bahçesinin yenilendiğini anlatmaktadır. Baharın gelmesiyle nasıl gül bahçesi can bulup yenileniyorsa sevgilinin güzelliği ile de gül bahçesinin yenilendiğini belirterek sevgilinin güzelliğini bahara benzetmiştir.

Bahâr-ı hüsnün ile tâze gülzâr

Cemâlün şevkı ile bâğ ü gülzâr

RV (G) 141/1

Coşkun olan bahara orta halli bir havanın lazım olmayacağını, nazlanmakta ileri giden güzel için o yumuşak ve uygun havanın lazım olacağını belirtmiştir.

Cûş-ı bahâre lâzım olur mu mu'tedil hevâ

İfrât olunca hüsn gerek i'tidal-i nâz

MŞD (G)74/6

Güzellik baharına tazelik ve parlaklık gelmeden önce, çiğ damlalarının sıra sıra gül renkli zemine saçıldığını, sümbülün karışık zülüfleri üzerine yaban gülünün yapraklarının dağıldığını, yârin kıvrım kıvrım kaküllerinin ve saçlarının omuzuna döküldüğünü, mutluluk kalesini mutluluk gölgesinin saygıyla bastığını anlatmıştır.

Şair, sevgilinin güzelliğini bahara benzeterek baharı adeta sevgilinin yüzüne yansıtmıştır. Sevgilinin zülüflerini sümbüle benzetmiştir. Baharın gelişi ile sevinç ve mutluluk yaşandığını belirtmektedir.

Bahâr-ı hüsnüne tâb u terâvet gelmeden akdem

Saçıldı rûy-ı gül-gûna 'arakdan katre-i şebnem

Dağıldı berk-i nesrîn üzre zülf-i sümbül-i derhem

Döküldi dûs-ı yâre perçem ü pür-pîç ü ham-der-ham

Sa 'âdet burucunı zıll-ı humâ-yı muhterem basdı

GD (Muh.)3/2

Sevgilinin ay yüzlü güzelliğine çok hizmette bulunduğunu, güzelin güzelliğiyle bahar zamanına eriştiğini belirtmiştir. Şair, baharın gelişini ay yüzlü sevgilinin güzelliğine bağlamıştır.

Çok hizmet-i zî-mâh cemâlünde bulunduk

Hüsn-i güzelün fasl-ı baharına irişdük

GD (G) 174/4

Gülün ruhunu güzellik ve neşe ile doldurursa, güzellik baharına erişeceğini, dikenlerin gideceğini söylemiştir.

Gül eylerse ruhunla da'vi-i nüzhet-i letâfetde

Bahâr-ı hüsnüne şermendelik hâr-ı zevâl olsun

GD (G)223/6

Güzellik bahçelerinin bahar ile dağıldığını, aşığa yalvarıp yakarmanın zamanı olmadığını ifade etmektedir. Baharın gelmesiyle sevgilinin güzelliğinin baharın güzelliğinin yanında sönük kalmasıyla aşığa yalvarmanın bir anlamını kalmadığını belirtmiştir. Aşık baharın güzelliği karşısında mest olup sevgilinin güzelliğini görmemektedir.

Riyâz-ı hüsnün oldı bahâr-ı pejmürde
Efendi ‘aşıkâ niyâz itmenün zamânı degül

GD (G)185/6

Garibi, gözlerinde gülün diken olduğunu, gül yetişen yerin de hayatı olduğunu, sevgilinin güzelliğini görmek için ümitvar olduğunu, baharı seyretmeyi neyleyeceğini ifade etmektedir. Sevgilinin güzelliğinin hasreti ile yanan aşık bahar seyrini istememektedir. Sevgili olmayınca gülün ona diken görüldüğünü anlatmıştır.

Çeşmümde hârdur gül ey gül-bün-i hayâtum
Ümmid-vâr-ı hüsnün seyr-i bahârı neyler

GD (G)54/8

Şarabın parıltısından güzellik zamanında ruhların da kızardığını, baharın son günleri olduğunu, güllerin tazece açıldığını anlatmıştır. Şarabın kırmızılığı ile ruhların da kızardığını ısındığını, baharın son günleri olduğunu belirtmiştir.

Tâb-ı mülden devr-i hüsnünde kızarmış ruhların
Son bahâr eyya mıdur açıldı güller tâzece

RV (G)377/4

1.2.2. Bahar-Hatt

Divan edebiyatında sevgilinin yüzündeki ayva tüyleri ifade etmek için kullanılan hatt kavramı, henüz gençliğe yeni adım atmış güzelin yüzündeki tüylerdir. Bu ayva tüyler kişinin henüz gençliğe adım attığının, tazeliğin işaretidir. Kimi zaman ayva tüyler gençlik yıllarını ifade etmek için de kullanılmıştır. Ayrıca ayva tüylerin yeşillikle de bağlantısının olduğu beyitler bulunmaktadır.

Klasik Türk Şiirindeki kullanımına baktığımızda çoğunlukla baharın tazeliği ile sevgilinin tazeliği konu olmuştur. Baharda yeni yeni yeşillenen otlar tıpkı sevgilinin yüzündeki ayva tüyler gibidir. Yeşillik nasıl doğaya güzellik tazelik katıyorsa ayva

tüylerde güzele güzellik ve tazelik katmaktadır. Sevgilinin güzelliği bahardan çoğunlukla daha üstündür.

Sevgilinin yeni çıkmış ayva tüylerinin sevgilinin yanaklarını süslediğini ve sevgilinin yüzünün tazelendiğini, gül bahçesinin renginin ve tazeliğinin de baharın havasından ve suyundan olduğunu anlatmıştır. Sevgilinin yüzünün güzelliğini ve tazeliğini yeni çıkan ayva tüyelerine; gül bahçesinin renkli ve taze olmasını da bahara bağlamıştır. Dolayısı ile şair, sevgilinin yanaklarında çıkan ayva tüyler sevgilinin gençliğini müjdelemekte, gül bahçesinin güzelliği ve tazeliği de baharı müjdelemektedir.

Hatt-ı nev-restesi zîbâ-ter eyler hüsn-i ruhsârın
Bahârın âb ü tâbında olur gülzâr-ı rengîn-ter

MŞD (G)40/5

Bülbülün bahar gelince yine gülün tazeliği ile dertleneceğini, deli gönülün de sevgilinin güzelliği ile dertleneceğini ifade etmiştir. Baharla birlikte güllerin açmasıyla bülbülün derdinin yenileneceğini, gülü görünce ona olan aşkının tazelenec belirtmiştir.

Dil-i dîvâne cânânun ider sîm-i berinden(hat)
Bahâr irse eder bülbül yine derd-i terinden hat

FD (G) 44/1

Taze yeşillenmiş mevsim olan baharın renk ve kokusuyla benefşeyi ve gönülleri açtığını belirtmektedir. Baharın kendisinden önce renginin ve kokusunun geldiğini ifade eden şair, gönüllerin dudaklardaki öpücük ile açıldığını ifade etmektedir.

Eyler üşküfte dili lebler benefş-i bûseyi
Mevsîm-i hatdır ana evvel bahâr-ı reng ü bû

SD (G)272/3

Keşmir adı verilen bölgede sel baskınları çok yaygındır. Şairde burada aşığın gözyaşlarının çokluğunu ifade etmek için Keşmir seline benzetmiş Teşbih sanatına başvurmuştur. Galib'in gözyaşlarının çokluğundan perişan olduğunu, gözyaşlarının çokluğu ile baharın tazelendiği bu zamanda Keşmir seli gibi olduğunu ifade etmiştir. Hat kavramı burada da baharın tazeliğini anlatmak için kullanılmıştır.

Hurûşan oldu Gâlib çeşm-i terden
Bahâr-ı hatda bu seylâb-ı Keşmir

ŞG (G)48/7

Şeb-i yeldâ yılın en uzun günü olan 21 Aralık'dır. Dolayısıyla bir kış gecesidir. Şair, Şeb-i yelda ile baharın bir arada bulunmasının bir mucize olacağını fakat sevgilinin zülfünün şeb-i yelda gibi yanağının ise bahar gibi olduğunu sevgilinin yüzünde biraraya geldiğini anlatmaktadır. Şair; Şeb-i yelda'nın en uzun gece olmasını sevgilinin zülfünün uzunluğuna benzetmiştir. Yanaklarını ise güzelliği tazeliği ile bahara benzetmiştir. En uzun gece ile baharın bir araya gelmesinin mucize olacağını söylemiş sonra da yaptığı benzetme ile sevgilinin güzelliğinin ikisini bir arada barındıran bir mucize olduğunu anlatmaya çalışmıştır.

Mu'ciz ki mihr hem seb-i yeldâ vü hem bahâr
Cem 'oldu tutup ol ruh-ı berrâk-ı zülf ü hat

ND (G)55/3

Şair, o nazlı, coşkun ve ayva tüyleri yeni çıkmış hareketlerinde serbest olan sevgilinin baharına geldiğini, bu seferde ayrılık kışının kölesi olduğunu ifade etmiştir. Şair sevgilinin yeni çıkmış ayva tüyleri ile güzelliğinde ve neşesinde baharı yaşadığını ifade ederken, ondan ayrı kalmayı da kışa benzetmiştir. Aşık için sevgilinin güzelliği ile varlığı bahar, yokluğu da kıştır. Sevgilinin varlığı ve yokluğu aşık üzerinde bahar ve kış mevsimi kadar etkili bir durumdur.

Geldükde bahâr-ı hatt-ı nev hizi o şuhun
Ahrâl-ı zemistân -ı firâkı diye düştüm

AMD (G)54/2

Bahar ve yeşilliği diline almamasını bahara ve yeşillığe toz geleceğini, o zaman ayva tüyleri yeni çıkmış sevgilinin kötü haberlerle geleceğini belirtmektedir. Bahara ve yeşillığe gölge düşmesinden korkan aşık bahara gölge düşerse sevgiliden kötü haber geleceğini düşünmektedir. Sevgilinin gelişi baharın gelişine bağlı olduğu için sevgilinin gelmemesinden endişe duyan şairimiz bahar ve yeşillığe zarar gelmemesini değil asıl güzel sevgilinin gelmemesinden kaygılanmaktadır.

O dem ki kara haberlerle hatt-ı yâr gelür
Bahâr u sebzeyi alma dile gubâr gelür

KN (G)21/1

Şair, ayva tüyleri yeni çıkmış sevgilinin kederiyle gözyaşlarının aktığını, aşkının ne olacağını, bahar günlerinde Nil nehrinin suyunun arttığını anlatmıştır. Sevgilinin aşkı ile ağlayan aşğın gözyaşları ile Nil nehrinin suyunun arttığını söyleyen şair aşğın gözyaşlarının çokluğunu ifade etmek isteyerek mübalağa(abartma) sanatına başvurmuştur

N'ola eşküm gam-ı hattunla cârî olsa çeşmümden
Bahâr eyyâmı Nîlün de'bi elbette fezâyîş dür

VMD (G)82/5

Şair, ayva tüyleri yeni çıkmış sevgilinin baharının özelliklerini anlatınca, sevgilinin saçlarındaki zülûflerin benefşe rengine mor renge büründüğü, sevgilinin utandığını anlatmıştır.

Bahâr-ı hatt mı Tayyar vâsf edince aceb
Benefşe rengine girdi utandı mebhâş-i zülf

TMP (G)78/7

Ayva tüyleri yeni çıkmaya başlayan güzellerin misk kokulu havasıyla, her mevsim o yüzünün güzelliğiyle bahara üstünlük sağlamak için var olmasını istemektedir. Ayva tüyleri yeni çıkmış güzellerin güzelliğini baharın güzelliğinden üstün tutmaktadır. Aşık için sevgili her zaman daha üstündür. Sevgili yoksa baharın anlamı yoktur. Sevgili varsa bahar olmasa da aşğın gönlüne bahardır. Yine burada da sevgilinin güzelliğinin baharın güzelliği ile kıyaslandığını görmekteyiz. Bahar mevsiminin güzelliğinin gelip geçiciliği yanında sevgilinin güzelliğinin kalıcılığını karşılaştırmaktadır.

Halk-ı hûbân hatt-ı âver gibi müşkinin-hevâ
Her fusûl üzre var ol-vechle rüçhan-ı bahâr

SD (K)13/43

Ayva tüyler kimi zaman sevgilinin yanaklarında kimi zaman ağız çevresinde kimi zamanda şakaklarındaki tüyleri anlatmak için kullanılır. Gonca ağızlı güzelin yanaklarındaki ayva tüyler ile güzelliği ile bahardaki gülün nazikliği ve güzelliği ile yarışacağını ifade etmektedir. Şair, sevgilinin ağzını goncaya; taze çıkmış ayva tüylerini

ise baharda taze çıkmış yeşillığe benzeterek; sevgilinin bahar ile yarışabilecek kadar güzel olduğunu anlatmak istemiştir.

‘Ârız u hattına ol gonce-femün nisbet ile
Hâr u hâsdur gül-i nazikter ü rihân bahâr

SD (K)13/42

Bahar mevsimi güzellerin bağ da bahçede salınarak gezdiği zamandır. Burada şair, güzellerin gül biten yerde salınarak gezdiğini, sözünü bitireceği yerin de ayva tüyleri yeni çıkmış güzellerin salınarak gezindiği yere denk geldiğini belirtmiştir.

Tamâm-ı şive-i kadd-hat-ı yâra râst gelür
Hırâmı gül-bün-i nâzın bahâra rast gelür

MŞD (G)49/1

Şair, bahar mevsiminin güzelliğini hoşluğunu bildiğini, gönül alan ruhuyla, ayva tüyleri yeni yeni çıkmış sevgiliyi beklediğini ifade etmektedir. Güzelin gelmesiyle baharın gelmesi gibi güzellik ve hoşluğun geleceğini düşünmektedir.

Şerif-hat-ı ruh-ı dil-rübâyâ mıntazırız
Bahâr mevsiminin biz letâfetin biliriz

MŞD (G)65/6

Kış mevsiminde havanın soğuk olmasından dolayı güzeller soğuktan korunmak için yüzlerini kapatmaktadır. Şair de burada kış mevsiminin gidip bahar mevsiminin gelmesiyle artık güzelleri seyretmek için herhangi bir engel kalmadığını, sonbahar mevsimine dek baharı ve güzelleri seyretmeyi dilemektedir. Çünkü bahar mevsiminde güzeller baharın en çok hissedildiği bağ ve bahçelerde gezinmektedir.

Çekildi ceyş-i hattı mülk-i hüsnü ânına dek
Bahâr seyr idelim mevsim-i hazânına dek

SAD (G)29/1

Divan edebiyatında güzeller uzun boylu, ayva tüyleri çıkmış, yay gibi kaşları ok gibi kirpikleri olan adeta kalemle çizilmiş birer resim edasındadırlar. Gençlik çağına giren sevgilinin boyunun uzamasıyla güzelliğinin ün yaptığını, yüzündeki güzelliğin, tazeliğin sebebinin ise gençliği ile çıkan ayva tüylerden olduğunu belirtmektedir.

Kâmetin asrında virdi pek bülend-âvâze hüsn
Hatının buldu baharından cemâl-i tâze hüsn

MŞD (G)124/1

Gönül kuşunun, sünbül, reyhan ve bahar hevesine düşmemesini, ayva tüyleri yeni çıkmış güzelin yüzünü ve saçlarını hayal etmesini belirtmiştir. Bahar ile sevgilinin güzelliğini karşılaştıran şair, bahar hayalleri kurmak yerine sevgiliyi hayal etmesini söylemektedir.

Düşme heves-i sünbül ü reyhân u bahâra
Ey murg-ı dil endişe-i zülf ü hat ü hayal it

GD (G)27/3

Garibi, yârin ayva tüyelerinin çıkıp güzelleştiği zaman da hatrının hoş olduğunu, bülbülün ise baharı istediğini sonbahar mevsimine meyl etmediğini, arzu ve istek göstermediğini söylemektedir. Bülbül sonbahar mevsiminde gülden ayrılacağı için sonbaharı istemediğini, kendisinin ise ayva tüyleri çıkmış güzelle her mevsimde mutlu olduğunu anlatmaktadır. Baharın ve gülün güzelliğinin geçiciliğinden bahsetmiştir.

Devr-i hatuyla yârün hâtır haşem Garîbî
Bülbül bahar(ı) ister meyl eylemez hazâna

GD (G)266/3

Çok güzel olan sevgilinin yanaklarında ayva tüyelerinin çıktığı zamana erdiğini, sanki güzellik baharının sonbaharına geldiğini belirtmiştir. Baharda çiçeklerin açtığı, sebzelerin ve meyveleri arttığı zaman artık baharın güzelliklerinin doruk noktaya geldiği, sonbahara yaklaşıldığı zamandır. Sevgilinin yüzünde ayva tüylerin çıkmasıyla daha çok güzelleştiğini bu yüzden de artık güzelliğinin yavaş yavaş yıllar geçtikçe gideceğini ifade etmektedir.

Hengâm-ı hatt-ı rûyına irdük ol âfetün
Gûya bahâr hüsnün irdük hazânına

GD (G)261/2

Gül bahçesinde güzellik ve tazeliğin sürekli olmadığını, bahar geçtiğinde ayva tüyleri çıkmış güzelin yüzünün güzelliğinin, süpürülecek bir çöp gibi değersiz olacağını

anlatmaktadır. Gül bahçesindeki güzellik nasıl ki bahar mevsiminden sonra yok oluyorsa, sevgilinin güzelliğinin de gençlik yıllarından sonra kalmayacağını belirtmiştir.

Tarâvet dâ'im olmaz gülşen-i hüsn-i müellefde

Geçer evvel bahâr hatt-ı hass u hâşâk olur âhir

SD (G)58/4

Bülbülün ah ederek bahara erdiğini, yine ağlayıp sızlamaya, inlemeye başladığını, yârin yüzüne ayva tüylerin geldiğini, sevgilinin güzel kokusu ile aşk acısı ile yanan aşığın gönlündeki aşk acısının arttığını anlatmaktadır.

Bülbül erip bahâra yine âh âh âh

Başladı âh ü zâra yine âh âh âh

Hat geldi rûy-ı yâra yine âh âh âh

Anber döküldü nâra yine âh âh âh

ŞG (Ş)6/1

Baharı dilemekten başka ne söylediğini, artık sevgilinin yanaklarına sözünün ne olduğunu sormaktadır.

Evvel bahâr-ı kâm demekden güzel Şerîf

Gayri 'izâra ne dîrsin sözün nedir

MŞD (G)31/7

Aşığın ayva tüyleri yeni çıkmış güzele kavuşmaya hazır olduğunu, bayram zamanının güzel olduğunu bahara denk geldiğini ifade etmiştir.

Hat-ı nev-âmade hâlet fezâ-yı vuslatdır

Zemân-ı 'îd güzeldir kaçan bahara gelür

MŞD (G)30/5

Zavallı gönülün ayva tüyleri yeni çıkmış güzele kavuşmasının bahara kavuşmasına örnek olduğunu, sevgilin süsünü, gözlerinin bu devri açtığını belirtmektedir.

Nümû-dâr-ı bahâr-ı vasldur hattun dil-i zâra

Zimâmdur nahl-i hüsnün çeşm devr-i iftitâfidur

AMD (K)18/40

Şair, o ay yüzlü güzelin aşığın yüzünde sakallar olduğu için onu istemediğini, ay yüzlü güzelin de aşkın gül bahçesinin baharının ateş olduğunu bildiğini ifade etmektedir. Nasıl ki gül bahçesinde güller bahar gelince açmaktadır, güzelleşmektedir, aşkın da ayrılık ile naz ile cefa ile daha da artacağını aşkın baharının da sevgiliye naz, cefa olduğunu ifade etmektedir.

Hat-âver oldugın o mâhuñ istemez dil-i zâr

Bilür ki gülşen-i ‘aşkuñ bahârı âteşdür

VMD(G)45/5

1.2.3. Bahar-Yaprak

Bahar mevsimi geldiğinde tabiat yeşillenir. Tabiattaki yeşillik ağaçların ve çiçeklerin yaprakları ile daha da güzellik kazanmaktadır. Divan edebiyatında yaprak kavramının berg, gül-i berg şeklinde kullanıldığını görmekteyiz. Gül yaprağı adeta baharın gelişini simgelemektedir. Baharın gelmesiyle çimenlik gül yapraklarıyla dolmaktadır.

Baharın bir harfini gül yaprağına yazsalar baharın zorlukları sona erdirip yeryüzünü süsleyeceğini ifade etmektedir. Şair burada bahari rika yazıcı olarak güzel yazı yazan olarak niteleyerek; baharın yeryüzünü süslediği ifade edilmek istenmiştir.

Şol kadar nehyi mü’essir ki eger bir harfin

Yazsalar berg-i güle rik’a-nüvîsân-ı bahâr

SD(K)13/55

Bahar zamanını sabahının ayrı bir güzelliği vardır. Şairde beyitte bahar mevsiminin sabahındaki güzelliği resm eylediğini belirterek baharın güzelliğinin resim gibi kalıcı olmasını istemektedir. Ayrıca her tarafın taze gül yaprakları ve yasemin ile dolu olduğunu anlatarak bu resmi okuyucuya tasvir etmiştir.

Resm eyledi sabâh-ı bahâr-ı letâfeti

Mevc-i semenle berk-i gül-i terde gerdinin

MŞD(G)99/3

Yapraksız ve talihsiz geçen kaba saba bir yıldan sonra baharın gelmesi için edilen dualarla hafif ve latif rüzgârın merhaba diyeceğini söyleyerek kışın ardından baharın gelmesinin müjdesini vermektedir.

Vird-i bahâr ile idicek merhabâ sabâ
Bî-berg ü bî-nevâlde yıllık kabâ sabâ

AMD(G)2/1

Şair, bahardan beklediği sarıgın gülle dolması, gül toplayan olması gibi baharın bereketi ile meydana gelen durumların oluşmadığından yakınarak kendisine baharın yarasından asılı duran eline yaprak olduğunu ifade etmiştir. Sevgilinin yokluğu ile aşk yarası bulunan aşık için baharın gelmesi bir anlam ifade etmemiştir.

Kimün destârı pür-gül desti gülçîn-i ayâg oldı
Bana feyz-ı bahârun berg-i dest-âvîz-i dâg oldı

FD(G)449/1

Sururi, bu beyitte bahar ile hürmete layık olan kişinin evladı ve soyu ile mutlu olmasını, yüz yapraklı gül misali gülmesini neşe ile dolmasını dilemektedir.

Zât-ı ferhundesı evlâdı vü ensâbı ile
Gül-i sad-berg misâli ola handân-ı bahâr

SD(K)27/25

Baharın eteklerinin gül yaprakları ile dolu olmasını arzu eden şair, gül biten yerde nefesi ile rüzgarın gül serpmesini istemektedir. Bahar rüzgarının gelip her tarafı gül yaprakları saçmasını güllerin açmasını istemektedir.

Nefesüm gülbün-i ma'nâya nesîm-i gülbîz
Pür olursa n'ola gül-bergle dâmân-ı bahâr

SD(K)13/80

Çölde bahar ile gül yaprakları mı saçılıp dolduğunu yoksa azgın tabiatlı atın ayaklarındaki naldan mı toprağın süslendiğini sormaktadır.

Nakş-ı na'l-i kadem-i tevsen-i tab'um mı 'aceb
Berg-i gül mi saçılup toldı beyâbân-ı bahâr

SD(K)13/76

Baharın betimlemesinin güneşin yapraklarından süslendiğini belirten şair bu güzelliği güneş gibi ruhu olan gül bedenli sevgiliye bağlamaktadır. Güneşin ışınlarını yaprağa benzeten şair bahar ile gelen güzelliklerin güneşin ışınları arasında olduğunu, güneşin çıkmasıyla güzelliklerin meydana geldiğini anlatmaktadır. Bu güzelliklerin ise sevgilinin güneş gibi ruhundan ve güle benzettiği bedeninden kaynaklandığını belirtmektedir.

Nakş olunmuş varak-ı mihre ya tasvîr-i bahâr

Ya o hûrşîd-ruhu gül-bedenin tal'atıdır

MŞD(G)26/2

Söylediği şiirlerin baharda gülün etkisi, kalıcılığı nasıl etkiliyse kendi sözlerinin de öyle olmasını, her sene aynı renkle aynı şekilde bahara güzellik veren gülün tekrarı gibi sözlerinin de tekrar edilmesini istediğini dile getirmiştir.

Gül-i ra'nâ gibi evsâf-i bahârîde n'ola

Olsa berg-i suhanum reng-pezîr-i tekrâr

ASD(K)16/34

Çimenlikteki yaprakların sonbahar mevsimi ile sararıp solduğunu, bülbülün kanlı ve acı dolu gözyaşları ile bahar eylediğini ifade etmiştir. Doğal bir olay olan baharın gelmesini bülbülün kanlı gözyaşlarına bağlayan şair hüsn-i talil sanatı ile anlatımı etkili kılmak istemiştir.

Berk -i çemen olmuşdı hazân-dîde yeniden

Hûn-âh-ı sirişk ile bahâr eyledi bülbül

GD(G)188/2

1.2.4. Bahar-Çeşm

Divan edebiyatında göz kavramı bir görme organı olarak anılmaktan çok daha fazlasının ihtiva etmektedir. Sevgilin gözleri çok farklı şekiller ve anlamlar içermektedir. Nergis çiçeği şekli ile gözü andırmakta ve bu da şiirlerde çokça kullanılmaktadır. Sevgilinin gözleri nergise benzetilmektedir. Ayrıca incelediğimiz beyitlerde sevgilinin aşkının acısı ile göz yaşı döken aşığın gözlerinin betimlemesine de rastlamaktayız. Gözyaşı döken aşığın gözleri ağlamaktan kızardığı için kan ile dolduğu hatta kanlı göz

yaşı akıttığı birçok beyitte ifade edilmiştir. Burada da aşığın gözünden kanlı yaşlar aktığı ifade edilmiştir.

Şair, bahar ile gelen bütün iyi ve güzel olan herşeyin birer birer elinden gittiğini, bir kadın aşkı için kan ile dolmuş gözlerinin kaldığını ifade etmiştir.

Yek-â -yekdür bahârun âl ü âlâ dest-mâlinde
Elimde hûn-ı eşk-i çeşm ile âlûde dâmânım

FD(G)289/1

Baharda güller yerine kanlı yaralarının açıldığını, bahar bulutlarının ise ona hüznün ve keder verip gözünden aşk gözyaşlarının aktığını belirtmektedir.

Güller yerine açıla hûnîn-i dâğımız
Ebr-i bahâr mâtem ola çeşm-i eşk-bâr

BİD(G)65/1

Bahar ile beyaz, siyah ve kırmızı renklerin çoştüğünü, sevgilinin yanak ve gerdanının hayali ile dolduğunu anlatmıştır. Baharda her tarafın rengarenk olduğunu anlatmaktadır.

Çeşmim hayâl-i gerden-i hâlû ‘izâr ile
Cüş etdi çün bahar sefid ü siyah u sürh

TMP(G)30/5

Bu zamanlarda dünyanın üzüntü ve keder illetinden sıhhat bulurken, ne hikmetdir ki nergisin gözlerinde hastalığı görmesinden duyduğu şaşkınlığı dile getirmektedir.

Bu demlerde cihân sıhhat bulurken ‘illet-i gamdan
Ne hikmetdür ki gördüm dîde-i nergisde bîmârı

SD(K)17/10

Hiz. Yakub (a.s.)’ın oğlu olan Hiz. Yusuf’u kaybetmesiyle gözleri göremez olmuştur. Kardeşlerinin Mısır’da Hiz. Yusuf’u bulmasıyla babasına gömleğini göndermiş bu gömleği gözlerine sürünce gözleri Allah’ın izniyle açılmıştır.

Beyitte de bu kıssaya Telmih (Hatırlatma) sanatına başvurarak değinmiştir. Hiz. Yusuf’un gömleğini gözlerine sürmesi ile Hiz. Yakub’un gözlerinin açılması gibi baharı gören gül bahçesinin de açıldığını ifade etmiştir.

Ya'ni Ya'kub gibi gülşenün açdı çeşmin
Vuslât-ı pîrehen-i Yusûf -ı Ken'ân bahâr

SD(K)17/10

Nergis çiçeği yapısı itibari ile göz şeklini andırmaktadır. Klasik edebiyatta da bu şekilde ifade edilmiştir. Beyaz yaprakları olan nergisin üstüne beyaz gül yapraklarının geldiğini ve böylelikle açılıp bahara gözcü olduğunu ifade etmiştir.

Uğradı üstine gülberg-i sefid ile nesîm
Çeşm-i nergis açılup oldu nigezbân-ı bahâr

SD(K)27/11

Sevgilinin ayva tüyleri yeni çıkmış yüzünü gören aşığın gözyaşlarının sel gibi aktığını, bahar bulutlarının da nehirleri coşturmak için yağması gerektiğini anlatmaktadır. Baharda nehirlerin dolması için yağmurun yağmasının gerekli olduğu gibi aşığın da sevgilisi için gözyaşı akıtmasının gerekli olduğunu ifade etmektedir. Bahar yağmurları yeşilliği, aşığın gözyaşları sevgiliye olan aşkını beslemektedir.

Sirişküm eyledi tугyân görince hatt-ı dil-dârı
Belî îcab ider ebr-i bahârân cûş-ı enhârı

SD(G)27/2

Sevgilinin siyah gözleri ile dünyanın parladığını, gül bahçesinin baharının siyah parladığını ifade etmektedir.

Çeşm-i siyeh-i cihân-ruşen
Ruşen ki siyeh bahâr-ı gülşen

HMD(K)9/4

1.2.5. Bahar-Bağ

Bağ; bahçe anlamında kullanılan, çiçeklerin, meyvelerin, ağaçların bulunduğu yerdir. Bağ sevgili ile aşığın birbirini gördüğü yerdir. Bu yüzden çoğu zaman bağın güzelliğinin sevgilinin güzelliğinden geldiğini söyler şairler. Bahar mevsiminde bağın yeşillenmesiyle güller, çiçekler açılır. Bağa içki meclisleri kurulur. Aşıklar içki meclisine güzeller bağda gezintiye giderler. Bu nedenle bağ aşık ve sevgili için önemlidir. Bu başlık altında bağın saltanat, dünya, ömür gibi farklı kullanımlarına yer verilmiştir. Dünyanın

da bir bağ olduğunu, bahar mevsiminde güzelleşen bağın güzelliği nasıl geçici ise dünyanın da geçici olduğu ifade edilmiştir.

Aşağıdaki beyitte Bayezid'i öven şairimiz, onu huy ve yaratılış olarak bahara benzetmiştir. Saltanat bağında adaletinin servi ağacı gibi olduğu padişahların padişahı Bayezid'in yaratılıştan gelen huy ve ahlakı ile bahar eyleyip her yeri gül ile doldurduğunu anlatmıştır. Padişahın huyunu bahara benzeten şair benzetme sanatının kullanmıştır.

Şâh-ı 'âdil serv-i bâğ-ı saltanat Şeh Bâyezîd

Kim bahâr-ı hulkı yir yüzün hemvâr gül

RV(K)15/23

Süsleyen bahar zamanının gelip ansızın aleme güzel kokular yaydığı gibi, ümid bağının goncasının da baştanbaşa etrafı güzel kokularla doldurduğunu anlatmaktadır. Baharın dünyayı güzelleştirdiği gibi ümidin de herşeyi güzel kılacağını belirtmektedir. Ümidli olmanın önemini vurgulamaktadır.

Fasl-ı bahâr- âsâ gelüp nâ-geh meşâm-âlemi

Kıldı mu'attar ser-be-ser ol gonca-i bâğ-ı ümîd

ND(K)9/6

Hz. İsa'nın diriltme mucizesine telmih (hatırlatma) da bulunan şair, Hz. İsa'nın diriltme mucizesi gibi sevgilinin gönül alan kokusuyla bağ ve baharın canlandığını anlatmak istemiştir. Sevgilinin gelmesiyle baharın geldiğini, bahar nasıl güzel kokular yayıyorsa sevgilinin de güzel kokular yaydığını ifade etmektedir.

Tıynet-i hâkindeki dil-cûy bûy-ı âşinâ

Milket-i bâğ u bahârın hazret-i İsâ'sıdır

ND(K)37/10

Sevgilinin ayva tüylerinin yeşil olarak görüldüğünü, bu yeşil tüylerin baharda sebze bahçesinde kendisine dost olacağını söylemektedir. Nedim, sevgilinin tüylerini yeşil renk olarak belirtmiştir. Beyitte mahlasını kullanan şairimiz tevriye sanatına başvurmuştur.

Göründü sebz hat-ı nev-demîde-i rûh-ı yâr

Nedîm-i sebze-i bâğ-ı bahârım oldu bu gün

ND(G)98/5

Nedim'in aşağıdaki beyitinde baharın bağında gülünde ve bademinde bulamadığı bolluğu ve bereketi sevgilinin ruhunda ve siyah gözlerinde bulduğunu belirtmiştir. Nedim bahar ile sevgiliyi karşılaştırmış ve sevgilinin özelliklerinin bahardan üstün tutmuştur.

Bulamam bâğ-ı bahârın gül ü bâdâmında
Bulduğum feyzi ruh u çeşm-i siyeh-fâmında

ND(G)128/9

Baharın bağı yaradılışı ile tertemiz eylediğini, kınanın alev rengini nam ve şöhretten düşse de bahara vereceğini ifade etmiştir.

Bahâr ol rütbe sâfi eylemişkim tıynet-i bâğı
Virür âvâze elden düşse reng-i şu'le-i hınnâ

BMD(G)6/5

Bağa baharın geldiğini uzaklaşmamasını bülbüller ile muhabbet edip sözlerini işitmesini istemektedir. Baharın gelmesine sevinen şair bağdan baharın gitmesini istemediğini dile getirmektedir.

Geldi bahâr bâğa gelüp tarh-ı sohbet it
Bülbüller ile güft ü şinîd-i mahabbet it

FD(G)30/1

Samimiyetle gönülden edilen duanın ihlas bağında dua güllerini açtıracağını ifade etmektedir. İçtenlikle edilen duaların gerçekleşeceğini anlatmaktadır.

Bâğ-ı ihlâsda bâd-ı nefesümle ey dîl
Aç gül-i ed'iyeyi geçmedin ahyân-ı bahâr

SD(K)27/24

Baharın gelmesinden şikayet eden şair, dünya bahçesinden ondan önce geçtiğini bu kadar zamandır gelmemesinden dolayı sitem etmektedir.

Benden evvelce geçen bâğçe-i dünyadan
Şol şu kadar ki ola gelmedin ezmân-ı bahâr

SD(K)13/66

Kalemmini bahçivana haberleşme kılıcı yaptığını, baharın baştan başa dünya bahçesini suya kandırdığını anlatmıştır. Bahar mevsiminde yağın yağmurların çokluğunu ifade etmek için dünyanın suya kandığını belirterek kendisinin kalemini haberleşme aracı olarak kullandığını ifade etmiştir.

Bâgbân-ı kalemüm itdi çeh-i muhbereden
Ser-te-ser bâgçe-i ‘âlemi reyyân bahâr

SD(K)13/86

Sururi, yüz beyitli bu taze şiirinin fikir bağında, bahardaki yüz yapraklı güle bedel olduğunun belli olduğunu ifade etmiştir. Şair yazdığı yüz beyitli taze şiiri gül bahçesinde yüz yapraklı güle bedel görerek şiirinin değerini anlatmak istemiştir. Çünkü gül bahçesinde gülün değeri çoktur. Fikirlerin bağında da kendi şiirinin değerli olduğunu anlatmıştır.

Bâg-ı efkârda yüz beytle bu şi’r-i terüm
Gül-i sad-berge bedel oldu nümâyân-ı bahar

SD(K)13/85

Baharda her tarafta yılan gibi kıvrım kıvrım akarsuların aktığını, bağın tılsımlı hazine olduğunu suyun da bağda dolandığını anlatmıştır. Baharda bağda kıvrım kıvrım akan akarsunun bağın bir hazine olduğu için bağda dolandığını ifade etmiştir.

Bâgıdur genc-i mutalsım tolinur genclerin
Sû-be-sû cûlar idüp ejder-i pîçân-ı bahâr

SD(K)13/7

Kudret sahibi Allah’ın bağ levhasına bahar mevsimini yazdığını, ardı ardına titreyen dalgaların ışık ile akarsuların ona düzen olduğunu belirtmektedir. Bahar mevsiminin geldiğini müjdelemektedir.

Bahâristânı yazdı levh-i bâga kâtib-i kudret
Müselsel mevc-i bârik ile cûlar ana mıstar olur

ASD (K911/9

Şair, bahar mevsiminin her zaman mutluluk getirdiğini bu zamanda dileğine kavuşamayanın olmadığını aşışın sıkıntısının hasretten açılan yarasından

kaynaklandığını ifade etmiştir. Aşığın mutsuzluğunun bahardan değil sevgilisine duyduğu hasretten dolayı gönlünde açılan yaradan kaynakladığını ifade etmiştir.

Degildir fasl-ı nâ-kâm bahâr-ı kâmrânîdir

Nihâl-i bâg-ı hasret dâgdan bâr-âver olmuşdur

RV(G)57/6

Dünyada yaşanan güzel günlerin bir daha tekrarı olmadığını söyleyen şair, sevgili meclisine gelmesini ve gönlünce yiyip içip eğlenmesini istemektedir.

Yok bag-ı bahâr-ı felegün renk ü devâmı

Gel meclis-i yârâna gönül ‘ayş-ı müdâm it

GD(G)28/3

Bülbüle bu gönül alan bağa aldanmamasını, bitkilerin baharda da hazanda da renk ve kokularının olmadığını ifade etmiştir.

Bu bâg-ı dil-firib-i ‘aleme aldanma ey bülbül

Nebât-ı renk ü bû yokdur bahârunda hazânunda

GD(G)64/4

Cennet gibi değerli bağına hazan girmemesini, gül bahçesi gibi olan devletin bahar üzerine devamlı olmasını dilemektedir şair. Dönemin hükümdarına seslenen şair hükümdarın kıymetli meclisinin cennet gibi olduğunu buraya hazan gelmemesini yani hazanın baharı tarumar ettiği gibi onun yönetiminin dağılmamasını, gül bahçesine benzettiği devletin nasıl baharda gül bahçesi en güzel haliyle ise devletin de her daim bahardaki gül bahçesi gibi güzel olması dileğini iletmektedir.

Girmeye bâg-ı kadruñe cennet gibi hâzân

Gülzâr-ı devletünde bahâr ola ber-karâr

VMD(K)7/83

Şair gönlünün ateşi ile bağ ve baharı yandıracağını, burada kendisinin mahlasını zikrederek ıztırap ile haykırma da iyi bir şair olduğunu ifade etmeye çalışmaktadır. Şair gönlündeki aşk ateşinin bağ ve baharı yakacağını söyleyerek ızdırabının ne kadar çok olduğunu anlatmaya çalışmıştır.

Sûz-ı dil ile yandururam bâğ u bahârı

Efgânda Garîbî gibi meydânım olursa

GD(G)258/7

Şair, dünya baharının bağının geçici olduğunu, bağdaki güzelliklerin kalıcı olmadığını, sevgili meclisine gelmesini yiyip içip eğlenmesini istemektedir.

Yok bâğ-ı bahâr-ı felegûn renk ü devâmı

Gel meclis-i yârâna gönül ‘ayş-ı müdâm it

GD(G)28/3

1.2.6. Bahar-Yüz

Klasik Türk şiirinde sevgilinin yüzünün güzelliğine eş değer hiçbir şey yoktur. Sevgilinin yüzünün güzelliği hiçbir güzelliğe değişilmez. Zaman zaman sevgilinin yüzünün güzelliği, tazeliği, kusursuzluğu bahardaki gül bahçesi ile ilişkilendirilir. Sevgilinin yüzü güneş, ay gibi parlaktır. Sevgilinin yüzü tüm iyi ve güzel sıfatları barındırır. Bu kadar kusursuz bir kavram olarak işlenen sevgilinin yüzü her zaman aşıkların vazgeçilmezi olmuştur.

Aşığına yüzündeki örtüyü açıp ruhunu arz eden sevgilinin yüzünü güneş sanmamasını sevgilinin yüzünün örtüyü açınca güneş gibi parladığını belirtmektedir. Sevgilinin yüzünü güneşbenzetten şair; benzetme sanatını kullanmıştır.

Mihrdür sanma yüzinden götürüp şimdi nikâb

‘Ârz-ı ruh eyledi ‘uşşâkına cânân bahâr

SD(K)13/32

Baharda kuşların herkese mahsus olan iyilikleri ve güzellikleri sevgilinin yüzündeki sıfatlardan okuyup şarkılar söylediğini, bu sıfatların can kuvveti olduğunu belirtmiştir. Sevgilinin yüzünün tüm iyi ve güzel sıfatları barındırdığını söyleyen şairimiz, mübalağa (abartma) sanatına başvurarak anlatımı daha etkili kılmıştır.

Okıyup vâsf-ı cemîlin o ‘amîmü’n- ni’amun

Kuvvet-i cân oldu yine nağme-i murgân bahâr

SD(K)13/44

Şair, gönül vermiş aşğın sevgilisine kavuşunca bahar sabahını ne yapacağını, sevgilinin yüzüne pervane olanın ateşi ve mumu ne yapacağını sormaktadır. Sevgilisine kavuşan aşğın her gününün bahar olacağını bu yüzden bahar sabahı olmasını önemsemeyeceğini belirtmiştir. Pervane, geceleri ışık ve ateşin etrafında dönen küçük kelebeklerdir. Burada sevgilinin yüzünün parlaklığına pervane olan kelebeğin ışık ve ateşe ihtiyacının olmadığını belirtmiştir. Her zaman olduğu gibi aşık sevgilisi ile olmayı baharı yaşamaya tercih etmektedir. Gönüldeki bahar ile tüm mevsimleri bahar kılmaktadır.

Dildâde-i visâlün subh-ı bahârı neyler

Pervâne-i cemâlün şem ‘ile nârı eyler

GD(G)54/1

Bahar zamanında ayın parlaklığının yüceliğinin daha fazla olduğu gibi gönül alan güzelin yüzünde ayva tüylerin çıktığı zamanda güzelliğinden daha çok söz ettirdiğini belirtmiştir. Şair bahar zamanındaki ayın parlaklığı ile sevgilinin yüzünde ayva tüylerin çıkmasıyla güzelleşmesini birbirine benzetmiştir.

‘Ünvanlıdır cemâli dem-i hatda dilberin

Fasl-ı bahardır şerefi mihr-i enverin

MŞD(Mt)/18

1.2.7. Bahar-Ömür

Ömür; geçirilen uzun seneleri ifade etmek için kullanılmaktadır. İncelediğimiz beyitlerde insan ömrünün gençliği bahara benzetilmiş ve geçici olmasından yakınılmıştır. Kimi zaman bir devletin yaşadığı yılları ifade etmiş. Devletin ömrünün baki kılınması istenmiştir. Farklı şekillerde kullanılan ömür kavramının geçici olması noktasına çokça değinilmiştir. Ömür geçicidir, iyi değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bahar vaktinin zaman evine diğer mevsimlerin ardınca gelmesi gibi ömrün de bahar vaktine ulaştığını belirten şair, gençlik zamanının geldiğini ifade etmiştir.

Îlâhi ‘ömrini eyle devâma peyveste

Mazif-i dehre te’âkub idince vakt-i bahâr

HMD(K)8/46

Her gecenin her gündüzün değerinde itibarında olduğunda bayramlar misali olacağını, çimenliğin, yeşilliğin hâkim ettiği, devam ettiği yerde ömrün uzunluğunun artacağını dile getirmektedir.

Tûl-i ‘ömr ile çemen suffe-i devlette müdâm

Her şebi kadr ola her rûzı misâl-i a’yâd

ASD(K)3/68

Ömür rüzgarının böyle hayret ile geçip gitmemesini, ömür baharının dalgınlıkla dikkatsizlikle perişan olmamasını istemektedir.

Geçsün mi böyle hayret ile rüzgâr-ı ‘ömr

Olsun mı pejmürîde-i gaflet bahâr-ı ‘ömr

FD(G)103/1

Şair, ömrün baharı olan gençlik yıllarında nefesin kuvvetli olacağını ve gül ruhlu güzellerin onun yanında parlaklığından eser kalmayacağını anlatmıştır.

FASİH revnakı kalmaz solar bu gül-ruhlar

Olur füsürde-i bâd-ı nefes bahâr-ı ‘ömr

FD(G)103/1

Gonca dudaklı güzeller ile ömrün her zaman bahar günleri gibi olacağını, hayat nefesinin uzaması ile sevinçle şarkı okunacağını ifade etmiştir. Güzellerle her günün bahar günleri gibi zevk ve eğlence içinde geçeceğini, böylelikle ömür nefesinin artacağını ve mutluluk şarkıları söyleneceğini anlatmıştır.

İder h’ânende enfâs-ı hayât-ı med tarablarla

Olur her dem bahâr eyyâmı ‘ömrin gonce leblerle

MŞD(G)132/1

Ömrün baharının iki nefeslik olduğunu, hayvan sürüsünün çabuk çabuk geçip bitmesi gibi çabuk biteceğini anlatmıştır. Şair gençlik yıllarını kişinin dinç ve zinde olması ile benzerlik kurarak tabiatın bahar mevsimi ile ilişkilendirerek bahara benzetmiştir. Gençlik yıllarının iki nefes alacak kadar kısa olduğunu, hayvan sürüsünün çok gibi görünse de geçmesinin çabuk çabuk olduğunu söyleyerek gençlik yıllarının da bitmeyecekmiş gibi görünüp çabuk geçtiğini vurgulamıştır.

Geçer geçer bu sebük-seyr olan katâr-ı ‘ömr
İki nefes olur olsa dem-i bahâr-ı ‘ömr

FD(G)104/1

Devletin baharının ve ömrün baharının sonbahar mevsiminden dert ve sıkıntılardan uzak olmasını, lütuf gülünün kokusu ile can dimağının ıtır kokulu olduğunu ifade etmiştir. Devletin yaşadığı bu güzel günleri bahara benzeterek bu zmaanların daim olmasını dilemektedir.

Bahâr-i devlet ü ‘ömrî hazândan ola âsûde
Ki bûy-i verd-i lutfıyla dimâg-i cân mu’attardur

ASD(K)11/82

1.2.8. Bahar-Gevher

Gevher; kıymetli değerli taş, inci anlamlarına gelmektedir. Şiirlerde kullanımı genellikle inci, değerli olması şeklindedir. Şairler kimi zaman kalemini inci saçan olarak kimi zaman da bahar bulutlarını inci saçan olarak ifade etmişlerdir. Bahar mevsimi de bahar bulutlarından dökülen yağmur damlaları da kıymetli ve inci saçan olarak kullanılmıştır.

Şair, inciler saçan bahar bulutunun aşk ile feryat etmesini sedef sanmamasını bu feryadın denizin ödünü kopardığını, bağrını yardığını belirtmektedir. Baharda yağan yağmurun şiddetini aşktan feryat etmesine bağlayan şair, yağmurun etkisiyle denizde fırtına olmasını da denizin bu aşk feryadından korkarak bu duruma geldiğini belirtmiştir.

Sadeğ degildir eder çâk zehre-i bahrı
Figân-ı aşk ile ebr-i güher-nisâr-ı bahâr

ŞG(G)104/3

Bahar mevsiminde bulutların sanki cevher yağmuru yağdırdığını, zamanında adaletli bir şekilde dünyayı suya kandırdığını anlatmaktadır. Bahar mevsimindeki yağmurların bolluğuna ve bereketine dikkat çekmek isteyen şair, bahar bulutlarından inen her bir yağmur damlasını cevhere kıymetli değerli taşla benzetmiştir.

Adâlet etdi zamânında âlemi sîrâb
Bahâr mevsimi gûyâ ki ebr-i gevher bâr

ŞG(K)16/35

Şair, kaleminin bahar bulutlarının cevher saçtığı gibi cevher saçtığını, kendisinin bu sermayesine bilgisine bu lütfu kimin bağışladığını sormaktadır. Baharda yağın yağmur, bitkileri yeşillendirir doğaya canlılık verir. Şair de kendi kalemini bahardaki bulutların doğaya can vermesi gibi kıymet saçtığını ifade etmektedir. Burada benzetme sanatına başvurmuştur.

Olmadan hâmem gibi gevher-nisâr ebr-i bahâr
Kim kerem kılmış bu nev sermâyeyi dükkânına

ND(K)20/53

Baharın kıymet saçan bir cevher gibi olduğu için tutmak gerektiğini, tutulmazsa kış gelirse kıymetinin ucuz olacağını değerinin olmayacağını belirtmektedir. Baharın kıymetini bahar vaktinde bilmek gerektiğini anlatmak istemiştir.

Bahârı gerçi cevâhir-nisâr imiş tutalum
Olur rahîs Güher buz olursa kıymetde

ASD(K)26/5

1.2.9. Bahar-Vakt-i Seher

Seher, tan yerinin ağarmasından az önceki hal, olarak ifade edilmiştir. (Pala, 2007: 395) Seher vakti gece ile gündüzün arasındaki zaman dilimidir. Bahar mevsiminde sabahları esen seher yeli gecenin soğuşunu bastırarak gül bahçesine ılık bir hava getirmektedir. Gecenin soğuşuyla gündüzün sıcaklığı arasındaki sıcaklık farklı ile gül üzerindeki çiğ taneleri oluşmaktadır. Bu çiğ taneleri de gülün güzelliğine güzellik katmaktadır. Seher yeline baharı getiren rüzgar olarak şiirlerde çokça yer verilmiştir.

Bahar aylarında sabah vakti esen rüzgara verilen isim olarak bilinen seher yelinin baharın gelişini haber verdiğini ve bunu acele ile her tarafa yaydığını belirtmektedir.

Haber-i nakl-i şitâbı götürür her tarafa
Olalı bâd-ı seher peyk-i şitâbân-ı bahâr

SD (K)13/25

Bahar bulutu ile yıkanan güllerin üzerindeki nemli çiğ tanelerini baharda sabahları esen seher yeli ile baharın ateşi ile gülün üzerindeki çiğ damlalarını kurutacağını anlatmaktadır.

Yıkayup ebr-i bahâr âteş-i mıhr ile seher
Güllerüñ pîrehen-i jale-feşânın kurıdur

VMD(G)48/3

Bahar bulutunun yağmuru ile yıkanan güllerin üzerinde yağmurdan sonra kalan çiğ tanelerinin baharda sabah vaktinde esen ılık seher yeli ile kuruyacağını söylemektedir. Baharın gelmesiyle baharın ateşi ile çiğ damlalarının kuruyacağını ifade etmektedir.

Gurbette şem'i rüz gülerdi gedasına
Mâhtâb-ı berk düşmese zulmet serasına
Vakt-i siyeh bahârda mehtâb alır şebîh
Semmûr içinde gerden-i sâfın safâsına

ŞG(Kt)30

Şair; seher yeli ile taze goncanın açılıp gül bahçesinin yüzünün neşe ile dolmasını dilemektedir. Seher yeli burada baharı çağrıştırmaktadır. Bahar gelince goncalar açar, gül bahçesi şen olur baharın geldiği gül bahçesinden belli olur.

Açılsa feyz-i nesîm-i seherle gönçe-i ter
Güşâde olsa yine rûy-ı gül-sitân görsem

FD(G)281/3

Şair kış ile adeta kıyametin yaşandığını seher yeli ile baharın gelmesini istemektedir. Gülistanı da cennete benzetmiştir. Gül bahçesi güzelliği ile yaydığı güzel koku ile cenneti andırmaktadır. Cennete girmek istiyorsan gül bahçesine gel demektedir.

Gûyâ kıyâmet oldı bahâr ile gel seher
Uçmağa girmek ister isen gülsitâna ver

RV(K)4/17

Seher vakti havanın soğuktan sığağa geçmeye başlaması ile gül üzerinde çiğ taneleri oluşur. Şairde bu çiğ tanelerini akçeye benzetmiş. Gülde çiğ taneleri ile güzelliğini tamamlayarak bahara uygun olmuştur.

Jaleden makdem-i bâd-ı sehere akçe saçar

Gül olup nâ'il-ı nakdîne-i erzân bahâr

SD(K)13/33

Seher vaktinin dönmesiyle gül bahçesine bahar günlerinin geldiğini, aşığa sevinçle içki meclisinin kurulması, ölüyü ise diriltme olduğunu dile getirmektedir. Şair burada ölüyü diriltmekle bahar ile tabiatın canlanmasını ifade etmektedir.

Çarha vakt-i seher ü gülşen e eyyâm-ı bahâr

Âşık bezm-i târâb mürdeye ihyadır bu

ŞG(Tar)34/13

1.2.10. Bahar – Şita

Bahar ve kış mevsimi birbirinin zıddı iki mevsimdir. Bahar mevsimi yiyip içip gezmenin, eğlenmenin çok fazla olduğu bir zamandır. Kış mevsimi ise daha çok evlerde zaman geçirilen sıkıcı bir mevsim olarak ele alınır. Bu nedenle kış mevsimi istenilmez. Kış mevsiminde yaşanan güzelliklerle de bahar mevsimi tadının alınabileceği de beyitlerde ele alınmıştır.

Bülbül yaz kış bilmeyip her zaman gülün kokusunu almak ister. Çünkü gülün kokusu baharın kokusudur.

Nevâ-perdâz olup sayf u şitâ bilmezdi bir kerre

Gül her dem baharın 'andelib etseydi istinşâk

SAD(Tar)6/17

Nedim'in Damat İbrahim Paşa'nın atanmasıyla yazdığı bu şiirde, baharın kışın elbisesini giyerek Damat İbrahim Paşa'nın elini öpmeye geldiğini söylemiştir. İbrahim Paşa ile kış mevsiminde gönüllere bahar geldiğini anlatmak istemiştir.

Câme-i fasl-ı bahârânı olup âriyeti

Dest-bûsuna o şekl ile zemistan geldi

ND(K)33/5

Nedim, Mustafa Paşa'nın gelişiyle hatrına günlerin açıldığını, gelmesiyle kış bahar ettiğini söylemektedir. Mustafa Paşa'nın cömertlik bulutu ile kış mevsimini bahar eylediğini ifade etmektedir.

Açıldı hâtır-ı eyyâm tefrih-i kudûmunla

Bahâr etdin eyâ ebr-i kerem fasl-ı zemistânı

ND(K)30/5

Şair, goncanın kendisine soğuk nefesli olmasından ağlamayacağını ama bahar günlerinde kışın yaşanmasına ağlayacağını söylemiştir. Baharda havaların soğuduğundan kış günlerini yaşamaktan goncanın memnun olmadığını ifade etmiştir.

Bana ol gonca dem-serd olduğundan ağlamam ammâ

Bahâr eyyamıdır fasl-ı zemistan gösterir kendin

ND(G)97/3

Beyitte kış zamanının bittiğini bahar günlerinin geldiğini belirtmektedir. Kışın bitip baharın gelmesinin goncanın üzerine düşen çiğ tanesinin düşmesi gibi tarih düşürdüğünü anlatmaktadır.

Gonçe-i hâtıra şebnem gibi düşdi târih

Gitdi hengâm-ı şitâ geldi bahâr eyyâmı

SD(G)159

Berd-i 'acûzun, Rûmî şubatın 26'sından itibaren 7 gün şiddetle devam eden bir soğuktur. Kocakarı soğuğu olarak bilinmektedir.

Kocakarı soğukları ile yağın karın mahvolduğunu, bahar ayının zemine yeşil atlas giydirdiğini yani bahar geldiğini anlatmaktadır. Bahar gelince etrafın yeşillenmesini yeşil atlasa benzetmiştir

İdince berd-i ‘acûzun ketân-i berfini mahv

Zemine sündüs-i hadrâ geyürdi mâh-i bahâr

ASD(K)20/4

Şair beyitte kar mevsiminde zafer görüldüğünü gezinti ve yiyip içmeye bahar gibi bir zaman olmadığını belirtmektedir. Kış mevsiminde ordunun kuşatma için çıkıp zafer kazandığını, yaz mevsiminin ise seyretme ve içki içip eğlenme zamanı olduğunu ifade etmektedir.

Her kâr-ı mevsiminde görilmektedir zafer

Bir dem mi var bahâr gibi seyr ü ‘işrete

MŞD(G)147/9

Va'd ve vaid; Söz verme, üstüne alma. Bir şey vereceğini peşin olarak söyleme. Allahü teâlânın Cennet ile va'di, Cehennem ile vaidi.

Bu alemin olması bozulması ölüp dirilmeye kıyamete şahittir. İnsanın öldükten sonra dirileceğine tabiatın kışta ölüp baharda canlanmasının en büyük şahit olduğu belirtilmektedir. Nasıl ki, yapraklar sararıp solup toprakta çürüyüp gidiyorsa ve tekrar baharla filizleniyorsa insanda ölüp tekrar dirilebilir. Bu da yeniden dirilmeye en güzel örnektir.

Yiter bu ‘âlem-i kevn ü fesâd haşre güvâh

Bahâr u fasl-ı şitâsı misâl-i va'd ü va'id

HMD(K)1/6

1.2.11. Bahar-İşret

Klasik Türk şiirinde bahar demek, içki, eğlenme, yeme içme, zevk ve safa sürme zamanıdır. Bu nedenle işret kavramı özellikle Lale devrinin yaşandığı XVIII. yüzyıl da çok fazla işlenmiştir. Lale şekli itibari ile içki kadehine benzetilmektedir. Bahar içki meclislerinin kurulduğu, güzellerin gül bahçesinde gezintiye çıktığı, tabiatın süslendiği mevsimdir. Bu zamanda içki içmenin doğallığı belirtilerek zahidin bile tövbesini bozduğu belirtilmiştir. Şairler zaman zaman içki dağıtan kişi olan saki ile konuşarak baharı tasvir etmişlerdir.

Çimenlik sahnesinde elinde kadeh içki meclisinden el çektiğini, dünya işlerini boş gören rinde gül bahçesi gezintisinde içki içmezse haram olacağını anlatmaktadır. Rind dinin emirlerine uyan yasaklarından sakınan insandır. İçki içmek haram olduğu için rind içki içmez. Şair bahar mevsiminde rindin bile içki içmesini, içki içmemesinin haram olacağını söylemektedir.

Tutmuş elinde gül ayag sahn-i çemen bezm-i ferâğ

Rind olana gül-geşt-i bâğ içmezse mey olsun haram

ASD(K)17/5

Bahar güle lale renkli bir kadeh sunduğunu, uzun boyu onun neşesine ulaşmasındandır. Gülün sunulan lale şeklindeki kadehten dolayı uzun boya ulaştığını belirtmektedir.

Bahâr kim güle bir câm-ı lâle-gûn sundu

Nihâl-i kaddin onun neş'e-i residesidir

ND(G)27/2

Şair, gül bahçesinin meclisine uzaktan gelen sevinçli baharın, bu meclisi süslediğini, bunu ancak baharın yapacağını anlatmaktadır. Baharın gelmesiyle gül bahçesinde çiçekler açtığından her taraf neşe ile dolmaktadır. Bahar ile tabiat adeta süslenmektedir.

Şöyle pür-zîb eyledin bu bezmi kim ancak eder

Gülsitan bezmin kudûm-ı hurrem-i fasl-ı bahâr

ND(K)29/2

Saki (içki sunan kişi) şarabı getir ki uyku sersemliğini giderelim, bahar gelmeden içki ile gözümüze bahar edelim. İçkinin verdiği sarhoşluk hissi ile kendinden geçip bahardaki gibi kendisini mest eden içki meclisinde hissetmeye çalışmaktadır.

Sâkî getür şarabı ki def' -i humâr idem

Hengâm-ı dîde 'işret-i evvel-bahâr idem

BMD(Ş)7/1

Şair, baharın güya çimenlikte içki meclisini tertib ettiğini, beyaz şarap kadehinin baharın gelmesiyle altın ile işlenmiş kadeh olduğunu ifade etmiştir. Baharın gelmesiyle her tarafın süslendiğini anlatmak istemiştir.

Bahâr itdi çemende gûyiyâ bir bezm-i cem tertib

Yine zerrîn kadeh destinde câm-ı zer-nigâr oldı

FH(K)1/4

Fasih, içki meclisinin bayrağını bir kenara çek şimdi hisarı seyretme mevsimidir. Hisarı seyretme mevsimi olarak bahar mevsimi kastedilmektedir.

Sende livâ-yı ‘ışrettüñi bir kenâra çek

Şimdi FASÎH mevsim-i seyr-i hisârdur

FD(G)127/5

Bahar ayı tabiatın canlandığı, içkinin, sefanın arttığı bir zamandır. Bu nedenle din ilmi ile meşgul olan kişinin içki içmek haram olmasına rağmen bahar ile mest olup meyhaneye gittiğini anlatmaktadır. Ramazan ayı on bir ayın sultanıdır. Bu ay manevi anlamda kulun kulluğunun zirveye çıktığı aydır. Bu nedenle bu maneviyatla mest olan içki içen kişi de mescide gitmektedir. Baharın güzelliği ile zahidi meyhaneye çektiği gibi Ramazan ayının da sarhoşu mescide çektiğini anlatmaktadır.

Bir zamân zâhidi mey-hâneye çekmişti bahâr

Meykeşi mescide cezb eyledi şimdi ramazân

SD(K)14/24

Sururi sözünü yerine getirirse baharın içki meclisine renk ve neşe verdiği gibi etrafın aydınlanacağını ifade etmiştir. Baharın gelmesi ile her taraf yeşillenir otlak olur. Bahar tazelik, güzellik bahşeder. Bahar ile birlikte içki meclisi de şenlenir.

Rûşen olsun ki Sürûrî kavlin eylerse çerâğ

Ola revnak-figen-i bezm-i çırâgan-ı bahâr

SD(K)27/20

Beyitte baharın içki meclisinin kurulduğu zaman olduğunu bu durumun zaten sürekli olan bir durum olduğunu, bu eğlence zamanına da din ile meşgul olan zahidin bile

bir inkârı olmadığını anlatmaktadır. Bahar mevsimi içkinin arttığı safa sürülen bir zamandır kimsenin bunu inkâr ettiği yoktur. Bahar mevsiminin içki, eğlence ve zevk mevsimi olduğunun herkes tarafından kabul edildiğini söylemektedir.

Mukerrerdür bahârun vakt-i ‘ışret olduğu ‘ışit

Bu hengâm-ı safâya zâhidüñ de yoktur inkârı

SD(K)17/11

Tevazu sahibi insan alçakgönüllüdür. Alçak gönüllü insanın bu güzel davranışınının mükafatını cennette alacağını, yeşilliği isteyen insanın da onu baharda içki meclisinde bulacağını anlatmıştır. Bitkinin, yeşilliğin zamanının bahar mevsimi olduğu ifade edilmek istenmiştir.

Uğrar behište râhı tarik-i tevâzu’un

Bezm-i bahara bulur ‘ademden giyâh-ı râh

HMD(G)94/4

Bu zamanda gül kadehini elden bırakmamasını, baharda gül ne kadar anlatılır bir düşünmesini, baharda tüm çiçeklerin arasında nasıl gülün yeri ayrıysa kadehlerin için de de gül kadehinin yerinin farklı olduğunu belirtmiştir. Kadeh güle rengi yönü ile benzetilir. Şarap kadehi gülü temsil eder.

Koma bu demde gül-i câmı elden ey sâkî

Ne denlü aîlata fîkr it dem-i baharda gül

EFD(K)6/3

Şair, bahar mevsiminde olan herşeyin olmayacağını söyleyerek olumsuz bir tablo çizmiştir. Söz söylemeye kalkmamasını bülbülün olmayacağını, gül yanaklı güzelin içki meclisine gelip gül yaprağı saçan olmayacağını, sana hava bahşeden servi olmayacağını, lale gibi olmamasını içki kadehi olmayacağını, sohbeta heves etmemesini taze baharın gelmeyeceğini belirtmiştir. Baharda meydana gelen olayların gerçekleşmeyeceğini çünkü taze baharın gelmeyeceğini anlatmaktadır.

Ağız açma söze sâzında hezâr olmayıcak
 Varâk-ı gül-rû gelüp bezme nisâr olmayıcak
 Sana ol serv-i hevâ –bahş kenâr olmayıcak
 Lâleveş olma ele sâgarı yâr olmayıcak
 Kılma sohbet hevesin tâze bahâr olmayıcak

RV(Tah)5

Sâki içki dağıtan kişiye denir. Sâki şerbeti koy da şu hazmı kolay olan içkiyi gör. Bu düğün işine karışan baharı gör. Bahar gelince tabiat yeniden canlanır. Ağaçlar çiçek açar. Tıkı gelin gibi. Her taraf yemyeşil olur. Adeta bir düğün yerinin özenle süslenmesi gibi yeryüzü bahar ile süslenir. Bu yüzden beyitte bahar ile düğün arasında ilişki kurulmuştur.

Sâkî ko şerbeti şu mey-i hoş-güvârı gör
 Bu sûr hıdmetine irişen bahârı gör

RV(Mus)IV

Ey Sâki, içki kadehi gönlümde bir kararsızlık eyledi, tevbe evini yıktı bahar. Bahar eğlence, içki, içki meclisi, sevgili gibi kavramlarla anılmaktadır. Şairde baharın gelmesi ile içki ile gönlünde günah işlemek için verdiği sözü tutamamasından yakınmaktadır. Bahar insanları eğlenmeye, zevk ile safa etmeye ve içki içmeye yöneltmektedir. Şair de bu durumdan şikâyet etmektedir.

Câm-ı mey komadı gönlümde karâr ey sâkî
 Tevbenin yıkdı evin tâze bahar ey sâkî

RV(G)400/1

Şair Allah'ın onu yeni bahara erışdirdiği için, bahar mevsiminin simgelerinden birisi haline gelmiş laleyi de içki kadehini de elinden bırakmayacağını anlatmaktadır. Lale bahar mevsiminin geldiğini simgeleyen bir çiçektir. Şekli itibariyle içki kadehini andırdığı için, lale gibi kendisinin de içki kadehini elinden bırakmayacağını söylemektedir.

Lâle gibi elden komazuz sâgarı sâkî
İrgürdi Hudâ çün bizi bu tâze bahâre

RV(G)396/5

İçki meclisindekilerin şarabın ateşi ile sıcakladığını, güya içki dağıtan güzelin yanağının kar gibi kıymetli olduğunu söylemektedir. İçki meclisindekiler şarab içtikçe vücut ısıları arttığı için içki dağıtan güzelin yanağı o sıcaklıkta kar gibi kıymetli olmaktadır. Sıcakta kar, soğuk ne kadar kıymete değer ise içki meclisinde de sarhoşlar için içki dağıtan güzelin yanağı da öyledir.

Germ itdi meclis ehlini nâr-ı şarâb ile
Gûyâ ki oldı sâki-i semen-‘izâr berf

RV(K)13/6

Bezm, baharda içki meclislerinin kurulduğu, sakilerin içki dağıttığı şairlerin şiirler okuduğu zevk ve safanın hüküm sürdüğü yerdir. İçki meclisinde şarab içen sarhoşa şarabın kırmızılığı sevgilinin kırmızı dudaklarını hatırlatır. Sevgilinin içki ile birlikte dudaklarını sunmasıyla meyhana sarhoşa bahar olur bayram olur.

Gel bezme aman nûş-ı sarâb eyleyelüm
Sun la’lini zevk-i mey-i nâb eyleyelüm
‘İyd oldı bahâr oldı hemân mey-gedeye
Turma gidelüm ‘âlem-i âb eyleyelüm

NAD(R)12/3

Şair gönlünü açılmamış bir güle goncaya benzetmiştir. Lakin bahar ile açılan gül gibi olmadığını yeşilliği seyretmekle gönlünün açılmayacağını. Baharın içkinin sevgilinin nazik bedeni ile boş olduğunu. Sevgiliyi istediğini anlatmaktadır.

Açılmaz gonçe gönlüm gül gibi seyr-i çemenlerle
Bahâr u bâde boşdur dilber-i nâzik bedenlerle

GD(G)243/1

Şair bahar günlerine süsünü verenin içki ve güzel kadınlar olduğunu, buna şahid olarak da sâkiden (içki dağıtan kişi) gülün rengi ile bağdaştırdığı kırmızı şarabı bu duruma şahid göstermektedir. Şaire göre bahar günleri demek içki ve güzel kadın demektir.

Mey ü dilbersiz eyyâm-ı bahâra kim virür zîver

Sen ol şâhid-i gül-fâmı vir kurbânunam sâkî

GD(G)266/2

Baharın gecesinin de gündüzü gibi olduğunu belirtmektedir. Baharda gündüz içki, eğlence, zevk u safa sürülür şair bunun gecede devam ettiğini anlatmaktadır.

Bahârûñ gicesi gündüz gibi oldı hamdü'lillah

Yapaluk bilerek bezme getürdi şem'-i kafûrî

AB(B)7/392

Şair, içki dağıtan sakiye baharın neşesinin kırmızı renkli şaraptan olduğunu, gül bahçesindeki hüznün de goncanın nazik bedeninin sallanmasından kaynakladığını anlatmaktadır.

Bahâr-ı neş'e-i sahbâya sâkî ka'l-i mey-gûnuñ

Kad-ı gülbün hırâm-ı nâzükûñ goncatur gûyâ

BİD(G)6/2

Şair bülbülün baharın gelişi ile her tarafı sesi ile mest ettiğini coşku ile doldurduğunu, bunun üzerine kendisinin de şarabı sevmesinin normal olduğunu anlatmaktadır

Eylemişdi mestî-i bülbül bahârı pür-hurûş

Şimdi ben meyl-i şarâb-ı hōş-güvâr itsem gerek

BİD(G)103/3

Bahar olsa da alemin değiştiğini görsek, bu tersine dönmüş kadehlerin gül renkli olduğunu görsek. Baharın gelmesi ile tabiat canlandığı için şair baharın gelmesini tabiatın değişmesini, tersine dönmüş kadehlerin içlerinin kırmızı şaraplarla dolup gül renkli olmasını arzulamaktadır.

Bahâr olsa yine ‘âlem dige-r-gûn olduğın görsek

Bu nüh-tâs-ı nigûnuñ câmı gül-gûn olduğın görse

FD(Mt)42

Bülbülün gülü arzuladığı gibi bülbülde baharı arzulamaktadır. Bu yüzden bahar gelince bülbül güle şair ise içkiye kavuşacaktır. Bahar mevsiminde neler yapacaklarını bahar gelince görmesini söylemektedir.

Çemende sâgarı gül sâzı eyleriz bülbül

Bahâr mevsimi gelsinde gör niler ideriz

MŞD(G)66/3

Her gülü bahardaki içki meclisine parlayan bir kandil yaptığını, güzel kokuluların şahı gülün gül bahçesini kandil gibi parlattığını ifade etmiştir.

‘İtr-ı şahîden firûzân eyleyüp gülşen çerâğ

Her gülü bezm-i bahâra itdi bir rûşen çerâğ

MŞD(G)85/1

Bahar geldi elinden gül gibi kadehi koyma saki sürahiye baharda gülü gören bülbülün ötmesi gibi sende sürahi ile sürekli kadehi doldur. Kadeh rengi yönüyle güle benzetilmiştir. Baharda bülbülün susmadığı gibi kendisinin de içki kadehini sürekli dolu tutmasını söyleyen şair bülbül ile yarışmaktadır.

Çün bahâr irdi koma câmı elünden gül gibi

Sâkiyâ söylet surâhiyi yine bülbül gibi

RV(G)445/1

1.2.12. Bahar-Gül ile Bülbül

Arapça’da andelib, Farsça’da hezar anlamlarında da kullanılan bülbül çeşitli kullanımları sözkonusudur. Kuşların içerisinde aşkı ve güzel sesi ile bilinmektedir. Edebiyatımızda farklı türde çeşitleri olan gül ise çiçekler içerisinde en güzel kokan ve en çok kullanılan olarak bilinmektedir (Onay,1992:82).

Klâsik Türk şiirinde gül ve bülbül mazmunu çokça kullanılmıştır. Bülbül güle aşkı ve özlemi ile anılır. Bülbül güle hasreti ile acı acı inleyerek ağıtlar yakar. Divan edebiyatında aşık kendisini bülbüle; sevgiliyi de güle benzetmektedir. Sevgili aşığın gül de bülbülün aşkına cevap vermemektedir. Bu nedenle aşık ve bülbül çaresizdir. Aşığın olduğu yerde nasıl sevgili varsa, bülbülün olduğu yerde de gül yer almaktadır. Bu yüzden bülbül-gül birbirini tamamlayan mazmunlardır.

Şair, bülbüle bahar gülüne sözünün ne olduğunu, yaralı dilinin pek katı olduğunu sözünün ne olduğunu sormaktadır. Bülbülün gönlü kırılmıştır yaralıdır baharda açan güle ne dersin diye sormaktadır.

Bülbül gül-i bahâra ne dîrsiñ söziñ nedir

Zahm-ı zebân-ı hâra ne dîrsiñ söziñ nedir

MŞD(G)31/1

Şair, yine bahar olduğunu her tarafı revşen eylediğini. Bülbülün figana başladığını gül bahçesinin gül gibi açıldığını ifade etmektedir. Bülbülün acıyla ağlayıp inlemesiyle gülün açtığını söylemiştir. Gülün açılmasını bülbülün acıyla feryat etmesine bağlayan şair hüsn-i ta'lil sanatına başvurmuştur.

Yine evvel bahar oldu cihânı eyledi revşen

Figâne başladı bülbül açıldı gül gibi gülşen

AB(K)18/1

Şair; güneşi inleyen bir bülbüle benzeterek güneşin etrafı ısıttığını, baharın geldiğini fakat gülün açmadığını anlatmaktadır. Bahar gelmesine güneş çıkmasına rağmen gülün açmamasından yakınmaktadır.

Neyyir misâl-i bülbül-i nâlân-ı zarda

Geldi bahar ol gül-i handan gelmedi

NAD(G)104/9

Sürûri, bülbülleri damada baharı geline benzeterek, gonca adında ne çocuklarının meydana geldiğini ifade etmektedir. Bahar tabiatı süslemesiyle, ağaçların çiçek açmasıyla gelini andırır, baharı hasretle bekleyen bülbül damat ve bahar mevsiminde goncaların açmasını da bahar ve bülbülün çocuğu şeklinde ele almıştır.

Gonce nâmında ne zîbâ veled oldı peydâ

Bülbülân olalı dâmâd ‘arûsân bahâr

SD(K)13/21

Şair, lalelerin ayağa kalkıp içki ile zevk ve safa içinde eğlenmeyi, gül gibi baharda içki meclisini bayram etmeyi dile getirerek baharın gelmesini arzulamaktadır.

Lâleveş kalkup ayak toluların nûş idelüm

Gül gibi ‘ıyş idelüm bezm-i bahâr eyleyelüm

RV(G)247/2

Beyitte şair, bülbülün şiirini ezberleyip ağlayıp feryat ederek çimenlikte güle okuyacağını belirtmektedir.

Bülbül diliyle yine çemenlerde husrevâ

Ezberleyip bu şi’rûmi okur revân gül

RV(K)17/22

Baharda esen ferahlatıcı rüzgarın esmesi ile bülbülünde goncayı görme ümidi arttığını söyleyen şair şevk ve neşe veren rüzgarın artmasına hamdde bulunmuştur.

Bi-hamdillah yine feyz-i nesîm-i şevk ü şâdîden

Hezârân gonca-i ümmîd handân oldu bir günde

ND(K)34/1

Bahar ile birlikte bülbüller safaya gelip güzel güzel nağmeler söyleyince gülde gönül sırrını arz etmektedir. Gülün açmasını gönül sırrını vermek olarak ifade etmiştir.

Bir safâ virmiş bahârûñ feyzi kim bülbüllere

Perdeden râz-ı derûn ‘arz itdi ‘aynekvâr gül

BMD(G)150/3

Bülbül ile baharın gelmesini ilişkilendirmektedir. Baharın habercisi bülbüllerdir. Bu yüzden bahar faslı bülbüllerin öttüğü fasıldır. Baharın geldiği bülbüllerin ötmesinden belli olur.

Hezârân faslı hezâr âşinâ olur amma

O bülbülü görürüz bir dahi bahâr gelür

KN(G)21/7

Şair, bülbülün acı acı inlemesi bağırıp çağırmasının bahardan olmadığını, bülbülün bahar geldiği için değil aşıklara karşı yaptığı edepsizlikten dolayı feryat figan ettiğini ifade etmektedir.

Saňman figân-ı bülbül-i şeydâ baharadır

‘Uşşâka bî-edepliğini ‘itizâradır

BİD(G)55/1

Güya bülbülün gül camisinde hatib olduğunu, güzel öten bülbülün güzel baharın namını gül fidanı üzerinde söylediğini anlatmaktadır. Burada gülü camiye bülbülü ise camide hutbe veren, ezan okuyan hatibe benzetmektedir.

Nâm-ı şeh-i bahârı zikr itdi gülbün üzre

Gül câmi ‘inde gûyâ oldu hatîb bülbül

VMD(G)135/3

Şair beyitte bülbülün bahara ermediğini, kendisinin de sevgiliyle vuslata ermediğini anlatmaktadır. Bülbül bahara şair de sevgilisine kavuşamamaktadır. Bu durumdan serzeniş etmektedir.

O ‘âşıkam ki henüz irmedüm visâle dirîg

O bülbülem ki dahi germedün bahâr efsûs

VMD(G)108/2

Şair beyitte, uğurlu bahara gül ayetinin geldiğini, bülbüllerin durduğu yerin makam durağı olduğunu belirtmektedir. Şair gülü bir ayete, bülbülün ötüşünü de kıraate benzetmiştir. Gül açmasını gül ayetinin gelmesi şeklinde ele almıştır. Bülbülde makam ile gül ayetini okumaktadır.

Gelmiş güşâd-ı fâl-i bahâra gül âyeti

Bülbüllerüñ makâmı-ı Nevâda kırâ'ati

FD(G)471/1

Mantıku't-Tayr Ferîdüddin Attar'ın yazdığı bir mesnevidir. Kuşların birtakım maceralarının ele alındığı bir eserdir.

Sabah yeli güllerin yüzünü açdıkça, güzel kokular getiren bahar bülbüle Mantıku't-Tayr 'ı okutur. Baharın sabah yeli ile güzel kokular getirmesiyle bülbülün kuş dili anlamına gelen eseri ezbere okuyacağını anlatmaktadır.

Safha-i gülleri açdukça nesîm-i eshâr

Mantıku't-Tayr okıdur bülbüle 'Attâr-ı bahâr

FD(Mt)19

Hız. İsa'ya ait Klasik Türk şiirinde birçok mucizeden bahsedilmektedir. Hız. İsa, Rûhu'l-Kudüs'ün nefesiyle yaratıldığı için diğer insanlardan çok farklıdır. Özellikle ölüleri diriltiren nefesi ile ilgili mucizeleri bulunmaktadır. Şair burada İsa'nın nefesi ile ölüleri diriltmesi ile bülbülün nefesi ile gülü diriltmesi arasında bağlantı kurmuştur. Baharın gelmesi bülbülün açması ile belli olduğu için bahara dirilik ve canlılık veren de bülbül olmuştur. Baharın nefesi ile güle can verip gülü dirilttiğini, baharın bu diriliğinin canlılığının sebebinin ise bülbül olduğunu anlatmaktadır. Baharda güllerin açmasını baharın gülleri diriltmesine, baharın diriliğini de bülbüle bağlamaktadır. Bülbül baharı beklemektedir.

Dem-i 'Îsî gibi itdi güli ihyâ nefesi

Bülbül oldu sebab-i zindegî-i cân-ı bahâr

SD(K)13/16

Şair, bülbüle bahar gülüne bir sözü olup olmadığını sormaktadır. Gül ile bülbülün arasına gülün dikeninin girdiğini, gülün dikeninin de bülbülün diline yara olduğunu belirtmektedir. Gülün dikenini bülbül yaralar bu yüzden güle kavuşamaz.

Bülbül gül-i bahâra ne dîrsiñ ne dîrsiñ söziñ nedir

Zahm-ı zebân-ı hâra ne dîrsiñ söziñ nedir

MŞD(G)31/1

Beyitte, güzelliğin gülünün taze baharına eriştiğini, bülbülün taze bahar geldiğinde nasıl bahara övgüye başlıyorsa güzel sevgiliyi görünce aşığın da övgüye başladığını anlatmaktadır.

Hüsnün gûlinün tâze bahârına çünirdük

Bülbül gibi medh okımamağa başlarız biz

RV(G)163/2

Beyitte feleğe seslenen şair taze bahar ile de bülbül ile de işi olmadığını onları feleğe verdiğini kendisinin inleyen gönül kuşu ile eğlendiğini anlatmaktadır. Gönlünü bülbüle sevgiliyi güle benzetmektedir. Bülbül bahar ile gül ile eğlenirken aşık da sevgili için inleyen gönlüyle meşgul olmaktadır.

Bülbül-i tâze bahârı saña virdim ey çarh

Bende mürğ-i dil-i nâlânım ile eglenürem

FHT(G)212/3

Beyitte şair, çaresiz bülbülün derdine yaralı gülün merhem olamayacağını, baharın yaralı güle derman vermesini gülün açmasını bülbüle merhem olmasını anlatmaktadır.

Merhem olamaz hele bî-çâre hezâruñ derdi

Eylesün zahm-ı güle var ise dermân-ı bahâr

SD(K)13/17

Şair, Gülşeni tekkesi sahnesinde gül sofrasının açık olduğunu, bülbülün baharın misafiri olduğunu belirtmektedir. Şair Gülşeni tekkesi diyerek güllerin toplandığı yerden bahsetmiştir.

Gülşenî Tekyesi sahnında açuk sofrâ-i gül
 ‘Andelib olsa ‘aceb mi yine mihmân-ı bahâr

SD(K)13/18

Kırmızı güllerin baharda parlayan güneş gibi olduğunu, bülbüllerin de güllerin etrafında ışığın etrafında dönen kelebekler gibi perişan olduğunu anlatmaktadır beyitte şair.

İtdi bülbüleri pervâne gibi ser-gerdân
 Her gül-i ahmer olup şem-i fûrûzân-ı bahâr

SD(K)13/19

Sururi bu beyitte, gül camisinin sahnesinde bülbülün gül fidanının minberine çıkıp padişaha hutbe okuduğunu anlatır. Gül bahçesini camiye, gül fidanını hutbe okunan vaaz vermek için imamın yükseğe çıktığı yer ola minbere, bülbülün sesini de bir konuda bilgi vermek için yapılan sohbete hutbeye benzetmiştir.

Minber-i gülbine gül-câmî ‘inüñ sahnında
 Çıkdı bülbül okıdı hutbe-i hâkân-ı bahâr

SD(K)13/14

Neyyir, baharın bülbülün inlemesiyle geldiğini, kendisinin inlemesine rağmen o gül yüzlü sevgilinin gelmediğini söyleyerek sitem etmiştir.

NEYYİR misâl-i bülbül-i nâlân-ı zârda
 Geldi bahâr ol gül-i handân gelmedi

NAD(G)104/9

Bahar faslının bülbülün zavallı gönlüne kalmadığını, gül ile can ciğer arkadaş olan dikene de kalmadığını anlatmaktadır. Güle âşık olan bülbülün güle ulaşmasına engeldir diken. Şairse beyitte baharın gelip geçiciliğini vurgulayarak baharın ne bülbüle ne güle ne de dikene kalmadığını ifade etmektedir.

Fasl-ı bahâr bülbül-i dil-zâra kalmadı

Güliden semîm-i hem-dem olan hâra kalmadı

GD(G)271(1)

Güzel gülün mutlulukla tahtında kalmaya devam ettiğini, güle övgüler yağdıran bülbülün hatırından sevgiliyi çıkardığını söylemektedir.

Gül-i zibâ sa'âdetle karar itdi serîrinde

Senâ-ı gül idüp bülbül ferâmuş eyledi hûrî

AB(BN)/6

Seher tan yerinin ağarmadan önceki vaktidir. Seherde gece gündüz arasındaki sıcaklık farkından dolayı nesneler üzerinde çiğ taneleri oluşur. İlkbahar ve yaz aylarında daha çok görülmektedir. Şair burada beyitte çiğ tanelerinin parlak bir cama benzediğini belirterek çiğ tanelerinin seheri baharı getirmesini, gülünde bülbüle zulm ettiği için pişman olduğunu anlatmaktadır. Çiğ taneleri genellikle baharda oluştuğundan çiğ taneleri ile baharın gelmesini arzulamaktadır şair.

Şeb-nemûn teşbih-i billûrın seher olup eyle

Bülbüle zulm itdügicin eyler istiğfâr gül

RV(K)15/5

Şeyh Galip bu beyitte; bülbülün bahara kavuştuğunda gül sohbetinin yenilendiğini, gönlün baharın gelmesiyle eğlenceye tahammülde kararsızlığa düştüğünü ifade etmektedir.

Erişüp bahâra bülbül yenilendi sohbet-i gül

Yine nevbet-i tahammül dil-i bî-karâra düşdü

ŞG(G)31/4

Bülbül gülen baharın yüzüne gülmesiyle seviçle ağladığını söylemektedir. Bahar bülbülün güle kavuştuğu zamandır. Bu yüzden baharın gelmesi demek güllerin açması bülbülün güle kavuşması demektir. Baharın gelmesi ile bülbül neşe ile dolmaktadır.

Şevkle girye-i şâdiye düçâr oldu hezâr

Yüzine güldi meger kim gül-i handân-ı bahâr

SD(K)27/7

Bahar yeli ile gülün açılmasının vakti olduğunu bülbülünde birçok makamdan güzel şarkılar söylediğini anlatmaktadır şair. Bülbülün bahar yeli ile açılan güle güzel sesi ile şarkılar söylediğini belirtmektedir. Baharın gelmesiyle oluşan tablodan bir kesit sunmaktadır.

Demdür ki gül güşâd ola bâd-ı bahardan

Bülbül terennüm ide makâm-ı hezârdan

FD(K)6/1

Nedim, baharın gelmesiyle güllerin açılmasının bülbül kafeste ağlayıp inlerken doğru olmadığını belirtmektedir. Bülbül acı içindeyken bahar ile gülün mutlu olmasının doğru olmadığını söylemektedir.

Lâyık mı güller açıla feyz-i bahâr ile

Bülbül kafesde zâr u tenûk hâr hâr ile

ND(G)138/1

1.2.12.1. Bahar-Bülbül

Bülbül, edebiyatımızın vazgeçilmezleri arasındadır. Aşık ile özellikleri bakımından ortak noktaları çoktur. Bülbül gül olmadan düşünülemeyeceği gibi aşık da sevdiği olmadan düşünülemez. Sevgilinin yaptığı eziyetlerin aşığın gönlünü yaraladığı gibi, gülün dikenleri de bülbülü yaralar. Şairin sevgiliye yazdığı şiirler, bülbülün de güzel sesi, yakarışlarıdır (Pala, 2007: 77).

Bülbülü de aşığı da mutlu eden bahardır. Baharda bülbül güle; aşık da sevgilisine kavuşur. Şair inleyişlerini bülbülün yakarışlarına, sevgilinin güzel yüzünü de güle benzetir. İçki meclisleri her ikisinin de mekanıdır. Baharda kurulan içki meclisleri onları neşelendirir. Şair zaman zaman kendi sözlerinin bülbülün nağmelerinden daha güzel olduğunu ifade eder. İncelediğimiz beyitlerde de farklı kullanımlara yer verilmiştir.

Şair beyitte, sözünün bülbülü dilsiz edeceğini, güzel ve dokunaklı söz söylenmekten hoşlanan bahardan bülbüle söz kalır mı diye sormaktadır. Şair kendisinin söz söyleme sanatının, sesinin bülbülden daha iyi olduğunu bu nedenle bülbülü susturacağını belirtmektedir.

Bülbülü lâl idicek böyle nevâ-yı suhânum

Söz kalur mı ne disün nâtika-sencân-ı bahâr

SD(K)13/63

Bülbüllerin isteklerini gül yaprağına yazdıklarını ve baharda yapılan büyük meclis vaktinde bu gül yaprağına yazdıkları isteklerini verdiklerini anlatmaktadır. Aşıklarda güzele olan duygularını, isteklerini içki meclislerinde okumaktadırlar.

‘Arzuhâlin varak-ı verde yazup bülbüller

Virdiler olduğu hengâmda dîvân-ı bahâr

SD(K)13/3

Baharın bülbülün neşesini yaprak yaprak yazsa bağda yüz yapraklı kitaplar olacağını anlatmaktadır. Burada baharın gelişine bülbülün sevincini anlatmaya sayfaların yetmeyeceğini ifade etmektedir.

Yazsa bahâr şevk-i hezârı varak varak

Sad-berg olurdu bâğda her bir risâlesi

KRD(G)165/4

Gönlün sevgiliyi görünce nağmeleri yerinde, neşeli söylediğini, inleyen bülbülün sesinin baharın gelmesine sebep olduğunu anlatmaktadır. Şair sevgiliyi görünce neşelendiğini ezgileri ölçüp tartarak söylediğini belirtmektedir. Bülbülün sesi öylesine yanıktır ki bunun sebebine baharın geleceğini belirtmektedir.

Hatuñ görüp n’ola dil nagme-senc-i şevk olsa

Nevâ-yı bülbül-i zâra bahâr olur bâ’is

FD(G)38/4

Bülbül gönül alan baharın resmiyle yeryüzüne yeni bir çehre vermesine neşelendiğini, çaresiz bülbülün üç günlük cihanın resmine aldandığını ifade etmektedir.

Bülbül baharın gelmesine o kadar sevinir ki baharın cihanı güzelleştirmesine aldanır da baharın gelip geçici olduğunu unuttur.

Şâd olur bülbül bahâr-ı dil-sitânuñ nakşına

Aldanur bî-çâre üç günlük cihânuñ nakşına

FD(G)409/1

Şairimiz baharın bülbülünün neşeli sözlere gönül verdiği, kendisinin de bu ışıltılı muhabbete bir çiğ tanesi gibi kapıldığını belirtmektedir. Bahar geldiğinde bülbül en güzel nağmelerini gül için söyler. Seherde gül yaprağındaki su damlaları da buna şahittir. Bu çiğ tanesi de bülbülün neşeli nağmelerine baharın büyüüne kapılır. Tıpkı bunun gibi şairde kendini bir çiğ tanesine benzeterek bülbülün bahardaki parıltılı muhabbetine mest olmaktadır.

Bahar bülbülü dil-dâd e olmuş vird-i handâne

Kapıldım şebnem-âsâ ben dahi bir mihr-i rahşâna

SAD(K)10/25

Bahar günlerine bakan bir kimsenin kendisi gibi feryad eden bülbülün de neden figan ettiğini anlayacağını belirtmektedir şair. Bülbül de şair de bahar günlerine hasrettir. Baharın gelmesi için figan etmektedirler.

Bir kimse ki eyyâm-ı bahâra nigerândır

Bu bende gibi bülbül-i efgân-künândır

FD(G)27/1

Iztırabı ile acı acı inleyen bülbülün haykırışının bağı ve baharı yakdığını, adı bir iken bülbülün ona binlerce ad verdiği anlatmaktadır. Bülbül güle olan aşkını dile getirirken farklı isimler ile seslendiği için adını bin eylediğini anlatmaktadır.

Efgânı ile yakdı kodı bâg u bahârı

Aduñ bir iken şimdi hezâr eyledi bülbül

GD(G)188/3

Sanmayın ki divane bülbülün acı acı inlemesinin sebebi bahardır, aşıklara ettiği edepsizliği bilerek aşıklardan özür dilemek için figan ettiğini anlatmaktadır.

Saňman figân-ı bñlbñl-i şeydâ baharadır

‘Uşşâka bñ-edepligini ‘itizaradır

BİD(G)55/1

Şair bahtsız bir âşık olduğunu bñlbñlñn baharına kavuşamadığı gibi kendisinin de sevgilisine kavuşamadığını anlatmaktadır.

O âşıkam ki henüz irmedüm visâle diriğ

O bñlbñlem ki dahi görmedüm bahâr efsûs

VMD(G)108/2

1.2.12.2. Bahar-Gñl

Klâsik Türk şiirinde kullanımı en yaygın olan çiçek güldür. Coğunlukla sevgiliye benzetilir. Taze olması, kokusunun ve renginin güzel olmasından dolayı edebiyatımızda kullanımı yaygındır. Sevgilinin yüz ve yanağını betimlemek için çokça kullanılır (Pala, 2007: 171).

Sevgilinin gülen yüzü açılmış bir gülü andırır. Gñlñn açılması nasıl ki gül bahçesine neşe verirse, sevgilinin gülen yüzü de aşığın gönöl bahçesine neşe verir.

Şair bahar günlerinin geldiğini, ümid güllerinin açıldığını, bahar geldiği tabiat yenilendiği için eski püskü olmanın utanç verici olduğunu artık ümid güllerinin açıldığını anlatmaktadır. Bahar yenilik tazeliğidir. Güllerin açması baharın gelmesi ümidinin gerçekleşmesidir.

Eyyâm-ı bahâr oldı açıldı gül-i ümmîd

Pejmürdelük’âr oldı açıldı gül-i ümmid

ED(G)45/1

Nedim bu beyitte sevgilinin gülen yüzünün güle iltifat ettiğini, sevgilinin kokusunda bahara ahlak bahşettiğini belirtmektedir şair. Sevgili her yönüyle bahardan üstündür.

Gülü iltifâtı edüp hande-rûy

Bahârâna ahlâkı bahş etdi bûy

ND (Mes)I/60

Ayağını öpen gönüllerin kim olduğunu övgüleriyle zamanı gül vaktine bahara döndürdüğünü anlatmaktadır şair. Gül mevsimi şairlerin neşe ile dönemin hükümdarlarına övgüler yağdırdığı, bu şiirleri padişaha sunarken de el ayak öptükleri bilinmektedir. Bu yüzden şair el ayak öpenler ile adeta bahar mevsimini anmaktadır.

Pâ-bûsun ile şâd gönüller o kadar kim

Gül faslına döndürdü senâ terf-ı zamânı

ND(K)26/11

Şair arzu ettiğinin yerine geldiğinde adeta gül açıldığını sanacaklarını, zira ona bahar destanı yazdığını anlatmaktadır. Şair isteklerinin dile gelmesini gülün açılmasına benzetmektedir. Gülün yapraklarının kat kat olmasıyla bağlantı kurmaktadır. İsteklerini dile getirirken bahara nice destanlar yazdığını baharı övdüğünü anlatmaktadır.

‘Arzuhâlim açılırsa sañarsın gül açılır

İtdüm inşâ aña zîrâ niçe destân-ı bahâr

SD(K)13/87

Şair sevgilinin gül vaktinin gelmesine rağmen gelmemesinden dolayı perişan ve mağdur olduğunu, baharı da gülün açılmasından mahrum bırakmasını istememektedir. Baharın anlamı gül iledir. Gülün açılma zamanının geldiğini söyleyerek baharın geldiğini belirtmektedir.

Vaktüñüz vakt-i küşâdî-i gül-i matlabdur

Bendeni eyleme pejmürde-i hırmân-ı bahâr

SD(K)27/23

Gülün üzerindeki çiğ damlalarının inci gibi dökülmesini aşığının naz bağının yolunda terden yüzünün ıslandığını görüp gülün utanmamasına benzettiğini anlatmaktadır.

Görüp ol rahl-i bâg-ı işveniñ rûy-ı a'rak-nâkin
Degildir jâle yer yer dürr döküp gül şerm-sâr

FH(K)1/9

Sevgilinin nergis gözlerinin çiğ saçtığını görünce, sevgilinin yüz güzelliğinin mizacının hiddetinin baharda güle döneceğini ifade etmektedir.

O şûh nergis-i dîdem görünce şeb-nem-rîz
Cemâl-i tâb-i gazabla gül-i bahâra döner

FD(G)113/4

Gül zamanında bülbülün kıymetinin bilinmesi gerektiğini, bülbül gibi cesur ve can feda eden bir âşık olmadığını anlatmaktadır şair. Gül zamanı bahar mevsimidir. Bahar mevsimi de bülbülün güle olan sevdası ile bilinmektedir. Bülbülün sevdasının kıymetini bilmek gerektiğini anlatmaktadır şair.

Kadr-i hezârı bilse n'ola gül zamânede
Yokdur bir öyle 'âşık-ı ser-bâz u cân-sipâr

VMD(K)7/34

Bahar zamanın en güzel en latif bayramı ile öğünerek süs saçıan bağda çocukların başına gül takdığını belirtmektedir. Baharın gelmesiyle çiçeklerin açması ile birlikte süslenen bağda çocukların başlarına gül takdığını ifade etmektedir şair.

Eltâf-ı hengâm-ı bahâr 'ıyd ile itmiş iftihar
Bağa olup ziynet-nisâr takmış ser-i etfâle gül

NAD(G)69/7

Güllerin şahını baharı parmağına takdığını, goncanın ise kim bilir hangi mühürle dilsiz durduğunu sorgulamaktadır şair. Baharda en güzel gülün açtığını, henüz tam açmayan güle gonca denildiğinden dolayı şair goncanın açmamasını da dilinin mühürlü olduğuna bağlamaktadır. Yani açan gülün adeta konuştuğunu, henüz açmamış gonca gülün dilsiz olduğunu dile getirmektedir.

Şâh-ı gül barmagina takdı anı şimdi bahâr

Kim bilür gonca kimüñ hâtem-i lâ'lini durur

ED(G)136/1

Sevgilinin aşk saçan kirpiklerinin gönül parçasını süslediğini, muhabbetin ilerlemesiyle oluşan sıcaklığın güller bitirdiğini ifade etmektedir şair. Klasik Türk şiirinde sevgilinin kirpikleri önemli bir mazmundur. Sevgilinin ok gibi kirpikleri ile aşığa bir bakış atmasıyla kirpikleri adeta bir ok gibi aşğın kalbine saplanır. İşte sevgilinin bakışları ile süslenen aşğın gönlünde sevgili ile muhabbetin sıcaklığı ile gül bitmiştir.

Zeyn itdi laht-ı dil müje-i eşk-i bârumuz

Güller bitürdi feyz-ı mahabbetle hârumuz

FD(G)189/1

Şeyh Galib Sebk-i Hindi akımının temsilcilerindendir. Şiirinde saf bir dil kullanmayı tercih etmiştir. Bu yüzden kendisinden önceki şairler gibi karmaşık mazmunlar yerine anlaşılır şiirler yazmıştır. Aşağıdaki beyitte de yine şiirde sadeliği vurgulamaktadır. Siyah, beyaz ve kırmızı renk üçlüsüne şiirinde sıkça yer vermektedir şair aşağıdaki beyitte olduğu gibi. Şeyh Gâlib, sade kelimelerin ve anlamların gülünden, siyah kağıtda baharın beyaz, siyah ve kırmızı olduğunu belirtmektedir.

Gâlib gül-i mezâmîn ü elfâz-ı sadeden

Kâğıd-ı siyeh bahar sefid ü siyah u sürh

ŞG(G)35

Bahar devletinde gülün hayat bulduğunu, yeşerdiğini, gülün çimenlikte güzelliğini sergilemesinde şaşılacak bir durum olmadığını anlatmaktadır. Gülün baharın gelmesi ile güzelleştiğini bu güzelliğini sunmasının da doğal olduğunu ifade etmiştir.

Aceb mi ‘arz-ı cemâl itse sebzezârda gül

Ki buldı neşv ü nemâ devlet-i bahârda gül

EFD(K)6/1

Nedim sevgilinin meclise gelerek meclisi bahar gibi eylediğini, neşeli, seçilmiş, büyümlü gönlün adeta bir gül gibi olduğunu anlatmaktadır beyitte. İçki meclisine gelen

sevgilinin gelişini baharın gelişine benzeten şair gönlünün neşeli, eşsiz, büyüklü bir gül gibi olduğunu anlatmaktadır. Baharın gelmesiyle güllerin açması gibi sevgilinin gelmesiyle de aşğın gönlü de bahar gören gül gibi açmıştır.

Gelüp bu meclise fasl-ı bahâr-veş kıldun

Misâl-i gül dil-i sihr-i güzînini handân

ND(K)13/8

Şerefli insanların büyüklerin yolunu ve adetlerini iyi güzel bildiğini, nihayetinde bahar mevsimine gülün geldiğini anlatmaktadır şair.

Resm ü reh-i ekâbiri ra'nâ bilür Şerif

Âhirde geldi meclis-i fasl-ı bahâra gül

MŞD(G)104/7

Bahar mevsiminde içki meclisine padişahın gelmesiyle içki meclisine huzurun geldiğini şairin gönlünün gül gibi açıldığını huzurlu olduğunu anlatmaktadır. Gönlün gül gibi açılmasından maksat baharın gelmesi, içki meclisi, hükümdarın gelmesi ile mutlu olması gönlünün ferahlaması anlamına gelmektedir.

Güşâde-hâtır ola gül gibi nidem ki bahar

Huzur-ı bezm-i hümayûn şehir-i yâre gelür

SAD(G)21/11

Şair yeni yazdığı sözlerinin mecliste okunduğunda sohbet içinde her yana güllerin saçılacağını ifade etmektedir. Şairin sözlerinin güzelliğini güle benzetmektedir.

Meclisde okınursa eger tâze sözlerüm

Sohbet içinde her yana güller nisâr olur

RV(Mus)VII

Beyitte goncaların bir söz ile açıldığını, gülün bu meclise gelirse utangaç olacağını belirtmektedir. Şairin şiirlerini güzelliği karşısında gülün utanacağını bu yüzden meclise gelmemesini istemektedir. Sözünün gülden daha güzel olduğunu ifade etmektedir.

Bir söz ile açıldı yine nice goncalar
Gül gelmesün bu meclise kim şerâr olur

RV(Mus)VII

Şair aşğın içki meclisindekileri gül sohbetine davet ettiğini, gezindiği çimenlikte zaman zaman çınar olduğunu anlatmaktadır.

Gül sohbetine da'vet ider'ışret ehlini
El salduğı cemende budur dem-be-dem çenâr

RV(K)4/9

Şair şiiri ile yeryüzüne pek çok gül verdiğini, bahçıvan tabiatına yüz aferini kimin vereceğini sormaktadır. Şair şiirindeki sözlerini güzelliği ile birer güle benzeterek şiirinde pek çok gül verdiğini anlatmaktadır. Gülü yetiştiren bahçıvandır. Şiiri yazan şairde her bir sözünü güle benzettiği gibi kendisini de bu şiiri yazdığı için bahçıvana benzetmektedir.

Bu bâğbân-ı tab'uma sad âferin kim
Virdi cihâna nazmum ile râygân gül

RV(Dibace)bey

Güneşin baharla yaban gülü goncasını içki meclisinde güllerin en güzeli gibi gösterdiğini dile getirmektedir şair. Baharda güneşin herşeyi güzelleştirdiğini, güzel gösterdiğini anlatmaktadır şair.

Bezmünde şâh-ı gül gibi gösterdi dostum
Nesrîn goncasını bana bî-bahâr şem'

RV(K)12/8

Baharın gelmesiyle nasıl güller açılıyorsa şahların şahı padişahın gelmesinin bereketiyle de bahardaki gibi güllerin açtığını belirtmektedir şair.

Feyz-i teşrif-i şehen şâhîden
Açılur gülleri mânend-i bahâr

SD(Kt)2/2

Baharın gelmesiyle güllerin üzerindeki damlacıkların birer kıvılcım gibi olduğunu ve çiğ tanelerinin eriyip toprağa düşmesiyle kıvılcımın alev olduğunu yani her tarafın güllerle bezendiğini anlatmaktadır.

Demdür ki şu'le hâlet-i feyz-i bahâr ide

Demdür ki feyz-ı şeb-nem ola gül şerârdan

FD(K)6/3

Bahara ünvanını veren gül safhasının yazılmış övgüsünü başlarında taşıyacağını dile getirmektedir şair. Bahar gül ile anlam kazanmaktadır. Bu nedenle baharda güle yapılan övgülerde önemlidir. Baharın ününün gülden geldiğini bu yüzdfe ona yapılan övgülerin bahara yapılmış gibi olup başta taşınacağını ifade etmektedir.

Nüşaveş başlarımızda taşıruz midhatini

Yoksa gül safhasına münşi-i 'unvân-ı bahâr

SD(K)27/19

Tabiat aleminde coşkulu bahar mevsiminin meydana geldiğini, taze şarap, gül demeti, yapıt gibi sözlerin buna delil olduğunu söylemektedir şair. Şair beyitte bahar mevsimini şarap, gül, şiir olarak üç güzel başlıkta özetlemektedir. Bahar mevsiminin geldiğini şarap, gül demeti ve şairlerin yapıt kadar güzel olan sözlerinden anlaşıldığını ifade etmektedir.

'Âlem-i tab'ımda neş'et mevsim cûş-ı bahâr

İşte nev-bâde bu gül-deste Sühan âsâr-veş

HMD(G)56/7

Alemi aydınlatan baharın sevinci ile bolluk bereket olduğunu, yeryüzünün bahar ile gülen kırmızı güllerle süslendiğini anlatmaktadır. Baharın yeryüzüne verdiği güzellikleri betimlemiştir.

Vakt-i fûrûz dem-i feyz-i rebî'-i şâdî

Rû-yı 'âlem bu bahâre gül-i sürh-i handân

MŞD(Tar)1/3

Bahar zamanının ne güzel şevk ve neşe dolu olduğunu, her tarafta güllerin açtığını anlatmaktadır. Baharı adeta resmetmektedir şair. Bahar güllerin açtığı, şevkin neşenin arttığı zamandır.

Hoşâ fasl-ı bahâr şevk ü şâdî

Şükûfte sü-be-sû rahâ gül-i kâm

MŞD(Tar)1

Şair sevgilinin gül yüzünün cihanı bereketli, neşeli kıldığını, şevki arttıran baharın sevgiliyi kıskanma zamanı olduğunu anlatmaktadır. Baharın neşe getirdiği gibi sevgilinin de neşe getirdiğini dile getirmektedir. Bu yüzden baharın sevgiliyi kıskanacağını ifade etmektedir.

Gül-i rûy-ı cihânı kıldı handân feyz-i âsârı

Zamânı reşk-bahş oldu bahâr-ı şevk-i efzâyâ

MŞD(K)2/19

Bahar zamanının lütuflarının bayram ile övündüğünü, süs saçan baharın başına taze gül takdığını anlatmaktadır. Bayramın bahara rastladığını zaten lütufları bol olan baharın bayram ile tamamlandığını dile getirmektedir.

Eltâf-ı hengâm-ı bahar ‘ıyd ile itmiş iftihar

Bağa olup ziynet-nisâr takmış ser-i etfâle gül

NAD(G)69/7

1.2.13. Bahar-Hazan

Divan edebiyatında hazan mevsimi ve bahar birbirinin zıddı olarak kullanılmaktadır. Bahar mevsimi canlılığı, neşeyi, yeşilliği ifade ederken hazan mevsimi ise ölümü, üzüntüyü ve kederi ifade etmektedir. Hazan mevsimine sarı renk hakimdir. Sarı renk şairin ve sevgilinin yüzüne bile aksetmektedir. Hazan mevsimi ayrılık mevsimidir. Bahara veda edilen daha çok baharın yasının tutulduğu bir zamandır. Bu nedenle hazan kavramı çoğunlukla olumsuz olarak işlenmiştir. Devletin durumunun iyi olduğu zamanlar bahar mevsindeki gül bahçesine benzetilerek, gül bahçesine hazan

yelinin zarar verdiği gibi devlete de hazan gelip durumunun kötü olmaması için dua edilmektedir. Bu yönüyle de hazan güzelliği bozan anlamında da kullanılmaktadır.

Hazan yaprağının perişan olduğu gibi düşmanların perişan olduğunu Allah gül bahçesi gibi olan devletinde baharı daim eylesin diye dua etmektedir. Bahar daim olacak ki gül bahçesi solmayacak bu yüzden gülşene benzettiği devletde de huzursuzluk olmamasını dilemektedir.

Hasmı pejmürde olup berg-i hazân dîde-misâl

Gülşen-i devletin Allah ide hem-vâre bahâr

SD(K)21/30

Bahar ile hazanın sıcğıından soğğıundan vazgeçip gül bahçesinin yaradılışını kalemin izzeti ile daha çok etmek gerektiğini anlatmaktadır şair. Şair baharı şiirlerinde daha çok överek kıymetini anlatabileceğini düşünmektedir. Kalemin gücüne ve sanatın büyüklüğüne inanmaktadır.

Germ ü serdinde bahâr ile hazânın vâz geçip

Tab’-ı gülşen hâmeyi ‘izzet hezâr itsem gerek

BİD(G)103/10

Şair yüzünün sararmasını gamdan kurtulamamaya bağlayarak, hazanın muhabbetinin kendinden önce geldiğini dile getirmektedir. Sonbahar mevsimi geleceğı için sıkıntıya düşen şair, bu mevsimin geleceğinin söz edilmesinin bile kendisinin kederlenmesine yettiğini, yüzünün sarardığını söylemektedir.

Rûzerd iden gâm-ı hat-ı nâ-restedür beni

Evvel gelür hazân-ı mahabbet bahardan

AMD(G)57/3

Zihin açıklığı ile yazarlık eyleyip, hazan ilminin coşkun bahara değışildiğini belirtmektedir. Sonbahar mevsiminde yazılan şiirler ile coşkulu baharı geçtiğini söyleyerek hazan mevsiminde kaleme alınan şiirlerin çokluğunu ifade etmek istemektedir.

Dest-i fetânetüñle kalem-zenlik eyleyüp

Cûş-ı bahâra oldı mübeddel hazân-ı ‘ilm

BMD(K)8/32

Hazan vaktinin arkadaşsız olmayacağını içki kadehi ile bir daha baharın geldiğini görürüz demektedir şair. İçki meclisinde dost meclislerinin kurulmasıyla içki kadehi ve dostlarla baharı bekleyip, bahara kavuşmanın daha çabuk gerçekleşeceğini anlatmaktadır.

Benümle vakt-i hazân cihân-ı refik olmaz

Ayag ile görürüz bir dahı bahâr gelür

KN(G)21/3

Kavuşma fikrinin zaman zaman hüznünü zaman zaman da neşesini artırdığını, sevgiliye kavuşmanın sevincinin hem baharı hem hazanı olduğunu söylemektedir şair.

Gâh hüznüm geh neşâtum arturur fıkır-i visâl

Şevk-i vuslat hem bahârum hem hazânumdur benüm

VMD(K)3/4

Sonradan gelen hazan yelinin baharı perişan ettiği gibi baharda şiir yazan şairin şiirine de eksiklik getireceğinden korktuğunu belirtmektedir. Kusursuz olan bahar mevsiminin hazan yeli ile zarar gördüğünü, bu mevsimde şiir yazarsa şiirine de bir zarar gelebileceğini ifade etmektedir.

Korkarum soñra gelen bâd-ı hazân gibi hemân

Bâg-ı mazmunda olup bâ’is-i noksân-ı bahâr

SD(K)13/67

Yarin sarı yüzünü görenler baharın güzelliğinin hazana erdiğini söylediler demektedir şair. Yani baharda baharın güzelliği ile sevgilinin yüzü de güzelleşir. Baharın sona erip hazanın gelmesiyle de hazanda yapraklar sararır tabiat sararır. Bu durumun sevgilinin yüzüne aksettiğini düşünmektedir. Sevgilinin yüzünün sararmasını mevsimin hazana dönmesine bağlamaktadır.

Hat-ı zerdin görenler didi yârûñ

Bahâr-ı hüsniñün irmiş hazânı

HMD (Müf)I/8

Hazan yüzü görmesin saadet bahçesi, ALLAH'a devletinin huzurunun daim olması için dua etmektedir şair. Devletin saadetini baharda bahçelerin yeşillenmesine benzetmekte ve tıpkı hazan gelince bahçeler nasıl sararır perişan olursa devletinin saadetli bahçesine de hazan gelmemesini dilemektedir. Devletini yeşillenmiş bir çimenliğe benzetererek ALLAH' a bunun daim olması için dua etmektedir. Devletin bahardaki çimenlik gibi her daim saadetli huzurlu olmasını istemektedir.

Görmeye rûy-ı hazân bâğçe-i ikbâli

Çemen-i devletini Hakk ide hemvâre bahâr

ASD(K)16/119

Bahar mevsimi ile dünyanın cenneti kışkandıracak kadar güzel olduğunu, saadetin hazansız olmasını çünkü dünyanın bir cennet bahçesine benzediğini söylemektedir şair. Bahar mevsiminin yeryüzünü nasıl güzelleştirdiğini anlatmak için cennetin güzellikleri ile ilişki kuran şair aynı zamanda bahar ile gelen saadeti ve mutluga da değinmektedir.

Fasl-ı bahâr ile cihân tâ kim ola reşk-i cinân

İkbâlün ola bî-hazân çün ravza-i dârü's-selâm

ASD(K)17/42

Bahardaki yiyip içme eğlenmenin geçtiğini, hazanın yüz rengini değiştirdiğini ifade etmektedir şair. Bahar ile doğaya gelen canlılık insana da yansımakta canlı olmaktadır. Bu canlılık sevgilinin yüzüne yansımaktadır. Hazan mevsiminde ise tabiat adeta uykuya geçmektedir. İnsan da bu durumdan etkilenmektedir. Hazan mevsiminde her yerin sarardığı gibi yüzde sararmaktadır.

Kıçdı bahâr-ı 'işretimüz şimdiden girü

Ey reng-i çehre berk-i hazân söylerüm saña

GD(G)10/6

Sevgilisine kavuşamayan şair zamanında gül yüzüne bülbüllerin hayran kaldığını şimdi ise hazan kokusu veren sararan yüzüyle aşk ateşi ve soğuk ahlarıyla baharı kaçırdığını sevgilinin halini sormadığını sevgilinin hayalinin sabahlara kadar gözünün önünde olduğunu kavuşma düşüncesi ile gönlünün hergün sersem olduğunu ifade etmektedir.

Zamâne ‘andelîbi mest olurken rûy-ı verdümden

Eser bûy-ı hazân şimdi GARÎBÎ renk-i zerdümden

Kaçar fasl-ı bahâr ol eşk-i germ ü âh-ı serdümden

Haber sormaz mı olduñ birkez ey meh hâl-i derdümden

Sabâh olunca her seb hâba varmaz göz hayâlünden

Kâtı ser-geştedür hergün gönül fikr-i visalünden

GD(Müs)2

Alem bağında nice dost aşığı ruhların nice sevilenlerin geldiğini bahar ile hazanın belli olduğunu söylemektedir şair. Dünyada aşıkların sevilenlerin değil bahar ile hazanın farkedildiğini hüküm sürdüğünü anlatmaktadır.

Nice kim ‘ârız-ı ma’şûk u ruh-ı ‘âşık-ı dôt

Bâg-ı ‘âlemde ‘ıyân ola bahâr ile hazân

ED(K)1/30

Sevgiliye kavuşamamanın elemi ile şair, güle güzel sözler değil ateş saçan bir bülbülün rast gelmesini, gül bahçesinin bahçıvanının hazan olup gül bahçesini perişan etmesini, hiçbir gülün açmamasını bahar yüzü görmemesini, gül bahçesindeki kendisinin tatlı sözlerinin ancak ümid goncası olacağını belirtmektedir. Sevgiliye kavuşamayan şair ne bülbülün güle ne gül bahçesinin bahara kavuşmasını istememektedir.

İtmesün bir bûlbûl-i âteş-nevâ anda karâr
 Bâgbân olsun hazân ol bâg a itsün târ-mâr
 Olmasun bir gül küşâde görmesün rûy-ı bahâr
 Gonçe-i ümmîdüm ol gülşende kim nüşgüftedür

VMD(Müs)12/III

Renkten ve renkten renge giren gül bahçesinin kokusuna bağlı olmayanın ne bahar ümidinin ne de hazan dileğinin olmayacağını belirtmektedir şair.

Olan âzâde reng ü bûy-ı gül-zâr-ı televvünde
 Ne ümmîd-i bahâr u ne temennâ-yı hazân eyler

FD(G)122/2

Korkutan hazanın artık dünyadan gitme zamanı olduğunu, uzun bir yoldan gelen baharın bağıın ortasına müjde getirdiğini belirtmektedir.

Hemişe tâ ki cihandan gidüp nezîr-ı hazân
 Gele kudûm-i bahâr ile sahn-ı bâga Beşîr

VMD(K)12/36

Dünya bağının gül bahçesine heves etmemesini, bahar zamanının sevincinin hazan gelince biteceğini bu yüzden bu sevince değmeyeceğini anlatmaktadır.

Bâg-ı cihânın itme heves gül-sitânına
 Degmez neşât-ı fasl-ı bahârı hazânına

FH(G)56/1

1.2.14. Bahar-Sevgili

Edebiyatın vazgeçilmez karakteridir. Maşuk, güzel, habib, can, canane gibi çeşitli kullanımları vardır. Sevgili aşığa yüz vermez, sürekli ondan kaçır, aşkına karşılık vermez. Adeta sevgiliye acı çektirmeyi görev bilir. Aşık ise durumundan şikayetçi değildir. Sevgilinin yoluna kendisini adamıştır (Pala, 2007: 402).

Sevgili, gül yanaklı, ok gonca ağızlı, yay kaşlı, ok gibi kirpikleri olan mükemmel bir şekilde adeta kalemle çizilmiş bir güzeli anlatır. Sevgilinin gelmesi baharın gelmesinden çok daha önemlidir. Sevgilinin güzelliğinin yanında baharın güzelliği sönük kalmaktadır. Bahar aşığın sevgiliye kavuştuğu zamandır. Bu açıdan aşık için bir araçtır. Aşık içki meclislerinin kurulması, gül bahçesinin açması ve sevgilinin gül seyrine çıkmasıyla sevgiliyi görür. Baharın tabiatı süslediği, neşe ve sevinç verdiği gibi sevgili de aşığın gönlüne baharı, neşeyi getirmektedir. Aşığa mevsim bahar olmasa da sevgili varsa gönlüne bahardır. Eğer sevgiliden ayrıysa mevsim bahar olsa da aşığın gönlünde hazan mevsimidir. Bu nedenle şairlerin aşığın tek gözdesi sevgilidir.

Şair, sevgilinin şiirine neşe ile girdiğinde onu yaradılış bahçesinde bin öğünme ve sevinç ile karşılayacağını anlatmaktadır. Şairler şiirlerinde genellikle sevgilinin vefasızlığından sevgiliye kavuşamamaktan yakını. Burada da şair eğer ki şiirini yârin verdiği sevinç ile yazarsa sevgiliye şiirinde gönül bahçesindeki övgülerle, sevinçle yer vereceğini anlatmaktadır.

Bahâr-ı nazma girse hâtır-ı yârân şevküñle
Riyâz-ı tab'ıma biñ fahr ile neşve ü-nümâ artar

GD(G)55/5

Suya kanmış gülü taze sümbül sandıklarını, bahar günleri olmasa sevgilinin aşığa bakmayacağını anlatmaktadır.

Sandılar sümbül-i terdir gül-i şâd-âb içre
Olmasa eyyâm-ı bahâra bakar mı yârân

FD(G)64/2

Bahar hikayesinin içkili eğlenceli meclis de sevgiliyi övmekle olmayacağını, olursa gönül bülbülünün neşe ile sevgiliye gazel okuması ile olacağını belirtmektedir şair. Baharın hikayesinin içkinin sarhoşluğu ile söylenenlerle değil, âşık olan gönülün içten gazelleri ile olacağını söylemektedir.

Bahâr menkabetâ bezm-i midhatuñde n'ola
Olursa bülbül-i dil şevk ile gazel-hânuñ

EFD(K)5/15

Şair sevgiliye havaların açıldığını baharın geldiğini söylemek istediğini, dileğinin yar ile muhabbet etmek olduğunu, çimenliğin goncalarla süslendiğini söylemeyi, maksadının gönlünü alan sevgilinin bir tebessüm etmesi olduğunu dile getirmektedir.

Eger desem ki havâlar açıldı geldi bahâr
Murâd odur ki benimle mahabbet eyledi yâr
Yâ söylesem ki çemen gonçelere zeyn oldu
Odur garaz ki tebessümle söyledi dil-dâr

ŞG(Kıt'a)28/

Ey sabah bahardan taze bir söz aç da sevgili goncaya benzeyen kırmızı dudaklarından dolu tebessüm eylesin istemektedir şair. Sevgilinin bahardan söz edilmesiyle bile yüzünün güleceğini anlatmaktadır.

Eyle pür-reng-i tebessüm gonce-i la'l-i lebin
Ey sabâ bir tâze güftâr aç bahâr-ı işden

ŞD(G)265/3

Şair aşk baharı ile güle dua etdiğini, dalgaların coştığı gibi içki içtikçe sarhoşların da inleyen birer ney olduğunu belirtmektedir.

Etdi gülbânkla gül-gûş bahâr-ı eşki
Mevc-i hîz-i mey olup nâle-i mestâne-i ney

ŞD(G)304/6

Sevgilinin kan yağdıran gözlerinin bakışının aşkın kimyası olduğunu, baharın güzelliklerle dolu olan sabahının feyiz kaynağı olduğunu söylemektedir şair. Aşkın en değerli olanının sevgilinin gözlerinde olduğunu, baharında sabahının bolluk ve bereket ile dolu olduğunu ifade etmektedir.

Nigâh-ı dîde-i hûnbâr-ı aşk kimyâdır
Füyüz menba'ıdır subh-ı pür-nigâr-ı bahâr

ŞD(G)104/5

Bahar seyrine bir hevesli kadının çıktığını, gönlünün ona bakışı ile o kadına istekli olduğunu ifade etmektedir şair.

Çıktı bahâr seyrine bir şûh-ı mâ'ili

Evvel nazarda gönlüm onuñ oldı mâ'ili

BMD(G)220/1

Bahar yelinin sevgilinin ağzına benzemediği için goncayı çatlattığını kızdırdığını anlatmaktadır şair. Bahar rüzgarının esmesini goncanın sevgilinin ağzına benzememesi bu yüzden goncayı çatlattmak için esmesine bağlamıştır.

Benzemezsin dehân-ı yâra diyü

Çatludur goncayı nesîm-i bahâr

ED(G)184/3

Bahar geldiğinde eski derdinin depreştiğini söyleyen şair, uzun boylu sevgili sevdiğini ve onun şehir içinde yine taze olduğunu söylemektedir.

Tâze bahâr irişdi depreşdi eski derdüm

Sen serv-kaddi sevdüm şehir içre yine tâze

ED(G)488/2

Şair, bahara hasret olduğunu yârinin gözlerini yıllar geçmesine rağmen görmediğini, gönlünün de yâre olan sevdasından dolayı elden gittiğini bu yüzden yıllardır gönlünün ihtiyaçlarını da görmediğini anlatmaktadır. Şair sevgiliye kavuşunca bahar olur. Sevgiliyi görmeyince ne gönlünün isteklerini ne de baharı görmemektedir.

Bahâr-ı hasretüm dîdâr-ı yârı yıl geçer görmem

Gönülde gitdi elden ıztırârı yıl geçer görmem

KN(G)119/2

H. Mesih H. İsa' nın yaralıları eliyle mesh etmesi ile şifa vermesinden dolayı verilen isimdir. Şair sevgilinin her nefesinde Hazret-i Mesih gibi mucize olduğunu, bahar sabahının havasını da yumuşak ettiğini anlatmaktadır beyitte.

Var her deminde mu'cize-i hazret-i mesîh

İtmekde yâr subh-ı bahârı hevâ latîf

FD(NZ)9/1

Ey papağan baharın güzelliği ile konuş diyen şair konuşmasının mesihin mucizesi olduğunu söyleyerek sevgiliden tebessüm etmesini istemektedir.

Ey tûtî-i bahâr-ı letafet tekellüm it

Nutk-i mesih-i mu'cize-gûya tebessüm it

ASD(G)17/1

Göz kırparak latife eden güzel gül bahçesi sarayını alıkoymuş, baharın her deminde dikenlikteki dikenler insanın canını incitmektedir diye söylemektedir şair. Gül bahçesini saraya benzeten şair sevgilinin gül bahçesini almasıyla bahardaki dikenliğin insanların canını acıttığını anlatmaktadır. Bahar gül bahçesi ile güzeldir. Gül bahçesi olmayınca her yer dikenlik olmaktadır.

Olur her dem bahâr hâr-zâr-ı rencîş-i merdüm

İden gülşen-serâ-yı gûşını mevkûf gammâze

RV(G)146/5

Yeryüzüne düşen her hurma ağacının gölgesinin şimdi çimen olduğunu, bu durumun çaresiz gönlüne düşmüş uzun saçlı sevgiliyi andırdığını anlatmaktadır.

Zemîn üzre düşen her sâye-i nahl-i çemen şimdi

Dil-i üftâdeye yâd itdürür gîsû-yı cânânı

FD(K)5/8

Gönül alan güzel cihanın gül yanaklısı sen misin, gül bahçesinin güzelliği ile her vakti bahar eyleyen güzel sen misin diye sevgiliye soru soran şair işve ve nazı herkesin ondan öğrendiğini, yoksa bu garip hareketleri icat eden sen misin diyerek sevgiliye yeniden soru sormaktadır. Anlatımı güçlendirmek için istifham sanatını kullanan şair cevap alma amacı gütmeyen sevgiliye soru sormaktadır. Şair sevgilinin cihanın gül yanaklısı olduğunu, gül bahçesinin gülü olduğunu, baharı getirdiğini, işve ve nazda üstüne kimsenin olmadığını zaten bilmektedir.

Dilberâ gülzâr-ı dehrûn gül-‘izârı sen misin
 Gülşen-i hüsnün gül-i her dem-bahâr sen misin
 Şîve vü nâzı güzeller cümle senden öğrenür
 Yoksa îcad eyleyen bu turfe-kârı sen misin

UMD(Müs)70/I

Sevgilinin saçının kokusuyla gül bahçesinin dizildiğini, düzenlendiğini, bahar yelinin sevgilinin saçının kokusunu getirdiğini belirtmektedir.

Bûy-ı zülfüñle gelür gülşeni eyler ta’tîr
 Getürür nâfe-i çin kâfile-i bâd-ı bahâr

UMD(G)65/5

Baharın geldiğini, servi gibi uzun boylu nazlı sevgilinin gül bahçesine gelip gül gibi açılmasını istemektedir.

Bahâr geldi açıl gül gibi gülistâna
 Gelüp hırâma düşer nahl-i serv-i dâmâra

FD(G)403/1

1.2.15. Bahar-Sabah/Rüzgâr

Bahar sabahı ve bahar rüzgârı baharı getiren ana öğelerdir. Baharın gelmesinin haberinin bahar rüzgârı getirir. Bahar sabahı gül bahçesinin en güzel olduğu zamandır. Bahar rüzgârı ile gül bahçesine baharın kokusu gelir.

Seher vakti çiğ damlalarının gülün üzerine düşmesi ile gülün gül suyu ile mahvolmuş bir yazma esere benzediğini fakat bahar yelinin onun sayfalarını kurutacağını yani gülün yapraklarındaki çiğ tanelerini kurutacağını anlatmaktadır.

Jâleden oldı çü mecmû’a-i gül âb-zede
 Kurıdur safhaların açmış onun bâd-i bahâr

ASD(K)16/8

Bahar rüzgarının gonca kalelerini feth ettiğini, kederli gamlı gönüllerin misk yağdıran nefesi ile goncaların açılacağını anlatmaktadır şair.

Gamgîn gönülleri nefes-i müşgbâr açar

Eyler kılâ'-i gonceyi bâd-ı bahâr feth

RV(K)2/3

Bahar sabahı sevgilinin yüzü ile her desenin kaybolduğunun bu şiirin saf rengini koymaya kendisinin layık olduğunu doğru kabul etmektedir şair

Bu şi'r-i sâf-ı rengîn tarhına Gâlib sezâ el-hak

Desen her heftidir subh-ı bahâr-ı rûy-ı dilberden

ŞG(G)258/7

Güzel bahar sabahı güneşin altın düğme üzerine değil de sevgilinin beyaz gerdanı üzerine doğduğunu anlatmaktadır.

Doğdu hurşidi yine subh-ı bahâr-ı hüsnün

Tüğme-i zer degil ol gerden-i kâfûr üzre

ND(G)116/3

Hilalin büyüklük ve gösteriş sarayını ikinci defa altın ile kapladığını, bahar sabahları kudret kapısına ipektan süslü bir perde olduğunu belirtmektedir.

Meh-i nev kasr-ı izz ü câhına cüft-i zer-ender-zer

Der-i iclâline subh-ı bahâran gerde-i dîbâ

ND(K)43/7

Gelinlerin saçlarının köşkün iç avlusuna süpürge olsa yeri olduğunu, bahar sabahına ipek kumaştan bir perde olsa yakışacağını söylemektedir. Köşkün güzelliğini anlatmak için gelinlerin saçlarının süpürge olsa bu güzelliğe degeceğini belirtmiştir.

Revâ zülf-i arûsân olsa sahn-ı kasrına cârûb

Sezâ subh-ı bahâr yolsa derinde perde-i dîbâ

ND(Tar)42/9

1.2.16. Bahar-Gonca

Edebiyatımızda sevgilinin ağzına benzetilir. Açmamış güle verilen isimdir. Sevgilinin ağzına yapısı bakımından benzetilmektedir. Nasıl ki insanın ağzı gülünce açılırsa, gonca da gülünce açılmaktadır. Bu durum sevgilinin ağzındaki sırrın ağzının açılmasıyla meydana çıkması şeklinde de yorumlanmaktadır (Pala, 2007: 168).

Bağın mimarının güle goncadan kale yaptığını, bu kalenin bir taşının kırmızı değerli bir taş diğerinin de yakuttan olduğunu anlatmaktadır. Baharın gelmesiyle goncaların çoğaldığını gülün etrafını sardığını belirtmektedir. La'l kırmızı değerli bir süs taşıdır. Yakutta kırmızı, mavi, sarı gibi çeşitli renkleri olan bir süs taşıdır. Şair burada la'l ile kırmızı gülü, yakut ile rengarenk çiçekleri simgelemektedir. Baharda her tarafın çiçeklerle bezendiğini dile getirmektedir.

Bir taş la'lden biri yâkûtdan yine

Mi'mâr-ı bâğ yapıdı güle goncadan hisâr

RV(K)4

Hükümdarların oğullarına şehzade denilmektedir. Şair burada da gül bahçesindeki goncayı şehzadeye benzetmektedir. Gül hükümdar henüz açmamış olan gonca da hükümdar olmaya aday bir şehzade gibi açmaya gül olmaya adaydır. Gül bahçesinde doğan şehzade goncanın donanma olduğunu yani birçok olduğunu, çiçeklerin de onu seyretmek için bir bir gözlerini açtığını ve goncayı seyrettiğini anlatmaktadır. Çiçeklerin açmasını goncayı seyretme isteğine bağlayan şair hüsn-i ta'lil sanatına başvurmuştur. Bir olayı güzel bir sebebe bağlamaktır.

Donanma oldı gülşende togup şeh-zâde-i gonçe

Temâşâsına ezhâr açdı bir bir çeşm-i nezzârı

SD(K)17/7

Bahar mevsiminde baharın hafif rüzgârı ile zaman zaman gonca ve gülün açıldığı gibi, nefesi ile de sıkıntıların gideceğini belirtmiştir.

Dem-be-dem bâd-ı nesim nefesinden açılur

Gonçe vü gül gibi her müşkil ü âsân-ı bahâr

SD(K)27/18

Şair, bûlbûlün goncanın rengi ve güzelliği için akıttığı gözyaşları ve gönül yakan ahlarını rûzgâra ve çiğ tanesine benzetmektedir.

Gonce-i reng ü letâfet çü nesîm ü şeb-nem

Bûlbûlün eyledügi girye vü âh-ı dil-sûz

FD(G)196/4

Baharı çağıran şair, gonca ağızlı diyerek sevgiliye seslenerek bûlbûllerin yani aşıkların onu bekleyeceğini, gül bahçesinde bir gül olarak andığı sevgiliye gül bahçesine geldiğini söylemeyeceğini, kış olmadan çemen ikliminin gelmesini, selvi boyu ile yürüyen sevgilinin son bahara hükmünü vermesini dilemektedir. Şair sevgilinin gelmesini baharın gelmesiyle bağdaştırmaktadır.

Bûlbûlerin ister seni ey gonca-dehen gel

Gül gitdiğini anma yalım gülşene sen gel

Pâ-mâl-i şitâ olmadan iklîm-i çemen gel

Ver hükmünü ey serv-i revan köhne bahârın

ND(Mus.)28/III

Bûlbûlün gönlünün feryat etme vakti olduğunu söyleyen şair gonca gülün açılmasını dilemektedir, güzellerin kaküllerinin içkinin çiğ taneleri gibi saçılmasını, gönlündeki şevkin parça parça açılmasını, kanlı gönülün içki meclisinde şarap olmasını, has gönül aşıklarının uykuya dalmış gözlerinin açılmasını, kanlı gözyaşının saçıldığını yârin içki meclisinde görmezden geldiğini anlatmaktadır.

Açılsun gonca-ı gül vakt dil-feryâd-ı bûlbûldür

Saçılsun şebnem-i 'işret ruh-ı hûbân kâkûldür

Açılsun pare pare şerhalar şevk ile sinemde

Saçılsun hûn-ı dil sevk ile bezm-i bade vü müldür

Açılsun çeşm-i h'âb-âlude-i baht-ı dil-i uşşâk

Saçılsun eşk-i hûnîn bezm-i yâr-ı pür-teğâfüldür

HMD(Rub)13

Bahar geldiğinde goncanın açmasını sufi gülün şevkten yırtık hırkadan ortaya çıktığını anlatmaktadır.

Gördüğü dem goncanun baş çek düğini hırkaya

Şevkden çâk-ı girîbân itdi sûfivâr gül

RV(K)15/4

Fasih, bülbülün kana bulanana gönlünün açılmasını, sabah vakti umuma lutf ederek goncanın açtığını belirtmektedir.

Hûnîn-dil-i hezârı güşâd eyledi FASÎH

İtdi şüküfte gonçeyi lutf-ı ‘amîm-i subh

FD(G)43/5

Şair, goncayı sakınmayı korumayı kesinlikle inleyen bülbülün yüreğini koparmamasını dilemektedir. Bülbül goncaya âşık olduğundan goncaya rüzgâr esse bülbülün gönlü inlemektedir.

İtmeñ sakınuñ gonçesini cîde-bahâruñ

Zinhâr koparmâñ yüregüñ bülbül-ı zâruñ

FD(G)232/1

Bahar yeli ile goncalar açılmadıkça hüznü, gamlı bülbülün gönlünün açılmayacağını anlatmaktadır şair beyitte.

Açılmadukça bâd-ı bahâr ile gonçeler

Olmaz güşâde hâtır-ı nâ-şâduñ ‘andelîb

FD(G)22/2

Şair bahar yelinin goncaları açtığı gibi Yaradan’ın lütfu ile de gönüllerin açılmasını dilemektedir.

Hep gonçeleri bâd-ı bahâr itdi şüküfte

Yâ Rab dili sen şeb-nem-i lutfuñla güşâd it

FD(G)28/2

Güzel kokulu bereketli bahar zamanının gelmesiyle bağın bolluk ve bereket içinde yaşanan bir ev gibi olduğunu, rüzgârın nefesinin ne latife söyleyip de goncaların güldüğünü bilmediğini dile getirmektedir.

Gelmekle dem-i bahârî-i feyz-i şemîm
 Bâg oldu misâl-i ravza-i Dâr-ı Na'îm
 Hep gonçeleri handeye âgâz itdi
 Bilmem ne latîfe eyledi bâd-ı nesîm

FD(Kt)96

Kuzey rüzgârı ile bağın dört bir yanında yer yer goncaların açtığını söylemektedir şair.

Gonçeler eşküfte yir yir tâcir-i bâd-ı şimâl
 Câr-sû-yı bâgda açmış bahârûn bârını

FD(G)455/2

Bahar zamanının gelmesiyle yeşilliğin memnun olduğunu, arttığını dile getiren şair Allah 'tan zevki arttırmasını dilemektedir. Kendisinin sevgili gibi perçemi olmadığını, bu yüzden bu kutlu zevki tadamadığını seyir ve safa yapamadığını anlatmaktadır.

Şair bülbülün gül için ettiği feryadının kendisinin aşık için ettiği feryadına yetişemeyeceğini bu yüzden bülbülün mahzun gönlünün ah ve nağmelerinin pes ettiğini sustuğunu, sevgili için gözyaşının coşkun Ceyhun nehri gibi aktığını, belirtmektedir.

Gül-gonce yetişmez mi bana dâğ-ı ciğer-hün
 Bülbül ise pes nağme-i âh-ı dil-i mahzun
 Cûlar gibidir eşk-i revân olmada ceyhun
 Ey fasl-ı bahar ile olan hurrem ü memnun
 Allah ede zevkinizi boş hâl ile efzün
 Ben etmediğim seyr ü sefâ zevk-ı hümayûn
 Ya'nî o büt perçemi top fesleğenim yok

TMP(Mus)4

Bahar rüzgarının bolluğu bereketi ile gül bahçesindeki çiçeklerin yayıldığını, arttığını, şevkle goncaların açıldığını, nehirlerin kararsız olduğunu belirtmektedir.

İdüp neşr-i nümâ ezhâr-ı gül-zâra nesim-i feyz

Açıldı gonçeler şevkiyle cûlar bî-karâr oldı

FH(K)1/2

Şair goncaya bahardan rica etmeseydi tomurcuktan kurtulamayacağını anlatmaktadır. Baharın gelmesiyle goncanın açıldığını ifade etmektedir. Bu durumun da goncanın bahardan rica ettiği için gerçekleştiğini belirtmiştir.

Gonca kurtulmaz idi tomruktan

İtmeseydiñ şeh-i bahâra reca

BİD(G)1/6

Goncanın nakşıyla her tarafın açıldığını, bahar sabahının ağzını dilsiz ettiğini anlatmaktadır.

Etdi subh-ı bahârı hokka-i lâ'l

Gonca-i nakşı öyle etdi küşâd

ŞG(K)24/4

Şair, gül goncasının vakti olduğunu bülbülün gönlünün feryat etme vakti olduğunu, içkinin çiğ taneleri gibi saçılmasını güzellerin kakülleri gibi olmasını, şevk ile gönlündeki dilimlerin parça parça açılmasını, kanlı gönlün şevk ile saçılacağını, aşıkların gönlünün bahtının açılmasını, gözyaşlarının saçıldığını yârin anlamamzlıktan geldiğini anlatmaktadır.

Açılsun gonca-ı gül vakt dil-feryâd-ı bülbüldür

Saçılsun şebnem-i 'işret ruh-ı hübân kâküldür

Açılsun pare pare şerhalar şevk ile sinemde

Saçılsun hün-ı dil sevk ile bezm-i bade vümüldür

Açılsun çeşm-i h'âb-âlude-i baht-ı dil-i uşşâk

Saçılsun eşk-i hünîn bezm-i yâr-ı pür-teğâfüldür

RSD(Nazın)13

Gül zamanı goncaların açıldığını, dolu yeşilliğin etrafa sümbül nergis dağıttığını, ele kadeh aldığını anlatmaktadır şair. Baharın gelmesiyle goncaların, sümbülün, nergisin açtığını her tarafın yeşillendiğini, içki kadehlerin ele alındığını belirtmektedir.

Fasl-ı güldür gonçeler açıldı düştü gülünle

Pür-çemen tâğıtdı sümbül nergis aldı cam ele

SAD(G)46/1

1.3. BAHAR MEVSİMİ ÇİÇEKLER VE BİTKİLER

Bahar mevsiminin etkisi en çok bitkiler üzerine olmaktadır. Baharın gelmesiyle bitkiler yeşillenir, çiçek açar. Ağaçların dalları çiçek açar, yeşillenir, çiçekler rengârenk olarak yeryüzünü süsler. Bu nedenle bahar ve bitkiler arasındaki ilişki fazladır. Baharın gelişle adeta tabiat bayram eder.

1.3.1. Bahar Mevsimi ve Çiçekler

Divan-ı Lügati't Türk'te çiçeklerin vasıflarından ve baharın betimlerinden bahsedilmektedir. Fakat çiçeklerin isimleri dile getirilmemiştir. Bahse konu olan çiçekler kır çiçekleridir. Göçebe yaşam tarzını benimseyen atalarımızın süs amacı ile çiçek yetiştirmeye zamanları yoktu (Ayvazoğlu,1992:20).

Oğuz Kağan Destanında, Orhun Yazıtlarında çiçeklere yer verilmediği tesbit edilmiştir. Dede Korkut Kitabı'nda ise yedi yere çiçekten bahsedilmiştir. Çiçekler şifa ve fayda amacı ile anılmaktadır (1992, 22-23)

Osmanlı Döneminde Klasik Türk Şiirinin etkisini histtirmeye başladığı zamanlarda yerleşik hayata geçilmiştir. Bu nedenle geçim kaynağı olarak hayvancılığın yanında tarımda etkisini göstermeye başlamıştır. Yerleşik hayatın verdiği gereksinim ile insanlar yaşadıkları yeri düzenlemeye ve güzelleştirmeye çalışmaya başlamışlardır (Bayram, 2007: 209-10).

Edebiyatımızda bahar mevsimi ele alınırken çiçekler çoğunlukla ele alınmıştır. Bahar mevsiminin geldiği gül bahçesinin rengarenk çiçeklerle süslenmesi ile bilinmektedir. Gül diğer çiçeklere nazaran en çok ele alınan çiçektir. Gonca, lale, sümbül,

nergis, benefşe, yasemen, süsen, karanfil de şiirlerde kullanılan ve tesbit edilen diğer çiçek türleridir.

Çadır çiçeklerinin dağ ve kırı süslediğini, çiçeklerin bütün dağlara asker gibi dağıldığını belirtmektedir. Baharın gelmesiyle her tarafta çiçekler açtığını söylemektedir. Çiçekleri de askerlere benzetmektedir.

Bu başlık altında verilen beyitlerde ise çiçekler genel anlamı ile ele alınmıştır. Çiçeklerin tabiatı süslemesi, açma şekli itibar ile çadır kurduğu gibi benzetmeler ve betimlemelere yer verilmiştir.

Çâdır çiçekleri zeyn etdi kûh u sahrâ-yı

Dağıldı daglara yek-pâre asker-i ezhâr

ŞG(K)16/22

Gül bahçesinin en kıymetli çiçeği güldür. Baharda gül bahçelerinin her tarafta yayıldığını, bu yüzden de alem pazarında çiçeklerin değerini düşürdüğünü anlatmaktadır. Güllerin çokluğu çiçeklerin görmesi gereken kıymete engel olmuştur.

Sûk-ı âlemde çiçekleri erzân itdi

Gülsitânlar olup etrâfda dükkân-ı bahâr

SD(K)13/35

Yaratanın rahmetinin bolluğunun alametlerinin ortaya çıktığını, yağmur ile kuru boşlukta taze çiçekler çıkardığını belirtmektedir. Yağmurun yağmasıyla kuru boşlukta dahi çiçeklerin çıktığını söyleyerek yağmurun ne kadar bereketli olduğunu anlatmak istemiştir.

Zuhûr itdi yine âsâr-ı feyz-i rahmet-i Bârî

Fezâ-yı huşkden bârân bitürdi tâze ezhârı

SD(K)17/1

Bahar yağmurunun damlalarının içki gibi gönül şenliği verdiğini, çiçeklerin yağın yağmur ile zemine kırmızı renkleri ile neşe saçtığını ifade etmektedir. Bahar yağmurunu içkiye benzetmektedir. Yağmur damlalarının, içki gibi neşe getirdiğini söylemektedir.

Mey gibi virdi safâ reşha-i bârân-ı bahâr
Çıkıldılar hande-kürân rûy-i zemîne ezhâr

ASD(K)13/1

Baharda herşeyin yeniden meydana geldiğini, asmaların gelişerek Cennetdeki son ağaca kadar ulaştığını, çiçekleri güzel ve hoş kokulu aleme haberci ettiğini ifade ederek, alemi cennet bağına benzetmektedir.

Faslında yok bahâr-ı nev-â –nevden infikâk
Peyveste anda Sidreye her bir kemend-i tâk
Hâk-i Münif müşğ ile hem-kadr-i iştirâk
Nâbî ider şükûfeleri dehr-i ıtr-nâk
Bâğ-ı behişt hâtır-ı nâz gösterümdedür

AMD(K)5

Baharın gelmesiyle her tarafta yüzlerce çiçek açtığını, baharla birlikte eğlencede başladığı için köçek de geldiğini anlatmaktadır.

Bahar açdı cihât-ı sitt-i sad-dâmen çiçek geldi
Çiçeklü altı yaprâk bir etekliklü köçek geldi

KN(G)213/1

Nevruz gelip geçtiğinde bahar mevsimi geldi diye çiçeklerin açmasını gözlediklerini anlatmaktadır. Nevruz baharın habercisidir. Nevruzdan sonrada çiçeklerin açtığını belirtmektedir.

Nevrûz geçdi geldi diyü mevsim-i bahâr
Eyler idik güşâyîş-i ezhâra intizâr

BİD(G)65/1

Murad güllerinin bahar zamanında açıldığını, bahar zamanının gelişi ile çiçeklerin açacağını seyr etmek gerektiğini belirtmektedir şair.

Oldu şükûfte devr-i hatında gül-i murâd

Fasl-ı bahârdır yine seyr et küşâyîşi

FH(G)9/2

Çiçekler ayağın bastığı her yeri kuşattığında kırmızı gül üzerindeki çiğ damlasını görenlerin sorduğunu anlatmaktadır.

Gören sorur gül-i al üzre şebnem-i terdür

Çiçek ihâta idince o rûy-i tâbânı

ASD(K)4/27

Çiçeklerin göz açıp etrafı seyr ettiğini, ALLAH'ın feyzinin eserinin işaretlerinin görüldüğünü belirtmektedir. Allah'ın bereketi ile her tarafın çiçeklerle bezendiğini anlatmaktadır.

Şükûfeler göz açıp seyr iderler eltâfi

‘Alâmet-i eser-i feyz-i Hak nümâyândur

SD(K)42/4

Yüce sarayın taze çiçekler ile süslendiğini, bunun da akla bahar günlerinin hatırasını getirdiğini ifade etmektedir.

Zeyn olup tâze şükûfeyle sarây-ı âlî

Hak bu kim hâtıra eyyâm-ı bahâra geldi

ND(K)33/7

Baharda alemin açık seçik kadın ile dolduğunu bunun da kıyamet zamanına işaret ettiğini, kadının gizli hazinelerinin belli olduğunu dile getirmektedir şair.

‘Âlem eşküfte-bahâr oldu kıyamet demidür

Âşıkâr oldu zenîn içre nihân cümle künûz

FD(G)196/2

Baharın nefesi ile baştan başa her yeri gül bahçesi eylediğini, ağaç çiçeklerinin güle karşılık vermeye başladığını söylemektedir şair. Bahar gelmesiyle ağaçların

çiçeklerinin açmasını gül bahçesindeki güllere ağaçların cevap vermesi olarak belirtmiştir.

Dem-i bahâr ser â ser zemîni gülşen ider

Güle mazîreye başlar şükûfe-i eşcâr

ERD(Mün)22/13

Çiçeklerin her birinin gül bahçesinde durduğunu her birinin bir yol bulduğunu kimisinin de çölün etrafında çadır kurduğunu yani açtığını ifade etmektedir. Çiçekleri açtığındaki şekli itibari ile çadıra benzetmiştir.

Çiçekler her biri bir gûnâ ârâm itdi gülşende

Kimi câder kurup dâmen-i sahrâda karâr itdi

FHT(K)2/7

1.3.1.1. Bahar-Gül

Divan edebiyatının vazgeçilmez çiçeğidir. Gül, narinliği, tazeliği, inceliği ve güzelliği ile özeldir. Gül yaprağıyla fidanıyla ayrı bir anlam ifade eder. Gül kimi zaman ateşe kimi zaman şaraba kimi zaman bir köşke benzetilir (Pala, 2007: 172).

Klasik Türk şiirinde sadece bahar mevsiminde açmasından dolayı zamanının kısa olması ile bu dünyanın ve aşkın baki olmamasını ifade eder. Vefasız olması ile de ele alınmaktadır. Gül Hz. Muhammed'e (sav) benzetilmesi yönüyle de İslamiyet'te ayrı bir önem taşımaktadır. Gül yaprakları deftere, kitaba benzetilmektedir (Bayram, 2001: 16).

Bahar mevsimi gül mevsimi olarak da anılmaktadır. Çünkü bahar mevsimi gül ile ön plana çıkmıştır. Gül rengi, kokusu, güzelliği ile şairleri cezbetmektedir. Gül bahar mevsiminin güzelliğine güzellik katmaktadır. Gül bahar mevsiminde o kadar çok açmaktadır ki gül bahçeleri meydana gelmektedir. Gül bahçeleri şairleri, güzellerin ve içki meclislerinin vazgeçilmez yeridir.

Şair baharın feyzi ile güllerin açılmaya layık olacağını, bülbülün kafeste ince ve yufka gönlünün üzüntüsüyle kalmasının layık olmayacağını belirtmektedir.

Lâyık mı güller açıla feyz-i bahâr ile

Bülbül kafesde zâr u tenûk hâr hâr ile

ND(G)138/1

Güllerin şahının baharı parmağına takdığını, goncanın ise kimbilir kimin dilsiz mührü olduğunu anlatmaktadır. Baharın gelmesiyle her tarafın güllerle dolduğunu anlatmaktadır.

Şâh-ı gül barmagina takdı anı şimdi bahâr

Kim bilür gonca kimûñ hâtem-i la'îni-durur

ED(G)136/1

Şairin kendisini başka bir insanın yerine koyup ona hitap etmesi olan tecrit sanatını bu beyitte icra etmektedir. Kendisine seslenen şair bağda yüz beyaz gülün açıldığını, ümidinin baharda açılan güller gibi ümidlerinde gerçek olmasını dilemektedir

Açıldı bâgda çün sad gül-i sepîd VAHÎD

Ümîddür ki'açıla gonçe-i ümîd VAHÎD

VMD(G)28/1

Dörtlükte baharın geldiğini güllerin açıldığını söyleyen şair bülbülü gül bahçesine gitmeye davet etmektedir. Gamın verdiği sıkıntıdan gönlün açılmasını, gül ve bülbülle gül bahçesine gitmeyi istemektedir.

Bahâr oldu güller oldu küşâde

Gel bülbülüm gülistâna gidelüm

Hâr-ı gamdan gönlüñ olsun küşâde

Gül bülbülüm gülistâna gidelüm

VMD(MÜS.)55/1

Şair güllerin açıldığını bülbüllerin feryada başladığını, yeme içme ve sevinç mevsiminin geldiğini bahar olduğunu anlatmaktadır.

Olup güller küşâde başladı feryada bûlbûller
İrişdi mevsim-i 'îş ü tarab evvel bahar oldu

VMD(K)9/6

Bahar yelinin tek nefesi ile güllerin açtığını, gönül açan ve can veren zamanın geldiğini yayıldığını dile getirmektedir.

Güller güşâde 'atse-i bâd-ı bahâr ile
Cân-bahş u dil-güşâ zemânuñ sirâyeti

FD(G)471/3

Etraftaki güllerle baharın en büyük padişah gibi görkemli olduğunu, bûlbûl baharda yenilenen yeniden meydana gelen tabiatın resmini beğenip ses vermektedir.

Şehen-şâh-ı bahâr olmuş se-â-pâ-gûş güllerle
Pesend itmiş nevâ-yı nakş-ı nev-îcâdüñ iy bûlbûl

FD(G)277/3

Şair beyitte mahlası ile kendisine seslenerek gül vakti geldiğini inleyen bûlbûl günleri olduğunu, Fasih'in de hoş kelamını söyletmesinin vakti olduğunu belirtmektedir. Gül vakti bahar mevsimidir. Bahar mevsiminde bûlbûller gülün aşkıyla inler, şairler de tabiat da ki güzellik ile coşku ile adeta mest olup bahara yakışır en güzel şiirlerini kaleme alırlar.

Hâme-i hoş-lehceñi söylet zemânıdur FASÎH
Vakt-i güldür nâle-kârî-i hezâr eyyamıdır

FD(G)123/5

Gülün açması gibi gönül açan taze bir vakit olmadığını, bûlbûlün feryad ettiği zaman gibi hoş bir zamanın olmadığını anlatmaktadır şair beyitte.

Zemân-ı hande-i gül gibi vakt-i hurrem olmazmış
Hezârın fasl-ı feryâdı gibi bir hoş dem olmazmış

FD(G)206/1

Bahar zamanı ve g l n açma vaktinin ne hoş olduğunu, güzel s z söyleme yaradılı ı olanın bile sesini solu unu bahardaki sıfatlar ile kesece ini anlatmaktadır. Bahardaki güzellikler karşısında s z söyleme sanatına sahip şairlerin bile  a ırıp sessizle ece ini anlatmaktadır.

Ho   fasl-ı bahâr u mevsim-i gül vakt-i handânı

Ki evsâfı ider dem-beste çok-tab’-ı suhan-d nı

FD(K)5/1

Şair yeşil renkli tahta sultan olarak gülün geçtiğini, bülbülün feryad ve figanlarından ba ın yıkıldı ını ifade etmektedir. Şair bahar mevsimini yeşil bir tahta benzetmektedir ve g l  de bahar mevsiminin en değerli en güzel çiçeği olarak sultan gibi tahta oturtmaktadır. Yine ikinci dizede de bülbülün feryat ve figanlarının fazlalı ını ifade etmek için mübalağa sanatına başvurarak bülbülün feryad ve figanlarından ba ın yıkıldı ını belirtmektedir.

Yine taht-ı z m rr d-f mına sultân-ı gül geçmiş

Hez ru  b  ı tutmı  h rdan feryâd u efg nı

FD(K)5/2

Şair sevgiliyi görünce tıpkı baharda olduğu gibi güllerin açılmasından, güzelliklerin meydana gelmesinden duyduğu endişeyi dile getirmektedir. Sevgilinin gelişini baharın gelişi ile e le tirmektedir.

Handân olursa y ri görüp nola h blar

Güller ‘aceb deg l açılırsa bahârda

RV(G)344/2

Gül bademinin g l biten yerden alçak gönüllülük göstererek bittiğini, gözün bülbülü beklediğini anlatmaktadır  air.

G l-i b d m açdı g l-b n-i h z

 der  e m-intizar-ı b lb li baz

HMD(K)19/22

İsrafil (as)'ın kıyamet gününde sura üflemesiyle ruhların dirilmesi ile bahar zamanı tabiatın yenilenmesi arasında benzerlik kuran şair, bu zamanda ağaçların hepsinin gül ağacı gibi olmasının bahara layık olduğunu dile getirmektedir. Bahara en çok gül ağacının yakıştığını ifade etmektedir.

Dem-i bahâr nümârîn çü sûr-ı İsrâfîl

Sezâ du demde şecer olsa cümle gülbün-vâr

ERD(Mün.)22/7

Şair sevgilinin yüzünün güzelliğini bahar güllerinin ele geçirdiğini, kaçan sevgilinin yanağının tere battığını anlatmaktadır. Bahar mevsiminin güzelliğini sevgilinin güzelliğinden aldığını ifade eden şair, sevgilinin ise kaçarken yüzünün tere battığını söyleyerek baharda havaların ısındığını sevgilinin yüzünün terlediğini anlatmıştır.

Bahâr gülleri yüz suyn eyledi tahsil

Kaçan ki gark-ı 'arak oldı ol 'izâr ü o hadd

RV(Mus)II

Aşağıdaki beyitte şair taze bahar ile cihanın süslendiğini, hoş latif rüzgârın güllerle canciğer arkadaş olduğunu belirtmektedir. Beyitte bahar gelince çiçeklerin açması, bağların yeşillenmesi, hoş esen rüzgâr, güllerin açması gibi özellikler ile şair adeta baharı tasvir etmektedir.

Nice kim tâze bahâr ile cihân zînet ola

Nitekim bâd-ı sabâ güllere ola hem-dem

RV(K)20/29

Bahar günlerinin, gül vaktinin geçeceğini ihmalkâr olmamak gerektiğini söyleyen şair bu durumu hal dili ile çimenliğin söylediğini dile getirmektedir.

Gâfil olman kim bahâr eyyâmı gül vakti geçer

Sana bu sırrı zebân-ı hâl ile söyler çemen

RV(K)22/11

Şair bahar günlerinde şarab içtiğinde, güzel sevdiğinde dini emirlere uyan kişi zahidin onu ayıplamayacağını gül vaktinin yiğitliğin başladığı zaman olduğunu

belirtmektedir. Bahar mevsimi insanların sevme duygularının ve içki içme isteğinin arttığı zamandır. Bu durumun normal olduğu için zahidin kendisine kızmayacağını söylemektedir.

Şarâb içsem güzel sevsem beni ‘ayb eylemez zâhid

Bahâr eyyâmı gül vakti yiğitlik ‘unvânıdur

RV(G) 100/2

Bahar sevincinin feyzi ile sevinç vakti olduğunu, baharda kırmızı güllerin açması ile alemin yüzünün güldüğünü ifade etmektedir.

Vakt-i firûz dem-i fayz-i rebî ‘-i şâdî

Rû-yı ‘âlem bu bahâra gül-i sürh-i handân

MŞD(Tar)1/3

Baharda güllerin kat kat açmasını bayramda süslenip giyinme ile benzeten şair, baharın güllerin bayramı olduğunu bu nedenle süslendiğini anlatmaktadır.

Îd idüp hâma giyindi gül-i hamrâ kat kat

Oldı hengâm-ı tezyin aña ezmân-ı bahâr

SD(K)27/5

Bülbülün susmakta aşırıya gitmişken baharın gelmesiyle gül meclisinde yani gül bahçesinde baharın gazel okuyan olduğunu, baharın bülbülü dile getirdiğini ifade etmektedir şair. Bülbülün baharın gelmesiyle güle kavuşması ile kederden sıkıntıdan kurtulduğunu ve neşeyle öttüğünü anlatmaktadır.

Urdı dem-besteden ifrâtla dem-beste iken

Meclis-i gülde hezâr oldı gazelhân-ı bahâr

SD(K)13/37

Bahar gülünün ona tuzak ateşi olacağını, cennet bahçesinin ona derinden uzak olduğunu belirtmektedir.

Gül-i bahârı olur aña âteş-i dûzah

O kim riyâz-ı na'îm-i derinden ola ba'id

FD(K)1/10

Baharın geldiğini söyleyen şair bülbüllerin isteklerine düşkün hale geldiklerini, gül zamanının bülbüllerin sesinin işitildiği zaman olduğunu anlatmaktadır.

Bahâr geldi muvâfık hevâ-yı bülbüldür

Zemân-ı gül dem-i gûş-ı nevâ-yı bülbüldür

FD(G)98/1

Baharın menkıbelerdeki mucizeler gibi, baharın bereketinin lütfunun rüzgârı ile ümit yeri gibi çoraklıkta gül bitireceğini anlatmaktadır.

Bahâr menkabetâ feyz-i bâd-ı lutfu ile

Biter zemîn-i emel gibi şûrezârda gül

EFD(K)6/12

Revani, gül mevsimidir elden kadehi bırakma, içecek bir yer olmasa da sade bir arkadaş gibidir şarap. İçkinin kendisine arkadaş olacağını anlatmıştır.

Mevsim-i güldür Revâni koma elden câmı kim

Olmaya bir meşrebi sâfi musâhib mül gibi

RV(G)445/5

Şair güllerin açıldığını bülbüllerin yüzyüze birbirlerine ötdüğünü, sabah akşam aziz gül bahçesinde sorhoşların arandığını belirtmektedir.

Güller açıldı rû-be-rû itmekde bülbüller gulû

Mestâne cûlar sû-be-sû gülşende cânî subh ü şâm

ASD(K)17/3

Şair, içki içmemek için edilen tövbeden bahar mevsimi geldiğinde pişman olduğunu anlatmaktadır. Bahar içkinin eğlenenin mevsimidir. Bu yüzden içkiye meyil çok fazladır.

Gül mevsiminde tevbe-i meyden benim gibi
Zannım budur ki sende peşîmansın ey gönül

ND(G)78/292

Şarap içene gül devrinde gül bahçesinin açık bir yol olacağını, dünya işlerini hoş gören kişinin her mevsimin zevkine ereceğini, bazen sonbaharın zevki olmayacağını, her ağacın gölgesinin yazın içki meclisi, içki içilen yer olduğunu, kış gününde ise sarhoşa içki içmek için meyhaneden başka yer olmadığını belirten şair bentte dört mevsime de değinmektedir.

Meyke şâna devr-i gülde gülsitân şeh-râh olur
Rind olan her mevsîmin zevkiñ ider âgâh olur
Gâhice köhne bahârñ zevki olmaz gâh olur
Her dırahtñ sâyesi yazlarda işretgâh olur
Kış günü ‘ayyâşa yok meyhâneden gayrı makâm

BİD(K)6/8

1.3.1.2. Bahar-Gonca

Gonca, açmamış çiçektir. Klasik Türk Şiirinde sevgilinin ağzına benzetilir. Nasıl ki insan gülünce ağzı açılırsa gonca da açılınca gül olur. Sevgilinin dudakları suskun haliyle goncayı andırırken, açılmasıyla adeta sır açığa çıkar. Goncanın açmasıyla güzel kokusu her tarafa yayılır. Gizemi kalmaz (Pala, 2007: 168).

Gonca da gül gibi kırmızı olması ile anılır. Kırmızılığı bazen kana bazen şaraba benzetilir. Divan edebiyatında sevgilinin dudaklarının diğer adı olmuştur. Gonca ile bahar gelmektedir. Gonca tazeliği ifade eder.

Şair sabah esen hafif rüzgâr ile gönlünün beslendiğini, gönül goncasının açmasının her zaman bahara rastladığını ifade etmektedir. Baharda tıpkı çiçeklerin güllerin açması, tabiatın tekrar canlanması adeta canlılara da yansımaktadır. İnsanların gönülleri coşmaktadır.

Nesim-i subh ile yâ sinem ile perverde

Güşâd-ı gonçe-i dil her zaman bahara gelür

SAD(G)21/1

Baharın hediyesi olan güneş goncası olsa da sevgilinin gül dudaklarının karşılığı olmayacağını belirtmektedir. Güneşin ne kadar güzel olsa da sevgilinin dudaklarının yerini tutamayacağını anlatmaktadır.

Değil mukâbil-i gülbûs-ı hatt-ı la'l-i bana

Ger olsa gonce-i hurşîd yâdgâr-ı bahâr

ŞG(G)104/7

Gonca ailesinin kan ağlatıp ciğeri deldiğini, hançer misali kırmızı çiçeklerin şahı olarak kan yağdırdığını anlatmaktadır. Şair goncanın kırmızılığını ifade etmek için kan ile bağlantı kurmaktadır.

Kan ağladıp ciğerin deldi gonce-i âlin

Misâl-i hançer olup şâh-ı erguvân hûn-bâr

ŞG(K)16/8

Bahar gelmesine rağmen baharda esen hafif gönül ferahlatan rüzgârın olmadığını, sıcakla karşılaşan goncanın da rüzgâr esmediği için kokusunu alamadığını belirtmektedir şair.

Geldi bahâr gönlüm açar bir nesim yok

Germ ihtilât-ı gonçem odur bir şemim yok

FD(G)226/1

Goncanın rengini ilk çiğ damlalarının gördüğünü, bülbülün ise bu hale bakıp ağlamaklı olduğunu anlatmaktadır.

Gonçe-i Jâlefeşân gördi ilk bu rengin

Bülbülüñ oldu bakup hâline giryân bahâr

SD(K)27/8

Şair gönül goncasının açan uğurlu bir baharı beklediğini ifade etmektedir. Baharın gelip goncanın açılmasını beklediğini ifade etmektedir.

Gonçe-i hâtırı güşâd eyler

Bir huçeste bahâra muntazırız

FD(G)170/4

Seher yeli ile gelen çiğ tanelerinin dağılmasını para saçmaya benzeten şair, baharın kendisine uygun olan güle yakıştığını anlatmaktadır.

Jaleden makdem-i bâd-ı sehere akçe saçar

Gül olup nâ'il-i nakdîne-i erzân bahâr

SD(K)13/3

Şair sevgiliye baharın iltifatlarına kanmamasını, ahını alıp ateşlerde yanmamasını, yaptıklarının karşılığını alacağını belirterek gonca diye seslendiği sevgilisini sakın güzel gonca sakın diyerek de uyarmaktadır. Sevgiliyi goncaya benzeterek Teşbih sanatını kullanmıştır.

İtdüğün yanuña kalur sanma

İltifât-ı bahâra aldanma

Sakın ey gonce-i latîf sakın

VMD(Müs)80/III

Zanbak goncası olup akarsular üzerine dökülen, şimdi baharın fermanı her suya akıp giden olmaktadır. Baharın geldiğini her tarafa yayıldığını belirtmektedir.

Gonçe-i zanbak olup cûylar üzre rîzân

Şimdi her sûya revân olmada fermân-ı bahâr

SD(K)13/5

Şair nefesinin feyzi ile nefesi bağlanmış goncanın açacağını, baharın inleyen bülbülünün bu duruma hayret ederek dilsiz kalacağını dile getirmektedir.

Feyz-i enfâsum açar gonçeyi dembeste iken

Lâl olur hayret ile bûlbûl-i nâlân-ı bahâr

SD(K)13/62

Bahar zanmanı tüm eşyada bir naziklik, zariflik olacağını, gonca ağızlı yârin nezaketi ile gülü utandıracağını anlatmaktadır.

Dem-i bahâr nezâket o rûtbe eşyâda

Dehân-ı gonca takınsa güle olur âzâr

ERD(Mün)22/1

Aşağıdaki beyitte şair sevgilinin parmağının ucuna kına yaktığını, eldeki kınayı kırmızılığı ile şekli ile goncaya benzeterek baharda elde kınanın yakışacağını anlatmaktadır.

Nigâr barmağının ucına yakup hınnâ

Bahârda yaraşur didi elde ter gonca

RV(K)28/16

Alem bahar olsa da ümid goncalarının açılmayacağını belirten şair, vuslat gülünün güler yüzlü olmamasından rüzgârın merhamet etmemesinden yakınmaktadır. Şair sevgilisinden ayrı olduğu için aleme bahar gelse de sevgiliye kavuşmadan onun gönlüne bahar gelmeyecektir.

Açılmaz gonce-i ümîdimiz ‘âlem bahâr olsa

Nesîm-i merhâmet etmez gül-i vuslat besîm olmaz

HMD(G)51/5

Ümid goncalarının böyle gizli kalmamasını, bahar zamanının gönül çeken hafif hoş rüzgârı gelmez mi diye sormaktadır.

Kalur mı gonçe-i ümmîd böyle ser-beste

Nesîm-i dil-keş-i fasl-ı bahâr gelmez mi

FD(G)430/4

Bahar mevsiminin bereketi ile açılış gösteren ümid goncalarını gülün açtıracağını ifade etmektedir.

Bir mevsim-i bahâr-ı güşâyîş-nüma-yı feyz

Gül-gonçe-i ümmîdi güşâd eylemez mi hiç

FD(G)41/2

1.3.1.3. Bahar-Lâle

Çeşitli bölgelerde yetişen, şekil yönü ile vazoyu andıran bir bitkidir. Yaprakları geniş, uzun olan lale, soğanlı bir bitkidir (Larousse, 1986: 7334).

Lale İran efsanelerine göre, bir yaprağın üstündeki çiğ damlasına yıldırım düşmesi sonucunda ateş almasıyla yaprak donar ve lale oluşmaktadır. Lale şairlerin dikkatini çekerek şiirlerde yer almıştır. Çoğunlukla şarap kadehine, sevgilinin yanağına, muma benzetilerek kullanılmıştır. Lale çiçeğini Anadolu coğrafyasına XIII. yüzyıl da Mevlâna tanıtır. Laleyi Anadolu'ya Türkler'in getirdiği net olarak bilinmektedir. XVI. yüzyıla kadarda şiirde tür olarak yabani lalelerden söz edildiği görülmektedir. XVI. yüzyılda farklı cinsleri elde edilen lale güle rakib olmuştur (Ayvazoğlu, 1995: 107-109)

Osmanlı Döneminde, XVI-XVIII. yüzyıl tarihleri arasında, İbrahim Paşa'nın tabiatın güzelliğine ve sanata önem vermesiyle lalenin kullanımı yaygınlaşmıştır (Kartal, 1998: 6)

Lale çiçeği Arap harleriyle Allah lafzıyla aynı sözcükleri barındırmasından dolayı dini bir anlamda kazanmasından dolayı da yaygın hale gelmiştir. (Larousse, 1986: 7334)

Lale ismiyle ün kazanmış bitki Farsça'da kırmızı anlamıyla la'l kelimesiyle bağlantı kurulmuştur (Satoğlu, 1986: 52-54)

Kalsik Türk şiirinde kullanımı gül kadar yaygın olmayan lale, gülden sonra en çok kullanılan çiçektir. XVIII. yüzyılı ele aldığımız çalışmamızda bu dönem Lale Devri'ni içine aldığı için şairlerin şiirlerinde lale çiçeğine daha çok yer verdiğini görmekteyiz. Lale Devri içkinin, eğlencenin son safhada yaşandığı bir dönemdir. Lale çiçekleri baharın gelişini simgelemektedir. Şiirlerde lale mevsimi ile baharın gelmesi, lalelerin renk renk dizilişi konu olmuştur.

Her lale bir büyük kadeh, her köşe içki içilen bir meyhanedir, bülbüllerin sarhoş eden ezgileriyle şarkılarıyla yeşilliğin sarhoş eden bir meyhane olduğunu anlatmaktadır.

Her lâle bir peymânedir her kuşe bir kâşanedir

Güyâ çemen meyâhanedir bülbüleri mest-i nagam

ŞG(K)19/3

Alemin hükümdarın devletinde ölçüyü aşırıya kaçmamayı bulduğunu, bağa laleler ile başka bir güzellik geldiğini, gül bahçesi güzelliği ile şerefleştirmenin hayali ile gece ve gündüz kıldığını, lale zamanının bayram zamanı, bahar günleri olduğunu anlatmaktadır.

Şehriyârâ buldu âlem devletinde i'tidâl

Lâlelerle geldi bâğa başka bir hüsn ü cemâl

Rûz u şeb kılmakda gülşen lutf-ı teşrifin hayâl

Lâle faslı ıyd hengâmı bahâr eyyâmıdır

ND(Mus)6/III

Lale zamanının gelmesiyle bahar vaktinin geldiğini bu zamanların bayram zamanı olduğunu, gül gezintisi ve kenar seyrinin zamanının geldiğini belirtmektedir. Baharın gelmesi lalelerin açması adeta bayram havası oluşturmuştur.

Vakt-i gül-geşt-i çemen seyr-i kenâr eyyâmıdır

Lâle faslı ıyd hengâmı bahâr eyyâmıdır

İ'tidâl u revnâk-ı leyl ü nehâr eyyâmıdır

Lâle faslı ıyd hengâmı bahâr eyyâmıdır

ND(Mus)16/1

Gönüllerin neşe ile gül bahçesini izlemek istediğini, gülün naz ve kıymeti ile bülbüleri yalvartmasını izlemeye, alemlerin şahı padişahın çırağan seyrine geleceğini lale faslının bahar zamanı bayram vakti olduğunu belirtmektedir.

Şevk ile meyletmede diller gülistan seyrine

İzz ü nâz-ı gül niyâz-ı andelîban seyrine

Şâh-ı âlem dahı gelmez mi çırâğan seyrine

Lâle faslı ‘ıyd hengâmı bahâr eyyâmıdır

ND(Mus)16/I

Beyitte padişaha seslenen şair lalelerin açtığını bahar günlerinin başladığını adeta bir bayram havasının olduğunu padişahın şan ve şerefi yüksek olan zatının teşrihiyle bağın güzelleşeceğini, evlatlarının eteğine yüz sürmek için yolunu gözlediğini belirtmektedir. Buradan bayramın bahar vaktine rastladığı izlenimine ulaşabiliriz. Padişahı sadrazamları bayramlaşmak, kucaklaşmak için beklemektedirler.

Zât-ı âlî-şânın el-hak rûhudun bu âlemin

Bağ-ı ihyâ eylesin lutfet hümayun mekdem

Muntazır yüz sürmeğe dâmâna sadr-ı âzemin

Lâle faslı ıyd hengâmı bahâr eyyâmıdır

ND(Mus)16/5

Şair, padişahın dönüp gelmesinin ümidiyle goncaların başını eğdiğini, düz servilerin gül bahçesinin yolunda selama durduğunu, bu mısra ile çalgıcıların evinde şarkı söylediğini, lalelerin açıldığını her tarafta bayram neşesi olduğunu baharın geldiğini müjdelemektedir.

Ümîd-i makdeminle goncalar oldu ser-efkende

Selâma durdular serv-i sehîler râh-ı gülşende

Bu mısra’la terennüm etmende hânende sâzende

Açıldı lâleler seyr-i çırâğan vaktidir şimdi

ND(Mus)43/IV

Nedim, bahardan haber almak için gül bahçesine sabah yelini gönderdiğini belirten şair, baharın eğlence dolu zamanlarından bir haber almayı ümit etmektedir.

Arkadaşının da bugün bahar vaktinin geldiğini lalelerin açtığını bir bayram havası yaşandığını doğruladığını belirtmektedir.

Haber almak için gülzâra gönderdim sabâyı dün

Bakardım kim bahârın cünbüşünden bir haber gelsün

Nedîmâ geldi tahkîk olmak üzre söyledi bugün

Açıldı lâleler seyr-i cırâğan vaktidir şimdi

ND(Mus)43/V

Lalelerin açıldığını güzellerin meydana çıktığını, bülbülün gül için söylediği nameleri kıskandığını, kendisinin de bülbül olursa acaba ona bir gülün gülüp gülmeyeceğini sorgularken gonca dudaklı güzellerle gül bahçesine gitmeyi arzulamaktadır. Şair gül ile bülbül arasındaki aşkı kıskanarak kendisi de bir güzel arayışına girmektedir.

Aceb reşk eyledi tab'ım nevâ-yı andelîbâne

Olur mu bülbül olsak biz dahı bir verd-ı handâne

Açıldı lâleler güller güzeller çıkdı seyrâna

Açılsak biz de birkaç gonca-lebberle gülistâna

ND(Mus)38/I

Çimenlikte çiğ damlasının lalenin kayığı ile gezindiğini, çiçek dalgasının zemine yayıldığını söyleyen şair baharın geldiğini, çiçeklerin açtığını ifade etmektedir.

Çemende zevrâk-ı lâleyle seyr eder jâle

Zemîne öyle hücûm etdi mevce-i ezhâr

ŞG(K)16/7

Şair padişaha seslenerek, lalelerin açıldığını, Cırağan'ı seyretme vakti olduğunu, büyüklük kılmasını lütfunu mutluluk ve yücelikle ihsan etmesini, açmamış goncanın gönlünün onun hasreti ile kanla dolduğunu, gül bahçesinin teşrifini utanarak beklediğini ifade etmektedir.

Umar teşrifine gülşen efendim sad hacâletle
 Derûnu gonca-i şükûfenin hûn oldu hasretle
 Kerem kıl lutf u ihsân et buyur izz ü sa'âdetle
 Açıldı lâleler seyr-i çırâğan vaktidir şimdi

ND(Mus)43/III

Sevgilinin ağız ve yüzü ile dudaklarının bağı güzelliğine güzellik kattığını, gül zamanının geldiğini, lalelerin mevsimi olduğunu, nar çiçeklerinin açma vaktinin geldiğini anlatmaktadır şair.

Versin dehân u rûy u lebin bâğ-ı hüsne zîb
 Gül faslı lâle mevsimi gül-nâr vaktidir

ND(G)39/4

Fıkıh bilimine hâkim olan kişinin kışın ateşe uyacağını, nar çiçeklerinin açtığı zamanda o sıkıntıyı kimsenin çekemeyeceğini, her mevsimin her güne bir meyve ve yaprağı olduğunu, baharın coşkusunun ışığı meclisi adeta ateşe tapanların yeri gibi eylediğini, kış vaktinden sıkılan şair artık bahar mevsiminin gelmesinin yerinden sökülen lalenin her yerde yerini almasını istemektedir.

Fâkihe dinse şitâda âteşe gerci uyar
 Kim çeker ol sıkleti açdıkda üşkûfe enâr
 Hâsılı her mevsimiñ bir gûne berg-ü bârı var
 Meclise âteşgeh oldu şu'le-i cûş-ı bahâr
 Eylesin gayr-ı mahall-i münkalî lâle makâm

BİD(K)6/3

Lalenin ortasını gözün karasına, yaprağını gönlün parçasına benzeten şair aşk baharında kırmızı bir lalenin açmasını dilemektedir.

Dâğı göz karasıdur yaprağı pergâle-i dil
 Kanda kim 'ışk bahârı aç a bir lâle-i âl

ED(G)312/2

Şair yüce baharın her tarafta emri yerine getirdiğini, kışın askerlerini soğuğu, karı, kışı perişan eylediğini, sevinci rahatı yayarak herkese müsaade ettiğini, ateş saçan ruhunun ışığını kandil ettiğini, lalelerin çimenlik meclisinde güzelliklerini sergilemelerini belirtmektedir. Kışın soğuğunu, karını kışın askerleri olarak ifade edip celali askerlerine benzetmektedir.

Her taraf şâh-ı bahâr icrâ-yı fermân eyleyip

Kış celâli ‘askerin ya’nı perîşân eyleyip

İzn-i ‘âm itdi sürûra bast-ı sâ mân eyleyip

Şu’le-i âteş-ruhân ile çerâğan eyleyip

Lâleler bezm-i çemende itsin ‘arz-ı ihtîşâm

BİD(K)6/2

Şair lalelerin dizilişini sürâhilerin dizilişine benzeterek lalelerin çimenlikte dizildiğini, bu güzelliğe bakan gönüllerin içki ve eğlence meclisinde neşe olduğunu anlatmaktadır.

Sürâhi-veş dizildi lâleler sahn-ı çemen-zâra

Temâşâ eyleyüp bu bezmi diller neş’e-dâr oldu

FH(K)5

Fıtnat Hanım, sevgiliye yeter aşıkların zorlama vefa zamanıdır diyerek seslenmektedir. Nehir kenarında zevk ve safa sürmenin zamanı olduğunu, hemen eline içki kadehi almasını, gönüle ferahlık veren zamanın geldiğini, bu matlayı okuyup kendisine gelme zamanı olduğunu, seyire çıkmasını her tarafın yeşillik olduğunu, lalelerin güllerin açıldığını bahar zamanının geldiğini anlatmaktadır.

Yeter cevri itme ‘uşşâka vefâ eyyâmıdır şimdi
 Kenâr-ı cûya zevk u safâ eyyâmıdır şimdi
 Hemân al deste câm-ı dil-güşâ eyyâmıdır şimdi
 Okı bu matla’ı gel Fıtnatâ eyyâmıdır şimdi
 Efendim seyre çık ‘âlem ser-â-pâ sebze-zâr oldu
 Açıldı lâleler güller yine fasl-ı bahâr oldu

FH(Müs)V

Şair baharın gelmesiyle yeşilliğin zevkinin çok olduğunu, inleyen bülbülün güllerin şahına seslenişini dinlemesini, sevgilinin yanaklarının güldeki teri gördükçe utancından kızarmasını, nazlı nazlı gezinerek bağa gelmesini ve aşığa salına salına yürüyüşünü göstermesini, seyre çıkmasını alemin baştanbaşa yeşillik olduğunu, lalelerin güllerin açıldığını baharın geldiğini müjdelemektedir.

Acâ’ib zevkî vâr şâhım buyur sahn-ı çemen-zârıñ
 Nevâsın istimâ’it şâh-ı gülde bülbül-i zârıñ
 Kızarsın hacletinden verd-i ter gördükçe ruhsârıñ
 Hırâm-ı nâz ile gel bâga göster serve reftârın
 Efendim seyre çık ‘âlem ser-â-pâ sebze-zâr oldu
 Açıldı lâleler güller yine fasl-ı bahâr oldu

FH(Müs)IV

Bir bakış ile güzellerin yüzünün kızarmasını güllerin kırmızılığına benzeten şair, taze delikanlının misk kokulu saçlarını Rum kokusuna benzetmektedir. Su kenarında servi gibi salınan sevgiliye bakmasını, netice olarak her tarafın gönle ve cana zevk bahsettiğini, seyre çıkmasını alemin baştan başa yeşillendiğini, lalelerin güllerin açıldığını bahar zamanının geldiğini anlatmaktadır şair.

Nigâh it güllere beñzer hemân ruhsâr-ı hubâna
 Müşâbih misk-i Rûmî zülf-i müşgîn-i cûrânâna
 Kenâr-ı cûda bak serve misâl-i kadd-i cânâna
 Muhassal her taraf bir zevk-bahş eyler dil ü cânen
 Efendim seyre çık ‘âlem ser-â-pâ sebze-zâr oldı
 Açıldı lâleler güller yine fasl-ı bahâr oldı

FH(Müs)I/III

Her lalenin aşğın başını döndürdüğünü, bahar faslının bu zamanının inkâr edilmeyeceğini anlatmaktadır.

Her lâle-haddîñ geştesidir ‘âşıkı şimdi
 İnkâr olunur mu bu demi fasl-ı baharın

SAD(G)28/7

Baharın bereketinin güzelliğinin her tarafa tesir ettiğini, çimenlikte lalelerin parlak birer içki kadehine benzediğini vurgulamaktadır şair.

Bahârîñ feyzi te’sir eylemiş şol rûtbe kim hâlâ
 Çemen bezmin de döndü lâleler bir câm-ı rûhşâna

SAD(K)1/29

Dizilmiş laleleri içki şişesine benzeten şair, bu lalelerin güya şarap ile dolu olduğunu, yeşilliğin bayram ettiğini nergisden içki kadehini aldığını belirtmektedir.

Şîşelerdür lâleler gûyâ şarâb ile tolu
 ‘Iyş ider nergisden almışdır ele sâgar çemen

RV(K)22/10

Karanlık gamın gittiğini, gece ve gündüzün eşit olduğunu, her lalenin bir meşale yaktığını baharı parlak kıldığını anlatmaktadır. Şair 21 Mart gece ve gündüzün eşitlenmesi ile baharın gelmesini anlatmaktadır.

Gitdi târikî-i gam oldu müsâvi şeb uruz

Yakdı her lâle birer meş'al-i tâbân-ı bahâr

SD(K)13/23

Baharın renklerini övme ile her sözünün şişe şişe dizilen laleler ve kırmızı güller gibi ahenkli ve güzel olduğunu anlatmaktadır.

Bahârun vâsf-ı rengîni ile her beyt-i matbû'um

Müzeyyen şişe şişe lâlelerle verd-i ahmerdür

ASD(K)11/28

Bahar rüzgarının, bahara şahitlik eden nevruzu üşüttüğünü söyleyen şair havanın soğuk olduğunu, mart ayında gül bahçesinin, lalenin örtüsünü büründüğünü dile getirmektedir.

Üşitdi şâhid-i nevrûzı şöyle bâd-ı bahâr

Bürindî burka'ını gülşen-i lâle-i 'azâr

HMD(K)8/1

Padişaha seslenen Nedim, lalenin nazik olduğunun bilindiğini, başlama ve bitişinin bir haftada meydana geldiğini, padişahın şerefliendirmesiyle bayram olmasını, baharın geldiğini çırağan faslının geldiğini belirtmektedir.

Bilirsın kim efendim lâlenin nâzükdür eyyâmı

Tamâm olur heman bir haftada âgâz u encâmı

Kerem kıl tizce teşrîf bilsin bâri bayramı

Çırâğan faslı ıyd eyyâmıdır şevketlü hünkârım

ND(Mus)27/III

Gül bahçesinin kırmızı lalelerle baştanbaşa süslendiğini, çırağan faslının geldiğini bahar günleri olduğunu, baharın İstanbulda karar kılmasını, kalmasını dilemektedir.

Gülistan lâle-i ahmerle pür-zîb oldu ser-te-ser
 Çırâğan faslı ıyd eyyâmıdır şevketlü hünkârım
 Karâr etsin anı İstanbulda şimdiden sonra hâtırlar
 Çırâğan faslı ıyd eyyâmıdır şevketlü hünkârım

ND(Mus)27/I

1.3.1.4. Bahar-Sünbül

Şemseddin Sâmî'nin "Soğanından hâsıl olan ma'ruf çiçek ki envâ'ı olur. Zülf-i hûbândan kinayedir." dediği sünbül, Türkçe Sözlük'te "Zambakgillerden, soğanla üretilen, 15-20 cm yükseklikte, çiçekleri kuvvetli kokulu ve türlü renkli çok yıllık bir süs bitkisi" 3 olarak tanımlanmaktadır. (Şemseddin Sâmî, Kâmûs-ı Türkî, (7. bs., İstanbul: Çağrı Yay., 1999). 3 İsmail Parlatır v. dğr., Türkçe Sözlük, (9. bs. Ankara: TDK Yay., 1998). 4 İlhan Ayverdi, Misalli Büyük Türkçe Sözlük, (2.bs., İstanbul: Kubbealtı Neşr., 2006)

Güzel görünen, köken olarak Akdeniz ve Ortadoğu'dan gelen, otsu ve soğanlı bir bitki türüdür. Sünbüller güzel kokuları olan, canlı renkli çiçeklerdir (Lorousse, 1987: 10920).

Klasik Türk Şiirinde sümbülden her dönemden bahsedildiği görülmektedir. En çok kokusundan bahsedilmektedir. Çoğunlukla sevgilinin saçına benzetilmektedir. Mavi ve koyu mavi renkleri ile daha çok bilinmektedir (Bayram, 2001: 527-530).

Divan edebiyatında sünbül, gül ve laleden sonra kullanımı en çok olan çiçektir. Şiirde en çok sevgilinin saçlarına benzetildiği görülmektedir. Şaire göre sünbül sevgilinin saçlarını kıskanır. Gül ile birlikte anılan sünbül, sevgilinin sünbüle benzetilen saçlarının güle benzetilen yanaklarına düşmesi ile konu edilir. Sünbül şiirde önemli bir yere sahiptir (Karaman, 2012: 8-16)

Sünbül baharın habercisidir. Güzelliği ve kokusu ile gül bahçesini ve baharı büyülemektedir. Kimi zaman çimenliğe dikilmiş bir mızrağa kimi zaman sevgilinin dağınık kaküllerine kimi zaman ateşte uçan semenderi büyüleyen bir çiçeğe benzetilmektedir.

Sünbülün baharın keyfi ile açmasını düğmelerin çözülmesiyle ilişkilendiren şair, zahmetli işin dağıldığını buna da çarşı pazarın şahit olduğunu anlatmaktadır.

Düşüp bu keyf ile sünbül çözüldü düğmeleri

Edip tekellüfû târh oldu şâhid-i bâzâr

ŞG(K)16/3

Sevgilinin taze perçemini geçen sene sünbül zamanı gören şair gönüle seslenerek o perçemi hatırlayıp hatırlamadığını sormaktadır.

Ol perçemin nazîrini hâtırda mı gönül

Görmüş idin geçen sene sünbül zamanları

ND(G)155/3

Şair, sünbül ve reyhanın açıldığını hoş kokular yaydığını, aşık bülbülün aklının geçici misk kokusuna aldandığını ifade etmektedir. Sünbül ve reyhanın güzel kokusunun bülbülün aklını başından aldığını belirtmektedir.

Açıldı sünbül ü reyhân mu'attar itdi yine

Dimâğ-ı bülbül-i şeydâyı bûy-ı müşg(ü) 'abîr

VMD(K)12/3

Tufan gibi coşan bahara akın edildiğini, sünbülün çimenlik denizinin dalgası olduğunu dile getirmektedir. Bahar mevsiminde sünbüllerin çokluğunu anlatmak istemiştir.

Cûş-ı tûfân-ı bahârânı edip fevcâfevc

Mevc-i bahr-ı çemeni eyledi ber-kef sünbül

ŞG(G)195/7

Kasırganın esmesiyle sünbül tohumunun kaydığını, yeşillikteki içki meclisinde içinde tütsü yakılan buhurdan kaba döndüğünü belirtmektedir. Sünbülün kokusuyla içki meclisinin de adeta tütsü yakılan kab gibi güzel koktuğunu ifade etmiştir.

Gird bâd esdi hemân dâne-i sünbül kaydı
Oldı bezm-i çemene micmere gerdân bahâr

SD(K)13/24

Sevgilinin zülfünün haberiyle sabah yeli gül bahçesine vardıkça sünbülün perişan lale ve gülün de çok üzgün olduğunu anlatmaktadır şair.

Peyâm-ı zülfü haddiyle sabâ vardıkça gül-zâra
Olup sünbül perîşân lâle vü gül dag-dâr oldı

FH(K)1/11

Her taraftan gül, gonca ve sünbülün açıldığını, bahçıvanın gül bahçesini bekçi olmasını söylemektedir.

Açılmış her taraftan şâhid-i gül gonce vü sünbül
Harim-i gülsitânın bâğbân olsun nigejbânı

TMP(K)1/10

Köylünün bahar gelince ortaya çıkan neşeyi görünce niçin bahçesini sünbüle vermediğini sorgulamaktadır.

Beyâbân niçin bir sünbüle vermez bu ‘âlemde
Görünce neşle-i evvel-bahârı çarh-i dihkânı

TMP(K)1/9

Bahar zamanının hemen arkasından sevgilinin güzelliği ile taze baharın gelmesini, sünbül vakti geçmeden gelmesini istemektedir.

Der ‘akab-ı fasl-ı bahâr hüsne bir tâze bahâr
Geçmeden gel vakt-i sünbül faslıdır hengâm-ı hat

MŞD(G)82/6

Baharın güzelliğini şairin divanında toplayacağını, sünbülü, yeni şiirine giriş yaptığını, çiçekleri dizelere dizdiğini ifade etmektedir.

Cem’-i dîvân idicek şâ’ir-i hoş-tab’-ı bahâr

Sünbülü eyledi nev-matla’-ı nazm-ı ezhâr

MŞD(Mt)8

Gönül alan baharın şairin yazdığı divana kast ettiğini, Bismillah satırına sünbülü yazdığını anlatmaktadır.

Kasd idince rezm-ı dîvânın bahâr-ı dîl-güşâ

Yazdı ra’na satr-ı Bismillâhı sünbül ibtidâ

MŞD(Mt)1

Yeşillige inlemelerin parıltılarından ateş saçılırken, ateşte yaşayan kuşun uçmak için kanatlarını sünbüle açtığını anlatmaktadır.

Şu’le-i nâleden ateş sâçulırken çemene

Açdı pervâzı ‘aceb bâl ü semender sünbül

HMD(K)6/9

Demiri işleyen demir ustası demiri nasıl parlatıyorsa, etrafı aydınlatan kandilin ışığının artması ile etrafı daha çok parlatması gibi bahar gelince de yeryüzünün kandili olan güneşin ıslıl ıslıl parlayarak etrafı aydınlattığını, baharın sünbülün parlaklığını arttırdığını cilaladığını anlatmaktadır.

Meneviş itmese kandilini haddâd-ı bahâr

Böyle olmazdı cilâ-dâd-ı münevver sünbül

HMD(K)6/13

Süsleri düzenleyen toplayan zaman olan bahar da sünbülün çiçek ülkesini zapdettiğini anlatmaktadır. Baharda sünbüllerin çokluğunu anlatmaktadır.

Tâ ola ziver-i tertîb-i cem-i eyn-i bahâr

İde hem mülket-i ezhârı müsehar sünbül

HMD(K)6/64

Sünbülün çimenlikte bitmesini zafer kazanan savaşçının mızrağını dikmesine benzeten şair, sünbülün siyah namıyla bayrak çektiğini yani ön planda olduğunu vurgulamaktadır.

Dikdi tûgun çemene şâh-ı muzâffer sünbül

‘Alem-efrâz-ı sigeh nâmiye perver sünbül

HMD(K)6/1

İster bahar olsun ister kış gül ile sünbüle bir şey olmayacağını ifade etmektedir şair.

Gerek olsun bahar ü ger zemistân

Gül ü sünbül den olmaz hâl bir ân

RSD(G)11/4

Yalancı cennet olarak adlandırılan İrem bahçesine seslenerek sünbül bahçesine nazar etmeyeceğini belirten şair, sünbülün teninin ahı, bağ ve gönlünün köklerinden olduğunu ifade etmektedir.

Sünbülîstâne nazar eylemem ey şâh-i İrem

Sünbülüm âh-ı tenim bâg u gönül gemçü basal

ERD(Mün)15/31

Bahar zamanının gelmesini sevgilinin yüzünü kıskanmasına bağlayan şair, sermayesinin ihsanı olarak da sünbül ve reyhanı getirdiğini anlatmaktadır.

Hattın ki reşk-i fasl-ı bahârân olup gelir

Sermâye-bahş-ı sünbül ü reyhân olup gelir

ND(G)37/1

Baharın renginin gülün gülüşünden gelerek tasvir edildiğini, sünbülün kokusuyla mest olanın heves ve istekleri ile kakülü karıştırdığını anlatmaktadır.

Musavver ‘ârızîñ reng-i bahâr-ı hande-i gülden

Sırışte kâküliñ mevc-i hevâ-yı bû-yı sünbül den

MŞD(G)113/1

Baharın geldiğini dağın eteğine sümbüllerin döküldüğünü anlatmaktadır.

Dürüm efşân olarak şâh-ı bahâr etdi hurûc

Dâmen-i deşte döküldü yine kef kef sümbül

ŞG(G)195/8

Sevgilinin uzun saçlarının güzel kokusunu almaya çıkarsa cihan bağında çimenlikte sümbül bahçesi bulacağını anlatmaktadır. Sümbülün kokusunu sevgilinin saçlarının kokusuna benzetmektedir.

Çıkarsa şenmiye bû-yi latîf-î gîsûyî

Olurdu bâğ-ı cihân da çemen de sümbül-zâr

ERD(Mün)40/52

Gece vakti sümbülün gönül açan güzelliği ile dünya bağının süslendiğini, gece vakti sevgilinin saçlarının misk gibi koktuğunu, ruhun süslenmesinin zamanı olduğunu ifade etmektedir.

Zîver-i bâğ-ı dehrdür sümbül-i dil-güşâ-yî şeb

Zib-i ruh-ı zamânedür turra-i müşgsâ-yî şeb

RSD(G)9/1

1.3.1.5. Bahar-Nergis

Rengi sarı, ortası yeşil olan nergis, çeşitli dillerde farklı şekillerde telaffuz edilmektedir. Ortasındaki kısım siyah görüldüğü için göze yapraklarını ise kirpiğe benzetmelerinden dolayı şairler sevgilinin gözüne benzetmiştir (Onay, 1992: 315).

Nergis çiçeği bünyesinde barındırdığı uyuşukluk veren bir maddeden dolayı hasta, sarhoş ve bu sarhoşluğun etkisiyle sersemdir. Çiçekler arasında ise içki kadehi sürekli elinde olan çiçek olarak anılır. Seher vakti içki kadehini eline alır (Ayvazoğlu,1992:147).

Divan edebiyatında en çok şekli itibari ile sevgilinin gözü ile benzetme ilişkisi kurulan bir çiçektir. Baharda çimenlikte açan nergisin güzelliğe katkısı çoktur. Her tarafa güzel kokusunu yaymaktadır. İncelediğimiz beyitlerde nergisin genellikle gül ile birlikte

ele alındığını görmekteyiz. Uyku sersemi olan nergisin gözlerini baharın güzelliğini seyretmek amacıyla açtığını ifade etmektedir.

Şair, alemin yeşil yeşil gül ve nergisle süslendiğini, gül bahçesinin gönlünün gözünün açıldığını baharın geldiğini müjdelemektedir.

Çemen çemen gül ü nergisle zeyn olup âlem

Açıldı gönlü gözü gülşenin erişdi bahâr

ŞG(K)16/2

Nergise benzettiği yeşil gözlü sevdiğinin çimene geldiğinde güllerin güldüğünü, çimenliğe baştan başa gelmesinin ümidiyle göz kulak olduğunu ifade etmektedir. Sevgilinin gelmesini çimenliğin bile beklediğini anlatmaktadır.

Güldü güller açılup nergis-i şehlâ-yı çemen

Çeşm ü gûş(*) oldu ümidinle ser-â-pây-ı çemen

ND(G)114/4

Gözlerinden saçılan yaşlar ile nergislerin açtığını, alem bağının baharın lütfunu görmesini, bağ gezintisine çıkıp gülün olayını görmesini, bülbüllerin inlemelerini sızlanmalarını dinlemesini, irem çeşmelerini görmeyi isterse Edirne şehrinin Ak pınarını seyretmesini söyleyen şair dizeleriyle baharı tasvir etmektedir. Nergislerin açmasını gözyaşlarına bağlayan şair Hüsn-i ta'lil sanatına başvurmuştur.

Nergisler açdı dide-i şebnem-nisârını

Kim bâg-ı ‘âlemüñ göre lutf-ı bahârını

Çık sende seyr-i bâga gülüñ gör vakâsını

Gûş eyle ‘andeliblerüñ âh u zârını

Görmek murâd iderseñ İrem çeşme-sârını

Seyr eyle şehr-i Edrinüñ Ak pınarının

VMD(Müs)2/I

Şair insanın uykudan gözlerini açıp alemini gördüğünü, nergisin çimenlikte meşhur olacağını önceden sezdiğini dile getirmektedir. Nergisin değerini anlatmak istemiştir.

H'âb-ı 'ademden açdı gözin gördi 'âlemi

Nergis çemende buldı basiretle iştiâr

VMD(K)7/6

Nergisle gülün duruma meydan okuduğunu, gül bahçesinin nergis ve gülün meydana gelmesiyle gözünün gönlünün açıldığını, güzelleştiğini anlatmaktadır.

'İşe nergisle gül salâ kıldı

Gülşenüñ gözi göñli açıldı

VMD(K)225

Nergis etrafı sardığında ardıc ağacının gözünü açtığını, sanki sevgilinin ayağına altın bilezik takındığını anlatmaktadır.

Nergis ki tutdı dâyre-i sâk-ı 'ar'arı

Halhâl-ı zer takındı ayağına sanki yâr

RV(K)4/7

Nergisin açmasını baharı seyretmek istemesine bağlayan şairimiz, gül bahçesinin süslendiğini baharı hayran bıraktığını ifade etmektedir. Baharda gül bahçesinin güzelliğini baharın bile çok beğendiğini ifade etmektedir.

Nergis açmuşdı gözin itmege seyrân-ı bahâr

İtmiş ârâyış-i gülşen ânı hayrân-ı bahâr

SD(K)27/1

Ufukları rengarek renkler ile süslenmiş gördüğünü, ela gözlü nergisin uyku sersemi mahmur gözlerini sabah seherde açtığını anlatmaktadır.

Müzeyen gördi âfâkı bu elvân ile nakş olmuş

Kim açdı nergis-i şehîlâ seherden çeşm-i mahmurı

AB(BN)9/393

Gül bahçesinin gül ve nergisle süslendiğini, çimenliği esnaf çarşısına benzeten şair gül ve nergisin çimenliğe çıktığını belirtmektedir.

Gül ü nergisle zeyn olup gülşen

Çıkdı esnâf-ı çârsû-yı çemen

VMD(K)216

1.3.1.6. Bahar-Benefşe

Baharda açan benefşe, yuvarlak biçimde yaprakları olan, odunsu bir bitkidir. Divan şiirinde biçimsel özellikleri en belirgin şeklide verilen çiçeklerdendir. Boyunun kısa olması, toprağa yakın olması, yapraklarının biçimi, kokusunun güzel olması ile bene, saça, zülüfe benzetilmekle birlikte boynunun eğik olması ile aşığa benzetilmektedir (Bayram, 2001: 744)

Menekşe, menevşe gibi kullanımları da vardır. Genellikle mor, koyu mor ve lacivert renkleri ile anılır. Kokusu yönüyle de miske benzetilir. Baharda çimenliği biçim ve kokusuyla tamamlamaktadır.

Devletin baharında ümid isteyen benefşe gibi boynunu büküp ihsanın feyzinden kazanç sağlayacağını anlatmaktadır.

Büküp boynun bahâr-ı devletinden isteyen ümmîd

Benefşe gibi eyler kesb-i feyz-i bû-yı ihsânı

TMP(K)1/23

Bülbüllerin nefretinin ateşinin benefşe ile tatlı dilli olduğunu, bahar meyhanesinde bir gül ocağı olduğunu anlatmaktadır.

Dudu benefşe şu'lesi âvâz-ı bülbülân

Meyhâne-i baharda bir gül ocağı var

TMP(Derkenar)3/3

Gül bahçesinin içerisinde bir bahçıvan olmasını, gülün deste deste benefşenin demet demet olmasını dilemektedir şairimiz.

Gül deste deste ola benefşe demed demed

Şol gülşenün içinde ki ol bâğbân ola

RV(Mus)VI,

Bahar geldiği için lalenin açmasını baharda eline içki kadehini eline alan sarhoşa benzeten şair, benefşenin de bahar geldiği için gece hızlıca külâhını kırdığını belirtmektedir. Benefşenin boynunun bükük olmasına dikkat çekmektedir.

Bahâr oldı yine lâle ele câm aldı rindâne

Benefşe şeb-külâhını kıvırmışdur levendâne

RV(G)370/1

Benefşeyi hava ile, gülü ay ile, yasemini mehtab ile eşleştiren şair, gökyüzü ile yeryüzünün renklerinin bir olduğunu her tarafın süslendiğini söylemektedir. Baharda açan çiçeklerle yeryüzünün ayrı hava, ay, mehtab ile gökyüzünün süslendiğini, bahar mevsiminde yeryüzünün ve gökyüzünün güzelliğini anlatmaktadır.

Hevâ benefşe vü gül mihr ü yâsemen meh-tâb

Felek zemîn ile reng-âşinâ-yi nakş ü nigâr

ASD(K)20/2

Gül ruhlu sevgilinin ayrılık acısı ile gönlündekini görünce, gül bahçesinin bile utanıp benefşe rengine mor renge büründüğünü ifade etmektedir.

Benefşe rengine girdi hevâ-yı şerm ile gülşen

Görüp sinemde ey gül-ruh nice şad dâğ-ı hicranı

TMP(K)1/11

Baharın gül bahçesinin meclisini tütsüleyeceğini, belki menekşe bahçesi değil dumanı olduğunu anlatmaktadır.

Şeh-i bahâr ider bezm-i gülşeni tebhîr

Benefşezârı degül belki dûdudur añun

EFD(K)5/6

1.3.1.7. Bahar-Yasemen

Sarmaşık türünde olan, güzel kokulu, sarı beyaz ve nadiren pembe renklerde çiçek açan, “yasemen, semen, yasemin” şeklinde kullanımları olan bir bitki türüdür (Bayram, 2001: 646).

Divan edebiyatında yasemen ya da semen şeklinde kullanılmıştır. Güzel kokulu olması ve rengi ile dikkat çekmektedir. Genellikle sevgilinin yanağına benzetilmektedir. Baharda çimenliğe renk ve koku vermektedir.

Çimenliğin taze fidanlarını görünce sarhoşlar gibi mizacı gereği hareketli ve neşeli olduklarını, bir ellerinde yaseminlerin en güzeli bir ellerinde şarap şişesi olduğunu belirterek şair bizlere baharı anlatmaktadır.

Olmuşlar etfâl-i çemen rindâne meşreb şûh u şen

Bir elde şâh-ı yâsemen bir elde mînâ-yı bakam

ŞG(K)19/12

Cihanın padişahının gül bahçesinin meclisine gelmesi ihtimali ile padişahı seyretmek için bir elinde yaseminler diğer elinde şarap şişesi beklediğini, tebessümle gül goncanın inleyen bülbülü dinle dediğini, çırağan vakti olduğunu lale bahçesini gözünü açtığını yani lalelerin açtığını dile getirmektedir.

Gelir deyü cihânın şehriyârı bezm-i gülzâra

Temâşâ etmek içün yâsemenler bir elde mînâ-yı bakam

Tebessümle dedi gül-gonca gûş-ı bülbül-i zâra

Çırağan vakti geldi lâlezârın didesi rûşen

ND(Mus)33/III

Sabah yelinin gül bahçesinin gönül yakan kokusunu getirdiğini, yaseminin gül ve şebboyun düğümünün açıldığını yani tomurcuk halinde olmasını düğüme benzeterek çiçeğin açmasını da düğümün açılmasına bağlayarak, gayrı padişaha özgü olmasını çırağan vaktinin geldiğini lalelerin açıldığını anlatmaktadır.

Getirdi nûkhetin bâd-ı sabâ gülzâr-ı dil-cûnun
 Açıldı ukde-bendi yâsemînin verd-i şeb-bûun
 Efendim işte olsun gayr Hümâyûnun
 Açıldı lâleler seyr-i ırâğân vaktidir şimdi

ND(Mus)43/II

Nedim, gül zamanının geldiğini güllerin açıldığını, sevgilinin göğsünün güller üzerinde yasemenlerle dolu olduğunu, el bakışına layık olmadığını söyleyerek sevgiliyi ve yasemenlere bakılmasını istememektedir.

Fasl-ı güldür gül açıl lâyık mıdır dest-i nigâh
 Gül zemîn-i sînem üzre yâsemen-çîn olmaya

ND(G)142/6

Baştan başa gül, sümbül, yasemin olduğunu her tarafın yeşillik olduğunu çimenlik olduğunu vurgulamaktadır.

Ser-a-ser gül ü sümbül ü yâsemen
 Çemen der çemendir çemen-der-çemen

ND(Mes)I/19

Uykudan gözünü açan nergis ve yaseminin serviye sarıldığını, asıl aşk mevsiminin geldiğini her tarafın zevkle dolduğunu anlatmaktadır.

Göz açdı h'âbdan nergis sarıldı yâsemen serve
 Uyandı baht-ı 'âşık mevsim-i zevk-i kenâr oldı

FH(K)1/6

Nesiminin maharetli ellerinin servi boylu salınan güzeli sardığını, yaseminin tazelendiğini açıldığını belirterek yasemini sevgilinin örtüsüne benzetmektedir.

Nesîm-i çîre-dest anı sarar serv-i hırâmâna
 Açıldı tâzelendi yâsemen destâr-ı dil-berdür

ASD(K)11/12

Sevgilinin yüzünün yaseminlerin aynasında görüldüğünü, nazlı, uzun boylu sevgilinin karaağaçta meydana çıktığını, gözbebeği gibi gam evinde oturmamasını, baharın geldiğini çimenlikte safa bulmanın zamanı olduğunu anlatmaktadır.

Görindi lutf-ı rûy-ı yâr mir'ât-ı semenlerde

Zuhûr itdi hırâm-ı kadd-i dilber nârvenlerde

Oturma merdüm-i çeşmüm gibi beytû'l hazenlerde

Bahâr irdi safâ kesb idicek demdür çemenlerde

Husûsâ böyle yanuñca ola sîmîn bedenlerde

ED(Tah)1

1.3.1.8. Bahar-Süsen

Divan edebiyatında sivri ve uzun yaprakları olması nedeniyle, hançer, kılıç, mızrak, kirpik gibi keskin ve sivri olan etkenlerle kullanılmıştır. Genellikle silahını kuşanmış bir savaşçı olarak görülen süsen aslında içerisinde yumuşak bir tabiata sahiptir (Ayvazoğlu, 1992: 168).

XVIII.yüzyıl şiirinde kullanımı çok da yağın olmayan süsen, beyitlerde maddi olarak daha pahalı olmasıyla gül yerine tercih edilmesiyle, kılıca benzetilmesiyle, sığınak yapılmasıyla, içki şişesini andırmasıyla farklı şekillerde kullanılmıştır.

Baharda köydeki yeşillikde susama zam gelince gülün bakımsızlıktan dolayı rutubetlenmesinden bahsetmektedir.

Kılıç zam oldı sûsen karye-i sebz-i bahâr üzre

Rutûbetlendi gül mâlik olunca böyle tîmara

ASD(K)25/20

Gül susamından meydanda kılıç ve sığınacak yer yaptığını, baharın kış ordusunu kaçırdığını havaların tekrar ısındığını anlatmaktadır.

İtdi şemşîr ü siper sûsen-i gülden peydâ

Ceyş-i sermâyı kaçırdı yine şü 'ân-ı bahâr

SD(K)27/2

Kanber, Hz. Ali'nin sadık ve vefalı kölesidir. Zülfikar ise Hz. Muhammed tarafından Hz. Ali'ye hediye edilen ucu çatal kılıca verilen isimdir.

Şair, kanberin bağda benefşe süsen Zülfikar olduğunu, Gülün de Hz. Ali'ye benzeterek kırmızı örtü olduğunu dile getirmektedir. Bağ kanbere, benefşe ve süseni kılıca benzeten şair, güllerin kırmızılığını Hz. Ali'nin kanının kırmızılığına benzetmiştir. Kerbala olayına telmih'te bulunmaktadır.

Bâğda Kanber benefşe sŭsen oldı Zŭlfekâr

Sŭrh-pŭş olmış nitekim Haydar-ı Kerrâr gül

RV(K)15/3

Kıymet bağında semada dokuz yaprak bir susam durduğunu, gül bahçesinde gün gibi bir bülbül olduğunu söylemektedir.

Bâğ-ı kadrinde felek nŭh berg bir sŭsen durur

Kim gŭlistânında gün gibi hezârân var gül

RV(K)15/24

Susamı bir cam su şişesine, gül ve goncayı çereze mezeye benzeten şair, gül bahçesinde geçen gece içki meclisi olduğunu anlatmaktadır.

Sŭsen surâhi câm gül ũ gonca nukl idi

Bezm olmuş idi tâze gŭlistân geçen gice

RV(G)346/2

Susamın zambaktan emir getirdiğini nur ile dolduğunu, baharın gelmesiyle ağaçların süslendiğini dünyanın aydınlandığını ifade etmektedir.

Mŭnevver eyledi dehrŭñ mŭzeyyen oldı her eŭcâr

Getürdi hŭkm-i zanbakdan ki susam tag pŭr-nŭrî

AB(BN)4/392

1.3.1.9. Bahar-Karanfil

Türklerde bahçelerin değişilmez unsuru olan karanfil çiçeğinin edebiyatta şiirlerde kullanımı çok azdır. Türklerin karanfil kültürü çok eskilere uzanmaktadır. Taş,

çini, kumaş gibi eşyalarda süsleme sanatında çok fazla kullanılan bir figürdür. Şiirimizde de az da olsa örneklerine rastlanmaktadır (Ayvazoğlu, 1992: 172).

Diğer çiçeklere nazaran kullanımı oldukça azdır. Beyitlerde diğer çiçekler ile birlikte ele alındığını görmekteyiz. Bahçedeki çiçeklerin isimleri arasında zikredilmektedir. Özelliklerinden bahsedilmemiştir.

İffetsiz kadınların susam karanfillerin dizildiği gibi sıra sıra dizildiğini bunun tuhaf bir felakete sebep olacağını, her tarafın bu felaketin etkisi ile aydınlatılmış hikmetlerle çalkalanacağını dile getirmektedir.

Sûsen karanfil saf-be-saf eşküfte tûfân-ı tuhaf

Mevr-âver olmuş her târaf gûya ki envâr-ı hikem

ŞG(K)19/5

Şairimiz adeta mısralarında baharın tasvirini yapmaktadır. Çimenlikteki çiçeklerin açtığını, güllerin gülümsediğini, aşık bülbüllerin her tarafta seslerinin uçduğunu, bağın kenarındaki şebboyların karanfillerin çok hoş düştüğünü, yaseminlerin sümbüllerin yer yer servi ağacına sardığını, padişahın seyre çıkmasını her tarafın yeşillik olduğunu, lalelerin güllerin açıldığını bahar zamanının geldiğini anlatmaktadır.

Olup eşgüfte ezhâr-ı çemen hep handede güller

Nevâ-perdâzlıkda sû-be-sû şûride bülbüller

Ne hoş düşmüş kenâr-ı bâğa şebbûlar karanfiller

Sarılmış serve yer yer yâsemenler sardı sümbüller

Efendim seyre çık ‘âlem ser-â-pâ sebze-zâr oldı

Açıldı lâleler güller yine fasl-ı bahâr oldı

FH(Müs)I/III

İçki sunan güzelin ruhunun kırmızı güller ile açıldığını, bülbüller ile konuşacağını, taze karanfil ile cam kadehten içki içip sarhoş olup kendinden geçeceğini yakasını yırtacağını dile getirmektedir.

Rûh-ı sâkî yine açıldı kızıl güller ile
 İster ol kim bizi söyleşdüre bülbüller ile
 İçelüm câm-ı meyi tâze karanfüller ile
 Mest-i lâ-ya'kıl olalum yakalar çâk idelüm

RV(MR)1/V

Revani'nin beyitte tecrit sanatı yaparak kendisine seslendiğini görmekteyiz. Ey Revani kanlı yaşımın bahçedeki taze güllerin açılır güzel karanfiller olur.

Kanlu yaşumla Revânî çemen-i kûyında
 Tâze güller açılır hûb karanfüller olur

RV(G)87/5

Bahar gelince çiçeklerin açmasını, etrafın renklenmesini karanfil, sümbül, reyhan, benefşe ve leylağın çiçek topluluğunu görünce emre uyduklarını belirterek ifade etmektedir.

Karanfil sümbül ü reyhân benefşe erguvân leylâk
 İtâ'at kıldılar emre görüp elvân-ı cumhûrî

AB(BN)18/39

1.3.2. Bahar Mevsimi ve Bitkiler

1.3.2.1. Bahar-Sebz

Sebz, yeşil, yeşillik anlamında kullanılır. Bahar mevsiminde en belirgin renk yeşildir. Bahar ile tabiat yeşillenir. Şairlerde tabiatın bu halini farklı şekillerde şiire yansıtmıştır. Bahar ile tabiatın adeta yeşil elbise giydiği ifade edilmiştir. Bağ, çimenlik her taraf yemyeşildir. Baharı tasvir için kullanılmıştır.

Yeşil yaprağa naz edip bülbüle gelir misin diye soran şair, gonca ağızlı sevgiliye de açılmış bahara gelir misin diye sormaktadır.

Ey berk-i sebz-i nâz hezâra gelür misin

Ey gonçe-fem şüküfte bahâra gelür misin

NAD(G)79/1

Servi ağacının şekil yönü ile dimdik olmasını dürüst olması ile ilişkilendiren şairimiz, servinin bakımıyla kuvvetli olup baharı yeşillendirdiğini, bu doğruluğundan dolayı da sonsuza kadar yeşil kaldığını anlatmaktadır.

Zâtında togrılık görüp itdi mü'ebbeden

Sebze bahârı nâmiye tîmâr-i serve zam

ASD(K)10/6

Yeşilliğin baharda esen hafif ılık rüzgâr ile dalga verdikçe tabiat gemisinin nura battığını seviç ve mutluluk getirdiğini anlatmaktadır.

Keştî-i tab'ı garka-be-nûr-i neşât ider

Virdükçe sebze zâra nesîm-i bahâr-mevc

ASD(G)20/4

Sevgilinin sarı yüzünü altına benzeten şair sonbahar ayrılınca bahar gelince bir yaprak ile her tarafın yeşillendiğini, sevgilinin gül yüzünün kırmızı rengi aldığını anlatmaktadır.

Hazân-ı hecr ile zerrîne benzer çehre-i zerdin

O gül-rû bir yaprak ile [al] sebzâr itdi

FHT(K)2/3

Cennet kuşlarının mahsusdan nişan konulan yerde olduğunu, yeşilliğin başının çok yeşil olan renkten daha yeşil olduğunu anlatmaktadır.

Ser-sebz-i ser-î zümürüdin-fâm

Mürgân-ı behište cây-ı ârâm

HMD(K)9/6

Akarsuların çağladığını, çimenliğin yemyeşil olduğunu, bülbülün coştüğünü, taze gül ile gül bahçesinin seyrinin zamanı olduğunu anlatmaktadır.

Ey gül-i ter ‘azm-i gül-geştîñ tamâm eyyâmıdır
Cûylar çağlar çemen ser-sebz bûlbûl pür-hurûş

BİD(G)82/2

Her yeşilliğin dil gibi daim olmasını, baharın imkanlarının yeşilliğin sıfatlarını göstermeye yetmediğini dile getirmektedir.

Olsa her sebze zebânım gibi dâ'im gûyâ
Yokdur evsâfın edâ itmege imkân-ı bahâr

SD(K)13/57

Baharın yeşilliğin askerleri ile bahar sarayını cilve yeri eylediğini, sultana dünya yerini bahar kıldığını anlatmaktadır.

Cünd-i sebze ile bahâriyye sarâyın ta kim
Cilvegâh eyleye sultân-ı cihânbâr bahâr

SD(K)13/96

Bahar bulutunun bahara bahçıvan olduğunu, ağaçların ve yaprakların tazelandığını anlatmaktadır. Yağmurun yağması ile yeşillikler artar. Baharda bulutları yeşilliği geliştirip, büyüttüğü için bahçıvana benzetmiştir.

Yine ter oldu berk u şâh-ı eşcâr
İder ebr-i bahâr-ı bağbanı

KN(K)41/4

Baharın bağa yeşillik giysisini giydirdiğini, eteği dolu altını ucuza sattığını anlatmaktadır. Baharın gelmesiyle her tarafın yeşillenmesini bağın yeşil elbise giymesine benzetmiştir.

Hıl'at-ı sebzini geydürmüş idi bâga bahâr
Etegi tolu filoriye satupdur erzân

ED(K)1/5

Hızırın bereketinin bu devlete yetiştiğini, dünya bağının onun sayesinde yeşillendiğini anlatmaktadır.

Hızr erişdi bu devlete feyzi

Sebz olup sâyesinde bâg-ı cihân

ŞG(Tar)26/2

Soğuk rüzgârın esmesiyle yeryüzündeki yeşilliğin son bulduğunu, şimdi çınarın sinesinde nar yetiştireceğini dile getirmektedir.

Ne berk-i huşk cihân sebz-i hurrem oldu tamâm

Enâr hâsıl eder şimdi sînesinde çenâr

ŞG(K)16/4

Gül goncalarının açıldığını, çimenliğin gönül açan yeşillığe kavuştuğunu, gizli saklı gönüllerin de açılmasını bülbüllerin bestesinin hazır olduğunu anlatmaktadır.

Güşâde olacak demdür dil-i ser-besteler râzı

Şüküfte gonçe-i güller çemenler sebz ü hurremdür

FD(G)115/3

Beyazlığın gitmesini kına rengi gibi yeşilliğin, baharın kalıcı olmasını dilemektedir.

Tâ kim çıkup sepîdî-i kâfûr-gûn-ı dey

Hınnâ-yı sebz-reng-i bahâr ola pâydâr

VMD(K)7/81

1.3.2.2. Bahar-Meyve/Ağaç

Divan şiirinde dıraht, dırahtan, şecer şeklinde kukllanımları mevcuttur. Bahar ile ağaçların yeşillendiğini, çiçek açtığını bağa güzellik kattığını ifade etmişlerdir. Meyveli ağaç olarak hurma, nar, elma, şeftali ağaçlarının isimleri zikredilmiştir.

Bahar yağmurunun büyümüş ekinlere olan merhametini, insanın ağaç yapraklarına kızgınlığı, öfkesi ile zarar vermesi ile ilişkilendirmektedir şair. Bahar yağmurları tabiattaki bitkilerin yeşillenmesini, büyüüp gelişmesini sağlar. Şiddetli yağın yağmurları da insanların ağaca zarar vermesi gibi zarar vereceğini ifade etmiştir.

Hışmı evrâk-ı dıraht-ı siteme bâd-harîf

Sebzezâr-ı enele re'feti bârân-ı bahâr

SD(K)13/53

Baharda gül bahçesinin, ağaçların, meyvelerin yaratıldığını, meydana geldiğini, yeryüzünün adeta elbise giymesinin Peygamberlik mührünün izi, belirtisi olduğunu ifade etmektedir.

Bahâr-ı gülşen-i hilkat gül-i riyâz-ı vücûd

Nigîn-i mühr-i risâlet nişân-ı câme-i cûd

RV(Mus)1

Denizin kuşatan asaletinden bir verimlilik, bolluk olsaydı bahar günlerinde ağaçlardan damla saçılacağını yağmur ile ıslanan ağacın yapraklarından damlalar saçılacağını anlatmaktadır. Denizin ağaçlara faydasının olmadığını belirtmektedir.

Feyz olsa eger bahr-ı muhit-i kereminden

Eyyâm-i bahârın şecer-i reşha-feşânı

ASD(K)19/20

Gemilerin beyaz ve kırmızı ağaçtan yelken açtığını, çimenliğin donanma, baharın ise Hint okyanusu olduğunu belirtmektedir. Baharın gelişini deniz ile ilişkilendirerek anlatan şairimizin, beyaz ve kırmızı gülleri beyaz ve kırmızı yelkenlere, yeşilliği gemi içerisindeki herşeyi kapsayan donanmaya benzetirken baharın ise koskoca bir hint okyanusuna benzetilmesi görünen yeşilliğin koca bir okyanusta bir geminin kapladığı yer kadar olduğunu anlatmaktadır.

Sefâ'indür dırahtân bâdbân açmış sefid ü surh

Çemen sahnı donanma-yı bahâra bahr-i ahzardur

ASD(K)11/20

Bahar zamanının bir lütfu olmasaydı ağaçların bu elbise ile yani yeşillik ile görülmeyeceğini dile getirmektedir. Baharın getirdiği verim ile ağaçların yapraklarının filizlenmesini yeşil elbise giymeye benzetmiştir.

Olmasa fasl-ı bahâr-ı lutfî

Bu libâs ile görölmezdi şecer

FD(TB)III/3

Can bağışlayan bahar rüzgarının esmesiyle dünyanın hayat bulduğunu, ağaçları bahardaki bu hareketler için bekçi eylediğini belirtmektedir.

Bâd-ı cânbahş-ı bahâr esdi cihân buldı hayât

Zindevâr eyledi eşcâr kabul-ı harekât

SD(K)47/1

Taze ve uzun boylu sevgilinin süslendiği gibi ağaçların da yaprakları ile elbise giydiğini süslendiğini dile getirmektedir. Bahar ile ağaçların yeşil yaprakları ile süslenmesini geline benzetmiştir.

Zeyn olup çü nihâl-i kâmet-i yâr

Hıl'at-i sebz-berg ile eşcâr

VMD(Lalezar)217

Bahar geldiğinde çiçeklerin açtığını, çınar ağaçlarının da gölge verdiğini anlatmaktadır.

Çün bahâr ola açıla ezhâr

Sâye-dâr ola her dıraht-ı çenâr

VMD(Lalezar)166

Bahar ağacının bu kadar meyveli olmuşken, hurma ağacına da yapraklarının sesi ile cömert olmasının yakışacağını belirtmektedir. Bahar ile her tarafı yeşillenmesini baharı meyve vermesine benzeten şair, baharın bu ihsanlarından dolayı hurma ağacının da cömert olmasını yani hurmasının çok olmasını beklediğini dile getirmektedir.

Kâle bî-berg ü nevâ nahl u cûdum ne revâ

Mîvedâr olmuş iken bunca dırahtan-ı bahâr

SD(K)13/91

Hurma ağacının meyvesinin erken olmasının çimenlikte bir büyüklük ve övünç sebebi olduğunu, cennet bağında da evvel gelen gülün devlet için aynı derece önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Gül-i pîşîn-res-i bag-ı behişt-i devlet

Evvelîn mîve-i nahl-i çemen şevket ü şân

MŞD(Tar)1/7

Yeryüzünün cennet gibi olduğunu her meyvenin bol olduğunu, insanın meyve almak istediğinde bol ve ucuz olmasını istediğini, aşıklara gizlice bir öpücük vermesini, salınarak yürüyüp giden sevgilinin sonbaharın değerini vermesini söylemektedir.

Cennet gibi âlem yine her mîve firâvân

Sen mîve-i vaslın dahi etmez misin erzân

Uşşâka birer bûse edüp gizlice ihsân

Ver hükmünü ey serv-i revan köhne bahârın

ND(Mus)28/IV

Şeftali, elma ve nar çiçeğinin süslenmiş bir duvar gibi olduğunu, yeryüzünün bu zamana kadar böyle bir açılma meydana geldiğini görmediğini anlatmaktadır.

Zîb-i dîvâr ola şeftâlû vü sîb ü gülnâr

Görmemiş öyle bahâr olâlı âlemde küşâd

ŞG(Tar)71

Hurma ağacı tanelerinin şarap gibi içini gösterdiğini, gül bahçesinde bitkilerin taze can bulduğunu, yeşerdiğini anlatmaktadır.

Urûk-ı nahle olmuş bâde-veş âb-ı nümâ-sârî

Yine gülşende envât-ı nebâta tâze cân gelmiş

FD(G)203/2

1.4. BAHAR MEVSİMİ VE PSİKOLOJİ

Psikoloji sözcüğü ilk defa XIX. yüzyıl başlarında Maine de Biran (1766-1824) isimli Fransız düşünür tarafından bilimsel metinlerde kullanılmıştır. (KIRKLAROĞLU, 2018) Psikoloji kavramı Türk Dil Kurumu tarafından “Bir grubu, bir bireyi belirleyen hareket etme, düşünme, duygulanma biçimlerinin bütünü, herhangi bir edebiyat ürününde, kişilerin kişiliklerini belirleyen duyuş, düşünüş, davranış biçimi” olarak tanımlanmaktadır.

Mevsimlerin insan psikolojisine etkisi yadsınamaz. İnsan psikolojisi yaşadığı olaylar kadar içerisinde bulunduğu mevsimden de etkilenmektedir. Bahar mevsimi tazeliğin, neşenin, canlılığın mevsimidir. Baktığımız da bu mevsimde tabiat en ufak zerresinden bütününe kadar yeniden dizayn edilmektedir. Sonbaharda sararıp dökülen yaprağın yerine taze filizlerin çıkması insana umut aşılar. Güneş insana enerji verir. Tabiatın renginin yeşile hatta tüm renklere boyanmasıyla insan ruhu adeta gözünün gördüğü renkleri içine yansıtır. Bu renklerin içine yansımalarıyla insan mutlu olur. Baharın neşe ve mutluluk kaynağı olması bundandır. Divan edebiyatı şairleri de bu mevsimin kendilerinde uyandırdıkları hisleri layıkıyla ve fazlasıyla şiirlerine yansıtmıştır. Öylesine sevmişlerdir ki baharı hep bu mevsimde kalmayı dilemişlerdir. Bahar mevsimi demek gül bahçesi, içki meclisi, güzeller, saki, kadeh, şarap, içki vb. bir şairi mutlu edip şiir yazdıracak bütün özellikleri bünyesinde barındırmaktadır. Baharda yazılan şiirler genellikle baharın güzelliğinin tasvirini, eğlenceyi, mutluluğu yansıtmıştır. Bizde bu başlık altında XVIII. yüzyıl da incelediğimiz divanlardan baharın Psikoloji ile ilgisini ifade ettiğini tesbit ettiğimiz beyitlere yer verdik.

1.4.1. Bahar-Eğlence

Bahar mevsimi yeme, içme ve eğlenme mevsimidir. Kış mevsiminde insanlar zamanının çoğunu soğuk havadan dolayı kapalı mekanlarda geçirmek zorunda kalmaktadır. Kışın arkasından gelen bahar mevsimi ile güneş ısıtmaya, doğa yeşillenmeye başlamıştır. Doğanın yenilenmesi insanlara enerji vermektedir. Bahar ile insanlar neşe ve sevinç ile dolmaktadır. Eğlenmek için gül bahçelerinde içki meclisleri kurulur. Havanın güzelliği, doğanın güzelliği insanlara da yansımıştır. Bu yüzden baharla ilgili eğlence mevsimi olması ile ilişkili şiirler yazılmıştır.

Şair gam kalesini feth ederek herşeyden arınarak içki kadehini almayı, her tarafta yeme içme eğlenceyi arttıran şiirlerin söylenmesini istemektedir.

Hısn-ı gam feth idelüm câm-ı musaffâ yürisün

Her taraf nâme-i ‘ayş u tarab-efzâ yürisün

FD(G)326/1

Mevsimin yeme içme günlerine uygun olduğunu, şarap kadehinin gemisinin yürümesinin zamanı olduğunu dile getirmektedir.

Mevsim-i ‘ayşdur eyyâm muvâvık oldı

Yürisün keşf-i peymâne-i sahbâ yürisün

FD(G)326/2

Baharın yiyip içmenin eğlenmenin gerektiği gibi olmasını, hazmı pek kolay olan içkinin el üstünde tutulması gerektiğini belirtmektedir.

Tâ kim bahâr mûcib-i ‘ıyş u tarab ola

Tâ kim el üstüne tutıla câm-ı hoş-güvâr

RV(K)4/50

Zevk ve eğlence zamanı olduğunu, uygun olup olmadığını, elinde gül şeklinde kadeh bulunmasının itibarı arttırdığını belirtmektedir.

Zamân-ı zevk ü tarabdur sezâ degül mi eger

Olursa câm-sıfat dest-i i’tibârda gül

EFD(K)6/2

Zamanın gülme, yeme içme ve neşe ile ağzına kadar dolduğunu, gözyaşı damlası olsa şirin ve latif bir inci gibi görüneceğini ifade etmektedir.

Zamâne hande-i ‘ayş u neşat ile lebriz

‘Aceb mi katre-i eşk olsa hem behâ-yı le’âl

HMD(K)2/6

Ne güzel eğlence zamanı olduğunu mevsimin mübarek ve uğurlu olduğunu, sevgilinin kaderinin bozulmaya müsait bir zaman olduğunu anlatmaktadır.

Zıhî zemân-ı tarab mevsim-i hümâyûn-fâl

Ki baht-ı yâr ü müsâ'id zemâne-i muhtâl

HMD(K)2/1

İçki testisini avucuna alıp bal eylemesini, mevsimin yeme içme ve eğlenme mevsimi olduğunu, öpüşüp koklaşma mevsimi olduğunu anlatmaktadır.

Nûş eyle câm eyle sebû-yı bâdeyi âgûşa al

Mevsim-i 'ayş u tarab bûs u kenâr eyyâmıdır

FD(G)123/2

Baharın geldiğini gönüllerin gamdan, sıkıntıdan kurtulduğunu, yiyip içip, içki içmek için kilimlerin serildiğini her tarafın hazır olduğunu anlatmaktadır.

Bahâr oldı gönüller gussadan âzâdedür şimdi

Bisât-ı 'ayş u 'işret her taraf âmâdedür şimdi

FD(G)472/1

1.4.2. Bahar-Şevk

Bahar demek yaşamaya, eğlenmeye, güzele istek demektir. Baharla aşığın gönlü eğlenceyi, sevgiliyi, içki içmeye heveslenir. Doğadaki canlılık insanlarda yaşama hevesi uyandırmaktadır. Baharla birlikte insanda adeta yeniden doğar. Yeni bir başlangıca istek duyar. Baharı anlatan beyitlerde neşe, istek ve eğlenceden mutlaka bahsedilmiştir.

Sevinç, neşe ve eğlence mevsimi olduğunu adeta bayram gibi olduğunu, bu zamanın cömertlik ve iyilik yapma vakti olduğunu anlatmaktadır.

Şevk u şâdî vü tarab mevsîmdür 'îd gibi

Hayr-h'âhañe zamân kim kerem ü ihsânı

SD(K)19/16

Gurbetde baharın feyzinin neşesi ile sıcak olduğunu, gönlünün baharda gazel söyleyen bülbül gibi gazel söylemeye heveslendiğini dile getirmektedir.

Gurbetde şevk-ı feyz-i bahâr ile germ olup

Gönlüm gazel-serâlığa meyl itdi çün hezâr

VMD(K)7/27

Bahar zamanının seviç ve neşe ile ne güzel olduğunu, dilek güllerinin her tarafta açtığını belirtmektedir.

Hoşâ fasl-ı bahâr şevk ü şâdî

Şükufte sû-be-sû ra'nâ gül-i kâm

MŞD(Tar)14/1

İlkbaharın geldiğini, alemin feyiz dilekleri ile dolduğunu, şarap şişesinin dil olup heves içkisi ile dudaktan dudağa ünlendiğini anlatmaktadır.

Evvel-bahâr irdi yine oldı cihân pür-feyzi- kâm

Mînâ-yi dil oldı mey-i şevk ile leb-ber-leb be-nâm

ASD(K)17/1

Gül yüzlü sevgilinin alemi mutluluğun izleri ile neşelendirdiğini, sevgilinin güzelliği ile neşenin artmasını kıskanması ile baharın neşesinin daha da arttığını dile getirmektedir.

Gül-i rûy-ı cihânı kıldı handân feyz-i âsârı

Zamânı reşk-bahş oldu bahâr-ı şevk-i efzâya

MŞD(K)2/19

Her gülüşün bir bahar sevinci olduğunu, tabiat ve suyun tazelendiği heveslerin artma zamanı olduğunu dile getirmektedir.

Hengâm-ı âb ü tâb-ı hevâ-yı şebâbda

Her hande bir bahâr-ı meserret degil midir

MŞD(G)42/2

İstek ve seviçe hayır duasına başlamasını, Sururi kulunu da bahar ile seviçli, keyifli eylemesini dilemektedir.

Başlasun şevk ü meserretle du'â-yı hayra

Kıl Sürûrî kuluñı lutfıla şâdân bahâr

SD(K)13/95

Sevgilinin sesinin güzelliği ile can bağısladığını, bahar ile hem can bulduğunu hem de seviçe dans ettiğini ifade etmektedir.

Var ise lutf-ı nevâ-yı dem-i cân-bahşumdan

Hem bulur cân hem olur şevkle raksân bahâr

SD(K)13/78

Gülü beğenen bülbülün mizacının söz söylemek olduğunu, baharın sevinciyle sermayesinin Yaradan'a feryad olduğunu anlatmaktadır.

Bahâr-ı şevkde ser-mâye-i feryâd olur Hâkim

Gül-i tahsîn-i ma'nâ bülbül-i tab-ı sühân güya

HMD(G)102/5

Nedim, aşğın gönlünün iyilik güzellik yuvası olduğunu, marifet güneşinin doğuş yeri olduğunu, şevk baharının sabahının onun yakasından doğduğunu dile getirmektedir.

Feyz âşiyânı mihr-i hüner cilvegâhısın

Subh-ı bahâr-ı şevke girîbansın ey gönül

ND(G)78/8

Baharın getirdiği neşe ile sadece beyaz gülün değil seher vaktinde ağaçların her şeyin beyaz olduğunu, çiçek açtığını anlatmaktadır.

Bahâr şevkine çıkmış gül-i sefid degül

Dem-i seherde köpük kusdı her şecer her şâh

BMD(G)32/2

1.4.3. Bahar-Neşe/Sevinç

Bahar neşenin ve sevincin habercisidir. Baharla birlikte tabiat yeşillenir, bülbüller öter. Baharda sevinçle dolan sadece insanlar değildir. Ağaçlar, çiçekler, kuşlar herbir canlı baharda ayrı bir sevince bürünür. Tabiat yeşillenerek, ağaçlar çiçeklenerek, çiçekler rengarenk açarak, kuşlar en güzel ezgilerini söyleyerek bahardaki sevincini yansıtır. Sevinç ile dolan şairlerimiz de bu mevsimin sevincini dizelerine çokça yansıtmıştır.

Sevgilinin ettiği eziyeti ve hor görmesiyle ezilen aşığa baharı müjdeleyen şair, baharın aşığa mutluluk getirmesini çektiği eziyet pençesinden kurtulmasını dilemektedir.

Müjde-alsun saña kim geldi bahâr-ı şâdî

Pençe-i hâr-ı cefâdan bulasın gibi emân

VMD(Tar)IV/3

Bu zamanda değersiz olan için kan ağlayana gamın hak olduğunu, perişan olmasına hayret ettiğini, sevinç ve eğlence mevsimi olduğunu anlatmaktadır. Şirin' e talip olan Ferhat'ın Şirin'e kavuşmak için dağları delip çalışıp çabaladığını, vefasız olan yar için gönülün kavuşma isteğinin boşuna olduğunu dile getirmektedir.

Kan ağlasa bu demde 'adî gamla revâdur

Hayretle olup zâr

Eyyâm-ı ferah mevsim-i şâdi vü safâdur

Ahbâb için eyyâr

Ferhâd gibi kûha çıkup kesb-i hevâ kıl

Ol tâlib-ı şîrîn

Despotda gönül kesb-i hevâ bâd-ı hevâdur

Bâ-yâr-ı vefâdur

VMD(Müs)22/1

İçki dağıtan yasemin gibi beyaz sevgilinin suskun dudaklarının, bahar gülü ile neşe göstermesini istemektedir. Baharın neşesi ile sevgilinin de neşelenmesini istemektedir.

La'l-i lebi sâkî-i semen-ber

Ol verd-i bahâr-ı neş'e göster

BİD(Mes)I/132

Gül bahçesinde kadehi bilmeyenin gülü övemeyeceğini gülün tabiatını, yaratılışını bilemeyeceğini, ilkbaharın neşe ile mutluluk ile bıraktığı izleri bilmeyenin gülü meth edemeyeceğini dile getirmektedir. Gülü övmek için bile birtakım özelliklere sahip olmak gerektiğini ifade etmektedir.

Gül-i medhin o kim peymâne-i gül-zâr-ı tab' etmez

Ne bilsin neş'e-i evvel bahârı feyz-i nişanı

TMP(K)1/32

Kuvvet sahiplerinin bakışlarının hem hazan vaktinde hem bahar vaktinde o zamana ait neşede, mutlulukta etkileri olduğunu belirtmektedir.

Hayl-i erbâb-ı nazar neş-e-i feyzi dehrîñ

Hem baharında vü hem vakt-i hazanında bulur

SAD(G)11/4

Şair kıtlık mevsiminin geldiğini, sevinç, mutluluk, zevk, sefanın bu şehirden gittiğini, can şehrine yani insana sürekli gam ve keder geldiğini anlatmaktadır. Zevk ve sefanın hüküm sürdüğü bahar ve yaz aylarından sonra sonbaharın gelmesini gam ve keder ile bağdaştırmaktadır.

Mevsîm-i kaht-ı neşât u zevk-ı şâdîdür bu şehir

Şehr-i câna hep metâ'ı gussa vü gamdur gelen

FD(G)349/2

Şairimiz kendisindeki güzel söz söyleme ruhunun, ilkbaharın neşe ile ortaya çıkması ile meydana geldiğini, arttığını dile getirmektedir.

Bu feyz-i nâtika-i rûh-bahşı ey Sâmi

Zuhûr-i neş'e-i evvel-bahârdan gördük

ASD(K)75/8

Baharın geldiğini sevgililerin, güzellerin neden gezinip sevinçli olmadıklarını, gezinip dolaştıkları zaman da gayet de neşeli olacaklarını belirtmektedir.

Bahâr oldı nola seyrân idüp şâd olsa cânânlar

Be-gâyet şâd olur seyrân dem inde lâ-cerem cânlar

RV(G)83/1

Dünya işlerini boşveren rindlerin, içkinin sarhoşluğu ile gözünü seyre nasıl açacağını, baharın neşesi ile sözünün eri yiğitlerin bile sarhoş olduğunu söyleyerek bahar sarhoşluğunun herkesi etkilediğini anlatmaktadır.

Humâr-ı bâdeden rindân niçe açsun gözin seyre

Bahârun neş'esi ser-mest iderken merd-i hüşyârı

SD(K)17/12

Eski zamanın bittiğini yepyeni bir yıla girildiğini, sevinç mevsiminin geldiğini, zevk vaktine merhaba denildiğini hüznün vaktine veda edildiğini, kışın bitip baharın geldiğini ifade etmektedir.

Mevsim-âmed şad sâl-i nev-visâl-i kühen

Zevka vakt-i merhabâ hüzne dem-i bed-rûd ola

SD(K)4/43

Bülbülün inleyişlerinin sabahın karanlığına kadar sürdüğünü, fakat suya kanmış gülün mevsiminin gelip geçtiğini, gül mevsiminin bittiğini dile getirmektedir.

Sabâh-ı mahşer-i hüsne erişdi nâleñ ey bülbül

Ne çâre mevsim-i zevk-i gül-i şâd-âb olup geçdi

ED(G)220/3

Şair, gönül şenliği sabah esintisine merhaba, süsleyen bahar zamanına merhaba diyerek büyük bir sevinçle baharı karşılamaktadır.

Merhabâ ey nesîm-i subh-ı safâ

Merhabâ ey dem-i bahâr-ârâ

BİD(G)1/1

Neşeli baharın kartopu şeklinde açan çiçeklerin yanında adeta altın uçlu bir sarık sarındığını, süslendiğini dile getirmektedir.

Sanır gören sarı verdi yanında kar topunun

Sarındı şûh-i bahâr altun uçlu bir destâr

ASD(K)20/18

1.4.4. Bahar-Coşku

Bahar mevsimi insanların duygularının, nehirlerin sularının, doğanın yeşilliğinin coştığı zamandır. Yani bahar mevsimi coşku ile özdeşleşmiştir. Baharın coşkusu ile şairlerde şiir söyleme isteği uyanmaktadır.

Baharın coşkusu ile söz söyleme isteğinin ateşlendiğini, arttığını en güzelin dağ gibi büyük olan değil güzel söz söyleyen olduğunu dile getirmektedir.

Cûş-ı bahâr âteş -i şevk -i kelîmdir

Şâh-ı nihâl-i Tûr degil berg ü ber viren

KRD(G)127/2

Sevgiliye seslenen şair baharın coşkusu ile gelip aşıklara kötülük etmemesini, onları ümitlendirmemesini bunu ondan istediğini dilediğini söylemektedir.

Gelüp cûş-ı bahâra vahşet itme âşıkânından

Senûñle ey peri hû bir dahı ‘azm-ı merâm olsun

NAD(G)80/6

Şair sevgilinin gelmesini dileyerek taze baharın geldiğini, içki mevsiminin geldiğini, sohbetin tam zamanı olduğunu, çok güzel günler olduğunu söyleyerek sevgiliye seslenmekte ve gelmesini istemektedir.

Gel ki ‘işret mevsimidür irdi çûn tâze bahâr

Sohbetün çak vaktidür gâyet güzel eyyâmdur

RV(G)123/2

Paşanın yardım ile onu iyi bir duruma unvana getirdiğini, dürüst gönüllerin emeline kavuştuğu şenlik, mutluluk mevsimi olduğunu belirtmektedir.

Şenligi mevsimidür merde dilân-ı emelüñ

Kıldı himmet ile pâşâ-yı mu'anven ihyâ

SD(K)8/4

İlkbaharın geldiğini, coşku vaktinin olduğunu, o yalının güzelliğini, coşkusunu bahara benzetmeler tam yerinde bir benzetme olacağını ifade etmektedir.

Mevsim-i evvel bahârın vakt-i cûşar cûşuna

Etseler teşbîh o sâhil-hâneyi el-hâk sezâ

ŞG(Tar)69/10

Baharın yeryüzünü öyle bir coşturduğunu, bu coşkuyla dünyanın coşduğunun sanılacağını dile getirmektedir.

Bahâr öyle etmiş fezâsında cûş

Sanırsın ki gerdûna ermiş hurûş

ND(MES)I/32

Bahar sabahının temizliğini, parlaklığını överken, uyanık gönülle bahardaki coşkunun fazlalığını göremediğini anlatmak istemektedir.

Vasf eden subh-ı bahârın safvet-i tab'ın Nedîm

Görmemiştir cuşîş-i feyzin dil-i bîdârımın

ND(G)69/5

1.5. BAHAR MEVSİMİ VE ZAMAN

Zaman kavramı, evrenin ve insanlığın içinde bulunduğu ve bu kavramlardan ayrılmaz bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmanın konusu olarak mevsim kavramı, zaman içinde gerçekleştiğinden dolayı çalışmanın bu bölümünde zaman kavramına ve kavramın tarihsel süreçteki gelişime yer verilmesinde yarar görülmektedir.

Zaman kavramı Türk Dil Kurumu tarafından “*Bir işin, bir oluşun içinde geçtiği, geçeceği veya geçmekte olduğu süre, vakit, belirlenmiş olan an, çağ, mevsim*” gibi anlamlarda kullanılmaktadır. (TDK) İnsanoğlu tarih boyunca zaman kavramını açıklayabilmek amacıyla çeşitli fikirler ortaya atmıştır. İlk çağlarda zaman kavramı doğa ile eşdeğer kabul edilmiştir. Günlük hayat güneşin doğması ile başlayarak batmasıyla sona ermektedir. Zamanın belirlenmesinde temel parametre güneş ışığıdır. Bununla birlikte güneş dışında kalan diğer gök cisimlerinin hareketleri, med-cezir, mevsim gibi parametreler de zamanın belirlenmesi amacıyla kullanılmıştır. (Döner, 2017)

Eski Mısır felsefi düşüncesinde zaman kavramı insan aklının ortaya çıkardığı bir ürün olarak kabul edilmiştir. (Topakkaya, 2017) Eski Yunan’da zaman kavramı geçmiş ve gelecek zamandan çok şimdiki zamanla ilişkilendirilmiştir. Sosyal hayat şimdide cereyan ettiğinden şimdiki zaman, insanın hayatını gelişimini ve en uygun zamanı ifade eden kavram olarak kabul edilmiştir. (Döner, 2017)

İnsanlık mekanik saatin icat edilmediği dönemlerde dini vecibelerinin eda edilme zamanlarını güneş, ay ve yıldız gibi gök cisimlerinin bulundukları pozisyona göre hesaplamışlardır. Nitekim İslam dininde oruç zamanı, “...*Fecrin beyaz ipliği siyah ipliğinden size belli oluncaya kadar yiyin için; sonra da geceye kadar orucu tamamlayın!*” (Bakara/2:187) şeklinde tanımlanmıştır. Yine Ramazan ayının başlangıcı ayın hilal şeklinde görüldüğü gün ile başlamakta ve tekrar hilal şeklinde görüldüğü gün ile son bulmaktadır. M. Ö. XV. yüzyılda Mısırlılar tarafından icat edilen güneş saati daha sonra Çin, Yunan ve Roma medeniyetleri tarafından kullanılmıştır. Güneş saati sisteminde güneşin ortaya çıkardığı gölge mefhumundan yararlanılmış ve gölgenin durumuna göre zaman anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu sistem Selçuklular ve Osmanlılar tarafından da kullanılmıştır. Ayrıca M.Ö. VIV. Yüzyılda gece saatlerinde zamanın anlaşılması amacıyla bir kabın içine suyun dolması ve boşalması esasına dayanan su saati sisteminin Yunan meclisinde, Roma ordularında, Kuzey Amerika yerlileri ve Afrika’da kullanıldığı ileri sürülmektedir. (Gülbüz ve Aydın, 2012).

İnsanlar zaman kavramını tanımlama sürecinde önce ayın gökyüzündeki hareketlerinden yararlanmıştır. Ay günü olarak kabul edilen ve aynı meridyenin Ay’ın karşısından geçme aralığının ölçüldüğü bu sistemde bir gün 24 saat 50 dakika, bir ay ise 29 gün 12 saat 44 dakikadır. Hicri takvim adı verilen zaman ölçme usulünde Ay’ın

hareketlerinden yola çıkılmaktadır. Bu sistemde bir yıl 354 güne tekabül etmekte ve bu nedenle mevsimler yıllar içerisinde farklı zamanlara denk düşmektedir. Bu durum insanlığın yeni bir sistem aramasına yol açmış ve dünyanın güneşin etrafında dönüşünü temel olarak alan güneş yılı sistemi bulunmuştur. Bu sistemde yıldız günü adı verilen bir gün 23 saat 56 dakika 4 saniye, bir yıl ise 365 gün 6 saate denk düşmektedir. Bu sistemde mevsimler yıllar içinde aynı dönemlere tekabül etmektedir.

Zaman ne zaman başladığı ve ne zaman biteceği belli olmayan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu aynı zamanda bir olayın meydana geldiği süreyi tasvir eden soyut bir kavramdır. İnsanoğlu bu soyut kavramı somut hale getirebilmek amacıyla zamanı belli dilimler halinde tasnif ederek aslında olmayan zaman sınırlarını ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Zaman kavramı genellikle geçmişte yaşanan durumları tanımlamak amacıyla ortaya konulan “geçmiş zaman” içinde bulunan zamanı anlatmakta kullanılan “şimdiki zaman” ve gelecekte yaşanması beklenen “gelecek zaman” şeklinde üç başlık altında sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır. (Üstünova, 2005).

XVIII. yüzyıl Klasik Türk Şiirinde zaman kavramının mevsimler üzerinden ele alınışı dikkate alınmıştır. Zamanın bahar ile baharın da bayram ile rastlamasına da yer verilmiştir.

1.5.1. Bahar-Bayram

Dünyanın bayram mevsimi ile sonsuz sevinç ve mutluluk bulduğunu, Yaratıcı'nın bahçedeki hurma ağaçlarında dolu yaprak ve ümid yarattığını anlatmaktadır.

‘Âlem çü mevsim-i ‘îd buldı neşât-ı câvid

Nahl-i riyâz-ı ümmîd pür-berg ü ber mübârek

Mevlanın baharın şevki ile zamanın her uğurlu gecesinin bir bayram günü olmasını dilemektedir.

Bahâr-ı şevk ile Mevlâ zamânın

Şeb-i kadr ola her bir rûzı bayrâm

Sadabad Lale Devrinde eğlencelerin yapıldığı, içki meclislerinin kurulduğu, zevk ve safanın hâkim olduğu bir yerdir. Bayramın bahara denk gelmesiyle şair Sadabada bayram geldiğinde yeni neşe ve sevinçlere sebep olacağını, Sadabad'ı bayramda görmek gerektiğini, köşe köşe güneşler ve ayların (güzellerin) görüneceğini Sadabad'a bayram gelince görmek gerektiğini yineleyerek belirtmektedir.

Iyd gelsin bâ'is-i şevk-i cedîd olsun da gör

Seyr-i Sa'd-âbâdı sen bir kerre ıyd olsun da gör

Gûşe gûşe mihrler mehler bedîd olsunda gör

Seyr-i Sa'd-âbâdı sen bir kerre ıyd olsun da gör

ND(Mus)17/1

Sadabadın her zamanda başka bir süsünün olduğunu, oruç günlerinde pek de hali olmadığını kabul ettiğini, şimdi anlaşılmasa da değeri kıymet, Sadabad'a bayram gelince görmek gerektiğini ifade etmektedir.

Gerçi kim vardır onun her demde başka ziyneti

Rûze eyyâmında da inkâr olunmaz hâleti

Şimdi anlanmaz hele bir hoşça kadr u kıymeti

Seyr-i Sa'd-âbâdı sen bir kerre ıyd olsun da gör

ND(Mus)17/3

Sadabad bahar zamanın da bayram olduğunda, zevkini eylemezse dinlenmenin ona haram olacağını ifade etmektedir.

Iyd ola fasl-ı bahâr da da Sa'd-âbâdın

Zevkini eylemeyim sıhhat olur bana harâm

ND(K)10/18

Gamın dönüp gittiğini sevinç ve neşe mevsiminin geldiğini yani yeryüzünün bütün hepsinin bayramla seviç bulduğunu dile getirmektedir.

Gam olup kumgeşte geldi mevsim-i şevk ü surûr

Ya'nı âlem oldu bi'l cümle meserretyâb-ı 'îd

SD(K)23/11

Bayramda yağacak yağmurun seyire mâni olacağına sakın yağmamasını, kavuşma mevsiminde ağlayan sevinç ve mutluluk olmamasını dilemektedir.

Mevsim-i vuslatda itme girye-i şâdî dilâ

El-hazer seyrâne mâni olmasun bârân-ı'îd

SD(K)22/22

Aşığın gönlünü alan güzelin dönüp gelmesi ne kadar sevinçli, mutlu ederse, bayram mevsiminin de insanı o kadar mutlu ettiğini anlatmaktadır.

'Âşık makdem-i dil-ber niçe şâd eyler ise

İtdi mesrûr o kadar mevsim-i 'îd insanı

SD(K)19/7

Saf ve temiz gül ağacının yeryüzünde meydana gelmesiyle, bahağrın bayram olup baharın feyziyle daha da zevklenmesini dilemektedir.

Gül-i safâ nahl-i vücûduñ 'âlemde

Bahâr 'ıyd olup feyzüñ ile zevk-yâb

ED(K)7/27

Yeni meydana gelen güzellikler ile kavuşma zamanının geldiğini, bayram zamanının bahara rast geldiğini anlatmaktadır.

Hat-ı nev-âmade hâlet feza-yı vuslatdır

Zemân-ı 'îd güzeldir kaçan bahâra gelür

MŞD(G)30/5

Sadabada bayram geldiğinde nice gönül çeken ay yüzlü güzel gözlerin geleceğini, nice fırsatların görüneceğini, şiirini yazdığı sevgilisine bir iki gün sabretmesini sadabada bayram geleceğini müjdelemektedir.

Anda seyr et kim ne fırsatlar girer cânâ ele
 Gör ne dil-cûlar ne meh-rûlar ne âhûlar gele
 Tıfl-ı nâzım sevdiğim bir iki gün sabret hele
 Seyr-i Sa'd-âbâdı sen bir kerre ıyd olsun da gör

ND(Mus)17/2

1.6. BAHAR MEVSİMİ VE MEKAN

Klasik Türk Şiirinde mekân olarak en çok kullanılan yer çimenlik ve gül bahçesidir. Çemen yeşillik, çimenlik, çiçek bahçesi anlamında kullanılmıştır. Çimenlik, gül bahçesi “gülşen, gülistan, gülzar,” gibi isimlerle anılmıştır. Bahar mevsiminin varlığının en çok hissedildiği mekandır gül bahçesi. XIII.yüzyıl Klasik Türk Şiirinde mekân başlığını çemen, gülzar, gülşen, gülistan, bağ, laleazar başlıkları altında gruplandırılmıştır.

1.6.1. Bahar-Çemen

Klasik Türk Şiirinde gezinme ve izleme yeridir. Yeşilliklerle bezenmiş bahçe olarak anılmaktadır. Sebz, sebzezar şeklinde kullanımları da mevcuttur (Pala;2007,99).

Bahar mevsimi ile yeryüzüne adeta yeşil örtülmüş gibi yemyeşil olur. Bu yeşilliğin büyük bir bölümünü çimenlikler oluşturmaktadır. Çimenlik yeşilliği, çiçeklerle süslenmesi, taze fidanları ile tasvir edilmiştir.

Çimenlerin yemyeşil olduğunu, çiçeklerin inci kabuğu gibi süslendiğini, ney çalanın ağzını açıp baharın gelmesini gözettiğini anlatmaktadır.

Yemyeşil oldu çemenler sade-âsâ ezhâr
 Agzın açmış gözedür katre-i neysân bahâr

SD(K)13/11

Servi ağacının cömertliği ve yeşilliğin gayretleriyle yeşil bahçenin çok taze olduğunu anlatmaktadır.

Nahl-ı bastân-ı kerem serv-i çemenzâr-ı himem

Sâyesinde ter ü tâze çemenistân-ı bahâr

SD(K)13/49

Süruri, yârin güzelliğinin yeşil renk olarak ortaya çıktığını, yeşilliğin ve gül seyrinin mevsimi olduğunu seyredilecek şeyin çok olduğunu ifade etmektedir. Tabiatın bahar ile yeşillenmesini, sevgilinin güzelliğinin yeşil renk olarak meydana geldiğini, belirterek doğanın güzelliğini sevgilinin güzelliğine bağlamaktadır.

Ey Sürûrî hat-ı sebz-i ruh-ı yâr itdi zuhur

Seyre çok mevsim-i gülgeşt-i çemenzâr oldı

SD(G)156/6

İlkbaharın yeşillikte ordusunu kurduğunu, her tarafın ilkbaharla birlikte yeşillendiğini, çiçeklerin açtığını, çadır çiçeğini bahar meydanına süs ettiğini belirterek baharın geldiğini anlatmaktadır.

Ordusın kurdı çemenzârda şâh-ı nev-rûz

İtdi çâdur çiçeğin zîver-i meydân-ı bahâr

SD(K)13/2

Bülbülün baharın geldiğini müezzinin camiden ezan okuması gibi ilan ettiğini, namaz kılmak isteyenlerin müezzinin ezanı ile camiye gitmesi gibi bülbülün ilanı ile de eğlence ehlinin yeşillığe gitmesinin vakti olduğunu dile getirmektedir. Bülbülü müezzine, sesini ezan sesine, camiye yeşillığe benzeten şair Teşbih sanatını ustalıkla icra etmiştir.

Vaktidir olsa çemen ehl-i safâ-yı câmi

‘Andelib itdi mü’ezzin gibi i’lân-ı bahâr

SD(K)13/14

Bahçıvanın içki meclisini altın kadehlerle (sarı lale) süslediğini, bülbülün güzel sesi ile ötmeye başlamasını yeşillikte gül mevsiminin geldiğini müjdelemektedir.

İdüp bezmi müzeyyen bâgbân zerrîn kadehlerle

Nevâya başlasun bûlbûl çemende mevsim-i güldür

Yeşillikte taze fidanların çiçek çıkardığını gözyaşı döken bulutların çiçek açan taze fidanların için bir bakıcı misali olduğunu, bakıcının çocuğu büyüttüğü gibi yağmurun da taze fidanları büyüteceğini, besleyeceğini anlatmak istemektedir.

Çemende tıfl-ı nihâlân çiçek çıkarmuşdur

Misâl-i dâye anuñ'çün sehâb-ı giryândur

SD(K)42/3

Çimende içki meclisinde saz eğlencesi ile içmeyi, içki içmenin günleri olduğunu yaşamanın zamanı geldiğini anlatmaktadır.

İçelüm çeng çâgâneyle çemen bezminde

Raks uran sohbetümüz içre bizüm câm olsun

RV(G)267/3

Baharda çimenliğin gül ve bûlbûlün yeri olduğunu, içki içme günlerinin geldiğini yaşamanın zamanı olduğunu ifade etmektedir.

Çemen ki şimdi gül ü bûlbûlün yatağıdur

Temâm 'işretün eyyâmı 'ıyş çâğıdur

RV(G)114/1

Nice çayırılık yerlerinin bahar ile güzelleşmesini, nice yeşillikte güller açmasını içki şişesinin de kırmızı şarap ile dolmasını istemektedir.

Nice kim sahn-ı çemen ola bahâr ile latîf

Nice kim güller aç bu sebze-i mînâ yine

RV(K)30/34

Servi boylu sevgilinin baharda içki meclisine gelmemesinden yakınan şair, rint gibi bağ içinde kaldığını söylemektedir.

Yine çemende kılmağa bezm-i bahâr serv

Rindâne bâğ içinde kılıpdur karâr serv

RV(K)27/1

Gülün gül bahçesini süslemek için durduğunu, gül bahçesinin sarayına çimenin adeta yeşil mermer gibi döşendiğini hertarafı yeşillendirdiğini anlatmaktadır.

Sanki gül gülzâr mi'mârı durur kim zeyn için

Döşedi gülşen sarâyında yeşil mermer çemen

RV(K)22/5

Çimenliğin laleden başına taç takdığını, çimenliğin baştanbaşa yeryüzünü yeşillendirerek başa geçtiğini dile getirmektedir. Çimenlikte lalelerin duruşunu başına taç takmaya benzetmiştir.

Lâleden başına urundı yine efser çemen

Pâdişâh oldu cihânı tutdı ser-tâ-ser çemen

RV(K)22/1

Baharın çimenliği çok küçük ayrıntılarla süslediğini, çimenliğin seyrinde bu küçük ufak tefek şeyleri gören akla hayran olmamak elde değil diye söylemektedir.

Hurdeler geçmiş çemen nakşında nakkâş-ı bahâr

Kim temâşâsında hayrândur bu 'akl-ı hurde-bîn

RV(K)23/3

Şair, çimenlikte baharın olduğunu, su yerine içki içmek gerektiğini söylemektedir. Bahar içki içmeyi çağrıştırmaktadır.

Revânî çün bahâr oldu çemende

Şarâb içmek gerekdür su yirine

RV(G)363/5

Çimenlikte gül fidanına sarhoşun gönlünün değmemesi için gülün goncaları boynuna asıp yüksek bir yerde durduğunu anlatmaktadır. Gül fidanının boyunun yüksek

olup goncaların da yüksekte olmasını goncaları görüp bir sarhoşun âşık olmasını istemmesine bağlamıştır.

Degmesün diyü çemende gülbüne hârûn dili

Goncalardan boynına asmış durur tamâr gül

RV(K)15/6

Çimenlikte gül fidanını görenin Mecnun sanacağını, gül fidanının başında ise bir kuş yuvasının konmuş durduğunu anlatmaktadır. Açmış olan gülü gül fidanının üzerine konmuş bir gül yuvasına benzetmiştir.

Şimdi çemende gülbünü Mecnûn sonur gören

K'olmuş durur başında anun 'âşîyân gül

RV(K)17/9

İçki meclisindeki aşıkların başına yine ulu bir günün doğduğunu çünkü gülün kendisini çimenlikte apaçık belli ettiğini söylemektedir. Gülün açması aşıklara bir lütufdur.

Gün togdı başına yine erbâb-ı 'işretün

Kıldı çemende kendüyi çün kim 'ayân gül

RV(K)16/3

Çimenliğin bahçedeki lalelerden yüzünün gül gibi açtığını, çimenlikte kırmızı güllerin açmasıyla çimenliği kırmızı şarap içen rinde benzetmektedir.

Bostanda gül gül olmuş lâlelerden çihresi

Nûş ider rindâne benzer kim mey-i ahmer çemen

RV(K)22/9

Serinde ateşin belli olduğunu gece ayın parladığını, çimenlikte düz servi ağaçlarının kafur ağacına benzediğini dile getirmektedir.

Çemende döndi her serv-i sehi bir şem'-i kâfura

Serinde şu'leveş zâhir olup gice meh-i garrâ

ASD(K)7/6

Bülbülün çimenliktekiler için Allah'a hamd ve duada bulunmasını, gülün kusursuz tabiatıyla bahara parlaklık verdiğini belirtmektedir.

İtsün hezâr hamd ü senâ zümre-i çemen

Virdi bahâra revnakı tab'-î selîm-i gül

ERD(Mün)75/2

Şair, çimenlikte lale ve sümbülün açıldığını, gül bahçesinde lale ve sümbüllerin gökyüzündeki kandiller gibi gül bahçesinin parlaklık bulduğunu anlatmaktadır.

Çemende lâle vü sümbül küşâd olup itdi

Fezâ-yı gülşeni kandiller ile revnâk-yâb

ED(K)7/12

Ey çimenlik diye seslenen şairimiz lale ve yabani güle gönülün aldanmadığını, bahar bağındaki parlaklık veren yabani gülünden utanması gerektiğini söylemektedir.

Ey çemen lâle vü nesrinüñe dil aldanmaz

Yüri ey bâg-ı bahâr revnâk-ı nesrînine yûf

ED(G)135/4

Çimenlikte gülü içki kadehi, bülbülü saz eyleyeceğini, bahar mevsimi geldiğinde neler yapacağını görmesini istemektedir.

Çemende sâgar-ı gül sâzı eyleriz bülbül

Bahâr mevsimi gelsinde gör neler ideriz

MŞD(G)66/3

Çimenlikte çiçeklerin açılmasını hemen baharla olmadığını, bu açılmanın uzak yoldan gelen sevgili ile olduğunu anlatmaktadır. Çiçekler bahar geldiği için değil sevgili geldiği için açılmıştır.

Çemende sanma güşâyış hemân bahâr iledir

O inbisât-ı hevâ-yı kudûm-ı yâr iledir

MŞD(G)54/1

Bahar vaktinde çimenlik şehrinde sabah vakti çiçeklerin bir sanat meydana getirmek için toplandığını anlatmaktadır.

Bir seher cem’-i hırfet-i ezhâr

Yeñişehr-i çemende fasl-ı bahâr

VMD(Lalezâr)212

Çimenliğin yeşil renkli ve taze olduğunu, hep isteklere gönül açtığını, bu vakitte sabah yelinden alınan kokunun safa verdiğini, iç açıcı olduğunu belirtmektedir.

Çemenler sebz ü hurremdür hevâlar dil-güşâdur hep

Bu dem bâd-ı sabâdan alınan bûy-ı safâdur hep

FD(G)26/1

Çimenlik alanında baharın keskin kokusunun, çeşmelerin çok olduğu yerde de kokunun alındığını belirtmektedir.

Demdür ki her meşâm ola bir çeşme-sâr-ı hûn

Sahn-ı çemende hiddet-i bûy-ı bahardan

FD(K)6/4

Çimenlik sayfasında çiğ damlalarının nokta nokta olduğunu, yeşil renkli yaprağın örneği ile güzel kokular saçtığını anlatmaktadır.

Çemen sahîfesi olmuş nukât-ı jâle ile

Nümûne-i varak-ı sebz k’ola şemim-nisâr

FD(G)157/2

Çimen iklimine kesin bir bildiri geldiğini, çimenliğin baharın şahından taze güllerle donatıldığını söylemektedir.

Donanmış tâza güllerle meger şâh-ı bahârîden

Çemen iklimine fermân-ı kat ‘iyyü’l-beyân gelmiş

FD(G)203/3

Baharın geldiğini, Mevla'nın sunduklarını seyretme vakti olduğunu, çimenliğin her tarafının çiçeklerle bezendiğini, süslendiğini anlatmaktadır.

Bahâr geldi dem-i seyr-i sun'-i mevlâdur

Şukûfelerle çemen sathı nakş-ı mûnâdur

FD(G)117/1

Çimenliğin çiçeklerle taze parlaklık bulmasını, gül bahçesinin zemininden bir renkte gökyüzü görmeyi istemektedir.

Şükûfelerle çemen bulsa revnak-ı tâze

Zemîn-i gülşeni hem-reng-i âsumân görsem

FD(G)28/2

Çimenlikte güzel sesi ile bir kuşun şarkılar söylediğini, bahar mevsimi gelince havaların güzelleştiğini, güzel hava gördüğünü dile getirmektedir.

Çemende nagme ider murg-ı hoş-nevâ gördük

Bahâr mevsimi geldi güzel hevâ gördük

FD(G)236/1

Baharın geldiğini çimenlik bülbülünün niçin sessiz olduğunu ötmediğini soran şair, güllerin şahının bu durumu şikâyet edip etmediğini sormaktadır.

Bahâr geldi niçün bülbül-i çemen hâmûş

Şehen-şeh-i güle şekvâ-yı hâra gelmedi mi

FD(G)431/3

Bahar sabahının yeli ile güzel havanın kokusunun çimenlikte ve her yerde gezdiğini, her tarafa yayıldığını belirtmektedir.

Hevâ-yı bûy-ı hakîkatde bâd-ı subh-ı bahâr

Gezer taraf-be-taraf gû-be-gû çemen-be-çemen

FD(G)354/2

Baharın kokusu ile çimenliğin aksırık olduğunu, hafif tatlı rüzgârın baharın kokusunu her tarafa yayarak baharın geldiğini haber ettiğini anlatmaktadır.

‘Atse-rîz oldu yine bûy-ı bahâr ile çemen

Geldi neşr-i haber-i cân iderek bâd-nesîm

FD(G)308/2

Çimenliğin bülbülünün bir gülüne göz dikene gül bahçesinin meydanında ümidinde dikenler bitmesini, ümidinin gerçekleşmemesini dilemektedir. Çimenlikteki güllere göz dikenin ümitlerinin gerçekleşmemesini istemiştir.

Ol hezâr-ı çemenin bir gülüne göz dikenin

Sahn-ı gülzâr-ı ümidinde dikenler bitsin

TMP(Müf)36

Bahar bulutlarının bolluğu, bereketi ile çimenlikte bir hareketi ile kuru bir ağacı yeşerteceğini, selvi yapacağını ifade etmektedir.

İstersen feyz-i ebr-i bahâr-ı mürüvveti

Bir çûb-ı huşke cünbiş-i serv-i çemen verir

ND(K)4/30

Savaş zamanının geçtiğini içki ve eğlence vaktinin geldiğini, süsleme ustalarının çimenliği süslemelerini, kemanla şarkılar söylenmesini istemektedir.

Zamân-ı rezm geçti şimdi vakt-i bezmdir söylen

Çemen nakş eylesin nakkâşlar pûşt-i kemân üzre

ND(K)6/2

Şair çimenlikteki sıcaklığın, sevinç ve mutluluğun şimdi olmadığını, bülbül dedikleri soytarının şimdi nerede olduğunu sormaktadır.

Kanı çemendeki germiyyet-i terâb şimdi

Aceb ne hâlde bülbül dedikleri kaşmer

ND(K)13/6

Felakete uğramış Nedimin bir daha gelip gelmeyeceğini, çimenlikte seyir vaktinin, mutluluk ve sevinç zamanının geldiğini müjdelemektedir.

Dahı gelmez mi Nedîmâ-yı felâket-zedemiz

Geldi hengâm-ı tarab vakt-i temâşâ-yı çemen

ND(G)114/5

Çimen denizinde güzel kokunun ağaçlıklarda selin akıp gittiği gibi sabah yeli ile dalga dalga her tarafa yayıldığını anlatmaktadır.

Gavta-engîz-i saf-ı seyl olup bâd-ı sabâ

Anberin mevc ile doldu yine deryâ-yı çemen

ND(G)114/2

Çimenlikteki bütün taze fidanların hepsinin sarmaş dolaş olduğunu, iç içe girdiğini, birbirlerine fısıldayarak aşklarını belli ettiklerini anlatmaktadır.

Olup bütün çemen etfâli sarmâşık dolaşık

Birbirine fısıldayâ aşk eder ızhâr

ŞG(K)16/19

Elmas ile çiğ damlasının birbirine karıştığını, yeşillik ile bulutların barıştığını, ipek gibi sabahın karanlığının pembe mehtaba dolaştığını ifade etmektedir.

Karışdı gevher-ü şebnem barışdu ebr-i çemen

Dolaşdı penbe-i mehtâba târ-ı subh-ı harir

ŞG(K)32/12

Gezinti mevsimi olduğunu, çimenlikte gezinme zamanı olduğunu, keyif ve safa veren dinlenip eğlenmenin bu zamanda beğenileceğini ifade etmektedir.

Zamân geşt-i çemen mevsim-i tenezzühdür

Safâ-yı hatırı ârâm eder bu dem takdir

ŞG(K)32/31

Çimenliği kırmızılı yeşilli ipekten bir kumaşa benzeten şair, baharda atkı ve çözüğü gibi el işi yapıldığını anlatmaktadır.

Çemen bir allı yeşilli kumâş-ı dîbâdır

Ki târ ü pûdu reg-i ebr-i dest-kâr-ı bahâr

ŞG(G)104/6

Bu güllerin gelişinin devrinin geçeceğini güllerin hemen açacağını, çimenlikte içki ve eğlence meclisininin de baharında geçeceğini belirtmektedir. Bahar mevsiminin, güllerin, içki meclislerin geçiciliğini ifade etmiştir.

Geçer bu devr-i gül ü mül hemân güller yüzdür

Çemende meclis-i işretde ber-güzâr-ı bahâr

ŞG(G)104/8

Şairimiz “mübarek” redifli yazdığı musammat da, gülün açılıp mutlu bir gülme eylemesini, bahar vakti ile gül bahçesinde çimenliğin söyleyen olduğunu, eğlenmeyi sevenlere bu zamanın mutluluk vereceğini, bahardan ayrılığın kendine zor geleceğini anlatmaktadır.

Ey gül açılıp eyle ferah hande mübarek

Bu vakt-i bahar ile gülşende mübarek

Haliyle çemen olmada güyende mübarek

Zevk ehline bu dem ola ferhunde mübarek

Hicrân-ı bahar bende veli sende mübarek

Bu hasret ile bana ola kende mübarek

Ya’ni o büt perçemi top fesleğenüm yok

TMP(Mus)3

Çimenlikte bülbülün gözlerinin gülün üzerindeki çiğ damlalarından dolayı gülü göremediğini, çiğ damlalarının gülün üzerinde bir elbise gibi olduğunu, bülbülün gül bahçesinde göz dikip bekleyen olduğunu belirtmektedir.

Çemende jâleden gül-çeşmi-i bûlbûl câmeler giydi
Meger gülşende bûlbûl dîde-dûzı intizâr oldu

VMD(K)9/2

Çimenlikte güllerin açmasını altın ve gümüş kadar değerli olduğunu, baharın sabah vaktinde meydana saçıldığını anlatmaktadır.

Sîm u zer derr-i çemenüm verd-i segîd-üzerdi
Ki sabâ eyledi pâşîde-i meydân-ı bahâr

SD(K)27/9

Çimenlik alanında içki çadırlarının kurulduğunu, Cenab-ı Hakk'ın adıyla çadır çiçeğinin açıldığını ifade etmektedir.

Kıldı sahn-i çemene derb-i hıyâm-i 'işret
Dâver-i nâmiye çâder çiçeğin itdi güşâd

ASD(K)3/5

Çimenliğin üzerine bûlbûlün gölgelik kurduğunu, gelincik çiçeğinin Hızır Peygamber'in Allah'ın izniyle galip gelmiş bir askeri olduğunu söylemektedir.

Çimen sahn-ı zemîn üzre hezârân sâye-bân kurdı
Gelincik hazret-i Hızır nebînüñ ceyş-i Mansûrî

AB(BN)2/392

Bahar zamanının sabah yeli ile geldiğini, çimenlikte eski zamanın üzerine yeni bir üslupla çimenliğin süslendiğini anlatmaktadır.

Hengâm-i dey irişdi yine bâd-ı subh-dem
Oldı çemen-tırâz-i nev-âyîn-i köhne-dem

ASD(K)10/1

Bulutların birbiri ardınca dizilmiş hayvan sürüsü gibi dizildiğini, baharın yeşilliğin, çimenliğin üzerine bir örtü örttüğünü ifade etmektedir.

Ebr-i pey-der-pey mânend-i katâr-ı üstür

Çekdi mülk-i çemen üstine setr bân-ı bahâr

Melekler aleminin askerlerinin çimenlikte toplandığını, yeşil elbiseyle sıra sıra birbiri ardınca sıralandığını anlatmaktadır. Ağaçların, çiçeklerin dizilmesinin muhteşem tablosunu farklı bir alem olarak benzetme ile bize sunmaktadır.

Çemende cem olup ecnâd-ı âlem-i melekût

Yeşil libasla saf saf durur katâr katâr

ŞG(K)16/24

Bayram olduğunu gam orucuna iftar vakti geldiğini, kadeh devrinde çimenliği gezme vakti olduğunu anlatmaktadır. Baharı bayram olarak nitelendiren şair nasıl ki iftar vakti oruç son bulmasıyla baharın gelmesiyle gamın son bulmasını ilişkilendirerek güzel bir benzetme sunmaktadır.

Iyd oldu rûze-i gama iftâr vaktidir

Devr-i piyâle geşt-i çemenzâr vaktidir

ND(G)39/1

Köy tarafındaki bulutların çimenlikte akıp giden su olduğunu, baharın suya susadığını anlatmaktadır.

Sûy-ı kûy-ı çemenistâna sehâb oldu revân

Cüst-cü eyledi sahâ gibi ‘atsân-ı bahâr

SD(K)13/8

Seher vaktinde çimenlik civarından hafif rüzgârın üzüntülü olduğunu, bahardan bir gönül yüzü görmediği için mi üzgün olup olmadığını bilmediğini belirtmektedir.

Bir rûy-ı dil mi görmedi bilmem bahardan

Çıkdı seher harîm-i çemenden sabâ hazîn

FD(G)314/3

Bilgili kimseye çimenlikte bir gül yetişse dünyada ona yeteceğini, baharın bilgisiyle irfanıyla onun gönlünü hoşça tutmasını söylemektedir.

Yetişür ‘ârife bir gül-i çemen ‘âlemde

Hoşça tutsun dilümi var ise ‘îrfân-ı bahâr

SD(K)13/68

Çimenliğin laleden başına taç takdığını, çimenlikte lalelerin açtığını, çimenliğin yeryüzünde padişah olup heryeri tuttuğunu, her tarafın yemyeşil olduğunu anlatmaktadır.

Lâleden başına urundı yine efser çemen

Pâdişâh oldu cihânı tutdı ser-tâ-ser çemen

RV(K)22/1

Çimenlikte goncanın açtığını, goncanın güzel kokusunun rüzgâr ile her tarafa yayıldığını bu yüzden kokuyu herkesin duyduğunu belirtmektedir.

‘Âlem dimâğı oldu mu’attar nesimden

Açdı çemende gonca meger nâfe-i Tatar

RV(K)4/5

Hız. Yusuf kıssasına yer veren şairimiz, sabahleyin esen rüzgâr ile Hız. Yusuf’un bulunmasıyla gelen baharın güzel kokusunun geldiğini, çimenlikte nergislerin açtığını çünkü Hız. Yusuf (as)’ın babası Yakup (as)’ın gözlerinin açıldığını anlatmaktadır.

Sabâ geldi şemîm-i Yûsuf-ı Mısr-ı baharıyla

Çemen nergislerin açdı çü çeşm-i pîr-i ken’ânı

HMD(K)5/6

Baharın çimeliğin iklimini yerini ele geçirdiğini baştan başa tuttuğunu, güçlü kuvvetli bir insan gibi güneşi aldığını anlatmaktadır. Bahar ile çimenliklerin yeşillenmesini, güneşin kendisini hissettirmesini, havaların ısınmasını şair bize mecazi bir yol ile ifade etmektedir.

Ser-te-ser kabza-i teshîre çemen kişverini

Aldı ser-pençe-i hurşîd-i dırahşân bahâr

SD(K)13/30

Kurumuş ağaç dallarının taze fidanların bağda yeşerdiğini, çimenlikteki taze fidanların çiçek açıp değerini, itibarını kazandığını anlatmaktadır.

Bindi çubuktan atlara etfâl-i bâğ idüp

Ezhâr-ı nev-nihâl-i çemen kesb-i itibâr

VMD(K)7/8

Gülün sıfatlarını bilmeyen bahçıvanın bahardaki bulutlarının feyzinden beslenmeyi bilemeyeceğini ifade etmektedir.

Ne bilir perveriş-i ebr-i bahâr-ı feyzin

Gül-i vasfın çemen-ârâ-yı bahâr eylemeyen

ND(K)1/67

Baharın geldiğini çimenlik yerinin süsle dolduğunu, parlaklığın arttığını, sonsuz cennetin dünyaya bir lütuf olduğunu anlatmaktadır.

Bahâr irdi yine sahn-i çemen pür-zinet ü ferdür

Bihîşt-i câvidâniden cihânun lutfı berterdür

ASD(K)11/1

Çimenlikteki açılmanın bahar ile olmadığını, uzak yoldan gelen sevgilinin havasının yayılması ile olduğunu belirtmektedir.

Çemende sanma güşâyîş hemân bahâr iledir

O inbisât-ı hevâ-yı kudûm-ı yâr iledir

MŞD(G)57/1

Çimenlikte tazelik dalgasının çok coşkun olduğunu, yeşilliği seyretmek isteyen bakışın güya şınaver olduğunu söylemiştir.

Çemen tâ öyle cûş-â-cûş-i emvâc-i terâver kim

Temâşâ da nigâh-ı ârzu gûyâ şînâverdür

ASD(K)11/19

1.6.2. Bahar-Gül Bahçesi

Klasik Türk Şiirinde gül bahçesi “gülşen, gülistan, gülzar” ifadeleri ile kullanılmaktadır. Bahar mevsiminde güzelliği dillere destan olan gül bahçeleri şairlerin şiirlerine çokça konu olmuştur. Gül bahçesindeki güller aşıklara güzelliği ile kokusu ile sevgiliyi çağrıştırmaktadır. Gül bahçesi güzellerin gezinti yeridir. Bahar mevsiminde gül bahçesinde içki meclisleri kurulur. Zevk ve eğlence yerleridir. Fakat gül bahçesinin güzelliği gelip geçicidir.

1.6.2.1. Bahar-Gülzar

Yağmur bulutları ile havanın karardığını, gül bahçesinin parlaklığının rüzgârın sesi ile her tarafa yayıldığını belirtmektedir.

Yayıldı şule-i âvâz-ı berk gülzâra

Edip hevâ rek-i ebr-i matîri rişte-i târ

ŞG(K)16/5

Zevkin eğlencenin gül bahçesi ile yeniden başlayıp ateş gibi parladığını, mızrabın teline dokundukça gece karanlıkta zevk ve eğlencenin de arttığını ifade etmektedir.

Gülzâr olup âteş-nevâ kıldı ser-âgâz-ı safâ

Etdikçe mızrâb-ı safâ tahrîk-i târ-ı zîr ü bâm

ŞG(K)19/7

Bayramın hayırlı bir şekilde gelmesiyle oruçların bozulduğunu, lütuf bulutlarının en güzel kokuyu, süsü gül bahçesine verdiğini anlatmaktadır. Şair burada Ramazan Bayramının bahara denk gelmesiyle bayram ile oruçların bittiğini anlatmıştır. Ramazan Bayramı'na rastlayan baharın güzelliklerini anlatmıştır.

Teşrîf-i hayr-ı 'id-i fitr oldu bahâr ile himem

Gülzara verdi bûy-ı ıtr ârâyîş-i ebr-i kerem

ŞG(K)19/1

Şair, o dönemin padişahından herkesin lütuf ve iyilik gördüğünü, gül bahçesinin bahar bulutlarından bu kadar lütuf görmediğini belirtmiştir. Şair şiiri yazdığı kişinin iyiliklerini övmek için baharda yağmurun yağması ile gül bahçesi nasıl faydalanırsa, o şahsın bu durumdan daha çok iyilik ve lütufda bulunduğunu ifade etmektedir.

O denlü lutf u kerem gördü hezretinden kim

O lutfu görmedi ebr-i bahardan gülzâr

ND(K)3/48

Baharın geldiğini gönlün gül bahçesi tarafına meyl ettiğini, yöneldiğini, ırmaktaki dalgaların küçük zincirleri gibi bakışlarında karıştığını belirtmiştir.

Bahâr irdi yine meyl itdi hâtır sûy-i gülzâra

Nîgeh pîçîdedür zencîrek-i emvâc-ı enhâra

ASD(K)25/1

Bahar günlerinin gelip gitmesiyle gönlün gül bahçesinin dertten sıkıntıdan başka bir şeyi olmadığını anlatmaktadır.

Gülzâr-ı dilin gâyileden bir şeyi yokdur

Âmed şüd-i eyyâm-ı bahâr u deyi yoktur

HND(G)66/1

Gül bahçesindeki isteklerin arzuların gülün üzerindeki dolu çiğ damlaları gibi olduğunu, bahara bir miktar akçe ile onu mutlu etmesini istemektedir şair. Gül bahçesinden isteklerin çok fazla olduğunu anlatmaktadır.

Sahn-ı gülzâr-ı emelde gül-i pür-jale gibi

Bir niçe akçe ile kıl beni handân bahâr

SD(K)13/94

Bahar mevsiminin Allah'ın emriyle gelip gittiğini, yeryüzünün sonsuz boşluğunun gül bahçesinin yüzüne denk gelmesiyle baharın geldiğini anlatmaktadır.

Tâ kim fezâ-yı safha-i gülzârda ola

Ferman-ı Kirdgâr-ile âmed-şûd-ı bahâr

BMD(Sahilhan)93

Nedim, şiiri yazdığı kişiye hükümdara herkesin onun iyiliğini gördüğünü, gül bahçesinin bahar bulutundan o kadar iyilik ve lütuf görmediğini söylemektedir. Hükümdarın iyiliklerinin yağmurun gül bahçesine verdiği bereketten daha çok olduğunu belirterek mübalağa (abartma) sanatı yaparak dile getirmektedir.

O denlü lutf u kerem gördü hazretinden kim

O lutfu görmedi ebr-i bahârdan gülzâr

ND(K)7/61

Bülbülün her sabah düzenli olarak ahenkli güzel sesi ile nağmeler söylediğini, muhabbetin güzelliği ile gül bahçesinin gönlünün açıldığını anlatmıştır.

Ales sâbâh ki âheng-i nâğme etdi hezâr

Açıldı feyz-i mâhâbbetle hâtır-ı gülzâr

ŞG(K)16/1

Şair kendisinin vezirler için bir tek olduğunu, tabiatının gül bahçesinden geldiğini, yaz ve kış güller bitirdiğini, övgünün baharının yeri olduğunu anlatmaktadır. Şair vezirlere yazdığı övgü şiirleri ile yaz ve kış güller bitirdiğini bu yüzden de nasıl güller açılınca bahar doruk noktaya ulaşırsa kendisinin övgü şiirleri ile de medhiyelerin doruk noktaya ulaştığını anlatmaktadır.

Yâz u kış güller biter medhün bahâristânıdur

Yeg degül mi âsafâ tab'um benüm gülzârdan

RV(G)308/4

Bahar zamanının içki ile kendine has olduğunu, üçlü karışık içkinin güzel olmadan neye yarayacağından yakınmaktadır. Sevgili olmadan içkinin tadı da yoktur.

Fasl-ı bahâr hasdur dil-dâr u bâde ile

Bî-dilber ü müselles gülzârdan ne hâsıl

GD(G)192/7

Bülbülün kanatlarını o gül yüzlü güzele yelpaze ettiğini, baharında gül bahçesine gelip ovanın her tarafından rüzgâr esmesi gibi rüzgâr estirip gül bahçesini sallamasını, serinletmesini istemektedir.

Perini bülbül o gül-rûya ider yelpâze

Olsa gülzâra çıkup mervaha-cünbân- bahar

SD(K)13/39

Şair, cihan devrinde adalet baharı ile büyüklüğün, yüceliğin gül bahçesi ile sıhhat mayasını bulduğunu ifade etmektedir. Bu devirdeki adaletin adeta baharı yaşadığını, adaletli bir şekilde devletin yönetildiğini anlatmaktadır.

Bahâr-ı ma'delet gülzâr-ı şevket mâye-i sıhhat

Cihan devrinde rahat mütekayyit Ifâbi bütün âfak

SAD(K)6/2

Baharın gelmesiyle gül bahçesinin baştan başa güzellendiğini, yaralı gönlün düğümünün goncanın açılması gibi açıldığını dile getirmektedir. Aşığın gönlü baharın gelmesiyle mutlulukla dolmuştur.

Bahâr geldi güzellendi sû-be-sû gülzâr

Açıldı gonçe gibi 'ukde-i dil-i efgâr

ASD(K)20/1

Alemin gül bahçesine güllerin süsleyici olduğunu, en güzel şiir söyleyenin bu sıfatlar ile alemini süslenmiş eylediğini anlatmaktadır.

Cihân gülzârına güller nice oldıysa zîb-âver

Müzeyyen eyledi ol kevne evsâf bu eş'ârı

SD(K)17/33

Yeşil askerlerin üzerine yağmur yağdığını, gül bahçesinin topraklarına ağaçları çadır yapsa yerinde olacağını, sebzelerin korunacağını ifade etmektedir. Çimenleri yeşil askerlere benzetmiştir. Ağaçların yapraklarının gül bahçesine çadır olmasını yağmura karşı gülleri korumasını istemektedir.

Cûnûd-ı sebze üzre başladı emtâr yapmağa

Becâdur korsa hayme ‘arsa-i gülzârûñ eşcârı

SD(K)17/3

Gül bahçesinde baharın meydana geldiğini, sabah rüzgarı ile bağ gülünün yerinden koptuğunu söylemektedir.

Kopdı rehvâr-ı sabâ ile yirinden gül-i bâğ

Eyledi sâha-i gülzârda cevân bahâr

SD(K)13/27

Süruri’nin bağda söz söyleyen bülbül olduğunu, baharın geldiğini gül tarlasınının açıldığını gül bahçesi olduğunu ifade etmektedir.

Sürûri bülbül-i bâğ-ı suhandır kim didi târîh

Bahâr oldı yine açıldı gülşen kıldı gülzârı

SD(K)17/23

Gül bahçesinin baharın havasıyla, suyuyla neşe, sevinç bulduğunu, yol bilen bir eğlence yerinde durmasının uygun olacağını belirtmektedir.

Safâ-yı âb u havâ-yı bahâr ile gülzâr

Tarab ki aram üzre sezâ-yı rahcândur

SD(K)42/10

Gül bahçesinde nice güllerin açıldığını, nice içki meclisinin halk içinde bayram olmasını istemektedir. Baharın gelmesi bayram gibi kutlanmaktadır.

Nice ki güller açıla gülzâr-ı çarhda

Nice ki bezm-i ‘ıyş ola halk içinde neg

RV(K)14/23

Devletin başına geçmesinde murat, istek güllerinin açılmasını, Allah'ın ümit, talih ve mutluluk vermesi için duada bulunmaktadır.

Güzâr-ı devletünde açılsun gül-i murâd

Vîrsün ümid ü baht u sa'âdet nihâli bâr

RV(K)4/51

Rüzgârı nakkaşa gül bahçesini ise nakışa benzeten şairimiz rüzgârın esmesiyle gül bahçesini bir nakkaşın nakşını süslemesi gibi rüzgârın da gül bahçesini süslediğini, gül bahçesinin sanatkarların eserlerinin sergilendiği resim ve heykel sergilerine benzeterek gül bahçesinde bir sanat eseri olarak sergilendiğini, bilinmeyenin saklı olanın belli olduğunu meydana çıktığını anlatmaktadır.

Gülzâr-ı nakş idüp yine nakkâş-ı rüzgâr

Gûyâ nigâr-hâne-i gayb oldu âşikâr

RV(K)4/1

Gül mevsiminde gül bahçesi değil çimeninin yeşilliğinin bile olmadığını, gül bahçesinin ona hamam ocağı gibi olduğunu çünkü servi boylu kıymetli sevgilisinin olmadığını,bülbüle kulak vermediğini çünkü tuti kuşu gibi söz söyleyen sevgilisinin olmadığını,gül goncanın özelliklerini söylemeye güzelliğini anlatmaya gonca ağızlı sevgilisinin olmadığını söylemektedir.Sözlerde eğlence,sevinç olsa da kendisinde olmadığını bunun haksızlık olduğunu, bu gam vaktinde bu halini zevke değişeni olmadığını, o perçemli sevgilisinin olmadığını söylemektedir.

Musammatın tamamında şair sevgilisi olmadığından dolayı herşeyin anlamsız olmasından kaynaklanan mutsuzluğundan şikâyet etmektedir.

Gülzâr değil mevsim-i gülde çemenim yok
 Gülşen bana külhandır o serv-i semenim yok
 Güş eylemezem bülbülü tütü suhenim yok
 Gül-gonceyi ‘arz etmeęe gonce-dehenim yok
 Sözlerde safa var ise hayfa ki benim yok
 Bu vakt-i gamım zevke mübeddel edenim yok
 Ya’ni o büt perçemi top fesleğenim yok

TMP(Mus)1

Kavuşma günlerinin karanlık gecesine eriştiğini, gül bahçelerinin sıcak mevsimine eriştiğini söylemektedir.

Eyyâm-ı visâlûñ şeb-i târına irişdük
 Gülzârlaruñ mevsim-i hârına irişdük

GD(G)174/1

Bu vakitlerin zevk, eğlence, neşe ve sevinç mevsimi olduğunu, bu yılın her gününün güya tazelik, gençlik günleri olduğunu, gül bahçesine çıkıp gülmenin şimdi zamanı olduğunu, sevinç vakti olduğunu, ruhuna ferahlık veren sevgilinin gül gibi açılmasını, ferah ve sevinçli olmasını belirtmektedir.

Bu demler mevsim-i zevk u neşât u şâdmânîdir
 Bu asrın her günü güyâ ki eyyâm-ı cüvânîdir
 Çıkup gülzâra handân olmanın şimdi zamanıdır
 Meserret vaktidir rûh-ı revanım gül açıl şâd ol

ND(Mus)22/II

Sevgilinin gül bahçesinde salınarak gezinme mevsimi olduğunu, yürüyen servi gibi uzun boylu güzelin sonbahara hükmünü vermesini, zülûflerini dökmesini, üzerini semur örtü ile örtmesini ifade etmektedir.

Gülzâra salın mevsimidir geşt ü güzârın
 Ver hükmünü ey serv-i revan köhne bahârın
 Dök zülfünü semmûr giyinsin kî izârın
 Ver hükmünü ey serv-i revan köhne bahârın

ND(Mus)28/I

Bahar bulutlarının verimliliğinin, bereketinin her yere yayılmasıyla, günden güne dünyanın gül bahçesinin sevinçli ve neşeli olduğunu ifade etmektedir.

Eyleyüp feyz-i ‘amîm ebr-i bahârı tâ kim
 Ola günden güne gülzâr-i cihân hurrem ü şâd

ASD(K)3/66

Tabiatının gül bahçesinde taze güllerin canlandığını, dirildiğini, bir hurma ağacı bağladığını onun bu dünyada yadigâr kalacağını anlatmaktadır.

Gülzâr-ı tab’umun dirüben tâze güllerin
 Bir nahl bağladum k’ola ‘âlemde yâ digâr

RV(Dibace)Beyt

Baharın gelmesiyle alemin taze ve genç olduğunu, yeryüzünün gül yanaklı olup süslendiğini, baharın coşkusuyla eğelencenin arttığını, her tarafın cenet gibi yeşillendiğini anlatmaktadır. Baharla birlikte tabiat yeniden canlandığı için tabiatın tazeliğini, yeryüzünün ise bahar ile güllerin açması ile al yanaklı olmasını ele almıştır.

Âlem cevân u rü-yı zemin gül-ızârdır
 Hürrem-behişt-i cünbüş-i cûş-ı bahardır

HMD(K)13/1

Bülbülün sesi ile gül biten yerde bülbüllerin pek çok yere konduğunu, halkın duyulan haberlerle dedikodularla gül bahçesine geldiğini anlatmıştır.

Nevâ-yı bülbüle gül-bün hezâr-gûş asmış

Yine ahâlî-i gül-zâra düşdi güft ü şînîd

FD(K)1/2

Baharın gül bahçesinin bulunduğu yerde dolaştığını, bağın gülünün sabah rüzgarının esmesiyle kopduğunu anlatmaktadır.

Kopdı rehvân-ı sabâ ile yıhden gül-i bâg

Eyledi sâha-i gülzârda cevân bahâr

SD(K)13/27

1.6.2.2. Bahar-Gülşen

Gül bahçesinde baştanbaşa goncaların açtığını, bülbüllerin hoş, güzel sesiyle uzun uzun nağmeler okuduğunu, dostların zevk ve safa ile gezindiğini, hazır içki eğlencesinin sevinç sebebi olduğunu, aşk tutkunu gönlün gam köşesine kanaat ettiğini, zevk ve safayı seyretmeyi dilemediğini çünkü sevgiliyle baharda eğlenmek istediğini ama sevgilinin olmadığını ifade etmektedir.

Gülşende nice goncalar açılsa ser-â-pâ

Bülbüller edip zezeme-i nağme-i ra'nâ

Seyrâna çıkıp zevk u safa etse ehibbâ

Esbâb-ı tarab olsa komu bezm-i müheyya

Künc-i gama biz kâni' olup eydil-i şeydâ

Ben etmediğim zevk u safa seyri temenna

Ya'nî o büt perçemi top fesleğenim yok

TMP(Mus)2

Çimenliğin gül bahçesinde seccade gibi serildiğini, gül bahçesinin yemyeşil olduğunu, çimenlikte Hızır Peygamberin makamının yerini tutan başka makam olmadığını ifade etmektedir.

Saldı gülşende yine seccâde-i ahbar çemen

Olmağa kâim-makâm-ı Hızr peygamber çemen

ED(K)1/1

Gül bahçesinin en güzel koku ile parlayarak kandil gibi olduğunu, her bir gülü de baharda içki ve eğlence meclisine parlayan bir kandil yaptığını anlatmaktadır. Gül bahçesini üzelliği ve aydınlığı ile kandile benzetmiştir.

‘İtr-ı şahîden firûzân eyleyüp gülşen çerâğ

Her gülü bezm-i bahâra itdi bir rûşen çerâğ

MŞD(G)85/1

Şair, gizlenen gül bahçesinin bahar ile açıldığını, kumru ile bülbülün arkadaş olduğunu belirtmektedir.

Açıldı bahâr-ı gülşen-i râz

Kumriyle hezârı oldu dem-sâz

HMD(K)9/31

Bülbülün kendi dilince içki ve eğlence meclisinde gül bahçesine beste okuduğunu, dilini anlamayana bu inlemelerin bir anlam ifade etmediğini söylemektedir.

Dilince beste okur bezm-i gülşene bülbül

Zebânın anlamayan dır nedir bu nâle üzâr

ERD(Mün)22/14

Bahar zamanı gökyüzünün yeryüzünü kıskandığını, bülbülün sesini gül bahçesinde keyif için arkadaş verdiğini ifade etmektedir.

Zemîni eyledi reşk felek zamân-ı bahâr

Celîs-i gülşene virdi safâ nevâ-yı hezâr

ERD(Mün)22/1

Hz. Musa'nın yed-i beyza (beyaz el) mucizesine değinen şairimiz, gülün Hz. Musa'nın beyaz elinin mucizesi gibi mucize gösterdiğini, gül bahçesinde gülün açıktan mucize eylediğini belirtmektedir.

Yine gösterdi yed-i beyzâyı Mûsîvâr gül

Eyledi gülşen içinde mu'cize izhâr gül

RV(K)15/1

Goncanın, bahar askerinin komutanı olmasa gül bahçesinde zafer bulamayacağını söyleyen şair, gül bahçesi içinde goncanın diğer çiçeklerin arasındaki yerinin önemini vurgulamaktadır. Gül bahçesindeki çiçeklerin önderi goncadır.

Bahâr leşkerinün olmasaydı serdârı

Kılâ'-ı gülşene bulmaz idi zafer gonca

RV(K)28/2

Bülbülün yine her tarafta ızdırap ile bağırp çağırıldığını gülün ise mutlu, neşeli olduğunu, gül bahçesinin sonsuz boşluğunda gezinme zamanı olduğunu anlatmaktadır.

Taraf taraf yine bülbül figânda gül handân

Fezâ-yı gülşene gel kim zamân-ı seyrândur

SD(K)42/2

Bahar sofrasının yeşil örtü ile döşendiğini, baharın sultanlığında gül bahçesinin tahta geçtiğini, güllerin açtığını belirtmektedir.

Nat'ı sebz ile döşendi yine eyvân-ı bahâr

Taht-ı gülşende cülûs eyledi sultân-ı bahâr

SD(K)13/1

Bahar sultanının divanını düzenlediğini, bülbüllerin ise inleyerek ağlayıp sızlamaya başladığını ifade etmektedir.

Eylemiş dîvânını tertîb sultân-ı bahâr

Gülşenüñ feryâda âgâz eylemiş bülbülleri

FD(G)420/2

Gül bahçesinde yeni açmış çiçeklerle Ey FASÎH diye kendisine seslenen şairimiz, içki ve eğlence meclisinde şarap kadehi ile çok inleyen bülbüle benzediğini kendisine söylemektedir.

Sahn-ı gülşen nev-şüküfte gonçelerle iy FASÎH

Beñzer ol bezme ki ser-sâr ola câm-ı mülleri

FD(G)420/6

Hafif esen rüzgârın feyziyle sevinç, eğlence, tazelik ve yeşillik olur mu diye soran şairimiz, sevinç ırmağının suyunun ümidin gül bahçesine gelip gelmeyeceğini sorarak aslında baharın gelmesini arzuladığını ifade etmektedir.

Olur mı feyz-ı nesîm-i tarabla hurrem ü sebz

Gelür mi gülşen-i ümmîde âb-ı cûy-ı neşât

FD(G)212/2

Sabah rüzgarının gül bahçesine feyiz verdiğini, sabaha ait lütfuyla goncaların açtığını anlatmaktadır.

Feyz-âver oldı gülşene bâd-ı nesîm-i subh

İtdi şüküfte gonçeyi lutf-ı ‘amîm-i subh

FD(G)43/1

Ölmüş bitkilerin yeniden can bulduğunu, gül bahçesinin ruhunun adeta yürüyüp gittiğini ifade etmektedir.

Yeñi cân buldı mevtâ-yı nebâtât

Yüridi gülşenüñ rûh-ı revânı

KN(K)41/10

Çimenlikte içkili eğlence meclisine parlayan lalenin geldiğini, gül bahçesine müjde verilmesini, Çırağan eğlencelerinin vaktinin geldiğini, bülbülün içki meclisine ağlayıp sızlayarak gazel söyleyerek geldiğini, gül bahçesine müjde verilmesini, Çırağan eğlencelerinin vaktinin geldiğini müjdelemektedir.

Yine bezm-i çemene lâle fûrûzan geldi
 Müjdeler gülşene kim vakt-ı çirâğân geldi
 Bülbül ateş saçarak bezme gazel-hân geldi
 Müjdeler gülşene kim vakt-i çırağân geldi

ND(Mus)41/I

Baharın meyvelerinin renk ve kokularıyla bahçede açıldığını, bahar memleketinin hediyesinin dolu gül bahçesi olduğunu belirtmektedir.

Açıldı bâğçe-i reng ü bûda bâr-ı bahâr
 Pür etdi gülşeni hep tuhfe-ı diyâr-ı bahâr

ŞG(G)104/1

Baharın feyziyle gül bahçesinin neşeli olduğunu, gül bahçesinin güzel kokular saçtığını ifade etmektedir.

Ne den ki feyz-i bahâr ile şâd ola gülşen
 Ne den ki hâk ede bûy-ı resîmi müşg-nisâr

ŞG(K)16/46

Baharın verdiği şevk ile gül bahçesinde hayret veren bir durumun olduğunu, sesini yeniden yeniye tazelediğini adeta bülbül olduğunu belirtmektedir.

Bahârûñ şevkına gülşende bir fasl-ı ‘acib oldı
 Nevâ-yı nev-be-nev itdûñ ben oldum ‘andelib oldı

FD(G)451/1

Gül bahçesinde hazan yaprağının saçıldığını sanmamasını, zamanın gizli hazineyi meydana çıkardığını ifade etmektedir.

Sanma gülşende hazân yaprağı saçılmışdur
 Âşikar eyledi gencine-i pinhânı zamân

ED(K)1/12

Sa'd-âbâda verilen lütfun, süsün bahar zamanı gül bahçesi meydanına verilmediğini, Sa'd-âbâd'ın gül bahçesinden daha süslü olduğunu iddia etmektedir. Sa'd-âbâd'ın bahardaki gül bahçesinden daha güzel olduğunu ifade etmektedir.

Sahn-ı Sa'd-âbâda lutfu verdiği pîrâyeyi

Vermedi fasl-ı bahâran gülşenin meydânına

ND(K)20/69

Tuba ağacını hazan rengindeki elbise ile sunduğunu, gül bahçesinin evinin cennet gibi olduğunu anlatmaktadır.

Kıldı tûbâ-yı hazâni hulel-i rengîn 'arz

Oldı her ravza-ı gülşen yine manend-ı cinân

ED(K)1/6

Ney, santur, keman, def, tanbur, çeng ve bülbül ile kumrunun seslerinin ahenginin tam olduğunu, dünyanın neşe, sevinç, istek ve renk ile dolduğunu, gül bahçesine çırağan vaktinin geldiğini müjdelemektedir.

Ney ü santur u rebâb ü def ü tanbûr ile çeng

Nağme-i bülbül-i kumrîye olup hem-âheng

Pür eder âlemi şevk u tarab-ı reng-â-reng

Müjdeler gülşene kim vakt-ı çırağan geldi

ND(Mus)41/IV

Gül bahçesinde baharın niteliklerini, sıfatlarını yazmaya vezirin gül ve lalelerin en güzelini divit kalem eylediğini, baharın güzelliğini en güzel gül ile lalenin gösterdiğini anlatmaktadır.

Âsafun yazmağa gül-şende bahâr evsâfin

Eyledi şâh-gülü lâle devâtına kalem

RV(K)20/15

Baharda yağın yağmurlarla suların coşup sel olmasıyla ağaçlara zarar verdiğini, gül bahçesini korumak için buyursa gül bahçesinin korunacağını belirtmektedir.

Hıfz için dâire-i gülşeni emritse olur

Hâr u has sidre-i seyl-i hurûşân-ı bahâr

SD(K)13/54

Gül bahçesinde kafesteki bülbül gibi düşkün, çaresiz olduğundan, parlak, rengarenk baharın ne olduğunu bilmediğinden yakınmaktadır.

O bülbül-i kafes-uftâdeyüm bu gülşende

FASİH bilmemişüm revnâk-ı bahâr nedür

FD(G)79/5

Gül bahçesinin renkli, parlak gülünün hiç hazan bilmediğini, kanlı acısının, üzüntüsünün her zaman taze olduğunu belirtmektedir.

Dâg-ı hûnînüm hırâş-ı gamla her dem tâzedür

Hiç hazân bilmez nedür bu gülşenüñ rengîn güli

FD(G)418/4

Geceden sabaha kadar bahardaki eğlencenin devam etmesiyle gökyüzünün gül bahçesi olacağını, yıldızların gökyüzündeki gül bahçesinin gülü olacağını ifade etmektedir.

Geceler subha degin ‘ıyş-ı bahâr eyle müdâm

Ki felek gülşen olup encüm ana güller olur

RV(G)87/3

Kış zamanı bahara bir güzellik emreden gül bahçesinde bir gülü ortaya çıkardığını, açıldığını anlatmıştır.

Açıldı gülşen-i ‘ömrinde bir gül kim zuhuriyle

Bahâra fasl-ı sermâ rişk-i fermâ-yı letâfetdür

SD(K)36/3

Bahara daha doksan gün olmasına rağmen, gül bahçesinde sevinç dolduğunu bir günde bahar zamanı olduğunu ifade etmektedir.

Bahâra dahı doksan gün var ammâ kim bi-hamdillah

Meserret gülşeni fasl-ı bahârân oldu bir günde

ND(Kıt'a)34/4

Gül bahçesini süsleyen marifetlerin kaleminin cızırdadığını, baharın hoş nağmeler söyleyen kuşların gamsız hayat bağışlamasına gıpta ettiğini anlatmaktadır.

Gülşenârâ-yı ma'ârif ki sarîr-i kalemi

Gıpta-i bahş-ı negâm murg-ı hoş elhân-ı bahâr

SD(K)13/50

Bülbülün feryadının inleyen neyin feryadına denk olduğunu, ney havasının her zaman gül bahçesinin canı olduğunu ifade etmektedir.

Feryâd-ı 'andelîbe mu'âdil nevâ-yı ney

Her dem bahâr-ı gülşen-i cândur hevâ-yı ney

SD(G)144/1

Bülbülün gül bahçesinin meyhanesinde uzun uzun haykırsa ne olacağını, bülbülün gül kadeh ile bahara şükran duyduğunu belirtmektedir.

Na'reler çekse n'ola meykede-i gülşende

Oldı bülbül kadeh-i verdle sükrân-ı bahâr

SD(K)13/15

Bülbüle gönlün bu gül bahçesinden ne ümid edeceğini, kış zamanının da baharı gibi olacağından duyduğu endişeyi dile getirmektedir. Baharda gül bahçesinin bülbülün ümidini karşılamadığını anlatmaktadır.

Hezâr dil ne ümîd eyleye bu gülşenden

Olursa fasl-ı şitâsı eger bahârı gibi

FD(Nazm)21/2

Sonsuz güzellikler bahşedenin Allah'ın alemi topraktan gül bahçesinin örnekleri ile donattığını, O'nun güzelliklerin en iyisini verdiğini, güzellik parlaklık dağıttığını ifade etmektedir.

Oldı cihân numune-î gül-şen-serâ-yı Huld

Revna-k-fürûz-ı sadr olalı zât-ı bihter

AMD(K)7/38

Baharda alemin gül bahçesindeki gülün asaleti ile donandığını, kıymet bağında bir goncanın dünyalara bedel olduğunu, çok değerli olduğunu ifade etmektedir.

Bahâr-ı gülşen-i âlem gül-i riyâz-ı kerem

Ki bâğ-ı kadrine eflâkdür birer gonca

RV(K)28/20

Yumuşak ve çok merhametli baharın iyilik ve güzellikler getirdiğini, gül bahçesinin rengarenk halinin safa vermeye gayret ettiğini dile getirmektedir.

Bahâr-ı hilm ü âtâf-ı der-bâz cevdet ü eltâf

Safa-yı pîş-gâh-ı himmeti hem-reng-i gülşendir

HMD(G)40/4

Gül bahçesinin yüzünde ki çimenlikteki çiçeklerin gül bahçesinin sözleri, kelimeleri olduğunu, gül bahçesinin rengarenk çiçeklerle rengarenk manalar ile süsleneceğini ifade etmektedir.

Reng-i elvân-ı ma'âni ile tezyin olcak

Gülşen-i safhada ezhâr-ı çemendür elfâz

BMD(G)125/5

Nedim, çocuk gibi nazlı olan sevgilisine gül bahçesinin gönül çeken hoş hallerini görmediğini, uzun boylu sevgilisine onu gül bahçesinde gezdirmek istediğini, Sadabad'ı asıl bayram olunca görmesini söylemektedir.

Tıfl-ı nâzım cümle gördüm deyü aldatma beni
 Görmedin bir hoşça sen dahı ol dil-cû gülşeni
 Serv-i nâzım gel Nedîm-i zâr gezdiresin seni
 Seyr-i Sa'd-âbâdı sen bir kerre ıyd olsun da gör

ND(Mus)17/5

Sonsuz hayat veren sevgilinin hasta bir vücuda geldiğini, bahar gibi gül bahçesini şerefliendirdiğini anlatmaktadır.

Hayât-ı câvîdanîsin ki geldin cism-i bîmâra
 Bahâransın ki kıldın gülşene teşrif erzânî

ND(K)30/3

Süruri, fikir ve hayalindeki gül bahçesini öylesine rengarenk olduğunu, baharda rengarenk olan çiçeklerin onun hayalindeki gül bahçesinin süsünü, rengini kıskanacağını anlatmaktadır.

Gülşen-i fikr ü hayâlüm o kadar reng-â-reng
 Reşk ider nakşına ezhâr-ı pür-elvân-ı bahâr

SD(K)13/84

Şair gül bahçesinde nice bin yılda baharın yardımını da olsa kendi tabiatında, huyunda bir gül açılmayacağını dile getirmektedir.

Gülşen-i deşde tab'um gibi gül mi açılır
 Nice biñ yılca meded olsada her ân-ı bahâr

SD(K)13/79

Dünyada gül bahçesinde her zaman bahar olur mu diye sorarlarsa bunun kaşın eşi olur mu diye sorulması gibi olduğunu anlatmaktadır. Kaşın nasıl iki tane olduğu kesin bir bilgiyse, gül bahçesinde de her zaman bahar olduğunun bu kadar kesin olduğunu ifade etmektedir.

Cihânda gülşen her dem bahâr olur mu derlerse
Eder cüfti budur ancak deyu ebrû ile î mâ

ND(K)42/3

Gül bahçesindeki renklerin artmasıyla baharın şanının, bilinirliğinin daha da ilerlediğini, arttığını ifade etmektedir.

Revnâk gülşen-i ikbalûñ ola efzânter
Bula gitdükçe terakki nitekim şân bahâr

SD(K)13/97

Gönüllerin her vakit gül bahçesinde zevk ve safa ile dolduğunu, rüzgârın feyziyle çiçekler misali gönüllerinde açıldığını anlatmaktadır.

Diller ol gülşen-i pür-zevk u safânuñ her dem
Açılır feyz-i nesîmiyle misâl-i ezhâr

VMD(K)15/2

1.6.2.3. Bahar-Gülistan

Şair bahar mevsiminde yağın yağımdan bahsetmektedir. Allah'ın lütuflarının su damlasının bahar vaktine düştüğünü, gül bahçesinin ortasına su ve parlak bir tabiat getirdiğini anlatmaktadır.

Düşüp fasl-ı bahara şebnem-i eltâf-ı sübhânî
Getirdi âb u tâb-ı revnâk-ı sahn-ı gülistanı

TMP(K)1/1

Ders çıkarılmak için ibret gözüyle gül bahçesine bakıldığında başka bir alem olduğunu, sünbülü havaya, gülü aya, çiçekleri de nem bulutuna benzetmektedir.

Gülistan başka 'âlemdir bakılsa çeşm-i 'ibretle
Hevâ sünbül mih(i)r gül hem çiçekler nem-i rahş

TMP(K)1/12

Bahar rüzgarının kafilesine yol arkadaşlığı ederek inleyen bülbülü gül bahçesine yetiştirmesini ifade etmektedir.

Hem-râh idüp kâfile-i bâd-ı bahâra

Ben bülbül-i nâlânı gülistâna yetiştür

VMD(G)88/3

Her seher vaktinde hurma ağacının her yaprağının gül bahçesindeki içki meclisine davet eli olduğunu söylemektedir.

Berg-i her nahl dest-i da'vet di

Her seher bezm-i gülsitânda saña

BİD(G)1/4

Bahar günleri olduğunu, gül bahçesinde zevk sürmenin zamanı olduğunu, lalelerin açıldığını çırağanı seyretme vakti olduğunu, yeşillik vakti olduğunu bülbülün güzel sesi ile ötme zamanı olduğunu söyleyerek baharın geldiğini müjdelemektedir.

Bahâr eyyâmıdır zevk-i gülistan vaktidir şimdi

Açıldı lâleler seyr-i çırâğan vaktidir şimdi

Çemen faslı nevâ-yı andelîban vaktidir şimdi

Açıldı lâleler seyr-i çırâğan vaktidir şimdi

ND(Mus)43/I

Gül bahçesinde sarhoş ile akıllının ayırt edilemez olduğunu, sevinç ve neşe ile alemin baharın güzelliğine hayranlık içerisinde olduğunu anlatmaktadır.

Neşât u şevk ile âlem o rütbe sergerdân

Seçilmez oldu gülistânda mest ile hüşyâr

ŞG(K)16/9

İçkinin etkisini mecliste sevgili olunca görmesini, gül bahçesinin parlaklığını bahar sabahı görmesini, aşk canbazının ne çemberlerden geçtiğini sevgilinin saçlarının zülûf toplarının karmakarışık olduğunda görmesini söylemektedir. Her durumun en güzel olduğu anlarda şiddetli bir şekilde ya da en güzel haliyle zuhur ettiğini ifade etmiştir.

Bâdenin te'sîrini meclisde yâr olsunda gör
 Gülsitânın revnakın subh-ı bahâr olsunda gör
 Bak ne çemberlerden eylermiş güzer cânbâz-ı aşk
 Halka halka bend-i zülfü târümâr olsun da gör

ŞG(Kıt'a)2/

Gül bahçesinin sünbül ile şakayık ile süslendiğini, bir taze yüz olduğunu dünyanın İrem cennetine benzediğini anlatmaktadır.

Zeyn oldu sahn-ı gülsitân sünbül şakâyık zamirân
 Bir tâze sûretdir cihân ez cümle bu bâg-ı irem

ŞG(K)19/4

Bitkilerin ruhunun coştüğünü, kaynadığını cihana hayat verdiğini, gül bahçesinde her bir ağacın bir put olduğunu ifade etmektedir.

Cûşan olup rûh-ı nebât verdi cihâna-hayât
 Oldu gülistân sümenât her bir sanevber bir sanem

ŞG(K)19/10

Gülün, gülbahçesini açılmaları ile gül bahçesi eylediğini, gülün her vakit istek baharının gayret yoldaşı olduğunu belirtmektedir.

Cihânı gülsitân-der-gülsitân eyler küşâyışden
 Gül-i her dem bahâr-ı ârzû rahl-ı himmetdır

ŞG(K)30/17

Bu vakitte sabah rüzgarının eli ile kırmızı gül yapraklarını kışkırtarak savurduğunu ve halsiz bir şekilde gökyüzünden yaprakların düştüğünü anlatmaktadır.

Bu dem ki dest-i nesîm-i sabâ idüp tahrik
 Düşer fezâ-yı gülistâna âl berg-i bihâl

HMD(K)2/3

Gül mevsiminin geldiğini, gül bahçesinde gül faslı olduğunu, bülbülün gönül alan sesini dinlemesini söylemektedir.

Îrişdi mevsim-i gül faslıdur gülistânuñ

Nevâ-yı dil-keşini diñle ‘andelîbânuñ

EFD(K)5/1

Baharda gül bahçesini süsleyenin uzak bir yoldan gelen sevinci neşeyi arttıran bülbül olduğunu belirtmektedir.

Bahâr kim tarab efzâ-yı ‘andelîbândur

Kudûm idüp yine zîb-âver-i gülistândur

SD(K)42/1

Şair zahide bu zamanda şaraba tevbe edilmeyeceğini, gül bahçesinde gül olduğunu, taze bahar olduğunu ifade etmektedir. Zahid dünyanın süsünden kendisini soyutlamış kişilere denilmektedir. Bu yüzden şarap içmez. Şairde bahar mevsiminde içki ve eğlenenin olduğu zamanda tevbe etmesini eleştirmektedir.

Zâhid şarâba tevbe mi olur bu demde kim

Tâze bahâr ola gül ola gülistân da

RV(G)14/3

Taze gül fidanlarının dallarını oka benzeterek her yandan güller açtığını, gül bahçesinin kalesinde baharın havanın ısınması ile zafer kazandığını anlatmaktadır.

Nihâl-i gül gibi oklar acup her yandan güller

Bahâr-ı feyz ü nusretle olupdur gülistân kal’a

RV(K)31/11

Gül bahçesinin bu zamanda talim yapılan yer olduğunu, gül tablalarında bülbülün gazel söyleyen olarak durduğunu belirtmektedir.

Ta’lîm-hâne oldı gülistân bu demde kim

Gül tablaldur anda gazel-hân durur hezâr

RV(K)4/6

Fesleğen çiçeğini sevdiğinde her tarafın çiçekle dolu olduğunu, gülün gül bahçesinin pazarında dükkân açtığını söylemektedir.

Reyhâncıdur ki tablası pürdür şükûfeden

Bâzâr-ı gülistânda açupdur dükân gül

RV(K)16/4

Herkesin goncalardan övgü ile bahsettiğini, goncaların da gül bahçesine geldiğini anlatmaktadır.

Bu sür medhin itmede ağız bir itdiler

Şol tâze goncalar ki gülistâna geldiler

RV(Mus)V

Gül bahçesinin asaletinin gül fidanının taze ve kalem gibi olmasından geldiğini, baharda gül bahçesinin süslenmesinin hikayesinin de gülden geldiğini anlatmaktadır.

Ey nihâl-i kalem-i gülbün-i gülzâr-ı kerem

V'ey gül-i menkabeti zîb-i gülistân-ı bahâr

SD(K)13/88

Gül bahçesine çiçek söylemesini, çiçeğin parlaklık verdiğini, Hint kalesinin süslenmiş pazarının çiçekli olduğunu anlatmaktadır.

Gülistâna şükûfe söyle revnâk virdi kim itmez

Çiçekli kâle-i Hind ol kadar zîbinde bâzârı

SD(K)17/9

Allah'ın kudretini güzelin yeni çıkmış ayva tüyleri üzerinde yazmadığını, gül bahçesinin harfleriyle baharda haşiye yazdığını anlatmaktadır.

Degüldür hatt-ı nev-ruhsârı üzre kâtib-i kudret

Bahâristânla kıldı tahşiye harf-i gülistânı

RSD(Tar)17/3

Ağaç yapraklarının sabah rüzgârı ile gezinmeye geldiğini, gül bahçesini görünce mahşer yeri ile karşılaştırdığını söylemektedir. Sabah rüzgârı ile uçuşan yaprakların gül bahçesinde adeta mahşer yeri gibi kalabalık ve kargaşa meydana getirdiğini anlatmaktadır.

Nesîm-i subh ile cevlâna gelmiş berg-i eşcârı

Görince arsa-i mahşer kıyâs itdüm gülistânı

HMD(K)5/10

Gül ve sümbülün Allah'ın lütuf ve rahmet nazarıyla açıldığını, gül bahçesini önceden huy ve istekleri ile terbiye etmesini söylemektedir.

Nigâh-ı lutf u rahmiyle açılmışdır gül ü sümbül

Edelden terbiye hulkı hevâsıyla gülistânı

TMP(K)1/21

Şair cihanda bir tek kendisinin mi ona âşık olduğunu, bütün dünyanın ona düşkün olduğunu, sabah rüzgarının seherde gülün kitabından fal açtığını, gül bahçesinin mektebinde bülbüllerin baharistan okuduğunu anlatmaktadır.

Yalınız bir ben miyüm 'âşık cihân içre saña

Büsbütün dünyâ saña olmuşdur ey meh mübtelâ

Fâl açar mecmû'a-ı gülden seher bâd-ı sabâ

Mekteb-i gülşende bülbüller Bahâristan okur

VMD(Müs)8/III

Her kimin aşk derdi ile ah edip sızlandığını, bahar sabahının bahtının gül bahçesinin gülmesiyle açıldığını ifade etmektedir.

Subh-ı bahâr-ı bahtı gülistân-ı handedür

Her kim ki derd-i 'aşkı ile âh u zâr ider

ED(K)2/24

Sahibini daima kararlı kılmasını, gül bahçesini de her vakit bahar eylemesini söylemektedir.

Kılup sâhibin dâ'imâ ber-karâr

Gülistânın eyle hemîşe bahâr

ND(Mes)I/65

Bahar sabahının alemde altın saçtığını, gül bahçesinin isteklerinin gerçekleşmesinin yolunun duadan geçtiğini belirtmektedir.

Subh-ı bahâr kim 'alem-i zer-feşân çeker

Gül-bang-i arzu-yı reh-i gül-sitân çeker

ED(G)89/1

Devletin gül bahçesinde gülün hazan görmediğini, baltacılar ocağından çiçeğin yalnız kaldığını söylemektedir.

O verd-i bi-hazân-i gülsitân-ı devlet aslında

Teberdârân ocagından şüküfte zât-i yektâdur

ASD(Tar)38/6

Bülbülün cömert sevgilinin elinde gelin gibi nazlandığını, şimdiden uzağa gitmesini gül bahçesindeki inlemelere, sese veda vaktinin geldiğini yani baharın biteceğini ifade etmektedir.

Hezârân kar âbî-i 'arûs-rû yârın cevâtından

Öte git şimdiden vakt-i sedâ'-ı gülsitân ay geldi

GTE(K)3/6

Gül bahçesinin cennete döndüğünü, güzellerin gül bahçesine vardığını, sevgilinin salınarak yürümesiyle gönülün gençleştiğini heyecanlandığını anlatmaktadır.

Behişte döndi gülistân varup aña hûbân

Cenânda zümre-i gılmân gibi hırâmândur

SD(K)42/5

Sadi'nin taze yazdığı şiirinin niteliklerini görüp bunun ya gül bahçesi ya da sebze bahçesi olduğunu söylediğini belirtmektedir.

Vasfunda tâze nazmumı Sa'dî görüp didi

Ya gülsitân ola bu yahod Bostân ola

RV(Mus)VI

Bahar rüzgarının bülbülün sesine ateş olduğunu, gül bahçesinde gamın rüzgarının ateş olduğunu ifade etmektedir. Baharın bitmesinden duyulan üzüntüden bahsedilmektedir.

Nevâ-yı bülbülü bâd-ı bahârı âteşdür

Bu gül-sitân-ı gamuñ rüzgârı âteşdür

FD(G)86/1

Gül bahçesinin toprağına su saçmanın sebebinin acaba ne olduğunu yağmur bulutlarının nar çiçeğı gibi kırmızı gülleri görüp ateş sandığını bu yüzden ateşi söndürmek için su saçtığını dile getirmektedir. Bahar mevsiminde gül bahçesine yağmur yağmasını güzel bir sebep bağlayan şair hüsn-i ta'lil sanatını kullanmıştır.

Nedür bâdî ki âb-efşân olur hâk-i gülistâna

Meger âteş sanur ebr-i matar surhi-i gülnârı

SD(K)17/4

Gül bahçesinin gülün hocasından eğitim aldığını, bülbül yavrusunun bahar mektebine öğrenci olduğunu anlatmaktadır.

H'âce-i güliden ider şimdi gülistân ta'lîm

Peççe-i bülbül olup tıfl-ı debistân-ı bahâr

SD(K)13/20

1.6.3. Bahar-Bağ

Bağ, bahçe, yeşillik anlamına gelmektedir. Bahar mevsiminde bağ yeşillikle, çiçeklerle, fidanlarla bezenmiştir. Bağ, gül ile bülbülün aşkının mekanıdır. Gül, menekşe, nergis, lale, yasemin, benefşe ve sümbülün güzelliklerini sergilediği yerdir. Bağ, çiçekleri, gül bahçelerini, çimenliğı kapsayan daha geniş bir alanı kapsamaktadır.

Kıymetli bahar ile sebze bahçesinin büyüdüğünü, taze fidanda çiçeklerin yıldızlar gibi olduğunu, bahar ile sebzelerin büyüdüğünü, çiçeklerin açtığını anlatmaktadır.

Bahâr-ı ‘izzet ile bostân-ı rıf’atde

Nihâl-i kadrinün olmuş kevâkib ezhârı

RV(K)31/36

Baharın alem bağına süslediğini, Sevgili’nin bütün aleme dolu parlaklık, aydınlık verdiğini ifade etmektedir.

Den-i bahâr virir bâğ-ı âleme zînet

Cemî’-i ‘âlemi eyler Habîb pür-envâr

ERD(Mün)22/28

Gülün ateşinin havayı sıcaklaştırdığını sümbülün sıcaktan kurtlandığını, taze fidanlı bağı beyaz elbise giyerse ne olacağından endişelenmektedir. Bağdaki fidanların sıcaktan dolayı kurtlanmasından duyduğunu ifade etmektedir. Havanın sıcaklığını da gülün ateşine bağlamaktadır.

Hevâ-yı âteş-i gül dūd-ı sümbül eyledi germ

Nihâl-i bâğ giyerse n’ola libâs-ı sepîd

FD(K)1/7

Çiğ damlası ile seher yelinin bağına naz eyleyemeyeceğini, bu mübarek zamanı mutlu bir zaman eyleyeceğini ifade etmektedir.

Bâga nâz eyleyemez jâle-i ter bâd-ı seher

Ki virür bu dem-i ferhunde zemân-ı firûz

FD(G)196/3

Baharın geldiğini müjdeleyerek bağına gidip eğlenmeyi, bülbüller ile arkadaş olup içki içmeyi istemektedir.

Geldi bahâr bâga varup ‘âlem eylesek

Bülbüller ile hem-nefes olsak dem eylesek

FD(G)257/1

Bahar bayramı ile rüzgârın bağa müjde verdiğini, çınar ağacının bahara el açıp merhabaya gittiğini belirtmektedir.

Nesîm müjde-i ‘ıyd-ı bahâr ile bâga

Cenâr-ı dest-güşâ ile merhabaya gider

FD(G)81/4

Baharın güzel kokan nefesinin o mübarek vaktin yeni geldiğini, bağa bahar gitmeden bahara hoş geldin demesini tebrik etmesini söylemektedir.

Geldi henüz vakt-i mübârek dem-i bahâr

Gel bâga eyle tehniyet-i makdem-i bahâr

FD(Matla)20

Güllerle geniş bağın dolu süs ile süslendiğini, baharların en güzeline divan düzenlendiğini, kanlı gönülün gonca misali olduğunu, arz eylerken garip gönlün yaklaştığını belirtmektedir.

Güllerle fezâ-yı bâg pür-zîb oldu

Dîvân-ı şeh-i bahâr tertîb oldu

Hûnîn-dili ol şâha misâl-i gonçe

‘Arz eylemege garîb takrîb oldu

FD(Kt)151

Çiçeklerin yapraklarının bağı dolu süs eylediğini, süsleyen baharın bağı kendine özgü bir şekilde düzenlediğini, ırmakların etrafını cedvel gibi dümdüz düzenlediğini, gül bahçesinin baş kısmını da düzenlediğini anlatmaktadır.

Evrâk-ı şükûfe bâğı pür-zîb itdi
 Nakkâş-ı bahâr özge tertîb itdi
 Cedvelleri enhâr-ı muhîtü-l etrâf
 Ser-safha-ı gül-sitânı tezhîb itdi

FD(Kt)146

Rüzgârın en güzel baharın müjdesini verenlerin başı olduğunu, haber getirerek dünya bağıni gezdiğini anlatmaktadır. Baharın geldiğini bağı rüzgâr müjdelemektedir.

Meğr şâh-ı baharın müjdecî bâşıcı olmuştur
 Sabâ gezdi peyâm-ı makdem ile bâğ-ı devrânı

TMP(K)1/6

Zaman zaman hazan yaprağı ile zaman zaman da bahar ile meydana çıkan olduğunu, ağacın ona cennet bağı olduğunu ifade etmektedir.

Bâğ-ı cennet dir idüm aña ger eşcârında
 Rû-nümâ olmasa geh berg-i hazân gâh bahâr

VMD(K)15/4

Baharın şahının rüzgâr ile bağı yemyeşil çadırını kurduğunu, rüzgâr ile çölü gezip tozma yerine çevirdiğini güzelleştirdiğini anlatmaktadır.

Sabâ şâh-ı bahârûñ kurdı çetr-i ahdarın bâga
 Nesim-i deşt-peymâ ‘âzim-i geşt ü güzâr oldı

VMD(K)9/5

Bahar zamanının lütuflarının bayram ile övündüğünü, bağıdaki taze güllerin bağı başına takarak süs saçtığını ifade etmektedir.

Eltâf-ı hengâm-ı bahâr ‘ıyd ile itmiş iftihâr
 Bâga olup ziynet-nisâr takmış ser-i etfâle gül

NAD(G)69/7

Bağ yerine rüzgârın baharın sıfatlarını yazdığını, bağ içerisindeki her yeşilliğin fidan boyu dümdüz bir elif gibi olduğunu anlatmaktadır.

Safha-i bâga sabâ yazmış bahâr evsâfını

Ey sehî-kad bir elifdür bâg içinde her çemen

ED(K)2/6

Allah'ın çiçeklere renk, ağaçlara yaprak ve meyve verdiğini, alem bağı süslediğini dile getirmektedir.

Ezhâra reng ü bû virüp eşcâra berg ü bâr

Zeyn itdi bâg-ı 'âlemi üstâd-ı sâz-kâr

VMD(K)77/1

Rüzgârın bağdaki yeni çıkan çiçekler ile bahçıvan gibi kokusunu aldığını, övündüğünü belirtmektedir.

Eyler nesîm-i gâliya-bû bâgbân-veş

Ezhâr-ı nev-demîde-i bâg ile iftihar

VMD(K)7/23

Bağ meclisinde yine yüce baharın geldiğini, bir elde içki kadehi bir elde testi gerektiğini söylemektedir.

Sâmî bahâr geldi yine bezm-i bâgda

Bir elde câm-i bâde bir elde sebû gerek

ASD(G)68/6

Bağda goncayı titrek yapanın acaba bülbülün ahı mı yoksa rüzgâr mı olduğunu sormaktadır.

Âh-ı bülbül mi sabâ mı nedür âyâ bâdî

Bâgda kimdür iden gonçeyi lerzân-ı bahâr

SD(K)13/77

Baharın bağışlayıcılığı ve lütfuyla bağdaki ağaçlarının elini ve eteğini yaprak ve meyve ile doldurduğunu anlatmıştır. Baharın gelmesiyle ağaçlardaki yapraklar yeşerir, meyveler oluşmaya başlar şair bu durumu baharın bağışlayıcılığına ve lütfuna bağlamıştır.

Her nahl-ı bâg-ı lutf u ‘atâ-yı bahardan

Dâmân u destin eyledi pür berg ü bârdan

FD(K)6/16

Gül bahçesinin rüzgârın baharı getirmesiyle güllerle dolduğunu, taze baharın tabiatıyla, yaradılışıyla sebze bahçesini bildiğini oraya da baharın geldiğini belirtmektedir.

Pür-gül nesîm-i fikriyle gülistân-ı fazl

Tâze bahâr-ı tab’ıyla bostân-ı ‘ilm

RV(K)21/5

Aşıkların gezinti ve seyir yerinin güzellerin, sevgilinin gezdiği yer olduğunu, bahar olunca ariflerin bağı seyretmek için bağa gittiklerinin ifade etmektedir. Arifler bağa bağı seyretmek için değil bağdaki güzelleri seyretmek için gitmektedirler.

Revânî kûy-ı dil-berdür temâşâgâhı ‘uşşâkun

Bahâr oldukça ‘ârifler varurlar bâğa seyrâne

RV(G)369/7

Zaman bağına şiirinin ateş gibi düştüğünü, çimenlikte lalelerin belli olduğunu sanmadığını belirtmektedir. Bağdaki kırmızılığın lalelerden değil şiirinin ateşinden olduğunu ifade etmiştir.

Od urdı naznum âteşi bâğ-ı zamaneye

Sanman çemende lâleler olmışdur âşikâr

RV(K)4/48

Gülün elbisesini çıkarıp rüzgâra bağışladığını, bağa hükümdar gelir diye müjdelediğini anlatmaktadır. Bahar rüzgârı ile gülün açtığını, baharın gelmesiyle hükümdarın da bağa geleceğini müjdelemektedir.

Gül soyunup nesîme bağışladı câmesin
Muştıladı ol ki bâğa gelür diyü şehriyâr

RV(K)4/19

Baharın nemi ile gülün güzelliğinin o kadar olduğunu, ki bahçıvanın gülün gözlerindeki toza çare bulamayacağını ifade etmektedir. Gülün üzerindeki toza çare bulunmadığını, bahar ayındaki nemden dolayı gülün yeterince güzelleşemediğini anlatmıştır.

Den-i bahâr rutubet letâfeti o kadar
Ki bâg-bân bulamaz çeşmine ‘ilâca gubâr

ERD(Mün)22/12

Çiçeklerin zevke rind olana yakışır bir şekilde açıldığını, servi boylu sevgilinin bâğa salınarak geldiğini söylemektedir.

Zevk e rindâne açılup ezhâr
Bâga salındı serv-i hoş-reftâr

VMD(Lalezar)226

Baharın gamı kilimin bükülüp katlanması gibi büküp katladığını yok ettiğini, değer bağının basamağında gönül açan eylediğini, baharın gelmesiyle gönlün açıldığını gamın gittiğini belirtmektedir.

Gelmiş bahâr tayy-ı bisât-ı gam eylemiş
Bâg-ı kemâl-mertebede hurrem eylemiş

FD(G)200/1

Bir güzele esir olan aşığa cefanın zorunlu olduğunu, bağda gül seyri mevsiminin yani baharın geldiğini söylemektedir. Baharın gelmesiyle aşıkların gönlü cefadan arındığı için aşığın gönlüne bir nebze olsun ferahlık vermek için baharın geldiğini, güllerin açtığını öne sürmektedir.

Cefâyı ‘âşıkâ vâcib bilür bir büt esîriyûüm

Gönül farz idelüm kim mevsim-i gül-geşt-i bâg oldu

FD(G)449/3

Bülbülün gülün etrafında pervaneye dönen kelebekler gibi olduğunu, kendi halinin de bülbül gibi pervane olduğunu, ağlayıp inleyen tabiatına hiç halini sormamasını, dört mevsimini verdiğini ama baharı sormamasını istemektedir. Çünkü aşığın gönlüne bahar gelmemiştir.

Bülbül-i pervâne tab’ım âhu zârım sorma hiç

Çâr bâğım verdiğim ammâ bahârım sorma hiç

BİD(G)23/1

Kervana benzettiği baharın bağa güzel kokulu gül getirdiğini, ay ışığının gök gürlemesi sesini çan sesi gibi öne düşürdüğünü belirtmektedir.

Şemîm-i gül getirir bâga kârbân-ı bahâr

Sadâ-yı ra’dı derâ-yı peşenk eder mehtâb

ŞG(K)11/3

Bahar zamanı olduğunu gönülün sabır edemediğini, kendisinin bağa gittiğini ama gamın gitmediğini belirterek gönlündeki gamın bahar zamanının gelmesiyle gitmediğini, gamın nedeninin sevgiliyi görmemek olduğunu anlatmaktadır.

Hengâm-ı bahâr oldu gönül sabr itmez

Ben sâha-i bâga giderüm gam gitmez

BMD(R)2/1

Şair, baharda sebze bahçesindeki çiğ damlasının daha latif daha güzel olduğunu ama goncanın daha çok beğenildiğini anlatmaktadır.

Gönçeveş dirhem olam dirhem için lâyük mı

Nakd-i eltâfuñ iken jale-i bostân-ı bahâr

SD(K)13/93

Şair, her köşeden gönül açan bir güzelin meydana çıkınca, kiminin bağa doğru kiminin kıra doğru gittiğini görmesini, o zaman dünyada safanın, zevk ve sohbetin resmini çizmesini, Sadabad seyrinde bir kere bayram oduğunda görmesini istemektedir. Sadabadın asıl bayramda güzelleştiğini, zevkin, safanın ve güzellerin meydana çıktığını coşku ile dile getirmektedir şairimiz.

Dur zuhûr etsin hele her gûşeden bir dil-rübâ
Kimi gitsin bâğa doğru kimi sahrâdan yana
Bak nedir dünyâda resm-i sohbet-i zevk safâ
Seyr-i Sa'd-âbâdı sen bir kerre ıyd olsun da gör

ND(Mus)17/4

1.6.4. Bahar-Lâlezar

Lalezar, lale bahçesi anlamına gelir. XVIII.yüzyıl Lale Devri olarak anılması ile de bu yüzyılda lale bahçeleri bir hayli önem arz etmektedir. Lale bahçeleri baharın habercisidir. Rengarenk olması, dizilişleri beyitlere konu olmuştur. Şekli ile de kadehi andırmaktadır.

Gel ey sabah rüzgârı lale bahçesinden ne haberler vardır, bahardan mektup getirenden bir selam bir haber var mı diye sormaktadır. Lale bahçesine sabah rüzgârı ile baharın gelmesini ya da bahardan bir haber almayı ümid etmektedir.

Gel ey nesîm-i sabâ lâlezârdan ne haber
Selâmı geldi mi peyk-i bahardan ne haber

ND(Nazm)9/2

Lalelerin güllerin gönlü alıp götüren güzelin yanağı gibi açıldığını, güzellere zülfün yakıştığı gibi zemine de saçlı sümbüllerin yakıştığını, çıldırırçasına seven bülbüllerin bu dizelerle çalgıcı, okuyucu olduğunu çırağan vaktinin geldiğini lale bahçesinin gözlerinin aydınlık, parlak olduğunu belirtmektedir.

Açıldı dil-berin ruhsârı gibi lâleler güller
 Yakışdı zülf-i hûban-veş zemine saçlı sümbüller
 Bu mısra'la nevâ-sâz olmada âşüfte bülbüller
 Çırâğan vakti geldi lâlezârın didesi rûşen

ND(Mus)33/II

Bahardan deliliğinin arttığını, bu halini seyretmesini, lale bahçesinde gönlündeki yarasının tazelendiğini ifade etmektedir.

Seyr it mükerrer oldu cünûnum bahardan
 Sînemde dâg tazelenir lâlezârdan

BİD(G)143/1

Gül bahçesinin Çırağan ile şevk ve sevincinin artmasıyla sevinç ve neşe ile dolduğunu, tanzim olunan lale bahçesinin güya nurdan bir tavus kuşu gibi olduğunu, güzel goncanın yüzünün açıldığını bülbüle müjdeleyerek, çırağan vaktinin geldiğini lale bahçesinin gözlerinin parlak ve aydınlık olduğunu anlatmaktadır.

Olup gülşen çırağan ile pür-şevk u neşât-efzâ
 Zamîni lalezârın nurdan tâvûsdur gûyâ
 Hezerân müjde kim açıldı rûy-ı gonca-i ra'nâ
 Çırâğan vakti geldi lâlezârın didesi rûşen

ND(Mus)33/IV

Gülün açıldığını bunun baharın geldiğini gösterdiğini, bu mevsimin lale bahçesinin mevsimi olduğunu ifade etmektedir.

Gül açılmış bahârdur bu
 Mevsim-i lâle-zârdur bu

FD(G)372/1

Cihanın padişahının gül bahçesine talihi ile bahtı ile çıktığını, iltifatlarıyla, övgüleriyle gülleri seviçli ve neşeli eylediğini, lale bahçesine elbet zamanın sultanının

yine geleceğini ümid ederek çırağan vaktinin geldiğini, gül bahçesine kimin müjde vereceğini belirtmektedir.

Çıkup ikbâl ile gülzâra şehensâh-ı cihân
İltifâtıyla eder gülleri şâd u handân
Lâlezâra gelir elbet yine sultân-ı zaman
Müjdeler gülşene kim vakt-ı çırağan geldi

ND(Mus)41/III

Kadehi elden koymamasını nergis gibi sürekli elinde tutmasını, içki dağıtmasını böylelikle lale bahçesinin içki meclisi olacağını söylemiştir.

Elden koma piyâleyi nergis gibi müdâm
Cur'a-feşânlık eyle ki bezm ola lâlezâr

RV(K)4/15

“Ey sabah rüzgârı baharın geldiğinden haberin yok, lale bahçesinde alemin içerisine ateş düştü.” diyerek baharın geldiğinin lale bahçesinden belli olduğunu belirtmektedir.

Ey bâd-ı subh-dem haberün yok bahardan
Od düşdi ‘âlemün içine lâlezârdan

RV(G)303/1

Bu dünyanın baharını bir yarı sevinç saymayı, lale bahçesini çekilmiş, içilmiş bir içki kadehi gibi olduğunu söyleyerek şair baharın da lale bahçesinin de baharın verdiği neşeninde gelip geçici olmasından yakınmaktadır.

Bir nîm neşve say bu cihânın bahârını
Bir sâgâr-ı keşîdeye tut lâlezârını

ND(G)164/1

Özgürlüğüne düşkün olan güzelin bir çeşit yara ile onu yarım ettiğini, baştan başa tenindeki yaraların lale bahçesi ile kalmadığını, lale bahçesinin ona iyi geldiğini iyileştirdiğini ifade etmektedir.

Yine ol şûh bir dâg-ı nev ırmak nîm-dir hemle

Ser-â-pây-ı tenim dil tarh-ı diğer lâlezâr itdi

FHT(Bahariyye)2/2

Dağları lale bahçesine hasretinin büyüklüğüne emsal gösteren şair, susamış hazanın her vakit bahara hasret olduğunu belirtmektedir.

Şu dağlar ile ki dil lâle-zâr-ı hasretidir

Hazâna-teşne hemişe bahâr-ı hasretidir

RV(G)38/1

Bahar faslı ile çalıp söyleyen çalgıcının çalmaya başladığını, çimenlikte lale bahçesini çalgısını kalın iplik ile bağladığını anlatmaktadır. Baharın, lale bahçesinde daima kalmak isteyen çalgıcının durumunu resmederek baharın kalıcılığı temenni edilmektedir.

Olup râmiş-ger-i fasl-ı bahâr âgâz-kâr üzre

Çemen ibrişîmin şedd itdi çeng-i lâle-zâr üzre

MŞD(Mt)35

Gülün çimenlik bahçesinin bayramına otağını, çadırını kurduğunu, gül bahçesinin çimenliğe yerleştiğini lale bahçesine hasret kaldığını ifade etmektedir.

Kurdı atağ-ı 'ıyş-ı çemen-zâra şâh-ı gül

Gül-zîr-ı adn hasret ile lâle-zârdır

HMD(K)13/2

Bu bahar zamanında aşığın sevgilisine kavuşamadığını aşkının daha da arttığını meğer ki aşık lale bahçesinde gönül yarasını tazelemektedir.

Sensüz bu feyz-ı 'âşika fasl-ı bahardan

Dâğın meger ki tâzeleyle lâle-zârdan

FD(Matla)61

Bahar sabahında şiir söyleyen olursa ona vahid in lale bahçesi demeyi istemektedir.

Çün o subh-ı bahâr olınsa neşîd
Diyelüm oña LÂLEZAR-I VAHÎD

VMD(Lalezar)195

1.7. BAHAR MEVSİMİ İLE İLGİLİ İSİMLENDİRMELER

1.7.1. Nevbahar

Klasik Türk Şiirinde ilkbahar mevsiminin “nevbahar” şeklinde kullanımı yaygındır. Nevbahar mevsimini mekân ve benzetme unsurları olarak iki başlığa ayırdık. Mekân başlığını “gülzar, gülşen, gülistan, çemen, sebz, bağ, lalezar” kavramlarıyla gruplandırdık. Benzetme unsurları başlığını da “nakş u nigâr, neşe, işret, gül, çiçekler, gül ile bülbül, hüsn, hazan, gonca” kavramlarıyla gruplara ayırdık.

1.7.1.1. Nevbahar- Mekân

1.7.1.1.1. Nevbahar-Gülzar

Gönüldeki muhabbetin nuruyla sabahı hayırlı kılmasını, seherin verdiği bollukla verimlilikle aşkın eserlerinin gönülde olacağını, bir olan gülün üzerindeki çiğ damlasının gizli gözyaşının ışığı olduğunu, gönül yarasının gül bahçesinde bulutların goncayı açtırdığı gibi açıldığını ifade etmektedir.

Sabahu’l hayr kıl nur-ı mahabbetle dil-i tırı
Füyuzât-ı seher ola deruna ‘aşkın asarı
Nesim-i nev-bahâr it düd-ı âh-ı hâtır-ı zarı
Gül-i tevhide şebnem eyle ışıq-eşk-i esrarı
Açıp dâg-ı dilinden gonca-i gülzâr-ı ebrârı

HMD(Tah)14/II

Güllerin sabah vaktinde kavuşmak istemenin yarasıyla açtığını ilkbahar olmasını kendisinin de gül bahçesi gibi ilkbaharda açılmayı dilediğini anlatmıştır.

Güller-i dâğ-ı tahassürden açar idi sabâ

Nev-bahâr olsa kaza eylese gülzâr beni

HMD(G)20/15

Sevgilinin yanaklarının süslendiğini, yüzünün tazelendiğini yenilendiğini, ilkbahar günleri olduğunu gül bahçesinin kendisini göstereceğini belirtmiştir. İlkbahar ile sevgilinin yüzüne de renk gelir, güller açar gül bahçeleri güzelliği ile ortaya çıkar.

Hat-ı nevden ziynet-i ruhsâr-ı cânân tâzedir

Nev-bahâr eyyâmıdır gülzâr kendin gösterir

MŞD(G)31/8

İlkbaharın gülbahçesini gerçekten süslediğini, Adana beldesinde kadıların ve insanların ilkbaharın gelmesini sevinçle karşıladığını ifade etmiştir.

Nev-bahâr eyledi gülzârı müzeyyen nitekim

Adana beldesin ol sürûr-ı efrâd-ı kuzât

SD(K)47/6

İlkbahara seslenen şair, nazı, cefayı ve eziyeti çok eylememesini, nazdan ve cefadan kendisini çekmesini, goncanın parça parça olmuş bağırını kan eylememesini, yeşilliği hüznülendirip yüzünün rengini soldurmamasını, artık ilkbaharın gelmesinin zamanı olduğunu, gül bahçesine gelmesini istemektedir.

Çekme istingaya nâz u çevri efzûn eyleme

Goncanın sad-pâre olmuş bâgrını hûn eyleme

Sebze-zârın benzini soldurma mahzun eyleme

Vaktidir ey nev-bahâr-ı işve gülzâra gel

ŞD(Şarkı)4/3

Şair ilkbahar mevsiminin bitip sonbahar mevsimi gelmeden gül bahçesine nazlı ve edalı güzeli gül bahçesine davet etmektedir. Bunu yaparken de ilkbaharı tasvir etmiştir. İlkbaharda gönüllerin neşe ile dolduğunu, ilkbahardan mevsiminin bitmek üzere olmasından dolayı bülbüllerin ağlayıp inlemelerinin arttığını, coşkun akarsuların dalga

zincirleri en üste çıkmadan, ilkbahar vakti olduğunu gül bahçesine gelmesini istemektedir.

Cuşış-i hûn-ı safâya ermeden vakt-i sükûn
Etmeden bülbüllerin feryâdını fûrkat zebun
Gâlibi zencîr-i mevce çekmeden cûy-ı cünun
Vaktidir ey nev-bahâr-ı işve gülzâra gel

ŞD(Şarkı)4/4

İlkbaharın dönüp gelmesiyle gül bahçesine bu denli parlaklık verdiğini, ilkbaharın nar çiçeğini ılık saçı bir kandil gibi yaptığını belirtmiştir. Nar çiçeğini kandile benzetmiştir.

Makdemin verdi bu gülzâra o denli revnak
Nev-bahâr etdi son üşkûfe-i rûmmânı çerag

ŞD(K)14/36

Çimenlikteki servilerin ilkbaharın yeryüzünü şereflendirmesi için sıra sıra durduğunu, yabancı gülün, yasemin çiçeğinin yollarını gözlediğini, ilkbahar mevsiminin zamanı geldiğini naz etmemesini, gül bahçesine gelmesini istemektedir.

Muntazır teşrifine saf saf durur serv-i çemen
Vaktidir ey nevbahâr-ı işve bu gülzâra gel
Yolların bekler gül-i nesrîn ü arar yâsemen
Vaktidir ey nev-bahâr-ı işve gülzâra gel

ŞD(Şarkı)4/1

Şair, ilkbaharda sevgilinin gelmemesinden dolayı dert ve üzüntü içerisinde olduğunu, gözündeki yaş kan damlasına benzeterek nar çiçeği gibi kirpiklerinden süzülüğünü, bülbülün güle hasreti gibi kendisinin hasretten bülbül gibi olduğunu anlatmaktadır.

Nev-bahâr-ı derd ü gamdır sinemiz gülzâr-veş
Katre-i hûn-i müjem bûlbûllenir gülnâr-veş

HMD(G)56/1

1.7.1.1.2. Nevbahar-Gülşen

İlkbahar ile gül bahçesinde ümidinin sonsuz olmasına, cennet bağındaki gül fidanlarının en güzelinin yerinin cilve naz yapma yeri olmasını, bûlbûlün yine gece ve gündüz inleyip ağladığını, gönlünün derdi ile inleyen ve ağlayan olduğunu söylemiş ve Sultan olan Allah'tan gönlündeki derdi için yardım dilemektedir.

Nev-bahar-ı gülşen-i ümmidim ola câvidân
Cilve-gâhım olsa şâh-ı gül-bün-i bâğ-ı cinân
‘Andelîbem yine kârım ruz u şeb âh u figân
Neş’et-âsâ derd-i dilden zar u giryânım hemân
El meded senden meded â sultânım Allah el-meded

HMD(Muh)8/IV

Bilgi seherinin servilerinin gül bahçesinin arkasına değdiğini, kılıç gibi susamlardan geçtiğini, ilkbaharın geldiğini belirtmektedir.

Değdi verâ-yı gülşene serv-i seher-i ‘ilm
Şemşîr-i süseni geçüp âlâma nev-bahâr

NAD(G)35/4

Nedim'in padişaha yazdığı bu dörtlükte, devletin daim olmasını, devletinde rüzgârın daima müsait olmasını yani devletin olağanüstü bir durumla karşılaşmamasını, gül bahçesinin daima ilkbahar olmasını, devletin huzurunun, neşesinin yerinde olmasını, devletin türlü türlü süslerle süslenmesini dilemektedir. Şair devletin bekası için duacı olmaktadır.

Dâima devletin ber-karâr olup
 Her zamân müsâ'id rûzgâr olup
 Gülşenin hemîşe nev-bahâr olup
 Türlü türlü ziynet bula hünkârım

ND(Kosma)II/IV

İlkbahar günlerinin yetiştğini, gül bahçesinde gülün açıldığını, çimenliğin yârin yüzü gibi lale ve gül rengine kırmızı rene döndüğünü, ırağan vaktinin geldiğini, lale bahçesinin gözlerinin parladığını, baharın gelmesiyle lalelerin açtığını lale bahçelerinin donandığını belirtmiştir.

Erişdi nev-bahâr eyyâmı açıldı gül-i gülşen
 Çırâğan vakti geldi lâlezârın dîdesi rûşen
 Çemenler döndü rûy-ı yâra reng-i lâle vü gülden
 Çırâğan vakti geldi lâlezârın dîdesi rûşen

ND(Mus)33/I

İlkbahar ile nice bereketin, bolluğun geldiğini, ilkbaharın dikenliği, çalılığı gül bahçesi eylediğini ifade etmektedir. İlkbaharın gelmesiyle meydana gelen güzelliklerden bahsetmektedir.

Geldi nice feyz-ı nev-bahârı
 Kim gülşen iderdi hâr-ı zârı

FD(M) VII/65

İlkbaharın kokusuyla ve rengiyle büyük yalı kasrının ne güzel ne sevimli olduğunu, gül bahçesinin bereketi ile dolan bir güzel gonca olduğunu anlatmıştır.

Habbezâ sâhil-serâ kîm reng ü bûy-ı nev-bahâr
 Gülşen-i pür-feyzinin bir gonca-i ra'nâsıdır

ND(K)37/9

Hükümdarın cömertliğini anlatmak istediği bu beyitte, gül bahçesinin onun cömertliği ile bereket bulsa bir daha ilkbahar yağmuruna heves etmeyeceğini belirtmiştir.

Gül bahçesi ilkbahar yağurları ile büyür ve canlanır. Gül bahçesini bereketiyle güzelleştirir. Şair ise padişahın ilkbahar yağmurlarından daha cömert olduğunu anlatmıştır. Padişahın cömertliği ile gül bahçesinin ihya olup ilkbahar yağmurlarını istemeyeceğini ifade etmiştir.

Dest-i cûdundan eger bir gûlşen olsa feyz-yâb

Nev-bahârın bir dahı etmez heves bârânına

ND(K)20/56

1.7.1.1.3. Nevbahar-Gülistan

İlkbahar mevsimi vaktinin bayram ile daha da feyizlendiğini, bereketlendiğini, gül bahçesinin ağaçlarının yenilenerek tazelenerek yeni bir elbise giydiğini, yeşillendiğini belirtmektedir.

Îrişdi feyz-ı dem-i nev-bahâr-ı mevsim-i ‘ıyd

Libâsın eyledi eşcâr-ı gül-sitân tecdîd

HMD(K)1/1

İlkbaharın rüzgarının neşesiyle dünyayı sevinçli ettiğini, gül bahçesindeki ağaçların tazelenerek, yenilenerek elbise giydiğini, yeşillendiğini belirtmektedir.

İdüp handân nesîm-i nev-bahâr-ı şevk dünyâyı

Libâsın eyledi eşcâr-ı gül-sitân tecdîd

HMD(K)1/1

İlkbahar olunca gül bahçesindeki gülün açıldığını, dünyanın gül bahçesine kilim döşendiğini ifade etmiştir. İlkbaharın gelmesiyle yeryüzünün çimen ve çiçeklerle yeşillenmesini kilim serildiği serilmesine benzetmektedir.

Ferş olundı gül-sitân-ı âleme [onlar] bisât

Nev-bahâr oldı gül-i gülzâra geldi inbisât

FHT(G)167/4

İlkbahar bulutunun gül bahçesinde su damlası saçan kalem ile harfleri yapraklara yazdığını ifade etmiştir. İlkbaharda yağan yağmurun inci saçtığını söylemektedir.

Gülistandan yazarken kıt'a-ı ebr nev-bahârîveş
Olur berg-i hurûfa jâle-efşân kil-k-i dûrr-bârı

SD(K)17/30

Mübarek olan güzel kokular saçanın kalemini eline aldıkça kâğıdın ilkbaharın gül bahçesine eriştiği gibi güzel kokular saçtığını anlatmaktadır.

Ele aldıkça kil-k-i anber-efşân-ı hümayûnun
Döner ser-safha gûyâ nev-bahâr ermiş gülistâna

ND(K)16/21

Cemre, ateş kor demektir. Cemrelerin sırasıyla hava, su ve toprağa düşerek sıcaklığı arttırdığı söylenmektedir. Cemreler aynı zamanda havaların ısınmasının ve ilkbaharın müjdeleyicisi konumundadır.

Şair, cemrelerin birbiri ardınca düştüğünü, ilkbaharın geldiğini haber vermek için gül bahçesine geldiklerini ifade etmiştir.

Cemreler her sene tâ birbirinin ardınca
Nev-bahâr erdiği müjdeyle gülistâna gelir

ND(K)15/44

Lütuflarının, iyiliklerinin dünyayı baştan başa süslediğini, ilkbaharın gül bahçesini böyle süslemediğini belirtmektedir.

Ser-â-pây-ı cihânı şöyle tezyin etdi eltâfin
Ki etmez böyle tezyîn nev-bahâran bir gülistânı

ND(K)11/33

1.7.1.1.4. Nevbahar-Çemen

Baharda etrafın yeşillenmesini hükümdar geldiği için çimenliğin kendini göstermek için yapmasına bağlayan şair ilkbahar ve bayramın ona selam vermesi için beklediğini söyleyerek baharın bu havalarda geç kalmasının uygun olmayacağını da ekleyerek hükümdarın da geç kalmamasını Çırağan da eğlence, zevk ve safanın başladığını söyleyerek belirtmiştir.

Çemen kıldı yeşil dîbâsını yollarda gösterde
 Gelüp durdu selâma nev-bahâr u ıyd bir yerde
 Hele geç kalması şâyân görünmez bu havâlarda
 Çırâğan faslı ıyd eyyâmıdır şevketlü hünkârım

ND(Mus)27/IV

Arzusunun ilkbahar şenliğinin eğlencesinin sürekli devam etmesini, çimenlikteki güllerin taze yapraklarını en son dökmesi olduğunu belirtmektedir. İlkbahar eğlencelerinin bitmemesini, çimenlikteki güllerin de hep taze kalmasını istemektedir.

Yek rûzedür güşâdegî-i nev-bahâr-i kâm
 Güller çemende âhir o berg-i terin döker

ASD(G)28/7

Bülbülün ilkbaharın güle verdiği kırmızılığı kıskanınca çimenliklerde, bahçelerde bunu anlattığını söylemektedir. Rivayete göre gülün rengi beyazdır. Gülün dalına konan bülbüle diken batmasıyla kanı akmış gülün rengi kırmızı olmuştur. Beyitte de ilkbaharın güle verdiği kırmızılığın daha çok olduğunu gören bülbülün bu durumu kıskanmasından bahsetmektedir.

Hatt-ı lebin çemen-be-çemen söyledi hezâr
 Reşk eyleyince ol ruh-ı gülfâma nev-bahâr

NAD(G)35/5

Ey gönül ilkbahar sabahının rüzgârı ile esen olsun da gör diyen şair, uzun boylu ağacın çimenlikte salınarak yürüyen sevgili olunca görmesini ifade etmiştir.

Bâd-ı subh-ı nev-bahâr ey dil vezan olsun da gör
 Nahl-i kadd dil-rübâ serv-i çemân olsun da gör

SAD(G)22/1

Aştan aklını kaybetmiş olan bülbülü dün çimenlikte gördüğünü, ilkbaharın özelliklerine, sıfatlarına taze bir şiir okuduğunu söylemiştir.

Gelmiş çemende gördüm dün ‘andelîb-i şeydâ

Bir tâze şi’r okurdu evsâf-ı nev-bahâra

FD(G)385/2

1.7.1.1.5. Nevbahar-Sebz

Şeyh Galib, ilkbahar ile gül bahçesinin yeşillendiğini seyyid soyundan gelenlerin kudretleri ile gül bahçesini donattıklarını, ilkbaharın Allah’ın birliğinin sabahta ve mesnevide göstergesi olduğunu belirtmiştir.

Nev-bahâr-ı vahdete subh-ı dü demdir Mesnevi

Etdi sâdât-ı kirâm-ı gülşen-ı ırfânı sebz

ŞD(G)108/15

Servinin gelmesiyle bahçeyi onurlandırıldığını, bahçeye can ve yeşillik verdiğini, ilkbaharda boyunun yeşil tohumdan yetiştiğini belirtmektedir.

Tohm-ı zümrüdden yetişmiş nev-bahâr-ı kâmeti

Kim eder teşrîfi ol servîn riyâz-ı cânı sebz

SD(G)108/7

Dilsiz güzelliğinin ilkbaharda can getirdiğini, yeşillik getirdiğini, kirpiklerindeki yeşilliğin koyu yeşil kırıntılar gibi olduğunu kanlı gözyaşı akıttığını belirtmiştir.

Tâ edince hattı la’lin nev-bahâr-ı cânı sebz

Hûn-ı eşk etdi zümürüd rîze-veş müjgânı sebz

ŞD(G)108/1

İlkbaharın gelmesiyle güya yeşilliğin elbise giydiğini, ilkbahar ile çimenlikte ferahlık olduğunu, soyu yüksek ve temiz olandan iyilik ve şeref geldiğini, sonsuz değeri ile feleğin renginin yeşil olduğunu belirtmiştir. İlkbahar ile her tarafın yemyeşil olduğunu anlatmaktadır.

Hem reng-i çarh-ı ahdar edip dûş-ı kadrımı

Lutf u şerîf geldi bir alî-tebârdan

Nakd-i ferahla döndü çemenzâde tab'ı hâk

Gûyâ ki sebz câme giyip nev-bahârdan

SD(K1t'a)29/

Sevgilinin yüzündeki yeni çıkmış ayva tüylerinin üzerinde kırmızı dudakların güzel görüldüğünü, güzelliğinin ilkbahar gibi olduğunu ama yeşilin en yeşili olduğunu anlatmıştır.

Hoş-nümaâdır gerçi hatt-ı sebz-ı Yâkût-lebîñ

Nev-bahâr-ı hüsnüñ ammâ sebze-i hâd-rû sudur

KRD(G)39/6

Sevgilinin yeni çıkmış ayva tüylerinden bir öpücüğe fırsat olmadığını, ilkbahar zamanının geldiğinde kendini gösterdiğini belirtmiştir.

Bûseye minnet mi var geldik de hatt-ı sebz-i yâr

Nev-bahâr eyyâmı elbet bâr kendin gösterir

FH(G)9/4

İlkbaharın sevgilinin yüzündeki yeni çıkmış taze tüyleri görüp geldiğini, şimdi kendisinin zincirini sürüdüğünü, aklının, yaşının olmadığını sevgilinin aşkıyla divane olduğunu anlatmıştır. Şair sevgilinin aşkıyla zincire vurulmuş bir deli gibi olduğunu anlatmıştır.

Nev-bahâr-ı 'ârız aña sebze-i hattüñ görüp

Şimdi zencîrûñ sürür dîvânedür yaşum benüm

ED(Mkt)313/3

İlkbaharın geldiğini, yine sevda ile dolmayı, sevgilinin yüzündeki taze tüyleri görüp yine aşkından aklını kaybetmiş bir çaresiz olmayı istemiştir.

Nev-bahâr irişdi pür-sevdâ olam gibi yine

Sebze-i hattın görüp şeydâ olam gibi yine

ED(G)437/1

Yüzündeki taze tüyleri ile sevgili gelse gönül hiç üzgün olur mu diye bülbüle sormaktadır. Sevinç ve mutluluk getiren mevsim ilkbaharın her tarafı harem gibi güzellikler ile dolduracağını belirtmektedir.

Hatt-ı sebzûn gelse dil mahzun olur mı bülbülü

Harem eyler mevsim-i şâdî-reşân nev-bahâr

SD(G)59/4

İlkbahar bulutlarının dünyaya cevher saçtığını, çiçeklerin güzelliklerini meydana çıkararak güzelliklerini sergilediklerini, zamanın yiyip içip eğlenme ve içki içme, gezip dolaşma mevsimi olduğunu, rüzgârın güzellerinin şimdi gölgesi olan ağaç olduğunu, padişaha seslenerek seyre çıkmasının yeryüzünün baştan başa yeşillik olduğunu, lalelerin güllerin açıldığını bahar zamanının geldiğini belirtmiştir.

Sehâb-ı nev-bahâr ‘âleme gevher-nisâr oldu

İdüp ârz-ı cemâl ezhâr cümle âşikâr oldu

Zamân-ı ‘ıyş u ‘işret mevsim-i geşt ü güzâr oldu

Nesîmin dil-berâna şimdi nahl-i sâyedâr oldu

Efendim seyre çık ‘âlem ser-â-pâ sebze-zâr oldu

Açıldı lâleler güller yine fasl-ı bahâr oldu

FH(Müs)I/I

1.7.1.1.6. Nevbahar-Bağ

O ay gibi güzel yüzlü sevgilinin bağa gül bahçesine geldiğinde, ilkbahar bulutunun siyah, beyaz ve kırmızı olarak binbir çeşit özür dilediğini anlatmıştır. Şeyh Galib’in üç renk kırmızı, siyah ve beyaz kavramını beyitte kullandığını görmekteyiz. Sevgilinin yüzü beyazı, gül bahçesi kırmızıyı ve ilkbahar bulutu da siyahı çağrıştırmaktadır.

Geldikde bâga ol meh eder ebr-i nev-bahâr

Envâ-ı i'tizâr sefid ü siyâh u sürh

ŞD(G)35/3

Gül bahçesindeki mutluluğun daimî olmasını gül bahçesinin yetişip büyümesini, ilkbahâr bulutlarının bâga gelip bağda bolluk, verimlilik gösterdiğini ifade etmiştir.

Hemîşe gülşen-i ikbâli pür nevş ü nemâ olsun

Sehâb-ı nev-bahârî bâga tâ kim feyz gösterdür

ASD(K)11/81

İlkbahar rüzgârı ile feleğin çarkını döndürülerek sürgünün açılıp bağın büyüendiğini, ilkbahar rüzgarının bağı ele geçirerek cevher saçtığını belirtmiştir. İlkbahar rüzgârı ile bağdaki değişiklikleri büyü yapılması şeklinde yorumlayan şairimiz, ilkbahar ile bağın ne kadar değiştiğini vurgulamıştır.

Nesîm-i nev-bahârî feth idüp gevher nisâr eyler

Tılısım-ı bâga kim çerh-i felek kufl-i müdevverdür

ASD(K)11/11

İlkbaharda bülbül goncalarının masumiyet bağında tekrar yeniden açtığını, ilkbahar rüzgârı ile goncaların kokusunun yayıldığını anlatmıştır.

Ne sultân kim resîm-i nev-bahâr-ı bûy-ı halkımdan

Hezârân gonca her dem nev-zuhûr-ı bâg-ı 'ismetdür

NAD(K)5/14

Şair, ümid bağındaki ağaçların hep yaprak döktüğünü, ilkbahardaki yaratılmış bereket ile kendisini suya kandırmasını istemektedir. Mevsim ile ruh hali arasında ilişki kuran şairimiz ümidini bir bâga, ümidlerinin gerçekleşmemesini ise yaprak döken bir ağaca benzetmektedir. İlkbaharın vereceği neşe ile de mutlu olmayı ümit etmektedir.

Şâh-sâr-ı bâg-ı ümîdüm varak-rîz oldı hep

Nevbahâr-ı feyz-ı en'âmuñla reyyân it beni

GD(G)278/3

Her ilkbaharda yeni bir barıştıma bağı olduğunu, ilim öğreten öğretmenin bakıştan ders verdiğini söylemiştir.

Üstâd-ı sun'ilm-i nazardan sebak verir

Her nev-bahârda yeni te'lif bâğı var

MŞD(G)44/6

İlkbahar bulutlarını mutluluk bağına sulayıcı kılmasını çünkü lütuf rüzgârı ile taze goncaların su isteğine kavuşmasını istemektedir. İlkbaharda bağda güllerin açması için yağmurun yağmasını böylelikle bağın neşe ile dolacağını belirtmektedir.

Çü ebr-i nev-bahârı bâğ-ı kâma âb-yârî kıl

İrişdir bâd-ı lütfiñ gonce-i şâd-âb-ı hâcâta

MŞD(G)137/2

İlkbaharın bağda ağaçlar ile gölgelik kurduğunu, ilkbaharın saltanat ile mutlu ve arzusuna kavuşmuş olduğunu belirtmiştir. İlkbaharda ağaçların yeşillenmesiyle büyümesini, yapraklarının çoğalması ile çadıra benzetmiştir. Saltanat babadan oğula geçen padişahlık sistemidir. Şair de mevsimlerin sıra ile gelmesini saltanatla ilişkilendirmiştir.

Bagda eşcâr kurdı sâyebân nev-bahâr

Saltanatla kondı şâh kâmrân nev-bahâr

SD(G)59/1

İlkbaharın geldiğini bir yerde, evde karar vermeyi, su gibi bağa varıp kenarı seyretmeyi istemiştir.

Nev-bahâr oldı nice evde karâr eyleyelüm

Su gibi bâğa varup seyr-i kenâr eyleyelüm

RV(G)247/1

Yıllardır bu bağdaki ilkbaharı beğenmeyen şair, artık güzel kokudan ve bahar rüzgarından vazgeçtiğini söyleyerek sitem etmektedir.

Bu bâgun niçe yıllardur usanduk nev-bahârından
Gelen bûy-ı ferâgatdûr meşâmı rûzgârından

FD(Matla)58

Gönül alan ilkbaharın geldiğini, dünyayı cennete döndürdüğünü, dünya bağına gezip dolaşmak gerektiğini, cennet evinin geldiğini belirtmiştir.

Cihân firdevse dönmiş nev-bahâr-ı dil-sitân gelmiş
Temâşâya ya bâg-ı ‘âlemi Dârü’l-Cinân gelmiş

FD(G)203/1

1.7.1.1.7. Nevbahar-Lâlezar

Şair sevgilisine seslenerek onun yolunda yaralarının bir lale bahçesi olduğunu, sevgilinin uğruna akan gözyaşlarının sel olduğunu belirtmektedir. Ferahlık veren göl ırmağının bağına sevgiliye belli ettiğini söylemektedir. Nazını ilkbaharın nazına benzeterek gül bahçesine gelmesini istemektedir.

Sîne-i pür-dâg-ı gûyâ lâle-zâr etdim sana
Çeşme çeşme eşk-i çeşmim cûybâr etdim sana
Bir müferrih bâğ-ı dil-cû âşikâr etdim sana
Vaktidir ey nev-bahâr-ı işve gülzâra gel

ŞD(Şarkı)4/2

Yeni ve taze fikirler dilde ilkbahara benzetilerek, ilkbahar nasıl doğaya bir yenilik bir canlılık katıyorsa yeni ve taze fikirlerinde dile zenginlik, canlılık kattığı belirtilmiştir. Gönülüne zulmeden sevincin onun için lale bahçesi olduğunu söylemektedir. Sevgilinin çektiği gönül azabı şaire hoş görünmektedir.

Dilde fikr-i sebz-i hatt in nev-baharımdır benim
Sînede şevk-ı gaddarîfi lâle-zârımdır benim

TMP(G)99/1

Dünyada bu taze şiir ile ilkbaharın geldiğini, söylediği güzel söz ile yeryüzünün lale bahçesine döndüğünü belirten şair ilkbaharın gelmesini kendisinin taze şiir söylemesine bağlamaktadır. Şiirinin güzel söz söyleme sanatının etkisini belirtmiştir.

‘Âlem bu nazm-ı tâze ile nev-bahâr olu

Rengîn sözümle rûy-ı zemîn lâlezâr olur

RV(Mus)VII

Kırmızı laleleri kanlı başlara benzeten şair kırmızı laleler ile dünyanın lale bahçesi olduğunu, ilkbaharın yine çölü ele geçirdiğini belirtmektedir. İlkbaharın çölde ovada hüküm sürdüğünü her tarafın kırmızı laleler ile bezendiğini belirterek ilkbaharın geldiği anlatılmak istenmektedir.

Bu kanlu başlar ile cihân lâlezâr olup

Sahrâ-yı rezmi itdi yine nev-bahâr feth

RV(K)2/18

Bülbülün gezinme seyretme mevsimi olan baharın gelmiş gibi ve lale bahçelerinin açmış gibi inleme ağlama ve sızlamalarına başladığını söylemektedir. Beyitten çıkardığımıza göre bahar mevsimi gelmemiş ama bülbül feryad etmektedir.

Başlamış feryâda bülbül nev-bahâr olmuş gibi

Mevsim-i gül-geşt-i sahn-ı lâlezâr olmuş gibi

FD(G)429/1

1.7.1.2. Nevbahar-Benzetme Unsurları

1.7.1.2.1. Nevbahar-Nakş-u Nigâr

Anadolunun yeryüzünü süslemekle güzelleştirmekle görevli olduğunu, bu yıl Anadoluyu güzelleştirecek baharı görmediklerinden yakınmaktadır.

Ana dolu memür nakş u nigâr

Bu yıl görmedik işte biz nev-bahâr

ŞG (Mes) 1/56

İlkbahar ile Kağıthane'nin süslendiğini, Kağıthane'nin hased edilen kıskanılan cennet gibi meydanlarla doluğunu anlatmaktadır. Kağıthane'ye ilkbaharın gelmesiyle adeta cennet gibi olduğunu, süslendiğini güzelliğinden dolayı kıskanıldığını anlatmıştır.

Nevbahâr ile gelüp zînet-i kâgıd-hâne

Oldı mahsûd-ı cinân sâhat-ı kâgıd-hâne

SD(G)13/1

Süsleyen ilkbaharın kırmızı, siyah ve beyaz renkleri ile bağın yüzünü başka bir manaya döndürdüğünü anlatmaktadır. İlkbaharın geldiğinde ağaçların ve çiçeklerin açmasıyla bağ adeta kırmızı, siyah ve beyaz ile adeta bir çehre değiştirdiğini belirtmektedir.

Döndürdü bâğı safha-ı evreng-i ma'naya

Nakkâş-ı nevbahâr sefîd ü siyah u sürh

TMP(Derkenar)7/4

Şair ilkbahar ile yeryüzünün çiçeklerle gökyüzünün yıldızlarla süslendiğini belirtmektedir. İlkbahar ile yeryüzü ayrı gökyüzü ayrı süslenmiştir.

Nev-bahâr irdi şükûfeyle müzeyyendûr zemîn

Encüm ile zîb ü zîret buldı son çarh-ı berîn

RV(K)23/1

İlkbahar ile alemin yine süslendiğini, cihan halkının da ilkbaharın gelmesiyle süslenen alemi seyrederek neşelendiğini anlatmaktadır.

Nevbahâr ile yine oldı müzeyyen 'âlem

Ger temâşâsıyla halk-ı cihândur hurrem

RV(K)20/1

Şair, ilkbaharda renk değiştiren yeryüzünü bukalemuna benzeterek, ilkbaharın siyah, kırmızı ve beyaz ile yeryüzünü süslediğini anlatmaktadır. Yeryüzü her mevsim farklı bir renge bürünmektedir. Kışın beyaz, sonbaharda sarı, ilkbaharda yeşil gibi bu durumu şair bukalemunun bulunduğu koşullara uyum sağlayarak renk değiştirmesi ile ilişkilendirerek güzel bir teşbih(benzetme) sanatı ortaya koymuştur.

Rûy-ı zemîn bukaletmûndan nişân verir

Zeyn etdi nev-bahâr sefid ü siyâh sürh

ŞG(G)34/5

Alemin cihangirin kılıcının yüzü suyu hürmetine durduğunu, saltanatın ilkbaharının onunla geldiğini ve saltanatın onunla süslendiğini anlatmaktadır. Şair dönemin hükümdarının tahtta bulunduğu zamanı saltanatın ilkbaharı olarak belirtmektedir.

Yüzi suyu ‘âlemün tîğ-i cihângîrûn durur

Nev-bahâr-ı saltanat anunla buldı zîb ü zîn

RV(K)23/37

1.7.1.2.2. Nevbahar-Neşe

Goncanın kırmızı olunca ney külâhı gibi yükseldiğini, neyin ahının kokusunun bir ilkbahara neşe, mutluluk verdiğini anlatmaktadır.

La’lin olunca gonca-i terf-ı külâh-ı ney

Bir nev-bahâra neş’ê verir bûy-ı âh-ı ney

ŞG(G)303/1

İlkbahar zamanında çiçeklerin güneş gibi açtığını, otlu yerin ilkbahar ile ikbal bahçesine döndüğünü anlatmaktadır.

Rey-i memri ravza-i ikbâle öyle kim

Hengâm-ı nev-bahârda ezhâra âftâb

ŞG(K)31/18

İlkbahar ile meydanın coşup taşıtığını, kimin bu kadar dolup taşmaya, coşkuya kolay eriştiğini sormaktadır.

Şöyledir sahnındaki cûş u hurûş-ı nev-bahâr

Kim erişmiştir telâtum âsanen eyvanına

ND(K)20/6

Alllah u Teala'nın günlere parlaklık verdiğini, ilkbahar ile yaşayıp eğlenme zamanının eriştiğini belirtmektedir.

Yine eyyâma virdi Hakk Te âlâ revnâk-ı diger

İrişdi mevsim-i 'ıyş u safânuñ nev-bahârânı

KN(K)48/1

Zamanın sevinç ile dolduğunu sevgiliye kavuşmak için yolunu gözlediğini, o bülbül gibi ilkbahar zamanının gelmesini beklediğini anlatmaktadır. Bülbül ilkbaharın gelmesini dört gözle bekler çünkü ilkbahar gelince güller açar bülbülde güle kavuşur. Şairde bülbül gibi ilkbahar gelince sevgilisinin gül bahçesine geleceğini ve ona kavuşacağını ümit etmektedir.

Zemân-ı pür-tarab-ı vasl-ı yâra muntazıruz

O bülbülüz ki dem-i nev-bahâra muntazıruz

FD(G)169/1

İlkbahar zamanının bolluğu ile ateşte gül bitirse de ilkbahar ile gelen sevincin neşenin gönlün arzularına isteklerine değmeyeceğini dile getirmektedir.

Kâm-ı erbâb-ı dile değmez yine bûy-ı neşât

Feyz-ı fasl-ı nev-bahârı gül bitürse hârda

FD(G)397/4

İlkbahar ile yeme içme eğlenme zamanının geldiğini, gül bahçesi seyrini dostlarla keyifli kıldığını belirtmektedir.

Mevsim-i 'ıyş u tarabdır irdi fasl-ı nev-bahâr

Kıldı yârân-ı safâ gül-geşt-i 'azm-i mür-zâr

HMD(Mus)1/16

Neşeli ilkbaharın ne güzel ne sevimli olduğunu, ilkbaharın gelmesiyle sevinçli olan gülün açılmaya hazır olduğunu ifade etmiştir.

Habbezâ nev-bahâr-ı handâni

Gül-i şâdî şukufte âmede-est

MŞD(Tar)7/1

İlkbaharın geldiğini gezme, seyretme günlerinin geldiğini, kavuşma günlerinin geldiğini ayrılık günlerinin geçtiğini söylemiştir. İlkbahar aşığın sevgilisine, bülbülün güle, tabiatın canlanmaya yeşillığe kavuşmasıdır. Sonbahar hüznün ayrılık günleridir. Şair bahar ile ayrılığın sona ereceğinin, güzelliği seyretme günlerinin geldiğinin müjdesini vermektedir.

Nev-bahar irişdi yine geldi seyrân günleri

Vuslât eyyâmı yetişdi geçdi hicrân günleri

Yeme, içme ve eğlenme mevsiminin geldiğini çünkü ilkbaharın yetiştiğini, yasemin yüzlü güzellerin yeme içmeye gelip gelmeyeceğini düşünmektedir.

Mevsim-i ‘ıyş u tarabdur irdi çünkim nev-bahâr

‘Iyşa meyl itse ‘aceb mi her semen-sîmâ yine

RV(K)30/13

Çaresiz aşıkların gönlünün açılmasının vakti olduğunu, zira ilkbaharın bu zamana rastlamasının tesadüf olduğunu belirtmiştir.

Vakt-i güşâyîş-i dil-i üftâde gândur ı

Zîrâ tesadüf itdi bu hengâma nev-bahar

NAD(G)35/9

Bayram coşkusunun ilkbahara denk geldiğini, sevgilinin ay gibi yüzünün yeni açmış güle benzediğini, sevgiliye kavuşma zamanının geldiğini müjdelemektedir.

Manend-i mâh-ı nev-güle hengâm-ı vuslatı

Zîrâ ki geldi cünbîş-i bayrama nev-bahâr

NAD(G)35/13

İlkbahar ile alemin yine sevinçli ve neşeli olduğunu, ilkbaharın verimsiz çorak toprağı, gamı sonsuz cennet eylediğini belirtmiştir. İlkbahar ile tabiat yenilenmiş çorak topraklar can bulmuştur. İlkbaharın tabiata verdiği güzelliğı sonsuz cennete benzetmiştir.

Nev-bahâr irdi yine oldu cihân hurrem ü şad

Eyledi şûre-zemîn-i gamı firdevs-âbâd

ASD(K)3/1

Şeh Selim Han'ın ilkbahar mevsimi gibi sevinçli, neşeli olduğunu dünyanın bildiğini söylemiştir.

Şeh Selîm Han ki dehri kılmışdır

Mevsim-i nev-bahâr-veş handân

ŞG(Tar)26/1

İlkbaharın yeme içme günlerinden her günki gibi bir gün olduğunu, sultan nevrusun başına sarı taç taktığı bir zaman olduğunu anlatmıştır.

Nev-bahâr-ı îyşden her günki bir gündür velî

Başına sultân nevrûzun zer-efserdir bu kâh

ŞG(K)25/5

1.7.1.2.3. Nevbahar-İşret

İlkbahar zamanı rûzgârın haliyle bayram olduğunu, nergisin elinde kadeh ile içkinin verdiği sersemlikle gezdiğini anlatmaktadır.

Tavr-ı acebde rûzigâr 'îd oldu fasl-ı nevbahâr

Nergisde asâr-ı humâr ammâ kadeh destinde hem

ŞG(K)19/2

İçkinin kendi ruhundan akıtarak sevgilinin dudaklarına kırmızı rengi verdiğini, ilkbaharın içki kadehine naz şarabını döktüğünü, ilkbahar ile sevgilinin nazlanacağını belirtmiştir.

Lal-i lebîne virdi ruhundan akıp ‘arak

Dökdi şarâb-ı ‘işveyi bu cama nev-bahâr

NAD(G)35/2

Şair içkinin tatlı olmasına ilkbaharın sebep olduğunu, ilkbahar geldiği için baştan çıkaran güzelin sarhoş ve bitkin olduğunu ifade etmiştir.

Meger bu nûş-i meye nev-bahâr imiş bâ’is

Anuñçün olmuş o âfet bu denlü mest ü harâb

ED(K)7/1

İlkbaharın yine gül bahçesine süs verdiğini, her çiçeğin eline bir kadeh alıp içki içmede olduğunu belirtmiştir. İlkbaharda çiçeklerin açmasıyla şekillerini içki bardağına benzetmiştir.

Virdi ârâyiş yine gülzâra şâh-ı nev-bahâr

Her şükûfe bir kadeh almış ele ‘işrettedür

BMD(G)68/3

Bayramın dünyaya ilkbahar gibi eğlence ve neşe verdiğini, sevgilinin altın içki bardağının ayın parlaklığı gibi görüldüğünü dile getirmiştir.

Cihâna virdi safâ ‘îd nev-bahâr gibi

Görindi gurre-i meh câm-ı zer-nigâr gibi

AMD(K)23/1

İlkbaharın geldiğini dünyayı boş gören rinde içki gerektiğini, büyük küpten değer ve kıymetin coşup taşıdığını ifade etmiştir.

Den-i cûş[u] huruşdan ‘izzet

Nev-bahâr irdi rinde bâde gerek

BİD(G)100/8

İlkbaharın geldiğini rinde içki gerektiğini, rindin içki dağıtan güzele tutulduğunu anlatmaktadır.

Nev-bahâr irdi rinde bâde gerek

Rind de sâkîye fûtâde gerek

BİD(G)100/1

İlkbaharın bereketi verimliliği ile tazelik verdiğini, gül bahçesinde içkinin ay yüzlü güzellere yol arkadaşı olacağını, güzellerin başlara neşe bahşetmekte gayret sarf ettiklerini, o başlara nevrüzda içki dağıtan kişinin içki bardağı vermesini, her zaman olmazsa da şarap şişesi ile bazen dik başlı bazen itaat eden olduğunu ifade etmiştir.

Nevbahârın feyzi virdikde tarâvet yerlere

Mey ayakdaş olıcak gülşende mehpeykerlere

Neş'e-bahş olmakda sarf-ı himmet eyler serlere

Baş eger nevrüzda sâkî hele sâgarlara

Her zamân olmazsa da mînâ-yı serkeş belki râm

BİD(K)6/5

İlkbaharın yeniden geldiğini gül renkli içki gerektiğini, içki dağıtan sakiye gül ile şarabın ayrılamayacağını söylemektedir. İlkbaharın gelmesiyle güller açar şaire gül şarabı çağrıştırır. İlkbahar güllerin açtığı şarap içildiği bir zamandır.

Nev-bahâr oldu yine bâde-i gül-fâm gerek

Sâkiyâ ayrılamaz birbirinden mül[ü] gül

BİD(G)108/5

İlkbahar günlerini cennete, içki dağıtan güzelleri meleğe benzeterek, bu isimlerle içki testilerinin omuz omuza olmasının uygun olduğunu söylemiştir. Şair ilkbaharın güzellikleri ile içki içmenin uygun yaraşır olduğunu belirtmiştir.

Nev-bahâr eyyâmı cennetdir ki sâkîdir sürûş

Olsa şâyândır bu esmâda sebû-yı mey be-dûş

BİD(G)82/1

Şair, gençlik baharını uyku ile dalgınlık ile geçirmemesini, gül misali eline içki kadehi almasını ilkbaharın öyle geçeceğini nasihat etmektedir. Bahar mevsimi

mevsimlerin içinde canlılığın tazeliğın ortaya çıktığı zamandır. Şair bu zamanı insan ömründeki gençlik dönemi ile ilişkilendirmiştir. Baharda gül nasıl en güzel en taze en parlak hali ileyse insanın bahar mevsiminde gül gibi en taze en güzel en parlak zamanında olduğunu, bu zamanları boşuna geçirmemesini, gülün nevbaharı eğlenerek geçirdiği gibi insanın da ömrünün en güzel çağını gençliğini eğlenerek geçirmesi nasihatinde bulunmaktadır.

Geçürme fasl-ı rebî-i şebâbı gaflet ile

Misâl-i gül ele câm al ki nev-bahâr geçer

VMD(G)41/2

İlkbahar günlerinin geldiğini mutluluk veren hafif rüzgârın bağa gelmesini, bu rüzgârlı günlerde içki kayığını çekmenin zamanı olduğunu belirtmiştir. İlkbahar mevsiminde içkinin su gibi aktığını belirterek içki kadehini de sandala benzetmektedir.

Bâga gel feyz-ı nesîm-i nev-bahâr eyyâmıdır

Zevrâk-ı mey çekmenüñ bu rüzgâr eyyâmıdır

FD(G)123/1

Elde büyük içki kadehi gözde içkinin verdiği sevinç ile bu ilkbaharın ne kadar güzel olduğunu ifade etmektedir. İlkbahar şaire içki kadehini çağrıştırmaktadır.

Elde peymâna gözde neşve-i mey

Ne güzel nev-bahârdur bu

FD(G)372/5

Nasıl bir ilkbahardır ki gelmesi bayrama sadaka vermeyi gerektirdiğini, dostun iftarı içki ile yapsa uygun olacağını söylemiştir. İlkbaharın bayrama denk gelmesiyle bayramın daha güzel olacağı için bunun için sadaka vermesi gerekeceğini, ayrıca ramazanda ilkbaharın gelmesiyle dostun iftarı içki ile yapmasının uygun olduğunu söylemektedir.

Ne nev-bahâr ki teşrifi ‘ıyd-i fitre düşüp

Sezâdur eylese iftârı mey ile ahhâb

ED(K)7/8

İlkbaharın geldiğini havanın rüzgâr esmeye elverişli olduğunu, içki dağıtan sakiye içki kayığını kullanmasını, ilkbahar günleri olduğunu söylemektedir. Şair, ilkbaharda içilen içkinin çokluğunu sakinin kayık kullanması benzetmesi ile belirtmiştir.

Geldi fasl-ı nev-behâr oldu müsâ'id rûz-gâr

Zevrâk-ı sahbâyı kullan sâkiyâ eyyamdır

MŞD(G)36/3

Tasavvufta tevbe günahlardan hatalardan pişman olmak, bir daha o günahı hatayı işlememeye gayret etmedir. Tövbe evi ise insanın gönlüdür. Zühd ise dinin yasaklarından alıkoyma, yapılması gerekenleri yapmadır.

Şair ilkbaharın gelmesiyle tevbe evinin yıkıldığını harab olduğunu, zühdün içtiği şarabın tevbesini bozduğunu, ocağına su koyduğunu belirtmiştir. İlkbahar ile içki, eğlencenin artmasıyla tevbe eden kişinin dayanamayıp tevbesini bozduğunu anlatmaktadır.

Tevbe evini yıkdı harâb itdi nev-bahâr

Zühdün şarâbı yine su koydu ocağına

RV(G)376/3

İlkbaharın şairin işini altın eylediğini değerli kıldığını, altından kadehin gül bahçesinde kendisine gonca sunduğunu anlatmıştır. İlkbahar şairlerin tabiatın güzelliği, zevk, eğlence, içki ile en çok şiir yazdıkları mevsimdir. Bu yüzden şair ilkbaharın gelmesiyle daha güzel şiirler yazdığını böylelikle daha çok altın kazandığını. Goncayı da altın kadehe benzetmiştir.

İşümi altun eyledi irişdi nev-bahâr

Gülşende gonca sundı bana zer-nişân kadeh

RV(G)37/7

Şarap gibi kırmızı renkli yanakları olan bir güzele gönül verdiğini, ilkbaharın sevinciyle daha kırmızı olan şaraptan el çektiğini belirtmiştir.

Göñül virdük yine bir ‘ârız-ı gül-renk-i mey-gûne

Neşât-ı nev-bahâr-ı bâde-i hamrâdan el çekdük

GD(G)176/4

Lale renkli içki kadehinin gonca gibi açıldığını, ilkbaharda içki meclisinde şarabı büyük kadeh ile verdiğini anlatmıştır. İçki kadehinin büyüklüğünü ifade etmek için goncanın açıldığındaki halini örnek göstermektedir. İlkbahar ile şarabın büyük kadehle sunulduğunu söyleyerek ne kadar çok içki içildiğini belirtmiştir.

Oldı şükûfte gonca-yı minâ-yı lâle-reng

Pirâye virdi bezm-i mey aşama nev-bahâr

NAD(G)35/10

1.7.1.2.4. Nevbahar-Gül

Adaletnamenin gül yaprağından etrafa haber saldiğını, ilkbaharın esen rüzgarı ile çabuk haber getiren götüren olduğunu belirtmiştir.

Berg-i gülden saldı etrâfa ‘adâlet-nâme kim

Peyk-i çâpük-pâyidür bâd-ı vezân nev-bahâr

SD(G)59/2

İlkbaharın ne kadar güzel ne kadar sevimli olduğunu, gülün sevinçle açılmaya hazır olduğunu belirtmektedir.

Habbezâ nev-bahâr-ı handânî

Gül-i şâdî şukufte âmede-est

MŞD(Tar)7/1

İlkbahar rüzgarının güzel huyundan ders çıkardığını, seher vaktinde taze gülü yetiştirdiğini belirtmiştir.

Nesîm-i nev-bahâr olup sebâk hulk-ı cemilinden

İder ta’lîm anı vakt-i seher verd-i mutarrâya

MŞD(K)2/33

İlkbahar ile güzellerin öpücüklerinin içkiyi parlattığını, kırmızı dudaklarının öpücük ile bıraktığı izle Firdevs cennetinin yolunun açıldığını ifade etmektedir.

Nev bahar eyledi gül bûseleri pertev-i mey

Açdı yol cennet-i firdevsa sürağ-ı yâkût

ŞG(G)24/8

Sevgilinin bakışlarının düştüğü yerde mutluluk güllerinin açılmasını, sevgilinin mutlulukla naz ve eda ile yürüdüğü her yerin ilkbahar olmasını dilemektedir.

Nigâhın düştüğü yerlerde açılsın gül-i şâdî

Sa'âdetle hırâmân olduğun yer nev-bahâr olsun

ND(K)36/4

İlkbaharın aşkı besleyip büyüttüğü aşikâr olup meydana çıkarsa, ciğerdeki sıcak boşluktan güller biteceğini anlatmaktadır. İlkbahar ile aşk arasında bir ilişki olduğunu anlatarak aşkın ateşiyle güller bitireceğini ifade etmiştir.

Der-kâr olursa terbiyet-i aşk-ı nev-bahâr

Güller biter ciğerdeki hâr-ı halîden

ND(G)96/2

Hüzün gülünün her ilkbaharda açtığını, bu durumun bu fena iklimde bağda hayret verici olduğunu ifade etmiştir.

Gül-i matem açar her nev-bahârı

Acebdır bu fena iklimi bâğ

HMD(Tar)24/1

İlkbahar mevsiminin takvimde delilik, gül yanakların çoğaldığı, dertli bülbülün feryad edip inlediği mevsim olarak yazdığını söylemiştir. Yanaklarının görünen yüzünde güzel seslenmeyle okuduğunu, o salıverme kağıdında yüz köleyi salıvermesinin, bırakmasının yazdığını söylemektedir.

Nev-bahâr-ı gül-i ruhsarın takvim-i cünün
 ‘Andelibân-ı gama mevsim-i feryâd yazar
 Okurum hüsn-i hatifi safha-i ruhsârında
 Ol ‘ıtk-nâmede yüz bendeyi ‘âzâd yazar

HMD(G)25/5

Güzellik günlerinde divanelik edersem ne olur diye soran şair, ey güzel gül diye hitap ettiği güzele ilkbahar gelince deliliğin arttığını dile getirmiştir.

Hüsnün eyyâmında şeydâlık idersem nola kim
 Nev-bahâr irdükde artar ey gül-i ra’na cünun

RN(G)260/3

İlkbaharın bulutlarının onu güllerin sultanından zorla almak için top ve tüfek yağdırdığını belirtmiştir. İlkbaharda yağın şiddetli yağmuru gülden sultanlığı almak için yapılan bir harekât gibi göstermektedir.

Sultan-ı gülden almağ için cebr ile anı
 Yağdırdı ana tûp u tûfeng ebr-i nev-bahâr

RV(K)4/4

Gül goncaların açıldığını ilkbahar rüzgarının esdiğini, lalenin gönlündeki gizli yarayı belli ettiğini, meydana çıkardığını, kararsız bir şekilde Sadabad’ı seyretmek için oraya gittiklerini söyleyerek vefasız yârin gelmediğini, aza kanaat eden gönlünün isteğinin olmadığından yakınmıştır.

Açılup gül-goncalar esdi nesîm-i nev-bahâr
 Lâle etdi dâğ-ı pinhânım derûnundan âşikâr
 Seyr-i Sa’d-âbâda birkaç def’a vardık bî-karâr
 Gelmedin ey bî-vefâ maksudum istiğna gibi

ND(Mus)44/II

Güllerin en güzeline benzettiği güzelin bunu doğrulamak için bir delil ya da şahit göstermesini istediğini, ilkbaharın ardından elinde içki kadehi tutup geldiğini bununda delil olduğunu belirtmiştir. Gülün açması da ilkbaharın ardından gerçekleşmektedir.

Şâh-ı gül teşbih ederdim sana isbât eyledin

Nev-bahâr ardınca geldin sâgar-ı sahbâ tutup

ND(Kıt'a)79/1

Eski kanının vücudu içinde karasız kaldığını, gönlündeki eskimiş yaranın yenilendiğini, eskimiş organların inleme ile tazelenip tazelenmediğini, ilkbahar ile eskimiş deliliğin tazelendiğini, soğukta sevdaya nevrurun güle verdiği gibi sarhoşluk verdiğini söylemiştir.

Cismimiz içre tereddüd itdi hûn-ı köhnemiz

Hem yeñilendi yine dâg-ı derûn-ı köhnemiz

Na'lesin itmez mi tecdîd ergânûn-ı köhnemiz

Tâzelendi nevbahâr ile cünûn-ı köhnemiz

Serde sevdâya gül-i nevrûzveş virdik rizâm

BİD(K)6/9

1.7.1.2.5. Nevbahar-Çiçekler

İlkbaharın olduğunu lale ve yaseminin açıldığını, çimenlik bülbülünün feryad, ah ve inlemelerine başladığını belirtmiştir.

Nev-bahâr olmuş açılmış lâle vü yâsemen

Başlamış feryâd u âh u nâleye murg-ı çemen

FD(Matla)62

İlkbaharın dünyayı zevk ve eğlenceyle dolu yeşil bir bahçe kıldığını, yaseminin yıldız gibi gülün güneş gibi açıldığını, parladığını ifade etmektedir.

Bu ravzatü's safâ-yı dehr tâ ki nev-bahâr
Ola küşâde mihr-i gül-i necm-i yâsemin

HMD(Tah)24

İlkbaharın gelmesiyle bağın ortasının lalelerle süslendiğini, bunu görenin dervişe döndüğünü gönlünde yer yer yara olduğunu anlatmıştır.

Nev-bahâr irdi bezendi lâlelerle sahn-ı bâğ
Döndi şol abdâla kim göğsinde yer yer ola dâğ

RV(G)180/1

İlkbaharın cama bir destecik çiçek koymasıyla bayrama kavuşmanın haberi ile parlaklığın geldiğini anlatmaktadır.

Gelsün peyâm-ı 'ıyd-i vîsâl eyle Neyyire
Bir destecik şükûfe koyup cama nev-bahâr

NAD(G)35/15

Bereket ve bolluk veren Allah'ın yeryüzünü ilkbahar ile çiçeklerin nuru ile doldurduğunu belirtmektedir. İlkbahar ile yeryüzünün bereketlendiğini, çiçeklerin açtığını anlatmaktadır.

Tâ ki feyyâz-i ezel sâhire-i gabrâyı
Nev-bahâr ile ide garka-be-nûr-i ezhâr

ASD(K)16/117

İlkbahar rüzgarının esmesiyle şebboyaların zülüfleri arasında penbe gül ruhlu güzellerin de açılacağını yeter ki ilkbahar rüzgarının esmesini söylemiştir.

Açılır elbet nesîm-i nev-bahâr essin hele
Zülf-i şeb-bûlar arasında ruh-ı gül-penbeler

ND(Matla)23

Renk goncalarının ilkbaharın gelmesiyle açıldığını, herkesin kullanılmamış, parlaklığı gitmemiş olanı kazanmak için çalıştığını ifade etmiştir.

Şüküfte gonçe-i rengîni nev-bahârîden

Ki herkes eylemede kesb-i inhisât-ı cedîd

HMD(K)1/8

Leylanın zülfüne sevdalı olan aşğa ilkbahardaki sünbülün engel olduğunu dile getirmiştir.

Bu sünbül-i nev-bahar-ı ma'nî

Sevdâ-zedeye ki zülf-i Leylâ

HMD(K)9/118

Şair, bugün ilkbaharın güzelliğini ve cazibeli bir güzel seyrettiğini, tûlbentinin ucunda sünbül gibi ipleri olduğunu ifade etmektedir.

Ben bugün bir nev-bahâr-ı hüsn ü ân seyr eyledim

Tarf-ı destârında sünbül gibi mûlar var idi

ND(G)149/3

İlkbaharın rüzgarıyla sevgilinin saçlarının kokusu geldikçe, alnındaki saçlarının sünbül gibi onu süslediğini şairin de o güzeli daha çok sevdiğini belirtmektedir.

Nûkhet-i zülfünle geldikçe nesîm-i nev-bahâr

Turrâ-i zünbül-sıfat âşüfte-hâl eyler beni

ND(G)147/5

Nazlı ilkbaharın merhamet edip artık gelmesini, yolunun başında nergisin yoluna göz dikdiğini, şimşir ağacının yoluna ayak bastığını, artık ilkbaharın gelmesini dilemektedir.

Amân ey nev-bahâr-ı nâz teşrif eyle insâf et

Ser-i râhında nergis göz diküp şimşâd ayak basmış

ŞG(G)141/4

1.7.1.2.6. Nevbahar-Gül ile Bülbül

İlkbaharın derdine çare olduğunu bülbülü gönderirse bu düzen ile bu tertib ile derdine çare bulacağını belirtmektedir.

Devâ mümkün savarsa nev-bahârın

Bu tertîb ile def etdim hezârın

ŞD(Mes)3

Gelin olan ilkbaharda çarşı pazardaki bu sıcaklığın ne olduğunu, bir taze gül açılrsa bin tane bülbülün meydana çıkacağını söylemektedir. İlkbaharı çiçeklerin açması ve tabiatın güzelleşmesi ile geline benzetmiştir. İlkbahardaki çarşı pazardaki sıcaktan yakınmaktadır. Güllerin açılmasıyla bülbüllerin meydana çıktığını belirtmektedir.

Nedir bu germi-i bâzâr-ı nev-bahâr-ı arûs

Açılrsa bir gül-i ter bin hezâr olur peydâ

ND(G)4/2

Bülbülün ilkbaharda ağlayıp sızladığını acaba hazan vaktinde ne yapacağını sormaktadır. Bülbülün ilkbaharda gül açtığı için sevinmemesine aksine ağlayıp sızlamasına şaşırın şair sonbaharda güller solduğunda ne yapacağını merak etmektedir.

Nev-bahâr-ı fasılda inlersin

‘Andelibâ hazânda n’eylersin

ED(G)415/5

Uzaklardan gelen ilkbahar ile gönüllerin açıldığını, güller gülünce bülbülün perişan olduğunu belirtmiştir. İlkbaharda insanların mutlu olduğunu bu yüzden gönüllerinin açıldığını, bülbülünde açan gülleri görünce perişan olduğunu ifade etmiştir.

Güşâde oldı hâtırlar kudüm-i nev-bahârîden

İdince hande güller bülbül-i şûride zâr oldı

FH(K)1/3

Şair, bülbüle beraber ağlamayı istemektir. Bülbülün ağlaması gülden şairin ağlaması ise gonca ağızlı sevgilidendir.

Bülbül ber-â-ber aglayalum fasl-ı nev-bahâr

Zirâ benüm de gonce-dehânım seferlidür

VMD(G)71/5

Aşıkların sevgililerine kavuşmak için bülbüllerin ise ilkbahara kavuşmak için beklediğini anlatmıştır. İlkbahar mevsimi aşıkların sevgililerine bülbüllerin ise güle kavuştuğu zamandır. Şair aşık ile bülbül arasındaki benzerlikten yararlanmıştır.

‘Âşıkuz vasl-ı yâra muntazıruz

Bülbülüz nev-bahâra muntazıruz

FD(G)170/1

Gülün iki günlük ilkbaharda kendisini beğendiğini, gurur yaptığını, bülbüle hadsiz eziyet ve cefa çektirdiğini anlatmıştır. Gül ilkbahardaki güzelliğine güvenmekte ve bülbüle eziyet çektirmektedir. Şair de ilkbaharın iki günlük yani geçici olduğunu dolayısıyla gülün güzelliğinin de geçici olduğunu belirtmektedir.

Magrûr olup dü-rûze-dem-i nev-bahâra gül

Bî-had cefâlar eyledi murg-ı hezâra gül

FD(G)266/1

İlkbahar zamanının gelmesiyle taze gülün nazlanmaya başladığı, aşktan divane olmuş bülbülün yine ezgilerle nağmelerle yalvarıp yakarmaya başladığını dile getirmiştir.

Dem-i nev-bahâr geldi gül-i tâze nâza başlar

Yine ‘andelîb-i şeydâ nagam-ı niyâza başlar

FD(Nazm)6/1

İlkbahar sabahının rüzgârı ile goncaların açıldığını, bülbülün içteki gizli aşkının goncaların açmasıyla meydana çıktığını belirtmiştir.

Bâd-ı subh-ı nev-bahâr ile açılmış gonçeler

Bülbülüñ râz-ı derûnı âşikâr olmuş gibi

FD(G)429/2

İlkbahar ile güllerin açtığını, bülbülün ağlayıp sızlamada kaysların başı olacağını belirtmiştir. Leyla'ya âşık olan Kays'ı aşkı ile divane olmakla bülbüle benzeten şair, bülbülün goncaların açmasıyla aşıkların başını çekeceğini dile getirmektedir.

Gül-i hande ile aç nev-bahâr

Ser-i kaysı bülbül ider mürg-zâr

HMD(K)20/10

Bülbüllerin ilkbahara bayramdan haber verdiklerini, haber verirken sesinin ney, savaş ve kemençe sesine eşdeğer olduğunu ifade etmiştir.

Peyâm-ı 'ıyd virüp nev-bahâra bülbüller

Nevâsı oldu hem-âheng-i nây ü ceng ü rebâb

ED(K)7/9

Güllerin şahının bülbülün güzel ezgi ve nağmeleri ile değil, ilkbahar rüzgarının esmesiyle eğlenip oyunlar oynadığını anlatmaktadır. Gülün sallanmasının sebebinin bülbülün gül için okuduğu şarkılar değil ilkbahar rüzgârı olduğunu belirtmektedir.

Nağme-i bülbül değil esdikce bâd-ı nev-bahâr

Şâh-ı gülde gonçeyi ârâm oynar oynadır

SAD(G)24/4

Süruri'nin gül yanaklı bir sevgilinin hevesiyle ağlayıp inlediğini, bülbüllerin ilkbaharda gül bahçesinde bu kadar ağlayıp sızlamadığını söyleyerek onun gül yanaklı sevgili için ne kadar çok ağlayıp sızladığını ifade etmeye çalışmıştır.

Ey sürûrî zâr idüm bir gül-'izâruñ şevkine

İtmedin gülşende bülbüller figân nev-bahâr

SD(G)59/5

Kaleminin bülbül, kağıdının ise gül olduğunu, ilkbaharın ise tamamlamak için acele ettiğini ne yapacağını sormaktadır. Şair şiiir yazarken kağıdını gül bahçesindeki güle kalemi ise gül bahçesinde gülün aşkıyla feryad eden bülbüle benzeterek yazdıklarını bülbülün güle söylediği sözlerle benzetmiştir. Fakat ilkbaharın acele etmesinden yakınarak şiiiri tamamlayamamaktan şikâyet etmiştir.

Hâmen hezâr-ı kâgıdım olmuşdı gül-varak
İtdi şitâb n'eyleyüm itmama nev-bahâr

NAD(G)35/14

İlkbahar ile gül gibi andamlı güzelin açıldığını, ilkbaharda bülbül gibi kendisinin de maksadına ulaşamadığını, güzel endamlı sevgiliye kavuşamadığını belirtmektedir.

Nirdi şüküftelik o gül-endâma nev-bahâr
Oldı hayât-ı bülbül-i nâ-kâma nev-bahâr

NAD(G)35/1

Sanatta üstün olan usta ilkbahar ile gül goncanın açıldığını, bülbüle dair olan risaleyi açıkladığını anlatmıştır.

Açduk da gonçe-yi güli üstâd-i nev-bahâr
Şerh itdi ders-i bülbüle dâ'ir risâleyi

ASD(G)133/5

Gülün çiğ damlaları ile dolu sanılmamasını, ilkbahar bulutlarının içki dağıtıcısının bülbüllerin kadehini ağzına kadar rakı ile doldurduğunu ifade etmektedir.

Sanma pür-şeb-nem gülü sâki-i ebr-i nev-bahâr
Etdi lebrîz-i arak peymânesin bülbüllerin

ND(G)63/4

1.7.1.2.7. Nevbahar-Hüsñ

Sevgilinin güzelliğini ilkbaharda şafakta parlayan güle benzeten şair, sevgilinin dudaklarının üzerindeki ayva tüylerinin rüyada şeker hayali olduğunu belirtmektedir.

Ey nev-bahâr-ı hüsnü şafak-tâb-ı gül arak
Hattı- lebi hayâl-i şeker hâb-ı gül arak

ŞD(G)1/66

İlkbaharın sevgilinin güzelliğini ve neşesini arttırdığını, sevgilinin yüzünde hangi insanın keyif bulmayacağını, gümüş derenin eksiksiz süsünü görmeyi deredeki dalgaların sevgilinin saçlarının zülüfleri gibi kıvrım kıvrım olduğunu belirtmiştir.

Nev-bahâr artırmış onun şöyle hüsn ü behçetin
Kim bulur sahnında insan rûy-ı cânân hâletin
Cedvel-i sîmin hele görsek kemâl-ı ziynetin
Mevcler ham-der-ham olmuş zülfe-i tuğrâ gibi

ND(Mus)44/III

İlkbaharın geldiğini yeryüzünün cennete benzediğini, yeni taze fidanların dikildiğini fidanların boyunun sevgilinin boyu gibi olduğunu, ilkbaharın gelmesiyle bağın sevgilinin yüzünün güzelliği gibi güzelleştiğini, Sa'd-abad'ın dağ gibiyken ilkbahar ile bağa döndüğünü anlatmıştır.

Nev-bahâr erişdi oldu ol zemin cennet-misâl
Gars olundu kâmetin gibi hezâran nev-nihâl
Bağlarla buldu cuhsârın gibi hüsn ü cemâl
Oldu Sa'd-âbâd şimdi sevdiğim dağ üstü bağ

ND(Mus)21/II

Sevgilinin güzelliğinin yanaklarındaki ayva tüylerin çıkmasıyla belli olacağını, güneşin üstünlüğünün de ilkbahar da ortaya çıkacağını belirtmektedir. Güneşin ilkbaharda etrafı ısıttığını, sevgilinin ayva tüylerinin belli olmasıyla açıklamıştır.

Hüsnü 'azizdir dem-i hat-ı 'izârda
Şemsiñ belli dur şerefi nev-baharda

MŞD(G)141/1

İlkbahar ile bağın süslenip güzelleştiğini, dünyanın ilkbahar ile yeni bir tazelik kazandığını ifade etmiştir.

Nev-bahâr ile cemâl-i bâğdur zîbâ yine

Bir tarâvet dahı kesb itmiş durur dunyâ yine

RV(K)30/1

İlkbahar olunca aşktan aklını yitiren divanelerin çoğaldığını, güzellerin aşıkların çokluğundan incinmemesini güzelliğin zamanı olduğunu belirtmektedir. İlkbahar mevsimi aşkın, eğlencenin zamanı olduğu için bu mevsimde güzeller ortaya çıkar. Güzellerin ortaya çıkmasıyla aşıklarında artmasının doğal olduğunu belirtmiştir.

Kesret-i ‘uşşâkdan incinme hüsnün çağıdur

Nev-bahâr oldukda artar ey perî dîvâneler

RV(G)62/5

İlkbahar da yağan yağmurun güzel olduğunu, o kadar güzel ki güzelliğinin günlerinde koy beni ağlayayım diyen şair, ilkbaharın yağmurunun güzelliğini sevgilinin güzelliğine benzetmektedir.

Ko beni ağlayın hüsnünün eyyâmında

Nev-bahârun güzelüm hûb olur bârânı

RV(G)459/4

İlkbaharın güzellik günlerinde dilini bağlamasını, sevgilinin aşkıyla divane olan aşığa ipini uzatmamasını söylemiştir.

Nev-bahâr-ı hüsnün eyyâmında bend itsün dili

Zülfün ol dîvânenün inen uzatmasun ipin

RV(K)23/20

Fasih ilkbaharın güzelliğinden nasiplenemediğini, perişan, dağınık göründüğünü bunun sebebinin de o servi boylu sevgilinin başkasına yar olmasına bağlamıştır

Nev-bahâr-ı hüsnini pejmürde gördüm iy FASÎH

Ol nigâr-ı serv-kad gayra kenâr olmuş gibi

FD(G)428/5

İlkbaharın güzelliği ile aşığa seyretme olduğunu, her taraftan taze açılmış güllerin olduğunu belirtmiştir.

Nev-bahâr-ı hüsnünün câna aceb seyrânı var

Her taraftan tâze açılmış gül-i handânı var

RV(G)92/1

1.7.1.2.8. Nevbahâr-Hazan

Şair, gönlündeki aşk yarası ile bir lale bahçesi yapması gerektiğini gerçi lale bahçesi yapıp o ilkbaharı yaşasa da sonbahar mevsiminin geldiğini buna da gerek olmadığını belirtmektedir.

Geldi hengâm-ı hazân ben nev-bahâr itsem gerek

Dâg-ı ‘aşkı sînede bir lâlezâr itsem gerek

BİD(G)103/1

Şair ilkbahardaki güzelliğe insanın Allah’ın kudretini görmek için bakmasını söyleyerek, bakmayanın ilkbaharı kaçırıp sonbahara kalacağını belirtmiştir. Ayrıca baharı insan ömrünün gençliğine benzeterek gençliğin verdiği nimetlerin güzelliğin kıymetini bilmeyi yoksa yaşlandığında yani sonbaharda dağılacığını kendisini toparlayamayacağını ifade etmek de istemiştir.

İbretle bakmayan varak-ı nahl-i kudrete

Pej-mürde-i hazâna virir nev-bahârını

BİD(G)103/1

Garibi’nin gönül bülbülünü asla elde edemediğini, bu ilkbaharın da ona hazan misali geçeceğini belirtmiştir. Sevgilinin gönlünü kazanamayan şaire, ilkbaharın hazan mevsimi gibi üzüntü ve kederli geçeceğini anlatmıştır.

Hergiz Garîbî bülbül-i dil vâkıf olmadı

Bu nevbahâr-ı rû-be-hazânuñ misâlîne

GD(G)255/7

Hazan görmüş, yaprakları sararmış dökülmüş taze fidanının yıl geçtiğini ama ilkbaharı görmediğini, hurma ağacının meyve ve yaprağını yıl geçtiğini görmediğini kederlendiğini anlatmaktadır.

Hazân-dîde nihâlün nev-bahârı yıl geçer görmem

Çü nahl-ı mâtem-ârâ berg ü bârı yıl geçer görmem

KN(G)119/1

1.7.1.2.9. Nevbahar-Gonca

Şair, halinden ilkbahara şikâyet ederek eski derdinin kendisine yetmeyeceği için mi gülün gonca gibi sevgilisine âşık olduğunu sormaktadır.

Eski derdüm bana yetmez mi nedür ey nev-bahâr

Gül niçün ‘âşık geçer ol gonca-i handânuma

RV(G)340/6

Bülbüle bereket ve feyiz veren gönül açan ilkbaharın geldiğini müjdeleyen şair, gönülün resim gibi goncayı görünce yine karmakarışık olduğunu söylemektedir.

Hezârân nev-bahâr-ı feyz-bahş-ı dil-güşâ geldi

Göñül sen gonçe-i tasvîr-âsâ yine derhemsin

FD(G)337/4

Şair, sevgilinin güneşe benzeyen güzel yüzünü ilkbaharın gül goncayı vücuda getirmeden hatırlayamayacağını anlatmaktadır.

Hürşid-i cemâlin idemem yâd

Gül-gonçe-i nev-bahâr-ı îcâd

HMD(K)9/17

İlkbaharın gonca ağızlara tazelik bağışlayacağını, hal dili ile tazelik bağışlamaya başladığını belirtmektedir.

Bahş-ı taravet eyleyicek gonca femlere

Düşdi lisân-ı hâl ile düşnâma nev-bahâr

NAD(G)35/11

Bu ilkbaharda gönül goncasının açıldığını, kalplerin kışın gelmesine sevinç gösterdiğini ifade etmektedir. İlkbaharda sevgiliye gönlünü açan aşıkların kışı sevinçle karşıladıklarını anlatmıştır.

Bu nev-bahâr görildi güşâd-ı gonçe-i dil

Olup nümâ-yı meserret kulûba sermâye

MŞD(Tar)11/2

Sevgilinin naz ve edasının ilkbaharda goncanın açılması sevinç vermesi gibi olduğunu, zülûflerinin gölgesinde gözlerinin canlandığını, gönül okşayıcı olduğunu belirtmektedir.

Nev-bahâr-ı ‘ışvede bir gonca-i handânsuñ

Sâye-i zülfinde gizli çeşme-i hayvânsuñ

Şimdi sen şâhâ teveccüh-kerde-i devrânsın

Had-be-had fermân-ber-i ilkîm-i hüsn ü âsun

ED(MUR)IV/1

Çok ilkbaharın geldiğini ama açılan gönül görmediğini, dünya bağında gonca gibi gönül bestesi olduğunu belirtmektedir.

Çok nev-bahâr geldi güşâde dil olmaduk

Bâg-ı cihânda gonçe gibi beste-hâtıruz

FD(G)171/2

İlkbahar rüzgârı ile tomar gibi dürülmüş olan goncanın açıldığını, bereket ve mutluluk veren güneşin artık gizli kalmayacağını ilkbahar ile meydana çıkacağını belirtmiştir.

Açar ancak nesîm-i nev-bahârı gonçe tûmârın

O râz-ı sır-ı mîhr-i feyza gayrı mahrem olmazmış

FD(G)206/2

İlkbaharın teŝrifinin müjdesiyle gönüllerin gonca gibi hep açıldığını söyleyen şair, ilkbaharın geleceğinin haberinin gönüllerin sevinç ile dolması için yeterli olduğunu belirtmektedir.

Ŗükûfte eyledi mânend-i gonçe dilleri hep

İdince müjde-ı teşrîf-i nev-bahârı şimâl

FD(K)2/2

1.7.2. Nevruz

Nevruz yeni gün anlamına gelen Farsça bir sözcüktür. Güneşin koç burcuna girdiğı gün olan nevruz miladi takvimde 21 Mart'a denk gelmektedir. İran'da iki ayrı güne nevruz ismi verilmektedir. Birincisi güneşin koç burcuna girdiğı “nevruz-ı âmm” olarak anılan ferverdin ayının ilk günüdür. Rivayete göre bütün yıldızlar bugün dönmeye başlamış. Allah kâinatı ve insanları bugünde yaratmıştır. Nevruz adı verilen diğerk gün Ferverdin ayının yedinci gününe denk gelmektedir. Gece ile gündüz eŝittir (Pala, 2007: 358).

Nevruzun kadeh (câm) ile anılmasının sebebi şarabı bulan Fars hükümdarı Cemŝid'dir. Rivayete göre Hint ülkesinden Azerbaycan'a gelen Cemŝid altın tahtıyla güneŝli bir günde yüksek bir yere oturduğunda güneşin altın tahta vurmasıyla ışık saçmıŝ ve Cemŝid'e ışıklı denilmiŝtir (Cunbur,1995:39).

Nevruz, Türkler'de yeni gün adı ile kutlanmaktadır. Diğerk geleneksel kutlamalarda olduğu gibi nevruzda da “çalğı, dans, mâni, türkü, giyim, elsanatları gibi” kültürün devamlılığını sağılayan öğeler hatırlanır ve yaŝatılır. Nevruzda yenilenmenin etkisiyle bireyde kendisini yeniler. Bu kutlamaların toplumu birleŝtirici, kaynaŝtırıcı etkisi olduğu tartışılmaz bir gerçektir. (Özdemir,2006:20-23)

Nevruz, yenilenmenin, tazelenmenin ve yeŝillenmenin zamanıdır. Bu yenilenmenin kutlamasıdır. Klasik Türk şiirinde de nevruz, neşe, mutluluk, eğlence, zevk, yeşillik ve içki ile anılmıştır. Nevruz ilkbaharın habercisidir. Nevruz yenilemenin,

tazelenmenin başladığı zamandır. Nevruz2un etkisinin en yoğun görüldüğü yer gül bahçesidir.

1.7.2.1. Nevruz-Gülşen/Gülistan

Çiçek askerlerinin gül bahçesinin ortasını basdığını, akarsuların gürültü ile kükrer gibi akın ettiğini, şimdiki zamanda emreden gibi bakıp seyretmeyi, kış askerlerinin bozguna uğratmak için parlaklık ile nevrüzün gül bahçesinde çadır kurduğunu anlatmıştır.

Gül bahçesinde kışın bitip baharın habercisi nevrüzün gelmesini adeta gül bahçesini bir savaş meydanına benzeterek anlatan şair, çiçekleri nevrüzün askerleri, bahar ile akarsuların suyunun artmasını akın etmeyle, kışın askerleri soğuk, kar vs yenmek için nevrüzün gelip çadır kurduğunu belirterek baharın gül bahçesine geldiğini anlatan şair dörtlükte muhteşem bir manzara çizmiştir.

Leşker-i ezhâr basdı sâba-yı gülzâra pâ
Bir bir akın itdi cûlar hem-çü şîrân-ı vega
Kıl hele ‘Âmir gibi sen de temâşâ hâliya
İtmek için münhezim cünd-i şitâ-yı Pertevâ
Şâh-ı nevrûz itdi gülşende yine darb-ı hıyâm

BİD(K)6/14

Nevruz vaktinin gül bahçesine yetiştiğini, bahar zamanının geldiğini, Allah’ın kudretinin, feyizlerinin, izlerinin, göstergelerinin meydana çıktığını belirtmiştir. Yeryüzünün canlanmasıyla, cansız tabiatın canlanmasının Allah’ın kuvvetinin belirtisi olduğu ifade edilmiştir.

Dem-i nev-rûz irişdi gülşene fasl-ı bahâr oldı
Yine âsâr-ı feyz kudret-i Hak âşıkâr oldı

FH(K)1/1

Gül bahçesinde üzüntünün kederin kartopu gibi olduğunu, sultan olan nevrüzün kışın askerlerini bozduğunu anlatmıştır. Şair kışın bitmesini sıkıntının kederin kar topu gibi yuvarlanarak gitmesiyle, kışın bitmesi ile baharın gelmesini anlatmıştır.

Olur ğaltîde kartopu gibi gülşende gam şimdi
Bozunca cünd-i sermâyı bugün nevrüz-ı sultânî

TMP(K)1/2

Sevgilinin güzelliğinin yüzündeki ayva tüylerinden değil, gül bahçesine nevrüz ile süs geldiğini anlatmıştır. Sevgilinin güzelliğini, gül bahçesinin süslenmesine, nevrüzün gelmesine bağlamıştır.

Hatt değildir rüyundaki ey bülbül-i dil
Gülşene sebze-i nev-rüz ile zînet geldi

TMP(G)144/4

Şair, nevrüzün gelmesiyle gül bahçesini ezgi ve şarkılarla aşıklar meclisi yapmanın bahara yakışacağını ifade etmiştir.

Ben girüp gülşene nev-rûzdan âheng-i nevâ
Eylesem meclis-i ‘uşşakda sâyân-ı bahâr

SD(K)13/61

Gül bahçesini nevrüz nasıl süslerse, Ramazan ayının da İstanbul’u süslediğini belirtmiştir. Ramazan’da İstanbul’un güzelliğini anlatmak için baharda nevrüzün gül bahçesini süslemesini örnek göstererek anlatmıştır. Baharda nevrüz nasıl gül bahçesini süslüyorsa, Ramazan’da İstanbul’u süslemektedir.

Gülistânı nice eylerse müzeyyen nev-rûz
Virmiş ol mertebe İstânbûla zînet ramazân

SD(K)11/10

Nevruz zamanı olduğunu, camide vaktini harcamamasını, gül yanaklının bari bir zaman gül bahçesinde okumasını söylemiştir.

Dem-i nev-rûzdur câmi’de vaktüñ rahve sarf itme
Gülistânda okı ey gül-‘izârüm bir zamân bâri

SD(K)17/22

Nevruz gibi gül bahçesinin bahçivana kavuşması gibi gül toplayanın elini öpmek için bayramı ümid ettiğini anlatmıştır. Gül bahçesinin nevruz ile bahçivana kavuştuğunu, kendisinin de gül toplayanın elini öpmek için baharı beklediğini ifade etmiştir.

Bâgbân-ı gül-sitân-ı vuslatam nevrûz-veş

Eylerem gül-çîn-i bûs olmag için ümmîd-i 'îd

VMD(G)29/3

Nevruzun gelip gül bahçesini süslediğini, güzelin hemen gül bahçesini seyretmeye gezmeye çıktığını, nevruzun geldiğinden, gül bahçesinin süslendiğinden haberdar olduğunu belirtmiştir.

Şâh-ı nevrûz gelüp zîver-i gülzâr oldu

Çıkdı seyrâne hemân ol ki haberdâr oldu

SD(G)156/1

Nevruz zamanında gül bahçesinin süslenmesini anlattığı bu on cüz divanın yüz yapraklı bir güle bedel olduğunu söyleyen şair yazdığı divanın güzelliğini ifade etmiştir.

Gül-i sad-berge bedel oldu bu on cüz dîvân

Fasl-ı nev-rûzda zîb-âver-i gülzâr-ı beyân

SD(Kıt'a)9/1

1.7.2.2. Nevruz-Bağ/Çemen

Her sene nevruz ile bir defa dünya bağının cennet sahnesi gibi olduğunu söyleyen şair, nevruz ile dünya bağının güzelleştiğini, yeşillendiğini belirterek yeryüzünü cennete benzetmiştir.

Tâ ki her sâlda nev-rûzla bir def'a hemân

Bâg-ı dünyâ ola mânende-i sahn-ı cennet

SD(K)47/11

Dünyada nevruz zamanı son bulsa da, sevgilinin kıymet değer bağında baharın son bulmamasını dilemektedir.

Fasl-ı nevrûz-ı cihân olsa da encâm pezir

Bâg-ı kadrüñde ‘ayân olmaya pâyan bahâr

SD(K)13/98

Her çimenlikte tanbur ve ney ile içki meclislerinin kurulduğunu, yiyip içme ve eğlenme zamanının geldiğini duyurmaktadır.

Her çemende bezm-i mey âgâze-i tenbûr u ney

Es-salâ ‘ayş u neşât(u)es-salâ nev-rûzdur

FD(G)141/3

Nevruzun oruçlunun halini belirtip, geline benzettiği taze çimenlikle bağın gözalıcı hale geldiğini, güzelleştiğini ifade etmektedir.

Nevrûz vâsf-ı hâl-i siyami idüp didi

Buldı ‘arûs-ı nev-çemen-i bâğ-ı i’tişâm

NAD(K)3/5

Baharın ilkgününün en güzelinin çimenliği şereflendirdiğini, adalet eseri ile gece gündüzün eşit olduğunu belirtmiştir. Nevruz baharın başlangıcı olan mart ayına denk gelmektedir. Nevruzda gece-gündüz birbirine eşit olur.

İtdi teşrîf çemen mülkmi şâh-ı nevrûz

Eser-i ‘adli ile oldu müsâvî şeb ü rûz

FD(G)196/1

Bağdan bağa gezip haber getiren rüzgârın nevruzun geldiğini ve en büyük padişaha haber verdiğini anlatmaktadır.

Eyler ikbâl-i şehen-şâh-ı bahârîden haber

Bâgdan bâga gezer peyk-i sabâ nev-rûzdur

FD(G)141/4

Dünyayı aşkın keyfiyetinin mutluluğunun cansız gibi tuttuğunu, nevruzun getirdiği neşe ile duvarın da yeşillendiğini anlatmaktadır. Baharın gelmesi ile duvarın bile

neşe ile yeşillendiğini belirterek mübalağa sanatına başvuran şairimiz baharın neşe ve yeşillik getirdiğini anlatmaya çalışmaktadır.

Cihânı tutdu bu keyfiyyet-i aşk bîcân-veş

Yeşerdi neşve-i Nevruz ile der ü dîvâr

ŞD(K)16/4

Nevruz bayramını sabah yelinin haber verdiğini, nevruzun taze fidanların yapraklarını fidanları süslemek için uyandırdığını söylemektedir. Baharın gelmesiyle fidanların filiz vermesini yaprakların uyanması şeklinde ifade etmiştir.

Edüp bâd-ı sabâ virdi haber eyyâm-ı nevruzda

Nihâli tâzeden bergçü bî-dâr itdi münevveri

AB(BN)3

Şair yüz gün süren karakışın zamansız geldiğini, nevruz vaktine gelince taze fidanların olacağını belirtmektedir.

Sad hased tekmi-i hamsîn eyleyüp pîr-i zamân

Vakt-i nevrûza irişdikde olur tâze cüvân

MŞD(Matla)31

En güzel bahar günü olan nevruz ile şereflenen zaman geldiyse bahar fidanlarının yeşil elbise ile örtüleceğini ifade etmiştir. Baharın ilk günü olan nevruzun gelmesiyle tabiat canlanmaya başlar bahar ile de fidanlar tamamen yeşillenir ve adeta yeşil birer elbise giymişçesine her taraf yeşil örtüyle örtülür.

Devr-i lutf-ı şeh-i nev-rûzda oldıysa eger

Hil'ât-i sebz ile pûşîde nihâlân-ı bahâr

SD(K)13/89

Öğretmen gelince öğrencilerin ayağa kalkması gibi nevruz gelince gül bahçesinin okulunda sebzelerin, taze fidanların ve içki kadehinin de ayakta beklediğini belirtmektedir. Gül bahçesini okula benzeten şair fidanları, yeşilliği ve içki kadehini de öğrenci olarak belirterek nevruzu da öğretmen yerine koymuştur. Nevruz öğretmenin

öğrencilerini şekillendirdiği büyüttüğü gibi gül bahçesindeki fidanları yeşilliği güzelleştirmekte ve geliştirmektedir.

Makdem-i h'âce-i nev-rûza kıyâm eyleye mâ

Sebzeler mekteb-i gülşende çü etfâl-i sagâr

SD(K)21/29

Ünvanı sevinç olan nevruz mevsiminin ne güzel olduğunu yılların ve vakitlerin onu kıskansa nevruzun buna yakışacağını layık olduğunu belirtmektedir. Nevruzun güzelliğinin diğer vakitlerin onu kıskanmasına değeceğini ifade etmektedir.

Habbezâ mevsim-i nevrûz-ı meserret-'unvân

Aña reşk eylese şâyeste sinîn ü eznân

MŞD(Tar)1/1

1.7.2.3. Nevruz-Sevinç

Şair, ayrılığın karanlığı ile yüzünün karardığını, parlak güneşinin ne zaman geleceğini, bin nevruz gelse de onu mutlu edemeyeceğini, en güzel sevgilinin ne zaman geleceğini sormaktadır. Sevgilinden ayrı olan aşık nevruz gelse de mutlu olmayacağını ancak güzel sevgilisinin gelmesiyle mutlu olacağını anlatmaktadır.

Zuhmet-i hecr ile oldum siyeh-rû

Hurşîd-î rahşânum ne zamân gelür

Beni şâd eylemez gelse biñ nevrûz

Âfet-i devrânum ne zamân gelür

VMD(Müs)23/I

Şair nevruz bayramı ile vaktini baştan başa sevinçle doldurduğu için Allah'a verdiği güzellikler için şükrederek kimin kaderinde böyle güzellik olduğunu sorarak kendisine sunulan güzelliklerin farkında olduğunu anlatmaktadır.

Meserretle ser-â-ser vaktimiz nevrûz u ıyd oldu

Hudâya hamd kim bahtın görüldü böyle bir lutfu

ND(Tar)48/7

Bayram ve nevruzla gündüzün mutlu, sevinçli olduğunu, gecesinin de Ramazan'ın şerefi ile sevinç nuru ile dolduğunu anlatmaktadır. Baharın ilk günleri olan nevruzun Ramazan ayına denk geldiğini anlatan şairimiz bunun da ayrı bir mutluluk olduğunu, gündüzün ayrı sevinçle gecenin ayrı sevinçle dolduğunu ifade etmiştir.

Rûzı firûz ola devletle çü 'ıyd u nevrûz

Gecesi nûr-ı sürûr ile çü kadr-i Ramazân

MŞD(Tar)1/25

Nevruzun bayrama denk gelmesiyle, bayramın kıymetinin artacağını, nevruzun parlak nuru ile dünyanın bahtını nurlandıracağını belirtmiştir. Baharın ilk günü olan nevruzun nuru ile her tarafı aydınlatacağını anlatmaktadır.

Nice nev-rûz 'aceb 'ıyd-ı sa'îd-i tâli'

Rûşenâ nûrı ile dîde-i baht-ı devrân

MŞD(Tar)1/2

Güzellik kalesinin ayının dünyaya gelmesini, baharın, bayramın ve nevruzun isterse gelmemesini söyleyerek güzelin ay yüzünü göstermesinin yeterli olacağını belirtmektedir.

Ol meh-i burc-ı letâfetden ki dûrum 'âlemüñ

Gelmesün ister bahârı 'ıyd u nevrûz olmasun

FD(G)317/3

Şair nevruzun aşıklar için içki meclisine açılmış gül gibi geldiğini, bağı şereflendirmek için bağı parlaklık ve süs verdiğini, dünya sevgisinden vazgeçip ahiret için çalışan rinde yiyip içme zamanlarını hatırlattığını, ilkbahar mevsiminin geleceğine dair müjde getiren olduğunu, bayram gibi olan nevrufa değer vermeyi, saygı göstermeyi anlatmaktadır.

Bezme erva'ı şukûfeyle gelir yârân için
 Bağ Pertev zeyn ider teşrîf-i mey-h vâran için
 'Ays u 'işret demlerin ihtâr ider rindân için
 Müjde-resdir çünkü ikbâl-i bahâristân için
 'İydveş nevrûza 'izzet n'ola itsek ihtirâm

BİD(K)6/13

Nevruz ile güneşin daha nurlu olduğunu, günün daha parlak olduğunu, gönülün içki kadehi ile nevrüz ile neşeli olmasını, nevrüzde gecesinin ayrı güzel gündüzünün ayrı güzel olduğunu hangisinin tercih edeceğini bilemediğini, güzel sesli bülbülün derd ile neşeli olduğunu, nevrüzde daha fazla şarkı söylemesini belirtmiştir.

Ruşen oldu gün mihr-i enver-i nev-rûzdan
 Neş'e-yâb ol sende ey dil sâgar-ı nevrüzdan
 farkı yok hîç kongısın tercih idem
 Ey gönül leyl ü nehâr-ı hoş-ter-i nev-rûzdan
 andelib-i hoş-neva şad derd ile
 Yine fazl it nağme-i gevk-âver-i nev-rûzdan

RSD(Nazım)33

Halkın bu sevinçli nevruzu göreceğini, bu yılın iyi ve güzel bir yıl olacağını belli ve meydanda olduğunu ifade etmektedir.

Didiler halk bu nevrûz-ı neşâtı göricek
 Sâl-i nîkû zi bahâreş şode peydâ u 'ayân

MŞD(Tar)1/4

Sevgilinin olmadığı alemin gül bahçesinin aşığa matem, yas köşesi olacağını, onun için bayram ve nevrüzün Muharrem ayı olduğunu anlatmaktadır. Muharrem ayı İslamiyet'te önemli olayların yaşandığı mübarek bir aydır. Şair de kendisinin bayramının bu ay olduğunu ifade etmiştir.

Yârsuz gülzâr-ı ‘âlem künc-i mâtemdür bana

‘İyd u Nevrûzı gönül mâh-ı Muharremdür bana

FD(G)2/1

1.7.2.4. Nevruz-İşret

Gamı kederi defeden bahara eriştiğini rinde gün doğduğunu, nevrüz gecesinin layıkıyla geçirmemenin uygun olmayacağını, içki dağıtan güzelin içki kadehini nergis gözleri gibi döndürmesini, şebboya benzeyen kadehlerle nevrüz gecesinin keyfine varmayı, bu gecede nevrüz goncasının kokusunun bütün kokuları bastırdığını anlatmaktadır.

Gün togar rinde irişdikte bahâr-ı gam-zedâ

Leyle-i nevrûzu ihyâ etmemek olmaz revâ

Nergis-i çeşmiñ gibi peymâne döndür sâki yar

Bizde şeb-bû-yı kadehle idelim gece safâ

Şebde kıldı gonca-î nevrûz tafi-i meşâm

BİD(K)6/6

Şair, bu nevrüz gecesinde yiyip, içme ve eğlenme olsa ne olacağını, hey hey naraları ile sağa sola gitse ne olacağını, içki kadehi, testi ve şişelerin hepsinin ağzına kadar dolu olmasını, tanbur ve şarap kasesinin içki ve şarkı ile dolmasını, şarkı söyleyenin bu zamanı gül devri kılmasını, içki dağıtan kişinin de bu zamanı içki devri kılmasını istemektedir.

Bu şeb-i nevrûzdur iş’ayş u nûş olsa n’ola

Nara-i hey hey ne var neşr olsa da sag u sola

Hem sebû peymâne şişe cümlesi ser-şâr ola

Kâse-i tanbûr u sahbâ nagme-i meyle tola

Mutribâ gül devri kıl sâkî sen eyle devr-i câm

BİD(K)6/4

Şair, beyitte kendisine seslenerek yeni bir tazelikle bağa gitmesini içkiyi içki kadehinde görmesini, eski ağrı sızı ve kederlere şifa bulmasını nevrurun geldiğini belirtmiştir.

Bâga var bir nev-cevânla câm-ı mey gör iy FASÎH

Köhne renc ü gussaya eyle devâ nev-rûzdur

FD(G)141/5

Eskimiş keder ve sıkıntıların hatırlanmasını gümüş gibi kolunu içki kadehine aşına etmesini alıştırmasını belirtmiştir.

Yâd olunsun köhne gamlar sâkiyâ nev-rûzdur

Sâ'id-i sîmînüñ it câm-âşinâ nev-rûzdur

FD(G)141/1

Şair, içki kadehindeki şerbetin tadını gönül alan güzelin dudaklarındaki kıymetli özden aktarıldığını, gönül şenliği keyif zamanı olduğunu nevrurda o tadın durmasını dilemektedir.

Cevheri ma'cûn-ı la'l-i dil-beri nakl eyleyüp

Nûş dursun şerbet-i câm-ı safâ nevrûzdur

FD(G)141/2

Servi gibi uzun boylu sevgilinin gölgesiyle başını yukarı kaldırmasını, ilkbahar gibi güzel yüzünü gül gibi üstün tutmasını, keder olmadığını bülbüller isterse eğer naz eylesini, nevrurun gül devrine başlamasını, içki dağıtan kişinin eline içki kadehini tanbur gibi kâseyi aldığını belirtmiştir.

Sâyesiyle servi dildârım ser-efrâz eylesin

Nev-bahâr-ı hüsnünü gül gibi mümtâz eylesin

Gam degildir bülbülân isterse ger nâz eylesin

Mutâb-i nevrûz gül devrine agâz eylesin

Kâse-i tanbûrveş al sende sâkî deste câm

BİD(K)6/12

1.7.2.5. Nevruz-Çiçekler

Nevruz ile birlikte tabiatın parlaklık kazandığını, çiçeklerin açıldığını ve çok sevinçli olduğunu ifade etmektedir.

Nevrûz ile beraber olup gurre-i şiyâm

Eşkûfeler şukûftelenüp oldı şâd-kâm

NAD(K)3/1

Nevruz vakti gelmedikçe güllerin rüzgâr ile açmayacağını, tabiat goncalarının her zaman nağmeler ile açılacağını söylemektedir.

Vakti nevrûz irmedikçe gülleri açmaz sabâ

Her dem ammâ gonçe-i tab' açılır elhân ile

MŞD(G)144/2

Bülbülün ikbal ile kolay yoldan nevrüze erişmesini, yüz yapraklı güller adedince nevrüzün bülbüle tekrarı olmasını dilemektedir. Nevruz ile mutluluğa erişen bülbülün mutluluğunun devamı için nevrüzün tekrarını dilemektedir.

Hezâr ikbâl ile olsun müyesser aña nev-rûzuñ

Gül-i sad-berglar evrâkı ta'dâdınca tekrârı

SD(K)17/40

Nevruz zamanında o çok şeref sahibi, cömert padişahın gelmesiyle, onun zamanında gülün lütuf ve ihsan ile güzel koku yaydığını anlatmıştır.

Devr-i nev-rûzda gelmekle o sadr-ı ekrem

Oldı 'asrında gül-i lutf u 'inâyet bûyâ

SD(K)8/3

Şair, nevrüzde sümbülün gül bahçesinde tütsü kabına koyulmuş tütsünün koku yaydığı gibi güzel kokular yaydığını anlatmıştır.

Şeh-i nev-rûzuñ öñinde kodı micmer sünbül
İtdi gül câmi'ini hayli mu'attar sünbül

SD(K)20/1

Gönül yakan sevgilinin adını söyleyene neşe veren olduğunu, âşık olan kuşun naraları artınca, onu bırakmayı zahmetli iş görünce, nevrüzda gülüp açılmanın adet olduğunu, lalelerin kırmızı başlı olarak ünlü olduğunu belirtmektedir.

Şevk-bahş oldukda mutrib na'me-i dil-sûza
Na'ralar zâhir olunca mürğ-i 'aşk-â'mûzda
Eyleyip tarh-ı tekellûf gülşen-i firûzda
'Âdet itmekle gülüp açılmağı nevrüzda
Lâleler gerh sürh-serlikle ne var olsa be-nâm

BİD(K)6/11

1.7.2.6. Nevruz-Bülbül

Baharın ilk günü olan nevrüzün gelmesiyle bülbüllerin nağme ve ezgilere başladığını, bülbüllerin sesleriyle dünyaya neşe ve sevinç verdiklerini anlatmıştır.

Dem-i nev-rûz irişdi başladı elhâna bülbüller
Nevâlarla tarab-sâz oldular devrâna bülbüller

MŞD(G)27/1

İnleyen bülbülün nevrüz sabahının ezanını okuduğunu, uykudaki goncaların gizli olandan haberdar olduklarını anlatmıştır. Bülbülün nevrüzün geldiğini inlemeleri ile bildirmesiyle kış ile uykuda olan gonca nevrüzü geldiğini anlamıştır.

Subh-ı nev-rûzuñ ezânın okudı bülbül-i zâr
Gonçeler h'âbınâ gaybdan oldı bî-dâr

SD(K)21/1

Şair dört mevsim aşkın deliliği ile divane olduğunu, aşk çılgını bülbül gibi nevrüz zamanını beklemediğini belirtmiştir. Şair bülbül gibi sadece bahar mevsiminde aşk delisi olmadığını, dört mevsim aşkın delisi olduğunu anlatmıştır.

Çâr mevsimde cünûn-ı ‘ışkla dîvâneyüm

Fasl-ı nev-rûzı gözetmem bülbül-i şeydâ gibi

SD(K)28/15

Baharın en güzeliyle yaşam sahiplerine baharı yaşamı mümkün kılmayı, aşk dostlarına içkiden bir damla verilmesini rahmetden haberdar olmalarını, hasret çeken bülbülün güle yine selam sunmasını, nevrüz neşesinin eskimiş dertten kederden intikam almasını, her tarafın baharın feyzinin kokusu ile dolmasını istemiştir.

Eylesin şâh-ı bahâr erbâb-ı âyşa ‘izn-i ‘âm

Katre-i meyde virip yârân rahmetden peyâm

Bülbül-i hasret-keş ‘arz itsin güle yine selâm

Neş’e-i nevrûz alsın köhne gamdan intikâm

Nühket-i feyz-i bahâr ile pür olsun her meşâm

BİD(K)6/1

1.7.2.7. Nevruz-Güneş

Dokuz geceden sonra nevrüz gününün sabahı olacağını, nevrüzün gündüzünün güneşin parlamasıyla parlayacağını, gecesinin de ay ile parlayacağını ifade etmiştir.

Nüh-şeb ki sabâh-ı rüz-ı nevrüz

Hürşîd-fürüz mehi şeb-efrûz

HMD(K)9/2

İlkbahar mevsiminin nevrüz mevsimine rast geldiğini, baharın içinde dünyanın ağzına kadar bolluk ve bereket ile dolduğunu anlatmıştır. Bahar mevsiminin nevrüz ile birlikte geldiğini söylemiştir. Baharda yeryüzünün yeşillenmesi, sebze ve meyvelerin çıkması, çiçeklerin açmasıyla dolduğunu anlatmak istemektedir.

Tesâdüf eyledi mâh-ı rebî'a mevsim-i nev-rûz

Rebî '-ender-rebî' itdi cihân feyz-i ser-şârî

SD(K)13/5

Jüpitere bu yılının talihlisinin kim olduğunu soran şair, nevrüzde güneş gibi bir sultan geldiğini anlatmaktadır.

Sa'd-ı ekber niçe olmaz bu yılın tâli'i kim

Geldi nev-rûzda hurşîd gibi bir sultan

MŞD(Tar)1/5

Güneşin sıcak zamanında sevgilinin sıcaklığının sebebini sorarsa şerefli bildiği nevrüzün sözünü yerine getirdiğini söylemektedir. Şair güneşin meydana çıkıp sıcaklığın artmasını nevrüzün söz vermesine ve sözünü yerine getirmesine bağlamaktadır.

Şerîfa bildigim tâ'ahhüd-ı nev-rûz elestîdir

Sorarsa yâr-ı cânım germ-i mihri zamanından

MŞD(G)122/7

Köşkün duvarına yaptırdığı parlak aynayla nevrüz güneşinin bile boy ölçüşemeyeceğini karşılaştıramayacağını ifade etmektedir. Köşkün duvarındaki aynanın parlaklığını ifade etmek için nevrüz güneşinin parlaklığı ile karşılaştırmıştır.

Mihr-i nev-rûzun yüzü yokdur mukâbil olmağa

Kasr-ı dîvârındaki âyîne-i rahşânına

ND(K)20/62

O şîlhun zamanının geçtiğini, güzellik güneşinin değiştirdiğini, geçen nevrüz zamanında keyfiyetinin olmadığını belirtmektedir.

O şîlhun vakti geçdi mihr-i hüsnü eyledi tahvil

Bu sâlîfi fasl-ı nevrüzunda yok bildir ki haletden

TMP(G)118/2

1.7.2.8. Nevruz ile İlgili Diğer Unsurlar

Nevruz zamanının gedliğini yeryüzünde bulut kalmamasını, günün artık bahar olduğunu asla yardımcı gerekmediğini anlatmaktadır. Nevruzun gelmesiyle bulutların dağılmasını güneşin yeryüzünü ısıtmasını istemektedir.

İrdi çün nev-rûz kalmasun cihân yüzinde ebr

Gün bahâr irdi gerekmez dahı hergiz pûstîn

RV(K)23/11

İlkbahar ikliminin saflığıyla berraklığıyla düzen verip saltanat tahtında nevrusun bey gibi tahta geçtiğini anlatmaktadır.

Nevrûz taht-ı saltânâta geçdi beğ gibi

İklim-i nev-bahâr-ı safâya virüp nizâm

NAD(K)3/3

Bu devirde çeşitli sevinç durumlarının zamana aheng olduğunu, İran nevrusunun başlamasıyla Arap gecelerinin nihayete erdiğini, son bulduğunu belirtmiştir.

Envâ-ı eşhân-ı târâb bu devre âheng oldu hep

Encâm-ı yâ leyl-i Arâb âgâz-ı nevrûz-ı Acem

ŞD(K)19/8

Şair nevrusun bereketi feyzi ile sanki servi ağacının yıldızlara eriştiğini, sanki her tarafın kandillerle ışıklandırılıp süslendiğini dile getirmektedir. Şair nevrusta yıldızların çokluğunu adeta kandil ile etrafın aydınlatılması gibi ıslıl ıslıl olması ile belirtmiştir.

Feyz-i nev-rûz ile serv-i encüme irmiş güyâ

Şöyle sandum ki kanâdîl ile zeyn oldu menâr

SD(K)21/4

1.7.3. Gül Mevsimi

Gül mevsiminde dostlar edinildiğini, kendisinin ise hatrı kırılmış, gamlı, sıkıntıda olan el olduğunu belirtmektedir beyitte. Gül mevsimi olan baharda dost meclisleri kurulur. Bu meclislerde dostlar edinilir. Dost edinemeyen şair ise gam ve sıkıntı içerisinde.

Yârân yapıldı ben ise hâtır-şikest olam

Gül mevsiminde gam-zede vü teng-dest olam

BMD(SN)7/4

Sevgilinin ruhunun olduğu zamanda şaraba ihtiyaç olmadığını belirten şair, gül mevsiminde gül suyunun olmasının ya da olmamasının bir öneminin olmadığını ifade etmektedir. Burada şair için önemli olan sevgilinin ruhu ile buluşmak, sevgiliye kavuşmaktır.

Devr-i ruhunda devr-i şaraba ne ihtiyâc

Gül mevsimi gülâb hem olsun hem olmasun

ŞG(G)236/6

Gül mevsiminde bağ tarafını sıcaklığın etkilemesinden korktuğunu, bu yüzden gülün nazına başdan razı olduğunu anlatmaktadır

Fasl-ı gül germ-rev-î cânib-i bâğ itdi bizi

Nâza başdan yine muhtâc-ı ayâğ itdi bizi

FD(G)456/

Şair gönlüne seslenerek gül mevsiminde içkiye tevbe ettiği için onun da kendisi gibi pişman olduğunu söylemektedir beyitte. Gül mevsimi bahar mevsimidir. Bahar geldiğinde içki meclisleri kurulur. Şairde bu yüzden bahar mevsiminde içki içmeye tövbe etmesinden dolayı duyduğu pişmanlığı dile getirmektedir. Burada Ramazan ayı bahar mevsimine denk geldiği için şair içkiye tevbe etmiş olabilir.

Gül mevsiminde tevbe-i meyden benim gibi
Zannım budur ki sende peşimansın ey gönül

ND(G)78/2

Şair gönüle seslenerek çimenlikte gonca ağzılılarla çok yakın olmasını, gül mevsiminde rüzgâr gibi kararsız kalmamasını söylemektedir. Şair güzelleri ağzını açmamış goncaya benzetmektedir. Baharda güzellerle sıkı fıkı olmasını söyler. Saba; gün doğusundan esen hafif ve latif bir rüzgardır. Şair aşığın gönlüne kararsız olmamasını da bazen esen bazen esmeyen rüzgârı örnek göstererek söylemektedir.

Ey dil çemende gonca dehenlerle hem-dem ol
Gül mevsiminde olma sabâ gibi bî-karâr

RV(K)4/13

Bahar faslının ve gül mevsiminin, gülme vaktinin ne güzel olduğunu bahar mevsiminin sıfatları ile güzel söz söyleme huyuna sahip çok şairi susturacağını, dilini bağlayacağını ifade etmektedir. Bahar mevsiminin güzellikleri ile kendine hayran bıraktığını belirtmektedir.

Hoşâ fasl-ı bahâr u mevsim-i gül vakt-i handânı
Ki evsâfı ider dem-beste çok tab'ı suhan-dânı

HMD(K)5/1

Gül mevsiminde bahar günlerinin yemyeşil olduğunu, içki dağıtan güzele kendisine ağzına kadar dolu içki kadehi vermemesini, tevbe ettiğini, teklifini yinelememesini kalbinin zevk ve safa da olamayacağını dilinde derdi olduğunu zevk ve sevinç içinde olmamasını sevgilinin olmamasına bağlamaktadır.

Gül mevsimi eyyâm-ı bahâr ise çemenzâr
 Lutf eyle bana eyleme teklifini tekrar
 Kalbin mi ola zevk u safa dilde gamım var
 Sâki kerem et verme bana sâgar-ı ser-şâr
 Nöş etmeye onsız ederim tevbeyi her bâr
 Mümkün mi ola zevk-i tarab hâs-ı Tayyâr
 Ya'ni o büt perçemi top fesleneğim yok

TMP(Mus)5

Bahar mevsimi gül mevsimidir. Gül mevsimi olduğunu sakiye içki meclisinin kurulmasını siyah gözlerinin etrafta süzülmesini söylemektedir şair.

Gül mevsimidür bezm-i mey iy sâkî düzilsün
 Çeşm-i siyehüñ mest olup etrafa süzilsün

FD(G)331/1

Saki'ye (içki dağıtan kişi) seslenen şair nicedir gamın kederin elinden kurtulamadığını gül mevsiminin geldiğini gül renkli içki içmeyi dilemektedir. Gül renkli içki ile kırmızı şarap içmeyi istemektedir.

Sâki gül mevsimidür bâde-i gül-reng içelüm
 Gam elinden nice bir hâtır-ı 'âtırda keder

RV(K)5/16

Şair gül mevsiminin geldiğini bunu anlamak gerektiğini, meyhanede yüzünü belli etmesini, gamın pasından temizlenmek gerektiğini gam mevsiminin bittiğini bahar mevsiminin geldiğini, sarhoş olup yakasının yırtmak gerektiğini anlatmaktadır.

Der-i mey-hânede ey dil yüzümüz hâk idelüm
 Jeng-i gamdan varalum âynemüz pâk idelüm
 İrdi çün mevsim-i gül kendümüz idrâk idelüm
 Mest-i lâ-ya'kıl olalum yakalar çâk idelüm

RV(MR)1/I

Revani, gül mevsimi erişti diye içkiye tövbe etme, sende bu duruma tahammül yoktur diye beyitte mahlası ile kendisine seslenmektedir. İçki içmemeye tahammülünün olmadığını bu yüzden tövbe etmemesi gerektiğini belirtmektedir.

Gül mevsimî irişdi meye tevbe eyleme
 Yokdur Revânî sende tahammül didükleri

RV(G)471/5

Gül mevsimi olduğunu parlak içki kadehinin gelmesini, Fa'iz ile bu boş eğlence günlerine içmeyi dilemektedir.

Câm-ı mey-i rahşân yürisün mevsim-i güldür
 Fâ'iz içelüm ragmına eyyâm-ı ferâguñ

EFD(K)27/5

Gül mevsimi geçmeden acele aşka girmesini, marifet bağının kokusuyla güzel koku bulmasını dilemektedir şair.

Mevsim-i gül geçmeden gel 'aşka gir eyle şitâb
 Bûy-ı bâg-ı ma'rifetden nefha-yâb ol nefha yâb

FD(G)9/1

Gül mevsimi olduğunu yaşamak için zehri gül bahçesinde koymasını, güzellerin hepsinin Revani'ye yakın durduğunu söylemektedir.

Mevsim-i güldür ko zehri gülistânda 'ıyş için
 Muntazır durur Revânî cümle-i yârân sana

RV(G)6/6

İKİNCİ BÖLÜM

YAZ MEVSİMİ

2.1. YAZ (SAYF) MEVSİMİ

Klasik Türk şiirinde yaz mevsimi, diğer mevsimlere nispeten daha az kullanılmıştır. Yaz mevsiminin işlendiği beyitlerde de daha çok temmuz ayından ve sıcağından bahsedildiği görülmektedir. Yaz mevsimi mevsimler içinde sıcağın en yoğun yaşandığı mevsimdir.

Divan edebiyatında yaz mevsiminin ele alındığı özellikle de temmuz ayının işlendiği şiirlere temmuziye denilmektedir. Yaz mevsiminden çok temmuz ayının sıcağının yakıcılığını ve temmuz ayının özelliklerinden bahsettiği için temmuziye ismini almıştır. Kasidelerin nesib bölümünde yaz mevsimi ve temmuz ayının özelliklerinden de bahsedilmektedir. Temmuz ayının sıcaklığı ile sıkıntıya düşürdüğü de ifade edilmiştir.

2.2. YAZ MEVSİMİ İLE İLGİLİ UNSURLAR

Şair, dönemin hükümdarına niyaz ve dua da bulunmaktadır. Hükümdarın ömrünün genç ve dinç olmasını, devletinin de her zaman gül bahçesi gibi huzur ve neşe dolu olmasını dilemektedir. Böylelikle dünyadan kış mevsiminin gitmesini yaz mevsiminin gelmesini istemektedir. Çünkü kış mevsimi zorluk ve sıkıntılarla doludur. Yaz mevsimi ise meyvelerin çok olduğu doğanın çeşitli güzellikler sunduğu bir zamandır. Bu yüzden dünyada yaz mevsimi olmasını istemektedir. Devleti dünyaya, devletin yönetimi ve refahını yaz günlerine benzeten şair, devletde de dünyada da yazı istemektedir.

Ola gül-zâr-ı ‘ömr ü devleti hem-vâre sebz ü ter

Cihânun tâ gele sayfı gide fasl-ı zemistânı

FD(K)5/45

Yazın, çimenlik yerine yaklaşmadığını, nevruz sandalını donatıp gönderdiğini belirtmiştir. Yaz gelmeden nevruzun geldiğini anlatmaktadır. Nevruz bahar ayının ilk günüdür burada da yazın kendisinden öce nevruzu gönderdiği anlatılmıştır.

Gırâb-ı sayf yanaşmaga bender-i çemene

Donatdı sandal-ı nev-rûzı eyledi irsâl

VMD(K)11/3

Süruri, yaz mevsiminde çok fazla yağmur yağmadığını lakin ayrılık acısı ile gözyaşlarının arka arkaya döküldüğünü anlatmıştır.

Mâni’-i girye-i pey-der-pey olur sûz-ı firâk

Mevsim-i sayfda zîrâ ki çok olmaz bârân

SD(G)123/4

2.2.1. Yaz-Kış

Nedim’in XVII. yüzyıl şairi Nedim-i Kadim’in gazelinin beyitleri arasına üçer beyit yazarak oluşturduğu bir tahmisten alınan beşliktir. Şair mahlaslarının aynı olduğunu belirttiği şairin şiir kılıcını çekerek bu mısrayı yaz ve kış onun için dile getirdiğini söyleyerek, o güzele söyleyin ağlayıp inleyen Nedim ile çok samimi olmamasını, ateşli nefesinin onu yakacağını yazan Nedim ‘i Kadim’e Nedim cevap olarak ise, âşık olan kişinin ne zaman inleyeceği, nasıl ah edeceğinin belli olmayacağını söylemiştir.

Şâyed eser ede nefes-i âteşini heyf

Olmaz enîn-ı âşıkâ zîrâ metâ vü keyf

Hem-mahlasım ki nazm ile etmişdi sell-i seyf

Bu mısra’ı benim çün okurmuş şitâ vü sayf

Söylen Nedîm-ı zâr ile germ-ülfet olmasın

ND(Mus)VIII

Kış günlerinin yaz mevsimi gibi sevinçli ve neşeli olduğunu, sararmış çimenlerle bile kış gününün süsünün ve güzelliğinin olduğunu ifade etmektedir. Kış günlerinde çimenliğin yeşil olmasa da sevinçli ve neşeli günlerin yaşanacağını anlatmak istemiştir.

Eyyâm-ı şitâ mevsim-i sayf gibi hurrem

Zibinde çemen-safra-i devrân yıkacaktır

SAD(K)15/5

Şair, eğer lütuf suyundan bir damla iner ise yaz ve kış da meyve ve taze ümitler bitireceğini belirtmiştir. Allah’ın lütfu ile yağmur damlalarını indirirse yaz kış meyve bitireceğini fidanların yeşilleneceğini ifade etmiştir.

Âb-u lutfından eger iner ise bir katre
Yaz u kışda bitüre mîve nihâl-i âmâl

RV(K)17/27

2.2.2. Yaz-Germ (Sıcak)

Yaz mevsiminin sıcak olması ile beyitlerde işlendiğini görmekteyiz. Genellikle kışın soğğun ile yazın sıcaklığı kullanılmıştır. Yazın sıcak olmasının doğal olduğu kadar kışında soğuk olmasının doğal olduğu anlatılmıştır.

Nedim, zamanın daima sıcaklığını ve soğğunu çektiğini, yazın sıcak olmasının kışın ise soğuk olmasının bu anlamı ifade ettiğini belirtmektedir.

Dehrin hemîşe çekmedeyiz germ ü serdini
Ancak me'âl-i sayf u şitâmız budur bizim

ND(G)89/2

Dünyanın sonsuz hikmetli sebeplerle dolu olduğunu, kışın şiddetli soğğun yazın sıcaklığın olmasının bir sebebi olduğunu anlatmıştır. Kainattaki mevsimlerin düzeninin mutlaka bir sebebinin olduğunu söyleyen şair, kışın soğuk olmasından yazın sıcak olmasında bir sebep olduğunu ifade etmiştir.

Cihânda tâ ki ebed muhteza-yı hikmet ile
Şitâda şiddet-i sermâ sayfda germâdur

BMD(V)42

Aşırı sıcakların gül bahçesinin parlaklığını bozacağını, baharın getirdiği bolluğu, bereketi götüreceğini anlatmaktadır.

Sermâyede feyz-i bahârın yıkacaktır
Revnâk-şiken-i sahn-ı gülşen yıkacaktır

SAD(G)15/1

Şair; yaz mevsiminin geldiğini, alemleri sıcaklığı ile sararttığını ifade etmiştir. Yazın sıcaklığı ile nar ve ayvayı pek iyi yaptığını anlatmıştır.

Sultân-ı sayf idince sefer celle ismuhu

İtdi bih ü enârı bihîn-top-i zer-‘alem

ASD(K)10/5

Şair; yaz şehdiyesinin sürmenin gözleri parlatması meydana çıkarması gibi yazın hayalinin bile gözleri aydınlık ve parlak yaptığını ifade etmiştir.

Görindi mükhile şeklinde yaz şehdiyesi

Hayâli gözlerimiz rûşen itdi sürme-misâl

VMD(K)11/5

2.2.3. Yaz-Temmuz

Şair, cömertlik ve iyilik sahibi kişinin her ne dilerse olacağını, istese kış mevsimi içerisinde temmuz ayının havasını estireceğini söylemektedir. Cömert ve iyi kişinin her isteğinin gerçekleşeceğini kara kışda temmuz ayının havasını estireceğini söyleyerek mübalağa (abartma) sanatına başvurmuştur. İmkânsız bir durumun gerçekleşmesini mecazi olarak aktaran şair, iyi ve güzel ahlak sahibi bir insan olmanın önemini ifade etmek istemiştir.

Zât-ı pür-cûd keremver ki murâd itse olur

Erba’ın içre hevâ’î meh-i temmûz vezân

KN(K)31/17

Dünyanın temmuza eriştiğini sıcaklık ve buhar ile her tarafın su olduğu, yeryüzünün sıcaklık ile ızdırıp ve sıkıntıya düştüğünü anlatmıştır.

Temûz irişdi cihân gark-i tef ü tâb oldı

Zemîn harâret ile vakf-ı pîç ü tâb oldı

ASD(K)6/1

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SONBAHÂR MEVSİMİ

3.1. SONBAHAR MEVSİMİ

Miladi takvimde Eylül, Ekim, Kasım aylarının yer aldığı mevsimdir. Yaz mevsimi ile kış mevsimi arasındaki geçiş mevsimidir. Hava­ların yavaş yavaş soğumaya başladığı bu mevsimde kış mevsimine hazırlık yapılır. Sonbahar mevsimi, hazan, güz, bağ bozumu adları ile de anılmaktadır. Hazan mevsimi gül bahçesine adeta hü­zün getirir. Çiçekler canlılıklarını, güzelliklerini yitirmeye, yapraklar sararıp dökülmeye başlar. Bu mevsime sarı, kahverengi renkler hakimdir. Şiirlerde de bu sarı rengin hakimiyeti çokça işlenmektedir.

Sonbahar mevsimi; ilkbaharın karşıtı olarak kabul edilmektedir. Buna rağmen edebiyatta sonbahar mevsiminin kullanılması ilkbahar mevsimi kadar yaygın olmadığı görülmektedir. Çünkü sonbahar, ölümü, sonu çağrıştırmaktadır. Sonbahar mevsiminde hâkim olan sarı renk aynı zamanda sevgilinin yüzünün sararmasını da ifade etmektedir (Pala, 2007:200).

3.2. SONBAHAR MEVSİMİ İLE İLGİLİ UNSURLAR

3.2.1. Hazan-Çiçekler

Sonbahar mevsimi, çiçeklerin solmaya başladığı zamandır. Bu nedenle bu mevsimde çiçeklere çok nadir rastlanmaktadır.

Hazan nevsiminde doğayı süsleyen taze çiçeklerin cennet gülü gibi çok değerli ve az bulunduğunu her an rastlamanın mümkün olmadığını belirtmektedir. Sonbahar mevsiminde çiçeklerin az bulunduğunu anlatmıştır.

Tâze ezhâr-ı nukûşî her ân

Gül-i cennet gibi nâ-dîde hazân

EFD(Kt)69/4

Sonbahar mevsimine gelmesiyle çiçeklerin solmamak için sonbahara karşı el ele verdiğini, ruhların güzel kokulu goncalarının açıldığını anlatmaktadır.

Hazân resîde olunca şükûfe-i ‘ilele

Açıldı gonçe-i sıhhat-şemîm-i rûhânî

ASD(K)4/28

Sonbahar mevsimi doğaya olduğu gibi insanlara da bir solgunluk ve üzüntü hali vermektedir. Nasıl ki tabiatın solmaması için hazan mevsiminin gelmemesi dilenmekteyse; sevgilinin yüzünün de tabiat gibi solmaması için hazan gelip yüzünü sarartıp soldurmaması dilenmektedir.

Dost yüzündeki gönül açan taze bağın hazan görmemesini, sevgilinin ayva tüylerini sümbülün ucuna, menekşeyi gonca ağızına, gülü de sevgilinin yanağına benzetmektedir.

Bî-hazân bir bâg-ı tâze dil-guşâdur rûy-ı dost

Turra sümbül hatt benefşe goncefem ruhsâr gül

BMD(G)150/8

Nergis çiçeği şekli itibari ile gözü andırmaktadır. Bu yüzden klasik edebiyatta sevgilinin gözü nergis çiçeğine benzetilir. Ela gözlerin açmadığını söyleyerek sonbaharın gelmesiyle güzellerin gül bahçesini terk ettiğini, nergisin çiçeğinin açmamasını da rüzgârın nazar deġdirmesine bağlamaktadır.

Açılmaz oldu çemenlerde çeşm-i şehlâsı

Degürdi nergise de çeşm-i rüzgâr nazar

ND(K)13/10

Sonbaharın güzelliğine ah ederek yanarak dönerek kandilin arkasından sümbüle bir gazel söylediğini belirtmiştir.

Yanarak âh ederek köhne bahâr-ı hüsne

Bir gazel söyledi kandîl müreddef sümbül

ŞD(G)195/6

3.2.2. Hazan-Gülşen/Çemen

Çimenlik bahar mevsiminde yeşerir, güzelleşir. Sonbahar mevsimi geldiğinde ise çimenlik sararıp solar. Bu yüzden sonbahar mevsimi geldiğinde çimenliğin güzelliği son bulur.

Nasıl bir gül bahçesidir ki onun sonbaharı yoktur, nasıl bir güldür ki zamanının çok olduğunu, uzun süre durduğunu söylemektedir.

Ne gülşendür k'anun yokdur hazânı

Ne güldür ol k'anun çokdur zamânı

RV(Dibace)beyt

Şair, Allah'tan en yüce cennetin hakkı için gül bahçesini sonbahardan emin kılmasını dilemektedir. Gül bahçesine cennet bahçesi gibi hiç sonbaharın gelmemesini, güzelliğini kaybetmemesini dilemektedir.

Îlâhi be-hakk-ı behişt-i berîn

Bu gülzârı eyle hazandan emin

ND(Mes)I/6

Hazan mevsiminin gül bahçesini değiştirip, gül bahçesinin sararıp solmasından zarar ve ziyana uğramasından duyduğu endişeyi dile getirmektedir.

Bu hâdis üzre ki hayr olmaz imiş asferde

N'ola eylerse hazân hâce-ı gülzâra ziyân

ED(K)1/4

Hazan vakti çimenlikteki herşey boynunu bükmeye başlar sararır lakin servi ağacı mevsimler değişmesine rağmen elif gibi dik duruşundan, yeşilliğinden bir şey kaybetmez. Şair de çimenlikteki yeşilliğin de servi ağacı gibi dik ve yeşil olmasını istemektedir.

İrmesün dest-i hazân dâmenine serv gibi

Ol elif-kâmet ola tâze çemen içre çemân

ED(K)1/32

Şair, sevgilinin gelmemesiyle çimenlikteki yapraklarının gözüne diken olduğunu, gül ve lale bahçesinin ona hazan mevsimi olduğunu, bağdaki servi ağacının ve yasemin çiçeğinin gözüne yas fidanı gibi görüldüğünü, derd ateşi ile gönlünün kan ağladığını anlatmıştır. Bahar gelmesine rağmen aşığın sevdiği gelmediği için aşığın gönlüne bahar gelmemiştir.

Diken oldu gözümde berg-i çemen

Gülşen[ü] lâlezâr beyt-i hazan

Nahl-ı mâtem göründü çeşmime âh

Baglarda nihâl-i serv[ü] semen

Gel gel ey dil benimle kan ağla

Âteş-i derd ile ciger bağla

BİD(Me)

Servi ağacı sonbahar mevsiminde yapraklarını dökmez. Şair; padişahın devletini gül bahçesine benzeterek, çimenlikteki serviye hazanın gelmediği gibi devletin bu güzel günlerine de hazan gelmemsini, devletin huzur ve mutluluğunun daim olmasını dilemektedir.

Budur ‘alemde du’âmız ki hazân-ı idbâr

Gülşen ü devletüñe imesün ey serv-i çemân

Şair; sanatını farklı bir şekilde övdüğünü görmekteyiz. Her ne kadar hazan gibi sararmış solmuş ifadeleri varsa da gül ve lale gibi dikkat çeken kelimelerin de olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca kendisini sanatını öven şairlerin onu kıskandıklarını, kendisinin ise alçak gönüllü tabiatıyla bu dizeleri yazmasının mucize olduğunu belirtmiştir.

Ne kadar olsa hazân-dîde çemen-zâr-ı Sühan
 Bulınur yine gül ü lâlesi dâmen dâmen
 Olsa da dîde-i hâsidde çü hodrâ-yı dâmen
 Bu kadar nazm da mu'ciz dinilür böyle iken
 Sınıf-ı ehl-i dil ü tab'a kerem çarh-ı le'im

AMD(Tah)15

Şair, baharın arkasından sonbahar mevsiminin gelmesiyle goncanın gülüşünün neden olduğunu, bağın kötü halinden bu kadar mutluluk duyulmasından duyduğu şaşkınlığı ifade etmiştir. Sonbahar mevsimi geldiğinde gül bahçesi güzelliğinin doruk noktasındadır. Açmamış gonca gül tamamen açılmıştır. Açılmış gonca gülü gülmeye benzeten şair; goncanın hazanın gelmesine güldüğünü düşünmektedir.

Hazânın der-pey aîlarken nedür bu handaî iy gonçe
 Olur mı tâ bu deñlü eylemek bâg-ı fenâdan haz

FD(G)215/2

Şair, hazan vaktinde parlak ruhlu güzelin parlayarak gelmesiyle, gül bahçesindeki gülün bile tazelendiğini ifade etmiştir.

Hot geldi tâb-dâr-ı ruh-ı rûşenüñ dahı
 İrdi hazân tâze gül-i gülşenüñ dahı

FD(G)435/1

Şimşad, şimşir ağacı anlamına gelmektedir. Şimşir ağacı servi ağacı gibi dört mevsim yeşil kalan yaprağını dökmeyen bir ağaçtır. Şair, bu ağaç ile çimenliğin daha da yeşilleneceğini hazan da kışta cennet bahçesinin yeşilliğini kaybetmediği gibi yeşil kalmasından bahsetmiştir.

Hemân bir levhâ-i zümrüd çemen-zârı bu gülşende
 Yâhûd gülzâr-ı cennetdir hazânı etmemiş şimşâd

HMD(G)8

Şair, dönemin hükümdarının değerinin çok olmasını, devletin bağ bahçesine asla hazan mevsiminin gelmemesini dilemektedir. Sonbahar mevsimi yeşilliği sarartır, tazeliği götürür. Şair de doğanın sonbaharını devletin gücünü kuvvetini yitirdiği, zayıfladığı döneme benzetmiştir. Bu nedenle bolluk, saadet ve huzur içerisindeki devletin baharı yaşarken asla sonbahar mevsiminin uğramamasını sıkıntı çekmemesini istemiştir.

Yüce olsun tâk-ı kadrün husrevâ eflâkden

Bostân-ı devletüne irmesün hergiz hazân

RV(K)24/31

Sonbahar mevsiminde rüzgârın etkisi ile ağaçlar sallanır. Bu durumu ağaçların hazan rüzgarına karşı birlikte olup ayaklandığı şeklinde anlatmaktadır. Ağaçların ittifakıyla hazan rüzgarının bağ meclisinin ortasını basamayacağını düşünmektedir. Sonbahar mevsimi ile ağaçların yapraklarının sallanmasını şair ağaçların rüzgâra karşı direnişi olarak ifade etmiş ve benzetme sanatını kullanmıştır. Aynı zamanda ağaçların ayağa kalktığını belirterek cansız varlıklara canlı varlıkların özelliklerini yükleyerek kişileştirme(teşhis) sanatını da kullanmıştır.

Sahne-i bâd-ı hazân meclis-i bâg-ı basamaz

İttifâk ile bütün ayaga kalkmuş eşcâr

SD(K)21/10

Hazan mevsiminin yılda bir geldiğini fakat bağın her zaman farklı bir yüz gösterdiğini sormaktadır. Mevsimlerin doğa üzerindeki etkisi belirgin bir şekilde görülmektedir. Buradaki bağın farklı yüzünden kastedilen de her mevsim farklı bir çehreye bürünmesidir.

Niçün her demde bir yüz gösterür bâg

Yine yılda olur vakt-i hazân bir

AB(G)40

Sesi ve muhabbeti güzel olmayan bülbülün kanını kuruttuğunu, hazan vakti gibi goncanın açmadığını belirtmiştir. Goncanın açmamasını bülbülün muhabbetinin ve sesinin güzel olmamasına bağlamıştır şairimiz. Sonbahar mevsiminde de gonca açmaz.

Karım kurutdu nağme-i nâ-sâz bülbülün

Bîm-i hazân gonceniñ açmaz dehânını

KRD(G)163/3

Şair, neşeli bağının hazan yüzü görmesini istediğini, inleyen cismine hazanın yeni yaralar açacağını söylemiştir. Aşıkların en mutlu olduğu mevsim bahardır. Hazan vakti ise hüznün zamanıdır. Bu yüzden şairde yeni yaralar açmaktadır.

Dâg olsa köhne dâg-ı nev aç cism-i zâruma

Rûy-i hazân görmesün ey şûh bâgumuz

ASD(G)51/4

Cennet bahçesi ebedidir. Buradaki gül bahçesine hazan mevsimi uğramaz. Cennetin gül bahçesinin sonbaharı olmadığını, bülbülün güzel sesi ile Cebrail (as)'ın vahiylerini benzetmektedir.

Ne revza gülsitân-i bî-hazân-i cennetü'l-me'vâ

Ki Cibrîl anda bülbül gibi melgûl oldu ezkâra

ASD(K)25/2

Ufuklarda bulunan hazan bağının damardan damara yayıldığını, yağmur bulutları gibi cömertliğini, izzetini gösterdiğini ifade etmiştir. Sonbahar mevsiminin etkisini göstermeye başladığını, yağmur bulutlarının her yeri kapladığı gibi tüm tabiatı kapladığını anlatmaktadır.

Reg-be-reg bâg-ı hazân-yâfte-i âfâka

Şâmil oldu keremün hem-çü sehâb-i emtâr

ASD(K)21/1

Bir damlanın gül bahçesine uzun zaman tazelik vereceği gibi sonbaharda sel sularının artmasıyla evlerin perişan olacağını ifade etmiştir. Şair, suyun bir damlasının yarar sağlayabileceği gibi fazlasının da zarar sağlayacağını tezatlık ilişkisi içerisinde beyitte sunmuştur.

Bir katre ki gülzâra terâvet vire min-ba'd

Seyl-âb-i nemâ hâne-harâb ide hazânı

ASD(K)19/21

Mutluluk bahçesinin sonbahar yüzü görmemesini, gül bahçesindeki gül goncanın gamın, kederin dikenlerinden kurtulmuş olmasını istemektedir. Şair gonca güle gamın, kederin uğramamasını, mutluluğunun sürmesini dilemektedir. Gül bahçesine sonbahar mevsimi geldiğinde sararır, solar. Bu nedenle mutluluk bahçesine sonbaharın gelmesini istememiştir.

Görmeye rûy-i hazân bâğçe-i ikbâli

Hâr-i gamdan ola gül-gonçe-i zâtı âzâd

ASD(K)3/67

3.2.3. Hazan-Bahar

Sonbahar mevsimi ve bahar arasındaki tezatlık çokça işlenmiştir. Bahar mevsimi yeniliği, tazeliği, yeşili, gençliği, neşeyi simgelerken; sonbahar mevsimi hüznü, durgunluğu, yaşlılığı simgelemektedir. İfade ettiği kavramlar bakımından da çok farklılık göstermektedir.

Âşıklar için asıl bahar sevgiliye kavuştuğu zamandır. İçindebulunduğu mevsim sevgilisi olmayınca herhangi bir anlam ifade etmez. Sevgili ile hazan mevsiminde baharı, bahar mevsiminde de sonbaharı yaşayabilmektedir. Ona dünyayı güzel gösteren mevsimlerden çok sevgili ile kavuşmasıdır. Bahar ve hazan arasındaki ilişkinin bu şekilde de beyitlerde çokça işlendiğini görmekteyiz.

Bu zamanın sonbahar takvimine yeni bir gülüş, neşe getirdiğini, yeni mutluluk sabahının doğmasının da böyle olmasını söylemektedir.

Böyle lâzımdır tulû-ı subh-ı ikbâli cedîd

Köhne takvim-i bahâra hande-âverdir bu kâh

ŞD(K)25/6

Kararmış baharı temize çekip, incelikle nezaketle sonbaharı sildiğini belirtmiştir. Kış mevsiminin ve sonbaharın bittiğini baharın geldiğini müjdelemektedir.

Beyâza çekdi tesvîd-i bahârı

Nezâketle sile virdi hazânı

KN(K)41/7

Dört mevsimin dünyada yerinde ve sırayla meydana geldiğini, daima sonbahar ile baharın birbirini takip ettiğini belirtmiştir.

Tâ ki bu çâr füsûl ile cihân ola be-câ

İde mâtâm ta'âkub bu bahar ile hazân

KN(K)32/21

Nevruz ile sonbaharın birbirini takip ettiği gibi devlet hizmetinden çıkarılıp devlet hizmetine halktan başka birisinin alınmasının da birbirini takip ettiğini belirtmiştir.

Tâ ki halkuñ 'azl da kimi mansıb ola

Tâ ki ta'kîb ide birbirini nev-rûz u hazân

VMD(Tar)IV/22

Şair, çektiği yürek acısından ilkbahar mı yoksa sonbahar mı olduğunu anlayamadığını, ilkbahar rüzgarının yaşlılar gibi hayıflanma ile geçtiğini anlatmaktadır. İçinde bulunduğu durumdan, mevsimleri yaşayamamaktan şikayet eden şairimiz, zamanının sızlanma ile geçirdiğini ifade etmektedir.

Oldu hazân mı-hasal-i nev-bahârımız

Pîrane geçdi hayf bizim rüzgarımız

HMD(G)49/1

Neşenin, bereketin bolluğun zamanının kuvvet sahiplerinin verdiği tazeliikle hem baharda hem sonbahar vaktinde bulunacağını belirtmektedir.

Hayl-i erbâb-ı nazar neş'e-i feyzi dehrîñ

Hem baharında vü hem vakt-i hazanında bulur

SAD(K)4/4

Baharın işinin bittiğini sonbaharın kurutma eğlencesinin geldiğini, yeşilliğin gelinliğine güya iz bırakmaya geldiğini belirtmektedir. Sonbahar mevsimi geldiğinde

baharın yeşilliği yerini sonbaharın sarı, kahverengi renklerine bırakır. Baharın tazeliği gider sonbaharın kuruluğu tabiata hâkim olur.

İşi bitdi bahârın cünbüş-i sûy-ı hazân geldi

‘Arûs-ı sebze-zârı olmaga gûyâ nişân geldi

HTE(K)3/121

Baharda büyüyüp gelişen güzelleşen ağaçlığı sonbaharın görünce korkacağını ağaçlığın bu kadar büyük olduğunu bilse ağaçlıktan geçmeyeceğini söylemiştir. Sonbahara insana özgü benzi sararma, korkma gibi özellikler verilerek kişileştirme sanatına başvurulmuştur.

Görececek beñzi hazânun sararup havfindan

Eylemez idi ta’addi-i hıyâbân-ı bahâr

SD(K)13/56

Şair, bahar ile hazanda hayalinin farkının olmadığını, olmayan şeyleri olmuş gibi düşündüğü, kuruntularını ektiği tarlada ona hiçbir şeyin lazım olmayacağını ifade etmiştir. Sevgilinin hayali ile kurduğu hayallerin ona yeteceğini başka bir şeye ihtiyacı olmadığını belirtmiştir.

Yok farkı bahâr ile hazânında hayâlin

Bu mezra’-ı hulyâda benim nem neme lâzım

BİD(G)117/7

Sevgilinin aşkıyla daima yüreğinin yaralı olduğunu, gül bahçesindeki baharın gözüne sonbahar yüzü gibi görüldüğünü ifade etmiştir.

Hemîşe ‘ışkuñ ile dâg dâgdur sînem

Ne dîde rûy-ı hazândur bahâr-ı gül-zârum

FD(G)304/2

Sevgilinin yeni çıkan ayva tüylerinin misk kokusunun sonbaharı kendisine bahardaki gül bahçesi eylediğini, sevgilinin yüzünün bilinmeyen gizli sırları meydana çıkardığını söylemektedir.

Tal'atun esrâr-ı gaybı âşikâr eyler bana

Hatt-ı müşkînüñ hazânı nev-bahâr eyler baña

GD(G)13/1

3.2.4. Hazan-Gül/Bülbül

Sonbahar mevsimi bülbül için yas mevsimidir. Çünkü bülbül gülden ayrılır. Gülün hasretiyle ağıtlar yakar.

Şair can bülbülüne seslenerek tabiat bağında sonbaharı gördüğünde suskun olmamasını, bu şiire yeni baştan başlamasını, baharda söylediği gibi şiirler söylemesini istemektedir. Sonbahar mevsimi doğa, bitkiler, hayvanlar, insanlar her şey üzerinde etkisini göstermektedir. Bahar mevsiminin neşesiyle, tazeliği ile şiirler söyleyen şairle sonbahar ile kabuğuna çekilir. Burada şiirler söylemeye devam etmesini, tabiata sonbahar gelse de gönlüne gelmemesini söylemektedir.

Bâg-ı tab'umda hazân gördüñ ise olma hamus

Eyle bu şi're ser-âgâz gel ey bülbül-i cân

ED(K)1/26

Sonbaharın gelmesini istemeyen şair, gül biten yerden lütuf bekleyerek öylesine ilkbahar ümidi ile doludur ki bülbülün bile tabiattan ümidini kesdiğine inanmamaktadır.

Ümîd-i nev-bahâr-ı himmeti ol gülbün-i lütfuñ

Hazân vaktinde gûyâ bülbül eyler tab'-ı me'yûs

BMD(K)III/23

Sonbahar vaktinin geldiğini, yüz yapraklı gül bahçesine hazan gelmeyeceğine inandığını, sabır evini gam rüzgârının eline verdiğini, can bülbülünün neden bu zamanda ağlayıp inlemediğini, bülbülün gelmesini onunla kan ağlayıp dert ateşi ile ciğerlerini dağlamasını istemektedir.

Bu o gündür ki itdi bunda hazân
 Gül-i sad-berg-i gülşen-i îmân
 Lâne-i sabrımı dest-i berk-i gama
 Nice virmez bu demde bülbül-i cân
 Gel gel ey dîde benimle kan agla
 Âteş-i derd ile ciğer dağla

BİD(MER)3

Bülbülün gül bahçesinin hazanını gördükten sonra baharın renkleri ile tomurcukların tekrar nasıl filizlenip yeşereceğini sormaktadır. Sonbahar mevsimi ile tabiat adeta sararmış solmuştur. Bu durumu görenin tabiatın tekrar baharla rengarenk olacağına inanmasının güç olacağını ifade etmektedir.

Görüp hazân-ı gülistânı bir dahı bülbül
 Fer-i bî-hurde-i reng-bahâr olur mu ‘aceb

BİD(G)12/4

Şair bülbülün ağlayıp inlemesinin sonbaharın gelmesinden olmadığını, sabah yelinden o nun inlemesinin ağlamasının gülden olduğunu duyduklarını söylemektedir.

Hazân u hâre isnâd itme biz duyduk sabâdan hep
 Sen itmişsin hezâr-ı bî-nevâ-yı zâr u nâlend

VMD(G)167/3

Sonbahar yelinin birkaç gün içinde istek ve neşeleri bozacağını bülbülün feryadının kuru bir iddaası olduğunu söyleyerek bu durumun gerçekleşmeyeceğini ifade etmiştir.

Birkaç gün içre bâd-ı hazân şevklerin bozar
 Feryâd-ı bülbülân kırı bir müdde’â imiş

FD(G)205/3

Bülbülün inlemeleri gibi yalvarıp yakarmasının faydası olmayacağını, bülbülün güz mevsimi görmüş yaprakları sararıp solmuş yaprak gibi halini derdini anlatamamaktan

yakınmaktadır. Şair çaresizliğini önce inleyen bülbüle daha sonra da sararmış bir yaprağa benzeterek anlatımı etkili kılmaya çalışmıştır.

Niyâzum itmez eser hemçü nâle-i dil-i bülbül

Misâl-i berg-i hazân-dîde ‘arz-ı hâlüm alınmaz

FD(G)185/4

Bülbülün ağlayıp inlemelerinden kârının suya kanmış bir gonca görmek olduğunu, sonbahar zamanı geldiğinde hüznü, kederli gönlünün ne halde olacağını sormaktadır. Bülbülün ağlayıp inleyerek ancak goncayı görebildiğini, sonbahar geldiğinde goncayı göremediğinde daha kötü olacağını belirtmek istemiştir.

Görürken gonçe-i şâd-âbı efgân itmedür kârûñ

N’olur fasl-ı hazân hâl-i dil-i nâ-şâduñ iy bülbül

FD(G)277/2

Bülbülün ağlayıp sızlamalarının, ağıtlarının güllerin sonunu meydana getirdiğini, bülbülün gururunun ayaklar altına alındığını, asıl sonbahar mevsiminin askeri olduğunu ifade etmektedir. Bülbülü sonbahar mevsiminin askeri olarak niteleyen şair, gülün bülbülün ağlayıp inlemelerinden dolayı gittiğini söylemektedir.

Eser itdi figân u âh-ı bülbül güllerin âhır

Gurûr-ı pâ-y-mâl-i leşker-i şâh-ı hazân oldu

FD(G)447/3

Şair bülbüle gülen gülün onu ayrılık ile koyup gittiğini, sonbahar ile yine gönlünün ayrılığın sızısı, acısı ile kaldığını söylemektedir. Sonbahar mevsimi ile gülün solmasını bülbülü bırakması şeklinde ifade etmektedir.

Hicr ile koyup gitdi seni o gül-i handan

Ey murg-ı hazân-dide-i dil yine mi hicrân

RSD(G)78/1

O gül ruhlu sevgili bülbülün ağlayıp inlemesini isterse sonbahar mevsiminde kargayı cennet bahçesinin bülbülü eyleyeceğini anlatmıştır.

Bülbül-i bag-ı behişt eylerim zâg-ı hazân

Söylesin dirse o gül-rûh andelib-i zarımız

HMD(G)54/2

Çimenlikteki gülün hayret ile tenhaya çekildiğini, inleyen bülbülün de baştan başa çekildiğini ifade etmiştir.

Gül-i çemen çekilüb inzivâya hayret ile

Keşîde ser-te-be fikr-i gunûde bülbül-i zâr

HMD(K)8/3

Sonbahar rüzgarının gül ruhu sertleştirdiğini, bülbül gibi dili söz söylemesi güzel olanı da söz söyleyemez hale getirdiğini anlatmaktadır. Sonbahar mevsimindeki rüzgârın şiddetini ifade etmke için dilleri dahi susturduğunu söyleyerek mübalağa (abartma) sanatına başvurmuştur.

Bâd-ı hazân füsûrde idelden o gül-ruhu

Bülbül gibi lisânı Belîg ebkem eyledüm

BMD(G)156/8

3.2.5. Hazan-Zer

Sonbahar mevsimi ile tabiat zer (altın) rengine bürünür. Bu mevsimin rengi sarıdır. Yapraklar sararır. Yaprakların bu sarılığı altın sarısını andırır. Sonbahar mevsiminin tasvirinde bu renk ön plana çokça çıkmaktadır. Zaman zaman sevgilinin yüzünün sararması da sonbaharın gelmesine bağlanır.

Ağaçların yeşilliğini yeşil hırka giymiş insana benzeten şair, sarılığın ağaçlar üzerinde gizliden bir etki bıraktığını, şüphesiz herbir ağacın eskiyeceğinin belli olduğunu, sararacağını ifade etmiştir.

Zerler itmişdi nihân hırka-i sebzinde dıraht

Lâ-cerem eskiyicek her birisi oldu ‘ıyân

ED(K)1/16

Şair, sevgilinin benzinin sarılığı ile sonbahar mevsiminde hakim olan sarı renk arasında ilişki kurmuştur.

Riştelerdür ki hazân yaprağı içinde durur

Reglerümle ten-i zerdümde benüm rişte-i cân

ED(K)1/28

Sonbahar mevsiminde yapraklar sararır, kimi yapraklar da kırmızı bir renk alır. Yaprakların sonbaharda renklerinin değişimini sevgilinin yüzünün rengi ile ilişkilendirmiştir. Sevgilinin yanağının yansımasının aynada sarı görüldüğünü lakin sonbaharda da yerdeki her yaprağın sarı olmadığını kırmızı da olabildiğini, sevgilinin yanağının da kırmızı olabileceğini ifade etmektedir.

Görinen her varak-ı zerdde humret mi yâhûd

Düşdi zer âyineye ‘aks-i ‘izâr-ı cânân

ED(K)1/8

Zamanın sonbahar mevsimi ile sararan her bir yaprağı şimdi parlatılmış bir çiğ damlası gibi parlak ve cilalı hale getirdiğini belirtmektedir.

Varak-ı zerdini her berg-i hazânuñ el-ân

Mühre-î jâle ile kıldı mücellâ devrân

ED(K)1/1

Dünyanın üstadının yine yeşillik yerinde türlü yapraklar ile bir altınlı kumaş serdiğini ifade eden şair bahar mevsiminde yeşeren çimenliğin sonbahar mevsimi ile yaprakların yeşil, sarı, kırmızı renklerle adeta sarı rengi ile altına benzettiği yapraklardan yeryüzüne bir kumaş serildiğini anlatmıştır.

Dürlü yapraklar ile çözdü bir altunlu kumaş

Kâr-gâh-ı çemen içre yine üstâd-ı cihân

ED(K)1/10

Kudret elinin ağaç üzerinde tesir ettiğini, yaprakların sarardığını ve hazan mevsiminin geldiğini belirtmektedir.

Gel dıraht üzre na'ar eyle hazân yapragına

Zer nişân itdi şecer üstine kudret eli sa

ED(K)1/7

Sonbahar yaprağının üzerindeki kırmızı noktaların sararmış ruhundaki kan damlaları gibi belli olduğunu söyleyen şair, sonbahar mevsiminde sararan kırmızı noktalı yaprakları sararmış ruhundaki kan damlalarına benzetmiştir.

Nokta-i sürh-durur berg-i hazân üstinde

Ruh-ı zerdümdeki hûn katrelere oldu 'ıyân

ED(K)1/29

Yağmurun yayın mevzisinden çıkmış ok gibi olduğunu, her bir sonbahar yaprağının üstüne altın gibi parlak sarı kalkan aldığını söylemiştir. Sonbahar mevsimi ile sararan yaprakların sararmasını altın kalkana benzeten şair, yaprakların yağmurdan bu şekilde korunduğunu anlatmıştır.

Tîr-bârân idicek kavs-ı kuzahdan gerdûn

Aldı her berg-i hazân üstine zerrîn kalkan

ED(K)1/23

Şair, sonbahar mevsimin sarılığı ile vücudlarda da sonbahar mevsimi zamanı getirmişken, o gün gelip dilleri buza çevirdiğini ifade ederek sonbahar mevsimine alışmışken bir anda soğuğun bastırdığını anlatmak istemiştir.

Cismimüz fasl-ı hazân itmiş iken zerd-i i hazân

Dey gelüp dilleri buz tamına döndürdi hemân

KN(K)32/1

Hazan yaprağının gönüle sarı küçük çingiraklar gibi görüneceğini, tavus kuşunun çimenlikte gezinip dolaştığını ifade etmektedir. Sonbahar mevsimi ile çimenliğin sarı, kırmızı, kahverengi renklere bürünmesini tavuskuşuna benzetmektedir.

Zer celâcil görünür berg-i hazân dime dile

Sun' tâvûsı kılupdur çemen içre cevelân

ED(K)1/14

Şair, gam çeken aşığın yüzünün kan ağlamaktan hazan yaprağının rengi gibi yer yer kırmızı yer yer sarı olmasına benzetmiştir.

Gam çeküp kan ağlamakdan benzeye benzi onuñ

Şol hazân yaprağına kim sürh yir yir zerd ola

ED(Mkt)1/2

Bülbülün hazan yaprağını görüp uçtuğunu, hazan yaprağının sarı olmasından onu ok ucundaki altın demire benzettiğini söylemiştir. Bülbülün sararan yaprakları okun ucundaki altın demire benzetip vurulacağından korkarak kaçtığını anlatmaktadır.

Şâhda berg-i hazân gördi vü uçdı bülbül

Sandı ol tîr ucında anı zerrîn-peykân

FD(K)1/24

3.2.6. Hazan-Yaprak (Berg)

Sonbahar mevsimi, etkisini en çok yapraklar üzerinde göstermektedir. Bu mevsimle yapraklar sararır ve dökülür. Kimi zaman sonbaharı tasvir etmek için kimi zaman da aşığın halini anlatmak için kullanıldığı görülmektedir.

Aşık sonbahar mevsiminde ve zor zamanında sevgilisinin gelmemesinden yakınmaktadır. Sevgilinin hasreti ile sararıp solan yüzünü sonbahar mevsimi ile sararıp solan hazan yaprağına benzeterek anlatımı etkili kılmak için teşbih sanatına başvurmuştur.

Gelmedin dagdaga-i âfet-i hengâm-ı zûbûl

Cihre-i berg-i hazân gibi sarardum soldum

BMD(G)151/4

Görünen hazan yaprağını en güzel süslenmiş gelin sanmamasını, dünyanın damad olarak boynuna altın sarısından bir levha asdığını belirtmiştir. Sonbahar mevsiminin etkisi ile yeryüzü sarı renge boyanmıştır.

Görünen berg-i hazân sanma ‘arûs-ı şâhuñ

Levh-i zer asdı yine boynına dâmâd-ı cihân

ED(K)1/18

Hazan yaprağının cömertlikle ne alakası olduğunu soran şair, hazan mevsimine ne gerek olduğunu, gece ve gündüz yıldızlar ile samanyolunun sonsuz olmasını istemektedir. Sonbahar mevsimini gereksiz gören şair, bahar mevsiminde olduğu gibi havanın hep açık olmasını, yıldızları, samanyolunu seyretmeyi istemektedir.

Ne ‘aceb ‘âlemi var berg-i hazânuñ cûda

Rûz u şeb ‘ahir ider encüm ile kâhkeşân

ED(K)1/11

Şair, sevgilinin saçlarının hafif rüzgârın esmesiyle omuzlarına dökülmesini sonbahar mevsiminde yaprakların toprağa dökülmesine benzetmiştir.

Gîsûlarınıñ bâd-ı nesîmî ile bütler

Hâke dökilürler sanasın berg-i hazândur

BMD(G)60/8

Sonbahar mevsimi geldiğinde ağaç dalının yapraklarını silkelediğini, yaşlılar gibi süs ve eşyanın da dünyayı terk ettiğini ifade etmektedir. Sonbahar mevsimi insan ömrünün yaşlılığına benzetilmektedir. Şair de bu benzetmeden yararlanarak sonbahar mevsimi ile tıpkı yaşlılıkta olduğu gibi süs ve eşyanın öneminin kalmadığını vurgulamaktadır.

Metâ’-ı zîver-i dünyâyı terk ider pîrân

Hazân irince hemân berg ü bârı silker şâh

BMD(G)32/9

Hazan yaprağı misali herşeyin toprak olacağını, mükafat veren bir ömür çekmeden can verip yaşamının son bulmamasını dilemektedir. İnsanın da yaprak gibi bir

zamanı olduğunu vakti geldiğinde iyi işler yapmış olarak dünyadan ayrılmayı dilemektedir.

Misâl-i berg-i hazân rû-be-hâk-i tîre olup

Ki ‘âkıbet ola cân virme müzd-i kâr-ı ‘ömr

FD(G)104/4

Sabah rüzgarının hazan yapraklarını düşürdüğünü, bu canını tenini de yitirdiğini söylemektedir.

Bolmaz ıyd bâd-ı sabâ berg-i hazân teg saña bâr

Der-i cânânga yitür bu ten-i bî-cân-ı meni

FD(G)459/3

Bir yeşil kumaş gibi duran çimenliğin güya altın dokuduğunu, hazan yapraklarının da ona yer yer altın güller olduğunu söylemektedir. Sonbahar mevsiminin gelmesiyle yeşil bir kumaşı andıran yeşilliğin adeta altından bir kumaş dokuyup yeryüzünü altın rengine döndürdüğünü, bu bahçenin güllerinin de sonbahar mevsiminin gelmesiyle sararıp yerlere dökülen yapraklar olduğunu ifade etmektedir. Şairimiz bahar mevsiminden sonbahar mevsimine geçişi çok güzel bir şekilde betimlemiştir.

Bir yeşil atlas durur zer-beft gûyâ kim çemen

Yir yir altun güller olmışdur ana berg-i hazân

RV(G)295/4

Yeşillik bahçesinde hazan yaprağının düşüp yattığını, kırmızı kâğıt üzerine güya altın saçıldığını belirtmiştir. Sonbahar mevsimi ile yaprakların döküldüğünü kırmızı toprak üzerinde altın saçtığını anlatmıştır.

Sebze sahnında ki düşmüşdür yatur berg-i hazân

Kâğâd-ı ‘al üzre gûyâ kim olupdur zer-feşan

RV(G)295/1

Dünyanın rindinin bağı seyrettiğini, hazan yaprağının başına ateşten bir ışık taktığını anlatmaktadır.

Meger kim seyr-i bâg itmiş olup rind-i cihân ‘ateş
Ki takmış şu’leden başına bir berg-i hazân âteş

RV(K)11/1

3.2.7. Hazan-Bad/Rüzgâr

Şair sonbaharda yaprakların dökülüp dağılmasının sebebini rüzgârın terbiye bulmamasına bağlamıştır.

Terbiyet bulsa nesîm-i nefes-i feyzinden
Berg-i eşcârı perîşân idemez bâd-i hazân

ASD(K)12/58

Sonbahar rüzgarının pençesinden murat gülünün merhamet rüzgarının yardım etmesiyle perişan olmamasını dilemektedir.

Nesîm-i re’fetin olsun meded-res kalmasın lutfet
Gül-i kâmım perîşân pençe-i bâd-ı hazân üzre

ND(K)6/52

Naza bürünmüş cismin, kemiğin yeryüzüne düştüğünü, sonbahar rüzgârı ie yasemin yapraklarının darmadağınık olduğunu ifade etmektedir.

Düşdi zemîne ustuhânı cism-i nâz-âludunun
Bâd-ı hazân ile perîşân oldu berg-i yâsemin

ASD(Tar)1/2

Hakka seslenen şair, sonbahar rüzgarının servi boylu kişiyi görmediğini, taze ve nazlı büyütülmüş sevgilinin ömrünün uzun olmasını dilemektedir.

Yâ ilâhi serv-i zâtı görmeyüp bâd-i hazân
Tûl-i ‘ömr ile ola perverde-i nâz ü na’îm

ASD(Tar)15/19

Sonbahar rüzgarının şehir şehir dolaşarak sertliğini ve şiddetini meydana getirdiğini, her zaman gül bahçesinin taze fidanının ömründen emin olmasını söyleyerek

sonbahar rüzgarının sertliğiyle ve şiddetiyle gül bahçesindeki fidanlara zarar vermeyeceğini belirtmek istemiştir.

Bâd-ı hazân şar-şar-ı tünd-i müzâveleden

Her dem nihâl-i gül-şen ‘ömrüñ emîn ola

SAD(K)2/17

Gül bahçesine ne zaman ki bahar gelse gül ve sümbül ile süslendiğini, ne zaman ki sonbahar rüzgarının gül bahçesine gelmesiyle gül bahçesini ıssız ve terkedilmiş eylediğini söylemektedir. Sonbahar mevsimi ile ilkbahar mevsiminin gül bahçesindeki üzerindeki etkisini karşılaştırmıştır.

Nedem vakt-i bahar eyler gül ü sümbül ile tezyin

Nedem bâd-ı hazân hâli eder sahn-ı gülistanı

TMP(K)1/94

Renkli renkli içki kadehlerinin güya gül bahçesine bereket verdiğini, çok uzun zamandır sonbahar rüzgarının olmadığını çiçeklerinde sonsuz olduğunu, solmadığını belirtmektedir.

Mülevven câmlar bir gül-sitân-ı feyzdür gûyâ

Ki yok ezhârıñ bâd-ı hazân-ı dehrden bâki

VMD(Tar)V/7

Şair, sevgilinin bakışlarının güzelliği hoşluğu ile sonbahar rüzgarının gül bahçesinin haremine özlemle bakacağını belirtmektedir. Gül bahçesinin güzelliğini sevgilinin bakışlarının güzelliğine bağlayan şairimiz, bu durumu sonbahar rüzgarının bile bozamayacağını ifade etmiştir

Sensin ol kim nigeş-i lutfuñ olursa derkâr

Harem-i gülşene hasretle bakar bâd-ı hazân

VMD(Tar)IV/10

İçinde yaşanan dönemi bir bağa benzeten şair nasıl ki bağa bahar geldiğinde mutlu olunuyorsa sonbahar rüzgârı geldiğinde bağ darmadağın olmaktadır. Burada da bu

durum devlet yönetimine benzetilerek devletin huzur ve refahının çok olduğu bu zamanda zorluk ve sıkıntılar ile karşılaşmaması istenmektedir.

Bâg-ı ikbâline göstermeye aslâ kat'â

Dest-bürd-i sitem-i bâd-ı hazân-ı idbâr

VMD(K)15/32

Dostun gönül bağının nehrinin dört mevsim devamlı olarak akmasını, sonbahar rüzgarının sonsuz olarak bağdan dışarı olmasını istemektedir. Dostun gönlüne üzüntü ve sıkıntının düşmemesini her zaman yeşillikler içinde coşkun suların aktığı bir bağ gibi mutluluğunun daim olmasını istemektedir.

Çâr bâg-ı dil-i ahbâb-ı bekâ-cûyuñdan

Ebedi bâd-ı hazân rânde-i birûn olsun

AMD(K)8/13

Sonbaharın sert ve korkusuz rüzgârı ile gül yaprakların savrulduğunu, tazeliğin adaleti olsa dünya bağına olacağını söylemektedir. Sonbahar rüzgarının şiddeti ile gül yapraklarını perişan etmesinden yakınan şair, tazeliğin dünya bağına bile adaletsiz olduğunu vurgulamaktadır. Adalet olsa bağın tazeliğinden dolayı zarar görmemesi gerektiğini düşünmektedir.

Sîr-âb-ı 'adli olsa eger bâg-ı dehre olur

Me'mûn-i tünd-bâd-ı hazân berg-i gülleri

AMD(K)7/40

Padişahın sonbahar rüzgarının soğğunun endişesiyle hasta çiçeklerin ve goncanın üzerine titrediğini, sonbahar rüzgarının hasta çiçekleri ve goncayı incitmesinden endişe duyduğunu ifade etmektedir.

Hayâl-i serdî-i bâd-ı hazândan her gâh

Hezâr-ı haste ile gonca üzre ditrer şâh

BMD(G)32/5

Devletin yeşilliğine, bağına ve büyüklüğüne sonbahar rüzgarının esmemesini dileyen şairimiz, devletin büyüdüğü, huzur ve mutluluğun sağlandığı bu zamanların

sıkıntı ve zorluklardan uzak olmasını istemektedir. Sonbahar rüzgarının bağa verdiği zararı dert ve sıkıntıların devletine vereceği zarara benzeten şair bu durumun devam etmesini istenmektedir. Devletin ikbaline zarar gelmemesini istemektedir.

Bâg u râğ-ı devlet ü iclâlîne

Esmesin bâd-ı hazân-ı tefrikat

ND(Mus)IV/14

Nedim, sonbahar rüzgarının kendini belli etmesiyle, sevgilinin servi bedeninin bu şiddetli rüzgardandan etkilenip hastalanacağından kaynaklanan endişe rüzgarının da ortaya çıktığını belirtmektedir.

Hazan yeli eser etmiş misâl-i rîh-i merak

Bu hastalık beden-i servi korkarım sarsar

ND(K)13/5

3.2.8. Hazan ile İlgili Diğer Unsurlar

Şair, Yakup (as) ile Yusuf (as) kıssasına değinerek Yakup Peygamber'in Yusuf Peygamberden ayrı düştüğü zaman ki gibi gam ve ayrılık acısı içerisinde olduğunu, dünyanın ona zindan ve sonbahar evi gibi olduğunu belirtmektedir. Yaşadığı dünyayı hazan evi gibi ve zindan gibi tanımlayarak mutsuzluğunu ifade etmektedir. Yusuf kıssasına Telmih (Hatırlatma) sanatı ile değinilmiştir.

Ya'küb-ı gam u Yûsuf-ı ken'an-ı firakım

'Âlem bana zindan ile beytü'l-hazân oldu

HMD(G)125/3

Sonbahar fikrini yok saymasını gülruhlu bir güzel ile, güzelin dudaklarını meze yapıp kırmızı şarabı tatlandırmayı istemektedir.

Ko hazân fikrin Revânî sayd idüp bir gülruh

Nukl idüp şekker lebin nûş it şarâb-ı ergavân

RV(G)295/5

Gayretin emeğin büyüğünü gösterenin rüzgârın eziyetinden incinmeyeceğini, servi boylunun sonbaharın elinden baş çekip kurtulduğunu anlatmaktadır. Servi ağacını sonbahar rüzgarına baş eğmemesini ve bu gayreti ile yapraklarının dökülüp zarar görmediğini anlatmaktadır.

Himmetin ‘âli kılan görmez cefâ-yı rüzgâr

Ser çeküp dest-i hazândan serv-i ra’nâ kurtulur

MŞD(G)58/2

Sonbahar zamanlarını taze can verse de çekemeyeceğini, bahar günlerinin sıkıntısını, kederini sonbahar günlerinin taze canına tercih edeceğini belirtmektedir.

Gam-ı eyyâm-i bahârı iderim cânâ Enis

Tâze cân virse dem-i köhne-bahârı çekemem

ERD(Mün)81/7

Sonbahar mevsiminin şiddetli rüzgâr ile gül yapraklının ömrünü ziyan ettiğini, gül bahçesinde gül biten yerde canların yüz ah ettiğini anlatmaktadır.

Sad âh kim o gülbün-i gülşen-serây-ı cân

Gül-berg-i ‘ömrüñ itdi hebâ sarsar-ı hezân

BMD(MER)III/1

Gül bahçesinin yaprak ümidiyle perişan olduğunu, hazan rüzgarının defterinin düzen bulduğunu ifade etmektedir.

Defter-i berk-i hazân buldu bütün şîrâze

Verak-ı gülşen-i ümmîd perişan henüz

TMP(G)60/6

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KIŞ MEVSİMİ

4.1. KIŞ MEVSİMİ

Kış mevsimi dört mevsimden biridir. Aralık, Ocak, Şubat ayları Kuzey Yarım Küre’de kış mevsimine denk gelmektedir. Mevsimler içerisinde en soğuğu kış mevsimidir. Zemheri de denilmektedir.

Kış mevsimi, mevsimlerin en soğuk ve en zor koşullara sahip olanıdır. Karakış (Erba’in), serma, kar (berf) vb. gibi ifadelerle divan edebiyatında dizelere yansımıştır. Kış mevsimi bahar mevsimine göre çok daha az konu edilmiştir. Kış mevsiminde artık gül bahçesi, eğlence meclisleri sona ermiştir. Daha çok meyhanelerde içki meclisleri kurulmaktadır. Kış mevsimi, zorlukların sıkıntıların da arttığı bir mevsimdir. Evsiz kalanların durumu, yoksul olanların soğuktan dolayı yaşadığı çaresizlikte zaman zaman beyitlerde ifade edilmiştir. Kış mevsiminin olumsuzluğunun yanında olumlu yanlarına da beyitlerde yer verildiğini görmekteyiz. Kış mevsiminde bütün tabiat etkilenmektedir. Servi ağacının kış mevsimi karşısındaki dayanıklılığı çoğunlukla şiirlere konu olmuştur. Kış mevsimi insanları, doğayı ve bitkileri etkisi altına almaktadır. Kış mevsiminin ele alındığı şiirlere şitâiyye adı verilmektedir. Kimi zaman kasidelerin nesib bölümünde kış tasviri de yapılmaktadır. Kış kelimesi Arapça şitâ anlamına gelmektedir. Şitâiyye de kış ile ilgili olan anlamına gelmektedir. Kış mevsiminin özelliklerinden bahsedilmektedir.

4.2. KIŞ MEVSİMİ İLE İLGİLİ UNSURLAR

4.2.1. Kış-Berf (Kar)

Kış mevsiminde kar yağması hayatın durması anlamına gelmektedir. Kar, sosyal hayatı olumsuz etkilemektedir. Beyitleri incelediğimizde berf anlamı ile işlenen kar, kışın zorlukları, soğuğu ile ele alınmıştır. Divan edebiyatında kar, soğuk, yağmur, rüzgâr vs. kış mevsiminin askerleri olarak ele alınmıştır

Kış mevsiminde şeyhin kucağına yayılanın beyaz elbise olduğunu sanmamasını, soğuk zamanında onun kışın yağan kar olduğunu söylemektedir. Şeyhler uzun beyaz elbiseler giymektedir. Burada da oturduğunda kucağındaki beyazlığın elbisenin yayılması olmadığını bu beyazlığın kış mevsiminde yağan kardan kaynaklandığını anlatmıştır.

Şeyhüñ âgûşına sanmañ yayılan rîş-i sefid

Dem-i serdinden anuñ berf-i zemistân dökülür

SD(K)16/5

Şair, her kar mevsiminde zafer görülmesini, bahar mevsiminde olduğu gibi gezip dolaşmaya, içki içip eğlenme zamanı olmadığı için sefere çıkılıp zafer elde edildiğini anlatmaktadır.

Her kâr-ı mevsiminde görilmektedir zefer

Bir dem mi var bahâr gibi seyr ü ‘işrete

MŞD(G)147/9

Nergis çiçeği kış mevsiminde açar. Çoğunlukla şekli itibariyle göze benzetilmektedir. Burada da karın yağmasıyla üzerine beyaz kar düşmüştür. Şair bu durumu uzaktan gelen laleyi seyretmenin hasretiyle nergisin gözüne kar ile ak düştüğünü ve gözünün görmez olduğu şeklinde ifade ederek Hüsn-i talil sanatına başvurmuştur.

Kudûm i lâleye nezzâre-senc-i hasret olmakdan

Gözine ak düşüp berf ile nergis oldu nâ-bînâ

ASD(K)7/5

Genç ve taze olan fidanın kar ile ak saçlı ihtiyara döneceğini, bu yüz ile güzelliğinden eser kalmayacağını ifade etmektedir. Kışın karın ağaçların üzerine yağmasından sonraki halini ak saçlı ihtiyara benzeten şair, bahar ile güzelleşen, yeşillenen, çiçekler açan fidanın kış ile güzelliğinin gideceğini belirtmektedir.

Cevânı berf ile pîr-i sefid-rîşe döner

Eser kalur mu bu vech ile hüsn-i sûretde

ASD(K)26/6

Nuşirevan, İran hükümdarıdır. Doğruluğu ve adaleti ile nam salmıştır. Şair beyitte ateşin de duman ile adaleti doğruluğu dağıttığını, kışın soğuktan, zulmünden doğayı insanları korumaya çalıştığını anlatmaktadır.

Kışın soğuk ile birlikte yoksul insanlar soğuktan üşümekte ve zor durumda kalmaktadır. Ateşin de bu insanları ısıtmasıyla doğruluk ve adalet dağıttığını, bundan

dolayı da Nuşirevan’a benzetmiştir. Kış mevsimini de doğaya ve insanlara zulüm eden şeklinde gören şair; bu zulümden doğayı ve insanları ateşin koruduğunu anlatmıştır.

Şitâ zulmin görüp asdı duhândan ‘adl zencîri

Diler dâd ide ‘âlemde olup Nûşirevân âteş

RV(K)11/4

Kış mevsimi geldiğinde kar yağmasıyla her taraf bembeyaz olur ve tüm doğanın hükmü kara geçer. Her tarafı etkisi altına alır. Kar yağmasıyla yeryüzü tahtına karın oturduğunu ve karın birikmesiyle tahta oturmaya devam ettiğini, kış ülkesine karın padişah olduğunu belirtmektedir.

Taht-ı zemîn üzre idelden karâr berf

Oldı şitâ memâlikine şehriyor berf

RV(K)13/1

Kışın kar yağdıktan sonra güneş çıktığında kara vurmasıyla kar gümüş gibi parıldar. Bu yüzden şair karı gümüşe benzeterek, karın sulu bir şekilde yağdığını ve yeryüzünde akarsuları akıttığını ifade etmektedir.

Sîmîn gılâftan son akar tîğ-i âbdâr

‘Alem içinde kim akıdur cûybâr berf

RV(K)13/3

Kış padişahına camdan saray yaptığını, karın taze parlak taştan duvar örmesinin hayret verici olduğunu belirtmiştir. Kış mevsinde karın yağması ve don tutmasıyla parlak buz kütleleri oluşmaktadır. Bu kütleleri saraya benzeten şair bu durumun şaşkınlık verdiğini belirtmiştir.

Sırça sarây yapıdı şitâ pâdişâhına

Billûrdan ‘aceb midûr itse cidâr berf

RV(K)13/2

Şair, bahar mevsiminde yiyip içip eğlenilmesini çünkü kış mevsiminde gündüzün kar, gecenin duman(tipi) ve ısınmak için de güneşin değil ateşin olduğunu anlatmaktadır. Kış mevsimini tasvir eden şair, kış mevsimini bahar mevsimi ile

karşılaştırmaktadır. Bahar mevsiminin yeme, içme eğlenme zamanı olduğunu kışın ise dışarıda sadece kar olduğunu, geceleri ise tipi olduğunu belirtmiştir. Bahar mevsiminde ısınmak için güneş olduğunu kış mevsiminin güneşinin ise ateş olduğunu anlatmıştır.

Bu demde ‘ıyş idün gice gündüz k’olup durur

Hûrşîd nâr u leyl duhân u nehâr berf

RV(K)13/5

Sıcak içki kadehinin verdiği gönül şenliğini kışın yağan karın ve soğğun mahvettiğini, kışın yenilen kar helvasının bal şerbeti gibi olduğunu sevinç getirdiğini ifade etmektedir. Şair, kış mevsiminin hem olumlu hem olumsuz tarafından bahsetmektedir.

Germî-i câm-ı ferahla mahv ola sermâ-yı berf

Ola şehd-âb-ı sûrûr ile şitâ helvâ-yı berf

BİD(G)91/1

Kudret ipi ile tabiatın mıstarlandığını görmesiyle kışın kardan üstüne gümüş saçtığını anlatmıştır. Kışın karın yağmasıyla kara güneş vurunca kar taneleri adeta gümüş gibi parlar. Şairde bozulan tabiatın bu şekilde güzel gözükmemesinin sağlandığını belirtmiştir.

Rişte-i kudret ile gördi ki mıstarlanmış

Berfden eyledi üstine şitâ sîm efşân

ED(K)1/2

Güya rüzgârın saçıp dağıtmasıyla badem gülü olacağını, bu zamanda her yana rüzgâr ile karın dağılmasıyla ancak perişan olunacağını belirtmektedir.

Gûyâ nesîm ile gül-i bâdem olur nisâr

Bu demde her yana kim olur târumâr berf

RV(K)13/10

Bülbüllerin önünde şekerparelerin durduğunu şimdi o bahçenin her tarafının yeşilliğin, çimenliğin kar olduğunu, kışın geldiğini söylemiştir. Bülbül gülden ayrılacağı

için kış mevsimini sevmemektedir. Bu nedenle bûlbûlün önünde şekerpareler olsa da gül bahçesine karın yağmasının bûlbûlü kederlendireceğini anlatmak istemiştir.

San tûtiler öninde şeker-pâreler yatur

Şimdi ki oldu her tarafı sebze zâr-berf

RV(K)13/11

Gül bahçesinin son zamanlarında taze bitkilerin bağda çıkmasını, son demde ne canı varsa ortaya çıkmasını gül bahçesinin seyrinin yapılmasını, kar sabahında kuşluk vakti kuvvetli yağmur ve rüzgârın çıkacağını belirtmiştir. Kış mevsiminin geldiğini haber veren şair, gül bahçesinin son zamanlarını değerlendirmek gerektiğini anlatmaktadır.

Ne cânı var çıka gül-geşt-i бага tıfl-ı giyâh

Sabâh-ı berf duhâ-yı berk ü üstüvâ entâr

HMD(K)8/10

Şair, karın fidanların üzerine yağmasını ağacın kartopu çiçeği açmasına benzeterek, kar ile yeryüzünün sanki bir pamuk tarlasına döndüğünü söylemiştir. Kar yağmasıyla yeryüzü beyaza bürünmüş beyitte de bu durum pamuk tarlasına benzetilmiştir.

Açıldı kartopu çiçekli her nihâlde

Berf ile oldu sath-ı zemîn sanki penbezâr

BİD(G)65/2

Lale bahçesini yaseminlik eyleyip dünya bağını ilkbaharın yine kış yaptığını anlatmaktadır.

Her lâlezârı şimdi semenzâr eyleyüp

Bâğ-ı cihâm itdi yine nev-bahâr berf

RV(K)13/9

4.2.2. Kış-Soğuk

Kışın gelmesiyle bıçak gibi keskin ve sıkıntılı bir soğuğun yeryüzüne düştüğünü, nazıyla mest eden güzelin içki meclisine geldiğini ama amansız dermansız geldiğini

belirtmektedir. Kış mevsiminin zorluk ve sıkıntı ile geldiğini ifade eden şair, bu mevsimde güzellerin bile keyfinin olmadığını anlatmıştır.

Sovuk düşdi kışın teşrîfî hançer ü çile[ile]

O mest-i nâz bezme geldi ammâ bi-amân geldi

HTE(K)3/2

Gül bahçesinin şehrine soğğun hükmedip gül bahçesini perişan ettiğini, gül bahçesi şehrinin mimarının, meydana getirenin nevrüz olduğunu belirtmiştir. Nevruzun gelmesiyle güllerin açtığını bu yüzden gül bahçesinin mimarının nevrüz olduğunu söylemiştir. Gül bahçesini şehre soğğu da şehrin valisine benzetmiştir. Soğğun gül bahçesini perişan ettiğini anlatmıştır.

Harâb itmişdi şehr-i gülistân vâlî-i sermâ

İdüp ‘azl ânı ‘adl-i şâh-ı nev-rûz oldu mı‘mârı

SD(K)17/6

Kış geldiğinde bu hallere soğuk bir ah çekeceğini, dünyanın soğuk hallerine bir çare, yardım edileceğini ifade etmiştir. Kışın zorluğuna, sıkıntısına bir çare bulunacağına, bir yardım eli uzanacağına olan ümidini ifade etmiştir.

Ey Allah’ın Peygamberi baharın getirdiği mucizeleri, izleri kuru, kaba soğuk yedi bitirdi diyerek soğukların gelmesiyle bahardaki oluşan yeşilliğin, çiçeklerin gitmesinden yakınmaktadır.

Bahâr-ı mu’cizün âsârı ey Nebîyyu’llâh

Yemiş bitürdi şu dem ki dikildi huşk nihâl

RV (Mus)III

Kış gelse âh-ı serd iderüm kim bu hâleti

Euzâ’-ı bârid-i felek bî-emân virür

SD(K)1/113

Kışın soğğunun nice günler esip savurduğunu, o günlerde eserlerinden izlerin meydana çıktığını anlatmaktadır. Kışın soğğu ile şiddetli rüzgârın esmesiyle kışın meydana getirdiği durumların ortaya çıktığını belirtmektedir.

Yine âsârın izhâr eyledi hengâm-i dey hakkâ
‘Aceb esdi savurdu nice günler serdî-i sermâ

ASD(K)7/1

Soğuk kış zamanlarında kamışlığın renginin sarardığını, kışın çalıp raks eden ağaçların dans edemediğini söylemektedir. Ağaçların baharda yapraklarını çıkmasıyla rüzgârda yaprakların salınmasıyla çıkan sesi adeta şarkı söyleyip dans etmeye benzetmektedir. Kışın gelmesiyle ağaçlar yapraklarını dökmüş bu yüzden de dans edememiştir.

Neyistânun çalındı benzi dem-serdî-i sermâdan
Ham itdi pîr-i çengî-i şitâ eşcârı çengâsa

ASD(K)7/8

Edirne şehrinin kışın garip bir durumda olduğunu, su ve havanın soğukluk derecelerinin aynı ölçüde olduğunu söylemiştir. Şehrin kışın gelmesiyle farklı bir çehreye büründüğünü, suyun da havanın da çok soğuk olduğunu anlatmaktadır. Kış mevsiminde Edirne şehrinde havanın da suların da soğuk olduğunu anlatmıştır.

Şitâda Edrine şehri garib hâletde
Ki i’tidâl ile âb ü hevâ bürûdetde

ASD(K)26/1

Nedim, kışın havanın ne kadar soğuk olduğunu ifade etmek için; havalar soğuk diyerek içinde tütsü yakılan kabın bile ay parçası güzelin koynuna sokulduğunu dile getirmiştir. Mübalağa (abartma) sanatına başvurmuştur.

Efendim âh havâlar bugün soğuk diyerek
Sokuldu koynuna ol mâh-pârenin micmer

ND(K)13/19

Eski zamanlarda kıymetli eşyalar pamuklara sarılırmış. Kış mevsiminde de en çok ihtiyaç duyulan en kıymetli olan ateştir. Soğuğun çok şiddetli olduğunu bu yüzden yakut gibi kıymetli ateş korunun pamuğun içerisine buzlanmasın diye yani sıcaklığını kaybedip soğumasın diye saklandığını anlatmaktadır.

Bürudet öyle ki buzlanmasın deyü lââyık

Konulsa penbeye yâkut-pâre-veş ahker

ND(K)13/9

Çok şiddetli rüzgârın bir iki gün daha böyle eserse yeryüzünü sarsacağını, soğuktan ateşte semenderlerin uçacağını belirtmiştir. Semender, ateşte yaşayan bir tür masal kahramanı bir hayvandır. Şairde soğğun çok fazla olduğunu ve çok ateş yakılmasıyla artık semenderlerin çıkacağını söyleyerek havanın soğukluğuna dikkat çekmektedir.

Uçar soğukdan efendi semender âteşde

Bir iki gün dahı böyle eserse bu sarsar

ND(K)13/8

Şu soğuk günlerde oruç ayının bir gün evvel erişip gelmesiyle bir parça ısındırdığını ifade etmiştir. Oruç ayı olan Ramazan ile gönüllerin ısınacağını belirtmek istemiştir. Bu beyitten de Ramazan ayının kış mevsimine rastladığını anlamaktayız.

Şu soğuk günlerde bir pâre ısındırdı bizi

Bir gün evvel erişüp geldi hele mâh-ı siyâm

ND(K)10/4

Gonca ağızlı güzelin bir kadeh daha içmesini ve sarhoşluğu def etmesini, sevgilinin hayalinin gözlerinde dolaştığı gibi dolaşmasını, sevgilinin hayali gibi kendisininde gönül aynasında devamlı kalmasını, havanın sert, soğuk olduğunu koyundan çıkmamasını söylemektedir.

Bir câm çek ey gonca-dehen def-i humâret

Çeşmimde hayâlin gibi gel geşt ü güzâr et

Nakşın gibi âyîne-i sînende karâr et

Serd oldu havâ çıkma koyundan kuzucağım

ND(Mus)26/IV

Kışın yaklaştığını, siyah bulutların dünyayı sardığını, sabah rüzgarının esecek gücünün kalmadığını, kurbanın olayım diyerek güzele boğaz gezisinin vaktinin geçtiğini, havanın serd olduğunu koyundan çıkmamasını söylemektedir.

Yaklaştı şitâ ebr-i siyâh tutdu cihânı
Kalmadı sabânın gezecek tâb u tüvânı
Kurbânın olam geçdi boğaz seyri zamânı
Serd oldu havâ çıkma koyundan kuzucağım

ND(Mus)26/III

Şair, sevgilisine neden böyle soğuk yerde yatıp uyduğunu, yeminle dadısının onun böyle soğuk yerde yattığını görünce döveceğini, daha küçük olduğunu yalnız yatmamasını, yalnız yatarsa üşüyeceğini havanın sert olduğunu koyundan çıkmamasını söylemektedir.

Sen böyle soğuk yerde niçün yatar uyursun
Billahi döğer dur hele dâyen seni görsün
Dahı küçücüksün yalnız yatma üşürsün
Serd oldu havâ çıkma koyundan kuzucağım

ND(Mus)26/II

Nedim sevgiliye daima tekrar tekrar bunu söylediğini, yabancılarla sakın çimenliğe gitmemesini, kurdun kuzuyu kaptığı gibi onu da kapacaklarını, havanın serd olduğunu koyundan çıkmamasını söylemektedir.

Der sana Nedîmâ bunu tekrâr-be-tekrâr
Bîgâne ile etme sakın azm-i çemenzâr
Gürgân gibi âğyâr kaparlar seni zinhar
Serd oldu havâ çıkma koyundan kuzucağım

ND(Mus)26/V

Nedim, yastık ve yorgan olarak sevgiliye kucağının yetmez mi diye sormakta, havanın sert olduğunu koyundan çıkmamasını, aşk ateşiyle gönlünde açılan gönül yaralarının onu ısıtacağını, havanın sert olduğunu koyundan çıkmamasını söylemektedir.

Yetmez mi sana bister ü bâlîn kucağım

Serd oldu havâ çıkma koyundan kuzucağım

Ateşlik eder sana bu sinemdeki dâğım

Serd oldu havâ çıkma koyundan kuzucağım

ND(Mus)26/I

İnleyen feryad eden bülbülün soğuktan buz olduğunu, ateşte yaşayan semender hayvanının soğuktan dolayı bülbülün kuş yuvasına misafir olduğunu anlatmaktadır. Kışın gelmesiyle havalar soğumuş bülbülde soğuktan buz tutmuştur. Ateşte yaşayan semenderin bülbülün yuvasına misafir olduğunu belirtmiştir.

Feryâd-ı ‘andelîbi soğuktan buz eyledin

Mihmân-ı âşiyân-ı semender olup hezâr

BİD(G)65/3

Tabiat ateşine soğuğun etki edip kıyamet gibi bir tesir ettiğini, cıvanın ateşte durmasının mümkün olduğunu bunu da kalemle kayıt etmesini söylemektedir. Soğuğun kıyamet kadar etkili olduğunu söyleyerek benzetme ve mübalağa sanatlarına başvurmuştur. Bu soğukların kalemle kayıt edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Sebâtı kıl kalemle zîbakun ahgerde mümkündür

Bürûdet tab’-i nâra öyle te’sîr eyledi hakkâ

ASD(K)7/15

Şair, kışın soğuğunu kılıca benzetmektedir. Soğuğun da kılıç gibi keskin olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Kışın rüzgârın çok şiddetli ve gürültülü estiğini ayrıca taze fidanın demirden miğfer giyse de soğuktan, buzdan korunamayacağını belirterek kış şartlarının zorluğunu tasvir etmiştir. Taze fidanın kışın çetin şartlarına nasıl korunursa korunsun dayanamayacağını anlatmıştır.

Kılıç gibi esiyor sarsar-ı zemistânî

Nihâl giyse n'ola yahdan 'ahenin miğfer

ND(K)13/12

Nedim, başında kar saçığı ile arkasında sarık ile dağ servisinin bu soğuklarda nasıl gezdiğini sormaktadır. Servi ağacı kışın zorluklarına, soğuğuna rağmen yapraklarını dökmeyen bir ağaçtır. Şair de burada üzerine kar yağın servinin halini anlatmakta ve bu soğukta nasıl durduğuna olan şaşkınlığını anlatmaktadır.

Başında kar saçığı sarık arkada sâde

Nice gezer bu soğuklarda bilmezem ar'ar

ND(K)13/2

Şair, soğuğun bütün tabiatı dondurduğunu, soğuktan suyun da buz olup akmadığını anlatmaktadır. Kışın tabiat üzerindeki etkisini dile getirerek her yerin donduğunu, suların bile donduğunu akmadığını ifade etmiştir.

Toñdı buz gibi bürüdetle tabî'atler hep

'Ab da eylemez oldu bu hevâda cereyân

KN(K)32/5

Şair, kışın gelmesiyle çimenlikteki gül fidanının adeta saçı ağarmış yaşlı bir pîre benzediğini, açık omzunun bugün kışın şiddetini gördüğünü ve sevgilinin kapısında beklerken saçaktaki buz gibi donduğunu anlatmıştır. Şair kış mevsimini gül fidanını yaşlı saçı ağarmış bir ihtiyara, aşığı da evlerin çatılarından akan suyun soğuk hava ile donmasıyla oluşan saçak buzuna benzeterek kışın şiddetini ifade etmiştir. Çimenlikte kış mevsiminin bitip gül fidanının bir cömertlik göstermesini dilemektedir.

Çemende nahl-i gülün ey şeh-i kerem-göster

Agardı saçı sakalı mîsâl-i pîr-i kühen

Bürehne-düş bugün şiddet-i şitâyı görüp

Saçak buz gibi doñdum kopuñda beklerken

VMD(Kıt'a)6

Çimenlikteki içki meclisinde kocakarı soğğunun şiddetinin çok olduğunu bunu da cömertlik aynasında gördüğünü ifade etmiştir.

Bezm-i cemende şiddet-i berdü'l 'âcûzdan

Mir'ât-ı cûda görmüş idük rûy-ı inkisâr

VMD(K)7/10

Su kanalının gül bahçesindeki bu hali görüp donduğunu, bahara dek duramayacağını kenar çizeceğinden korktuğunu belirtmiştir. Gül bahçesine kış mevsiminin gelmesiyle, gül bahçesinin halini gören su kanalının da soğuktan donduğunu, bahara dek duramamasından endişendiğini belirtmiştir.

Görüp bu hâli gülistânda dondu cedvel-i âb

Bahâra dek duramaz korkarım kenâr çizer

ND(K)13/11

4.2.3. Kış-Bahar

Kış mevsimi ile bahar mevsimi birbirine tezatlık oluşturmaktadır. Divan edebiyatında da kış ve bahar tezatlığı çokça ele alınmıştır. Bahar mevsimi gül bahçesinin açtığı, içki ve eğlence meclislerinin kurulduğu, güzellerin gül bahçesinde gezindiği, aşıkların neşe ve şevk ile dolu olduğu bir mevsimdir. Kış mevsimi ise sadece meyhanelerde içki içilebilen, kar, fırtına, soğuk ve bu olayların getirdiği sıkıntılarla mücadele edilen bir mevsimdir. Yani bu iki mevsim gerek mekân gerek iklim her konuda farklılık arz etmektedir.

Şair, sevgilinin kahrının şiddetinin kışın şiddetine benzemediğini, baharın güzelliklerinin, iyiliklerinin de lütuf veren Allah'tan daha çok olamayacağını belirtmektedir.

Şiddet-i kahrına sahtî-i şitâ beñzeyemez

Olamaz Lütîfi kadar lutf-ı firavân-ı bahâr

SD(K)27/7

Baharın saadet ordularının gitmesiyle tabiatın kış askerlerinin diyarı olduğunu ifade etmektedir. Bahar ile kışın meydana gelmesinin sıra ile olduğunu anlatmıştır.

Baharın güneşinin, yeşilliğinin kışın soğuğu ile yok olduğunu, kışın karının da baharın güneşi ile eriyip birbiri ardınca meydana geldiklerini belirtmiştir.

Reh-i âmed-şüd kevne gelüp gitdükçe hem-vâre

Bahâruñ çeş-i ikbâli şitânuñ cünd-i diyârı

SD(K)17/39

Nedim, İbrahim Paşa'nın gelmesiyle kış mevsiminin bile bahar mevsimi gibi olduğunu ifade etmiştir. Gelişi ile ilkbaharın tabiatı süslediği gibi dünyayı süslediğini anlatmıştır. Kış zamanı bereket ve bolluk getiren padişahın gelmesiyle meydanın ilkbaharın süslendiği gibi süslendiğini belirtmiştir.

Makdem-i meymenet-âmizi şitâ faslında

Nev-bahâran gibi bu sâhayı kıldı tezyin

ND(K)27/2

Şair, öyle bir kış mevsimi oldu ki sanki nevrurun geriye dönüp içki meclisine koşarak geldiğini belirterek bu durum karşısında şaşkınlığını ifade etmiştir. Kış mevsiminde adeta nevrur gibi sıcak olduğunu bu yüzden nevrurun geldiğini sandığını dile getirmiştir.

Ya'ni kim öyle şitâ oldu ki gûyâ nevrûz

Geriye avdet edüp bezme şitâban geldi

ND(K)33/6

Şair, İbrahim Paşa'nın lütuflarının eksiksizliği ve gönül açan neşesi ile bu kış günlerini bahar vakti eylediğini anlatmıştır. Kış mevsiminde devletin verdiği imkanlar ile adeta bahar mevsimi yaşandığını ifade etmiştir.

Hey ne şevk-ı dil-güşâdır kim kemâl-i feyz ile

Bu şitâ eyyâmını fasl-ı bahârân eyledi

ND(K)25/2

Kış mevsimi gelmesi istenilmeyen bir mevsimdir. Beyitte ise bu durumun aksine gönül sahiplerinin yüzünü güldürdüğünü, kışın arzu edilen, gelmesi istenen bahar gibi hoş geldiğini ifade etmiştir.

Rûy-ı erbâb-ı dili gibi kılduñ handân

Gıbtabahşâ-yı bahâr oldı şitâ hoş geldün

SD(K)40/4

Sevgilinin yüzünün semanın alemin tabiatında güneş gibi olsa güllerin bahar zamanı açtığı gibi kış vaktinde açılacağını anlatmaktadır. Şair, sevgilinin gülüşünü güneşe benzetmektedir. Güneşin çıkmasıyla nasıl güller açılıyorsa sevgilinin güneş gibi gülüşüyle de kış vaktinde gül açılacağını belirtmektedir. Kış vakti aşığa güller açılacaktır.

Açılur güller şitâ vaktinde manend-i bahâr

Rûy-ı cânân olsa bir gün mihr-i ‘âlem-tâb-ı çarh

BMD(G)34/5

İnsan ömrü mevsimleri çağrıştırmaktadır. Hazan mevsimi ömrün yaşlılığını, kış mevsimi ise ölümü, bahar mevsimi de gençliği, tazeliği anımsatmaktadır. Şair, sultanın ömrüne asla hazanın erişmemesini, nice zaman kış vaktinin bitip bahar vaktinin gelmesi gibi yaşamasını dilemektedir. Sultanın daima genç kalmasını dilemektedir.

Nev-bahâr-ı ‘ömrüne irişmesün hergiz hazân

Nice kim fasl-ı şitâ irüp gicle vakt-i bahâr

RV(K)8/38

Şair, bahar vaktinde sert soğukların mevsimin sıcaklık değerlerini etkilemesinden, baharı yaşayamamaktan, mevsimin adeta kışı andırmasından yakınmaktadır.

Bu huşk-i serdi â'teş-i ter-germ-ter ider

Olmaz bahar böyle şit'a bir tenûr ile

HMD(G)97/5

Araya giren kışın bahara gitmek isteyen aşıklara engel olduğunu, araya kışın girmesiyle baharın olduğu yere varıp varamayacakları konusundaki endişesini belirtmektedir.

Oldı ayak bağı bize haylûlet-i şitâ

Bilmem o semta kâni bahâra varır mıyuz

KN(G)75/5

Dünyanın gül bahçesine kış mevsiminden bahar mevsimine geçildiğini, Hızır ve İlyas'ın görünmeyen bir alemde bir araya geldiğini anlatmaktadır. Hıdrellez yaz aylarının başlangıcı, tabiatın yeşillendiği, tazelendiği zaman olarak bilinir. 6 Mayıs'a denk gelmektedir. İnanişâ göre bu tarihte Hızır ve İlyas Peygamber'in biraraya geldiğine inanılmaktadır. Hıdrellez kelimeside buradan gelmektedir. Kış mevsiminde dünyanın gül bahçesine Hızır ve İlyas 'ın geldiğini, baharı getirdiğini anlatmıştır. Kış mevsiminin bitmesini baharın gelmesini müjdelemektedir.

Tâ ki gülzâr-ı cihâna geleler gâ'ibden

Gâh İlyâs-ı zamistân u gehi Hızr-ı bahâr

VMD(K)15/30

Kış mevsimi tabiattaki bitkilerin solup öldüğü mevsimdir. Bahar mevsimi ise bu bitkilerin canlanıp yeniden meydana geldiği tazelendiği mevsimdir. Kış ve bahar mevsimleri ile Allah'ın zamanı, dünyayı yenilediğini ifade etmektedir.

Allah sâyesin ide memdûd tâki dehr

Tecdîd-i hâme ide şitâ vü bahârdar

BİD(G)143/18

Şair bahar mevsiminin bitip kış mevsiminin gelmesiyle gökyüzünde bulutların artmasını, ufkun kararmasını tabiatın bahardan ayrıldığı için yas tutmasına bağlamıştır. Burada Hüsn-i Ta'lil sanatına başvurmuştur.

Zulmet-i ebr-i şitâdan giyüp âfâk-ı siyâh

Gerçi olmuş idi mâtemkeş-i hicrân bahâr

SD(K)13/31

Sakalları taze çıkmış aşğın kış mevsiminde sevgilinin ruhu ile buluşmasıyla, aşıklara kış zamanının bahar mevsimi gibi olduğunu anlatmaktadır. Aşğın sevgilisine

kavuşması ruhunda bahar etkisi meydana getirir. Bu yüzden içinde bulunulan mevsimin bir anlamı yoktur.

Ruh-ı cânânuña zemistânda hatt-âver oldı

İtdi ‘uşşâka şitâ faslını yeksân-ı bahâr

SD(K)13/42

Kış mevsiminde toprağın üzerine kar yağmasının kudret eli ile gerçekleştiğini, bahar mevsimini karartmak için çiçekleri sürdüğünü, örttüğünü ifade etmiştir.

Dikildi berf-i kışda dest-i kudret safha-i arza

Bahâristânı tesvîd itmege sürmişdi ezhârı

SD(K)17/15

İlkbaharın tabiatın gül bahçesinde yine açtığını, izzet kalemi ile de kış mevsiminde karın yağdığını belirtmiştir. İlkbaharda tabiatla gül bahçesinde güllerin açtığı gibi kış mevsiminde de karın yağdığını ifade etmektedir.

Nev-bahâr açdı gülistân-ı tabî ‘atda yine

Hâme-i ‘izzet zemistânda olup gûyâ-yı berf

BİD(G)91/5

Allah’ın kışın sertliği ve soğuğu ile verdiği nasihatle, baharda içkiye tövbe edenin olup olmadığını sormaktadır. Kış mevsimindeki soğğun ve sertliğin insanlara bir uyarı olduğunu düşünen şair, bundan ibret alıp bahar mevsiminde içkiye tövbe edilmesi gerektiğini düşünmektedir.

Kışa serd itdüğü nush ile cenâb-ı şeyhüñ

Meye tevbe iden olmaz mı peşîmân bahâr

SD(K)13/13

4.2.4. Kış-İşret

Kış mevsiminde içki meclisleri kapalı alanlara kurulmaktadır. Baharda gül bahçesinde yapılan işret meclisleri yerini izbe meyhanelere bırakır. Bahar mevsiminin son bulup kış mevsiminin gelmesiyle aşıklar kendilerini içki ile sarhoş olarak

avutmaktadır. İçkinin de şarabın da hem gönüllerini hem de bedenlerini ısıttığını vurgulamaktadırlar.

Şair; kış gününü bahar yaşayışı gibi geçirse de gonca ağızlı içki dağıtan güzelin, taze gülün taze, şarabın da süzölmüş olmayacağını belirterek kış gününde bahar da gibi yaşasa da baharda yaşananların tadını bulamayacağını ifade etmiştir.

Kış güninde nola ger ‘ıyş-ı bahâr eyler isek

Gonca sâki gül-i ter câm-ı musaffâ mı degöl

RV(G)234/5

Kış zamanının soğuk geçmesi ile bir şey olmayacağını, içki dağıtan güzelle içkinin saflığının, berraklığının ortamı ısıtacağını, kışın soğuşunu unutturacağını belirtmektedir.

Nola sovuukluk ile geçse şitâ devrânı

Hele sâki mey-i nâbun ısıcak dur konu

RV(G)459/1

Tasavvufta sufiler dünya hevesinden vazgeçmiş kendilerini dinin yükümlölüklerine adanmış, tenhada, dergâhta zikir çeken Allah’ı anan kişilerdir. Şair, kış mevsiminde soğuktan dolayı kenara çekilmiş halinin sufiye benzetileceğinden endişelenmektedir. Şair tenhaya çekilmesinin taze baharı görememekten kaynaklandığını belirtmektedir.

Kış güninde bizi halvetde gören sûfi sanur

Sâkiyâ görmeye mi tâze bahârı gözümüz

RV(G)150/4

Baharda içki, eğlence, yeme içme çoktur. Zahid de dünyevi isteklerden vazgeçip ilahi istekleri yerine getirmeye çalışmaktadır. Bahar ayında zahidin nefsi daha çok zorlanır. Burada ise kışın geldiğini bahardaki içki, eğlenceden eser kalmadığını belirtmektedir.

Soğğun serd ve kalıcı eserler ile meydana çıktığını, zahidin şimdi vazgeçtiği heva ve isteklerin sıcaklığının kalmadığını anlatmaktadır. Kışın gelmesiyle sıcak hava yerini sert soğuk havaya bırakmıştır.

Zâhır oldı eser-i serd-i riyâ-yı bârid

Zâhidüñ kalmadı germiyyet-i zühdi el'ân

KN(K)32/6

Şair, kış mevsimi geceleri uzun olduğu için dostlarla görüşmenin sıcaklığının yaşandığını, kışların sıcaklık ve sıkı fıkı görüşme zamanları olduğunu, şifa günleri olduğunu, zahidin iki yüzlülüğü terk ettiği günler olduğunu, bayram zamanı olduğunu, çalıp söyleme günleri olduğunu belirterek sevgiliye zevk ve safa günleri olduğunu söylemektedir.

Germ-i ülfet demleridir bu şifa eyyamıdır

Zühd-i bâriddir bu dem terk-i riya eyyâmıdır

Iyd faslı sâkiya mutrib-nevâ eyyâmıdır

Şimdi kışdır sevgilim zevk u safa eyyâmıdır

HMD(Mur)23/1

Kışın zehri atamadığı için vücudunun perişan olduğunu, şarabı elden bırakmamayı çünkü şarabın panzehir olduğunu belirtmiştir. Yazın içki, eğlence, zevk ve safaya alışan vücudun kışın zehirini atamadığını, şarabı da vücuddaki zehrin panzehiri olarak görmektedir.

Zehri şitânur eylemedin cüsmünüz harâb

Elden koman şarâbı ki tıryakdür şarâb

RV(G)19/1

Zahide bu zamanda niye şaraba tövbe etmesi gerektiğini asıl kişinin soğukta ateşten çekinmeyeceğini söylemektedir. İçkiye tövbe eden zahide kış mevsiminde ısınmak için şarap içtiğini söylemektedir.

Zâhid bu dem şarâba nice tevbe eyleyem

Sovukda eylemez kişi âteşten içtinâb

RV(G)19/4

Lale kadehindeki şarabı tatlı eylediğini, gül bahçesinde gürültü ve şamatanın çok olduğunu, kış mevsiminin şiddetinden her gülün göz açtığını, bülbüle gül bahçesine gitmeyi teklif etmektedir. Şarabın etkisiyle; kış mevsiminde baharın geldiğini sanmaktadır.

Kadeh-i lâleden nûş eyleyüp mül

Surâhî-veş eyle gülşende gulgul

Şiddet-i şitâdan göz açdı her gül

Gel bülbülüm gülistâna gidelüm

VMD(Müs)55/2

Kış mevsiminde yağan karın güneş gibi içini ısıtan içki kadehi ile sarhoşluğun verdiği baş ağrısını giderirse, yollarına mest olup ayağına dahi kapanacağını söylemektedir. Sarhoş, kışın güneşin yerine içki ile ısınmaktadır.

Yollarda mest olup düşüben pâyına dahi

İderse câm-ı mihr ile def-i humâr berf

RV(K)13/12

Kış mevsiminde içki ihtiyacının neşesiyle halkın sevinçli olduğunu ve gönlün fazlasıyla sıcak olduğunu anlatmaktadır. Kış mevsiminde gönüllerin içki meclisleri ile ısındığını ifade etmiştir.

Bu mevsim-i şitâda germî-i dil ziyâde

Bî-ihtiyâc-ı bâde şevkiyle halk şâdân

MŞD(Tar)4/7

Bu zamanda gönül ehlinin yani aşıkların içki kadehi ile yeme içmeyle olmayacağını, kış gününde alemin, tabiatın bile güneşten memnun olmadığını anlatmıştır.

Şair, kış mevsiminde güneşten doğanın bile tat almadığını, içkiyle, yeme içmeyle bahar günlerini yaşayamayacağını anlatmıştır.

Câm-ı meyden ehl-i dil bu demde ‘ıyş itsen nola

Kış güninde hazz olur hûrşid-i ‘âlem-tâbdan

RV(G)289/2

Saf ve temiz şaraptan habersiz olmamasını çünkü kış mevsiminin geldiğini, bir kadeh içkinin sincabın samur kürkünden daha değerli olduğunu belirtmektedir. İçkinin samur kürkten daha sıcak tutacağını anlatmak istemiştir.

Gâfil olman çün şitâ irdi şarâb-ı nâbdan

Bir kadeh mey yeg durur semmûrdan sincâbdan

RV(G)289/1

Kış mevsiminde içki meclislerinin kurulmasıyla bu meclislerin adeta güzel ve hoş birer eğlence evi haline geldiğini, içki ile eğlenen mest olan gönüllerin ateşlendiğini ve adeta bir lale bahçesi olduğunu belirtmektedir.

Oldı her bezm birer hûb çerâgân-hâne

Şu’le-i kalb-i şitâ ile olup lâlesitân

KN(K)32/7

İçki dağıtan güzele kendisinin kalesi olan içki şişelerini süslemesini, kışın askerlerinin dünyayı sarıp karın yeryüzünü kuşattığını anlatmaktadır. Şair, içki dağıtan güzelin içki şişesini kaleye benzetmektedir. Karın, kışın askeri olduğunu kendisini korumak için de içkiyi kale eylemiştir.

Zeyn it’surâhi kal’aların sende sâkiyâ

Leşker çeküp cihânı çün itdi hisâr berf

RV(K)13/4

Gönül alan nazlı edasıyla servi gibi uzun boylu güzelin bu kışda kıyamette etrafa gösterecek ne bulupta içki meclisine geldiğini sorarak, şaşkınlığını dile getirmektedir.

Güzeller bahar mevsiminde gül bahçesinde salınıp gezerek gezintiye çıkmaktadır. Şair güzelin kış mevsiminde içki meclisine gelmesini anlayamamıştır.

Ne buldı gösterüp etrafa bu kışda kıyâmetde

Hırâm-ı dil-keş-ile bezme ol serv-i revân geldi

FHT(K)3/14

4.2.5. Kış-Gülşen

Kış mevsiminde gül bahçesi perişan olur. Soğuk, kar ve don ile güller, çiçekler, ağaçlar kış mevsiminin etkisi ile güzelliklerini kaybederler. İncelediğimiz beyitlerde de genel itibariyle kış mevsiminin gül bahçesine etkileri anlatılmaktadır. Kış mevsiminde servi ağacının soğuğa karşı direnci de yer yer ele alınmaktadır.

Şair, kışın gül bahçesine ettiği zulmün binde birini anlatsa defterin dolacağını ifade etmektedir. Kış mevsimi geldiğinde gül bahçesindeki gül ve çiçekler hatta tüm bitkiler ölmekte, bu durumu da kışın zulmü olarak görmektedir. Bunların o kadar çok olduğunu ifade etmek için de anlatırsa defterin dolacağını söylemektedir.

Şitânın etdiği bîdâdı mülk-i gülşende

Efendi binde birin söylesem dolar defter

ND(K)13/3

Kış mevsiminde kurulan içki meclisinde gönlündeki aşk acısının gül bahçesi olduğunu, topraktan yapılmış testinin de içki ile izzet ve büyüklüğünün artıp gösterişli görüldüğünü anlatmaktadır. Şair gül bahçesine olan özleminin aşk acısı gibi olduğunu ifade etmektedir.

Kâşâneyi sıfâl-i mey âl-i kerem idüp

Bezm-i şitâyı dâg-ı dil-i gülşen eyledim

MŞD(G)108/4

Taze fidanların, güreş tutan pehlivanların güreş meydanında soyunduğu gibi soyunduğunu, sarı pehlivan misali meydana çıktığını ama kışın bastırdığını anlatmaktadır. Fidanların tekrar tazelenmeye filiz sürmeye başlamasını pehlivanın güreş

meydanında soyunmasına benzeten şair meşhur pehlivan gibi taze fidanların meydana çıksa da kışın geldiğini söylemektedir.

Soyınmışdı egerçi nev-nihâlân kuştı-gîrâne

Misâl-i Zâl-i Zer meydâna çıkdı basdı kış ammâ

ASD(K)7/9

Eşi ve benzeri olmayan gülün çıkıp kışı dünya tahtından ettiğini, altı yapraklı lalenin de şita askerlerini perişan ettiğini söylemektedir. Şair, gül ve lalenin açmasıyla kışın hükümrancılığının bittiğini baharın geldiğini müjdelemektedir.

Çıkdukda taht-ı arzdan itdi bedî-i gül

Ceyş-i şitâyı şeşper-i lâleyle târ umâr

VMD(K)7/11

Baharda çadır çiçekleri açmasıyla bu yerin ziyaret yeri haline gelmişken, kış mevsiminin niçin dönüp geldiğini sormaktadır. Tam bahar gelip çiçekler açmışken havaların soğumasından yakınmaktadır.

Şeh-i şitâya nehal oldı kim dönüb geldi

Câder çeçekleri necây iken mazîf-i bahâr

HMD(K)8/4

Nedim'in III.Ahmet için yazdığı Şitaiyyeden bir beyit olan aşağıdaki beyitte, keskin soğğun zeminde eser bıraktığını, suda yetişen nilüfer çiçeğinin suyun üzerinde keskin soğuktan nasıl donup kaldığını belirterek soğğu tasvir etmiştir.

O rütbe etdi bu keskîn soğuk zemîne eser

Miyân-ı cûyda gömgök kesildi nîlûfer

ND(K)13/1

Sadrazam İbrahim Paşa'nın cömertlik ve şefkat rüzgarının esmesiyle kış vaktinde çiçeklerin açılacağını söylemektedir. Nedim övgüde mübalağa sanatına başvurarak İbrahim Paşa'nın cömertliğinin ve şefkatinin ne kadar çok olduğunu ifade etmek için çiçekleri açtıracağını söylemiştir.

Şitâ zamânı da olursa açılır ezhâr

Nesîm-i âtîfet ü cûdun olduğunca vezân

ND(K) 31/11

4.2.6. Kış-Gül ile Bülbül

Gül ve Bülbül Divân Edebiyatında sıkça kullanılmıştır. Güle âşık olan bülbül için kış mevsimi gülden ayrılıktır. Bu nedenle kış mevsiminin gelmesini istemez. Kış gülü soldurur. Gül bahçesini viraneye çevirir. Bu nedenle kış mevsiminin gelmesi istenilmez.

Şair bülbül ile kış mevsiminden yakasını paçasını yırttığını, gülün de artık bu zamanda açılmasını nazlanmamasını, gülün açılmasıyla baharın gelmesini istemektedir. Aşık da bülbül de bahara hasrettir. Bülbül bahar ile güle kavuşmayı, aşık da sevgiliye kavuşmayı arzulayarak kışı hasretle geçirir. Şair bülbül ile hasretten artık yakalarını paçalarını yolduklarını gülün açıp baharın gelmesini istemektedir.

Sende bu demde açıl ey gül-i nâzım gayr[1]

Yakamız çâk iderüz fasl-ı şitâdan bülbül

FHT(G)190/6

Bülbül ile gülün düşünüp keskin soğğun hikayesini sabaha kadar ezberlediğini bu gecenin tarihe düşülmesini söylemektedir. Gül naz edip bülbüle yüz vermez, bülbül ile bir araya gelmez. Beyitte artık soğğun o kadar keskin olduğunu, gül ve bülbülün bile birlikte düşünüp sabaha kadar soğuktan bahsettiğini, bu durumun da tarihe yazılması gerektiğini anlatmıştır.

Düşüp bu gece tevârihe fikri gülle hezâr

Ayâz kıssasın etdi sabâha dek ezber

ND(K)13/14

Bülbülün yaptığı gibi aşk pazarına değerinden fazla kıymet verilmesi kış vaktinde açılmış bir gül gibi güzel olacağını anlatmaktadır. Bülbülün güle olan aşkı ile gülü sahip olduğu değerden daha kıymetli gösterdiğini bunu yapmasa kış mevsiminde gül açılmış gibi güzel olacağını aşk acısı çekmeyeceğini belirtmektedir. Kış mevsimini gülün

aşkının ve ayrılığın acısı ile geçiren bülbüle güle değerinden fazla kıymet vermezse kış mevsiminde gül açılmış gibi olup, mutlu olacağını ifade etmektedir.

Aşk eger bâzârını germ etmese bülbül gibi

Hüsn olur vakt-i şitâ içre açılmış gül gibi

ŞD(G)319/1

Şair, baharın bitip kışın geldiğini güzel bir şekilde bize sunmaktadır. Güle kavuşma arzusu ile yola düşen bülbülün yolunun kışın soğuğu ile kesildiğini söylemiş, çimenliğin kışın etkisiyle yeşilliğinden, güllerden, çiçeklerden eser kalmayıp adeta koca bir yol gibi olduğunu kuşların sekmeyeceğini belirtmiştir. Kuşlar konacak herhangi bir yer bulamayacakları için çimenlik onlara korkulu gelmektedir.

Bülbülüñ kesdi yolin rehzen-i sermâ-yı şitâ

Şimdi şehrhâh-ı çemen korkuludur kuş sekmez

SD(G)66/4

4.2.7. Kış-Erbâin

Erbâin Arapça kırk anlamına gelmektedir. Hicri takvimde 22 Aralık'tan 31 Ocak'a kadar süren 40 günlük kış dönemidir. Kış ayının en soğuk geçen kırk gününü ifade etmektedir. Erbain karakış anlamına gelmektedir. Kara kışta gül bahçesi aşırı soğuklardan don tutar. Don olayları ile kış mevsiminde hayat şartları daha da zorlaşır.

Gül bahçesini misafir ağırlanan bir yere benzeten şair, karakışın gül bahçesine geldiğini, taze gül fidanının yaşlı bir ermiş gibi beyaz bir hırka giydiğini ifade etmiştir. Kışın gelmesini gül bahçesine misafir olmak şeklinde belirten şairimiz, kışın karın yağmasıyla gül fidanının beyazlara bürünmüş halini de beyaz hırka giymiş bir ermişe benzetmiştir. Teşbih(benzetme) sanatına başvurmuştur.

Soyınup hânkâh-ı Gülşenîde erba'ın çekdi

Nihâl-i verd geydi pîr-i deydin hırka-i beyzâ

ASD(K)7/7

Şair, feleğin büyüklüğünü ve şanını göstermek için karakışta İstanbul'da kar üstüne kar yağdığını anlatmaktadır. Karı çil akçeye benzetmiştir.

Degül berf üstine çil akçe saçdı erbâ'ın içre
Sıtanbulun felek ta'zîm-i şânın eyleyüp icrâ

ASD(K)7/2

Şair, kalbinde hırs ateşinden bir kıvılcım olmasaydı karakışta soğğun içinde donup kalcağını ifade etmektedir.

Erbâ'ın içre toña kalur idi şeyh-i 'asır
Şerer-i âteş-i hırs olmasa kalbinde nihân

KN(K)32/8

O mevsimde suların kışın soğğundan ve donundan dolayı akmadığını, karakışta halkın zevkle ısındığını ifade etmiştir.

Dürildi 'âlem-i âbuñ safâsı mevsim-i deyde
Isındı erba'inde halk zevke mâh âb-âsa

KN(G)1/2

4.2.8. Kış-Yağmur

Yağmur, bereket ve bolluk kaynağıdır. Kış mevsimindeki şiddetli yağmurlar ise doğaya zarar vermektedir. Bu durumdan da şikayetçi olunmaktadır.

Oruç günlerinde kırdaki çadırdaki kar ve yağmurda yarsız yardımcısız kaldığını halini kime söyleyeceğini sormaktadır. Kış mevsimine denk gelen Ramazan ayında yağmur ve kar ile zor durumda kaldığını anlatmaktadır.

Berf ü baran beyaban hayme vü ruz-ı sıyâm
Ah kim bı-yâr u yaver kime idem bengile

HMD(G)113/3

Yağmur bereket getirmektedir. Beyitte yağmurun fidanları suya kandırmak için yağmasının beklendiğini fakat karakışta yağın yağmurun bu talebi karşılamadığını ifade etmişti. Emegın gayretin her zaman talep edileni meydana çıkarmasının gerekmediğini, kışın yağın vakitsiz yağmurun fidanları suya kanmış yapmayacağını belirtmiştir.

Her zamân himmet husûl-ı matlab icâb eylemez

Nahli bârân-ı şitâ bî-vakt sîr-âb eylemez

MŞD(G)64/1

Yağmurun ve şimşegin şiddetinden yeryüzü ve gökyüzünü göremediklerini, bu durumun bir iki gün sürdüğünü, cihan güneşini de göremediklerini dile getirmiştir. Şair, yağmurun şiddetini ifade etmek için yeryüzü ve gökyüzünün görünmediğini söyleyerek mübalağa (abartma) sanatına başvurmuştur.

Berk ü bârândan zemin ü âsumânı görmedük

Bir iki gün yine ol mihr-i cihânı görmedük

FD(Matla)38

Parlak güneşin kar ve yağmurla araya soğukluk bırakıp nice gündür görünmediğinden şikâyet etmektedir. Kış mevsiminde güneşin olmamasına kar ve soğuk ile araya soğukluk bırakması olarak veren şair, var olan bir olaya güzel bir sebep bularak hüsn-i tali'l sanatını icra etmiştir.

Berf ü bârânla araya soğukluk burayup

Nice gündür ki görünmez bize mihr-i rahşân

KN(K)32/4

4.2.9. Kış Mevsimi ile İlgili Diğer Unsurlar

Kış mevsiminde ateşin kenarının gül bahçesinin kenarı gibi olduğunu, ateşin kış gününün lale bahçesi olduğunun açıkça meydanda olduğunu söylemektedir. Bahar mevsiminde nasıl gül bahçesi kenarı zevk ve keyif veriyorsa kış mevsiminde aynı keyfi ve zevki ateş kenarı vermektedir. Bahar mevsimi lalelerin açmasıyla belli olur. Kış mevsimi de ateşin yanmasıyla kendini belli eder. Bu yüzden şair ateşi kış mevsiminin lale bahçesi olarak belirtmektedir. Aynı zamanda soğukta ateşin verdiği huzur baharda lale bahçesinin verdiği huzur ile de benzetilebilir.

Âteş kenârı şimdi gülistân kenârıdur

Zâhir budur ki kış gününün lâlezârıdur

RV(G)84/1

Beyaz günlerin diğer mevsimlerden daha güzel ve parlak olduğunu, ne kadar kara olursa olsun kara gecenin de bayram olduğunu belirtmektedir. Kış mevsiminin diğer mevsimlerden daha üstün olduğunu, kış mevsimindeki kara gecelerin de ne kadar siyah olursa olsun bayram olduğunu anlatmıştır.

Yine rûz-ı sefid mevsim-i digerden enverdür

Ne denlü müşgfâm olursa leyl-i esved-i bayrâm

KN(K)38/31

Kış mevsiminde böceklerin hareketten kaldığı gibi, yaşlı ihtiyarın da heves ve isteklerini yerine getirme de gevşek tembel davrandığını anlatmaktadır. Kış mevsiminin hayvanlar ve insanlar üzerinde hareketsiz kalma hissiyatı uyandırdığını belirtmek istemiştir.

Süst olur pîrde icrâ-yı me'âsiye havâs

Hareketden kalur eyyâm-ı şitâda haşerât

BMD(G)17/7

İlkbaharın güzelliklerini beklerken gözyaşı döken olsa ne olacağını, şubat ayının kış mevsiminin son ayı olduğunu ifade etmiştir. Şair şubat ayının kış mevsiminin son ayı olduğunu kendisinin gözyaşı döken olsa da kışın bittiğini belirtmiştir.

Nev-bahâr-ı hüsne korşu n'ola [ger] giryân isem

Âhir-i şehr-i zemistândur beli mâh-şubât

FHT(G)167/2

Şair, kendisinin ahıyla düşmanların gevşediğini, kış mevsiminde yılanın bile hayır olabileceğini, zor günlerde düşmanların bile hayra çıkabileceğini anlatmak istemiştir.

Hasmı süst itdi Sürûrî benüm âh-ı serdüm

Hayra endâm olur esnâ-yı zemistânda mâr

SD(G)38/5

Nedim, kış mevsimindeki sosyal duruma dikkat çekerek, yoksulların evlerinin aktığını, kışın kederin, üzüntünün ve sıkıntının eksik olmadığını anlatmak istemiştir. Kış gününde yıkık dökük evlerin damlarının akmazsa da damlayacağını, kış günlerinde gamın aktığını kıtlığının olmadığını belirtmiştir.

Kesâdı yok hele kış günleri akâr-ı gamın

Harâb hâneler akmazsa da yine tamlar

ND(K)13/13

Allah'ın aşığı sevgilinin yüzünden mahrum bırakmamasını, kış gününde aşığın yüreğinin mangal gibi sıcak olacağını ifade etmiştir. Aşığın sevgilisinin yüzünü görememesi ile yüreğinin ateşinin bir mangal gibi olacağını anlatmıştır. Sevgilinin hasretiyle aşığın gönlü yanan bir mangala benzetilmiştir.

Âşıkı dûr itmesün Allâh cemâl-i yârdan

Kış gününde sinesi ateş olur mankâlun

FD(G)81/3

Güzeller kış mevsimine itibar etmezler. Bahar mevsimini ve gül bahçesini tercih ederler. Onun zamanında halkın huzurlu olduğunu, çok güzel ve cilveli olan güzelin bile kış mevsiminde dönüp geldiğini ifade etmiştir.

Hoş giçe devr-i huzurunda ahâlî ki saña

İtdi ernâ-yı kudûmuñda şitâ hoş gedün

SD(K)40/8

Güzelin soğukta her zaman görünmemesini, kış günlerinde parlak güneşin az görüldüğünü belirtmiştir. Güzeli güneşe benzetmektedir.

Sovukdan ol senem nola her dem görünmese

Kış günlerinde az görünür çünkü âfitâb

RV(G)19/2

Güneşin yeryüzüne sarıldığını, yayıldığını, güneşin pençesini kaldırmasıyla soğğun bitkin yorgun düştüğünü anlatmıştır. Şair, soğğun bitip güneşin yeryüzünü ısıtmasının soğuk ile güneşin mücadelesinde güneşin zafer kazanması şeklinde bizlere anlatmıştır. Güneşe ve soğuğa insana ait özellikler veren şair kişileştirme sanatını kullanmıştır.

Zemîn üzre o denlû pek sarılmış kabza-ı hurşîd

Ne çekdi ref idince pençesin bîr-tâb idüp sermâ

ASD(K)7/3

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

XVIII. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin gerileme dönemine girdiği, devletin ıslahat çalışmaları ile yenilenmeye çalışıldığı bir dönemdir. Uzun süren savaşlar, ağır yenilgiler ve antlaşma şartları devleti iyiden iyiye yıpratmıştır. Bu döneme Lale Devri damgası vurmuştur. Bu dönem yeni yapılanlanmaları, eğlenme ve gezme yerleri, zevk ve sefası ile bilinmektedir. Sanat, edebiyat ve mimari alanlarında gelişmeler yaşanmıştır. Fakat bu dönemdeki aşırı gösteriş döneme gölge düşürmüştür.

Mahallileşme akımının etkili olduğu bu yüzyılda Türkçe kelimelerin kullanım oranı oldukça fazladır. Eserlerde yapılan betimlemeler dönemin sosyal hayatını yansıtmaktadır. Şairler içerisinde bulundukları dönemin özelliklerini eserlerine yansıtmıştır. Çalışmamızın konusunu oluşturan mevsim unsurunun eserlerdeki etkisi de oldukça fazladır.

XVIII. yüzyıl Klâsik Türk Şiirinde Mevsimsel Unsurları ele aldığımız tezimizde Yüksek Zümre Edebiyatı, Divân Edebiyatı kavramları ile anılan bu dönemin, sadece belirli bir kesime hitap ettiği, sosyal ve siyasi çevreden bağımsız bir içerikle ele alındığı eleştirilerine istinaden konu incelenmiştir. Eleştirilerin aksine konumuz olan mevsim çerçevesinde Klasik Türk Şiiri'nin dönemin sosyal olaylarının ele alındığını, hatta mevsimlerin insan psikolojisine etkisinin bile şiire yansıdığını belirledik. Lale devrinin yaşandığı bu yüzyılda dönemin eğlencelerinin, içki meclislerinin, saraylarının, köşklerinin ihtişamının şiirlere yansıdığını görmekteyiz. Örneğin; Nedim'in divanını okuyan bir kişi şairin yaşadığı yüzyıldan, hangi devlet adamlarının bu dönemde yönetimde olduğundan ve o dönemin sosyal yaşayışına kadar fikir edinebilir. Bu tesbitlerimizden yola çıkarak da Klasik Türk Şiirinin sosyal çevreden uzak olduğu fikrini çürütmekteyiz. Mevsimsel olarak da bahar mevsiminin eğlence, zevk ve safa ile geçtiğinin ama kış mevsiminin soğuk ile mücadele ile geçtiğinin nasıl güzel tasvirlerle ele alındığını görmekteyiz. Kış mevsiminde fakirlerin damının aktığını, soğuktan dışarıya bile çıkılamadığını belirterek sosyal çevre ile bağlarının kopmadığı ifade edilebilir.

Çalışmamızda öncelikle XVIII. yüzyılda eser vermiş şairler tesbit edilmiştir. Eserlerine ulaşabildiğimiz şairler belirlenmiştir. Otuz şairimizin divanları tesbit edildikten sonra mevsimsel unsurlar belirlenerek divanlar taranmıştır. Tesbit edilen beyitler fişleme yoluyla kaydedilmiştir. Tarama ve fişleme işlemleri tamamlandıktan

sonra fişlenen beyitler tezimizin bölümlerini de oluşturan dört ana başlık olan dört mevsim (ilkbahar, yaz, sonbahar, kış) çerçevesinde tasnifi yapılmıştır. Dört ana başlıkta kendi içerisinde konularına göre tasnif edilmiştir. Tarama işlemi yapılırken sadece mevsimi ifade eden beyitler ele alınmamıştır. Gül bahar mevsiminde açan bir çiçektir. Lakin şairlerimiz gülü rengi, kokusu, güzelliği ve zarif oluşu ile sevgiliye benzetmiştir. Tesbit edilen beyitleri incelediğimiz de benzetme unsuru olarak ele alınan mevsimsel ifadelerin daha çok kullanıldığını ifade edebiliriz. Yine benzetme unsuru başlığı adı altında gül ve bülbül mazmununun benzetme yoluyla çok fazla kullanıldığını görmekteyiz. Gülü, sevgiliye bülbülü, aşığa benzeten divan şairleri baharda aşığın ve maşuğun tasvirini gül ve bülbül mazmunu ile betimlemişlerdir. Bu bağlamda mevsimsel çağrışımını gözeterek benzetme unsurları değerlendirilmiştir.

Bahar mevsimimizin ayrılmaz bir unsuru olan çiçekler ve bitkileri de başka bir başlık altında ele aldık. Bahar mevsimi bitkilerin yeşillendiği, çiçeklerin açtığı zamandır. Bahar mevsiminde en çok kullanılan çiçek güldür. Bahar mevsimine gül mevsimi adının verilmesinin nedeni de bundandır. Bazı beyitlerde birden çok çiçeğin ismi sıralanmış, bir çiçek kategorisine dahil edilmiştir. Lale devrinin etkisinin özellikle Nedim'in şiirlerinde çokça hissedildiğini belirledik. Lale çiçeği de bu dönemin etkisi ile şairler tarafından işlenmiştir. Yine bir diğer başlığımız, bahar mevsiminin insan psikolojisine etkisini ele aldığımız bölümdür. Baharın verdiği neşe, coşku beyitlerle örneklendirilerek ele alınmıştır. Baharın meydana geldiği mekân kavramı elbette ki önemlidir. Bahar/Mekân başlığında baharın meydana geldiği gülşen, gülistan, gülzar, laleazar başlıkları altında büyük oranda ele alınmıştır.

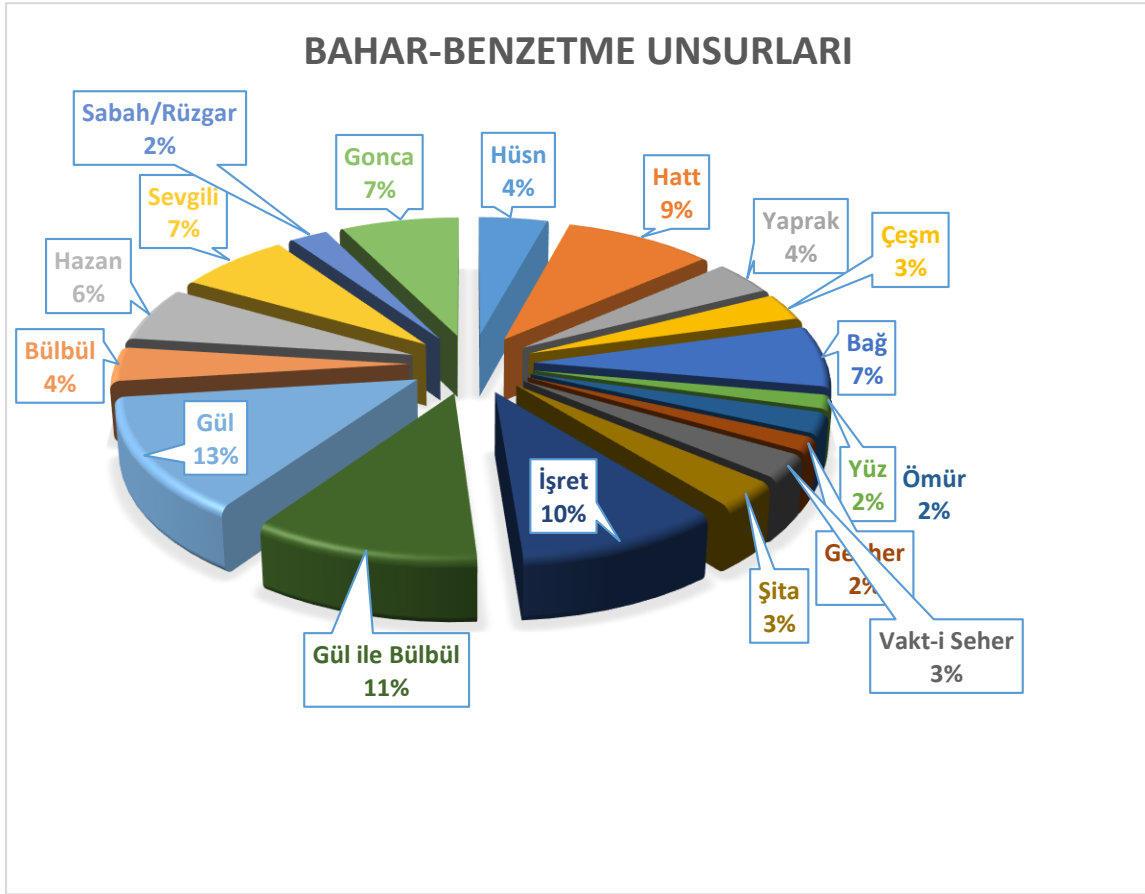
Klasik Türk Şiirinde Mevsimler konusu ile ele alınan diğer yüzyıllarda nevbahar kavramı baharın içerisinde bir alt başlık olarak ele alınırken incelediğimiz yüzyılda Nevbahar ile ilgili beyitlerin kullanımının fazlalığından dolayı iki alt başlığa ayrılan bir ana başlık olarak ele alınmıştır. Nevbahar ile ilgili verilerin çokluğunu XVIII. yüzyılın baharın doyasıya yaşandığı Lale Devri'ni de içine alan bir zaman dilimi olmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Nevbahar başlığını mekân ve benzetme unsurları şeklinde iki alt başlığa ayrılarak sınıflandırılmıştır. Aynı şekilde diğer yüzyıllarda tek bir alt başlık altında verile nevruz kavramı, bu yüzyılda ana başlık altında verilmiştir. Nevruza ve nevbahara(ilkbahar) bu yüzyılda ayrı bir ehemmiyet verildiğinin şairlerin eserlerine yansıtmasından anlayabiliriz.

Çalışmamızın ikinci bölümünde yaz mevsimi ele alınmıştır. Bu bölümdeki verilerin azlığından şairlerin yaz mevsimine pek rağbet etmediği sonucuna ulaşmaktayız. Üçüncü bölüm hazan kavramı ile anılan sonbahardır. Sonbahar mevsimi yaz mevsimine nazaran daha çok ele alınmıştır. Bu mevsim daha çok bahar mevsiminin karşıtı olarak şairler tarafından işlenmiştir. Bahar mevsimi ve sonbahar zıt kavramlar ile şiirde yer bulmuştur. Baharın canlılığı sonbaharın durgunluğu, baharın neşesi, sonbaharın hüznü, baharın yeşil yaprakları, sonbaharın ise sararmış yaprakları gibi kavramlar ele alınmıştır. Bu mevsimle ilgili ele alınan beyitler incelendiğinde sonbahar şairlere baharın gidişini, her tarafın sararıp solmasını, hüznü, özlemi ifade etmektedir.

Dördüncü bölümde kış mevsimi ele alınmıştır. Kış mevsimi şairler tarafından kar, soğuk, sert rüzgâr, don ve buz olayları ile ifade edilmiştir. Kış mevsiminin XVIII.yüzyıl Klasik Türk Şiiri'ne yansımaları olumsuz özellikleridir. Bazı beyitlerde kış mevsimi oluşan kar manzaraları, buz kütleleri de tasvir edilmiştir.

Çalışmamızı bütün olarak ele aldığımızda; bahar mevsimi diğer mevsimlere oranla en çok ele alınan mevsimdir. Bahar mevsimi doğal güzelliği, canlılığı, eğlencesi, güzellerin rağbet etmesi ile şiirlere konu olmuştur. En az ele alınan mevsim yaz mevsimidir. Kış ve sonbahar mevsimi tesbit edilen beyitlerle aynı oranda şiirde ele alınmıştır. Çalışmamızı Klasik Türk Şiirinde Mevsimsel Unsurlar şeklinde çalışılmış diğer yüzyılların tez çalışmalarını incelediğimizde mevsimsel unsurlar bakımından elde edilen en çok verinin XVIII. yüzyıla ait olduğunu görmekteyiz.

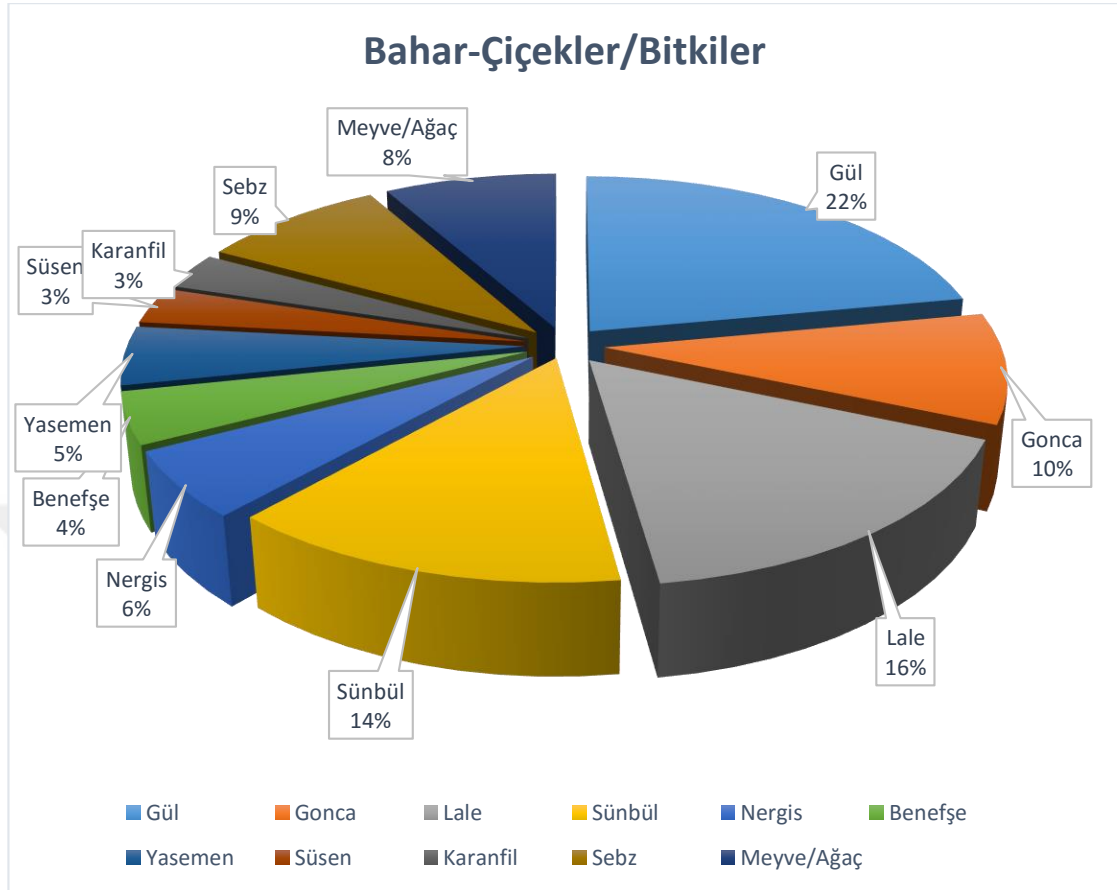
Çalışmanın amacı doğrultusunda Klasik Türk Şiirini'nin şairlerinin içinde bulunduğu sosyal, ekonomik ve siyasi şartları şiirlerinde ele aldıklarını, eleştirilerin aksine içinde bulunulan zamandan ve mevsimlerden bağımsız olmadıkları tesbit edilmiştir. XVIII. yüzyıl şiirini ele aldığımız çalışmamızda bu yüzyıla ait mevsimsel unsurlar ele alınmış ve dönemle ilgili kaynak olarak istifade edilmek üzere sunulmuştur.

Grafik 4.1: Bahar Mevsimi –Benzetme Unsurları

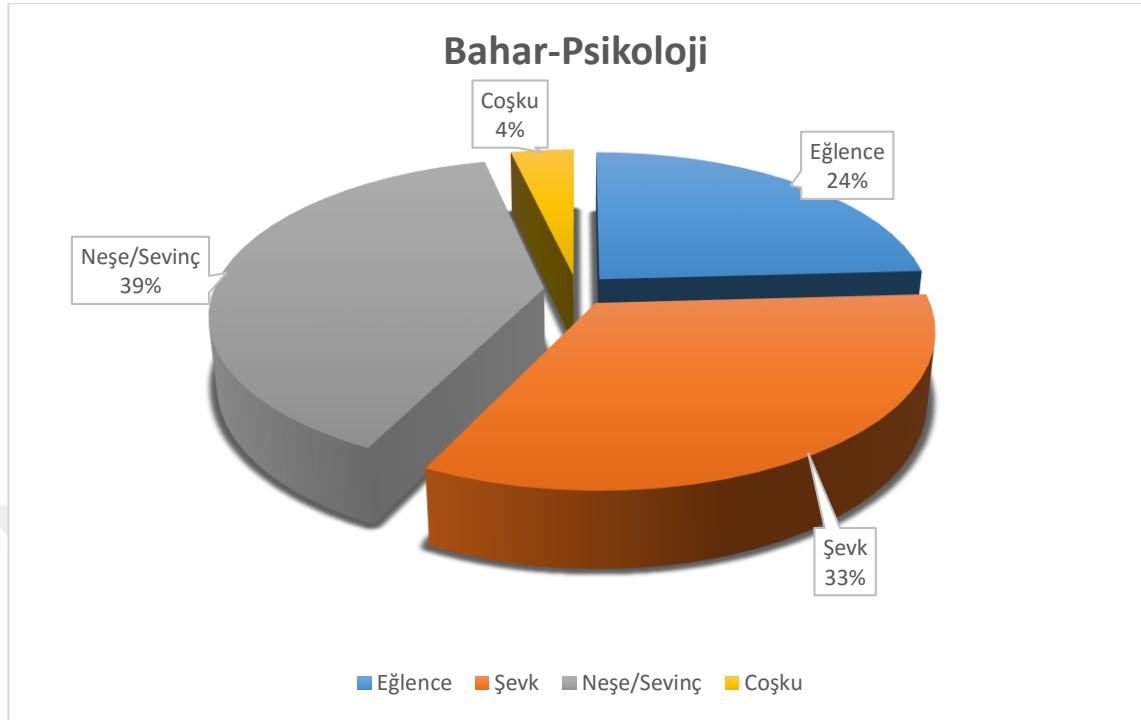
Bahar mevsimini Benzetme Unsurları bağlamında değerlendirdiğimizde on altı başlık altında gruplandırdık. Bahar mevsimi, tabiatın güzelliklerinin kendini gösterdiği zamandır. Şairler tabiatın güzelliklerini doğrudan ele aldıkları gibi bu güzellikleri çeşitli kavramlarla ilişkilendirerek de ele almışlardır. Bahar mevsiminin güzelliğini, sevgilinin yüzünün güzelliğine, goncayı sevgilinin dudaklarına benzetmesi gibi, bahar mevsimini insan yaşamının gençlik dönemi ile, sevgilinin ayva tüylerini baharda yeşillenen taze yeşilliklerle ilişkilendirmiştir. Tabloyu incelediğimizde gül kavramının %13'lük bir payla en fazla kullanılan mazmun olduğu belirlenmiştir. Bahar mevsimine gül mevsimi adının da verilmesinden anlaşılabacağı gibi oldukça önemli bir yere sahiptir. Gül, şairlerin vazgeçemediği bir çiçektir. Yapısı, kokusu, rengi ile özeldir. Kırmızı olması kimi zaman sevgilinin dudaklarını, kimi zaman yanaklarını, bazen de şarabın kırmızılığını ifade etmek için kullanılır. Sevgiliyi temsil etmektedir. Sevgili de gül gibi narin ve güzeldir. Gülün bahara renk, neşe getirmesi gibi sevgili de aşığın gönlüne bahar getirir. Bu bağlamda gül

birçok yönüyle sevgili ile ilişkilendirilerek kullanılmıştır. %11' lik bir payla Gül-Bülbül kavramı en çok işlenen diğer kavramdır. Gülün olduğu yerde de bülbülde ona âşık olarak işlenmiştir. Bu başlık altında gül sevgiliye; bülbül ise aşığa benzetilerek aşık-maşuk ilişkisi gül-bülbül kavramları ile ilişkilendirilerek kullanılmıştır. Tek başına ne âşık ne de maşuk bir anlam ifade etmez. Bahar mevsimi içki meclislerinin kurulduğu mevsimdir. %10'luk pay ile "işret" kavramı kullanılmıştır. "Hatt" kavramı %9 kullanılmıştır. Divan edebiyatının vazgeçilmez mazmunu "sevgili" ise %7'lik pay ile kullanımı fazladır. Gonca %7, bağ %7, hazan %6, hüsn %4, bülbül %4, çeşm %3, şita %3, vakt-i seher %3, ömür %2, gevher %2, sabah/rüzgâr %2 kullanıldığı belirlenmiştir.

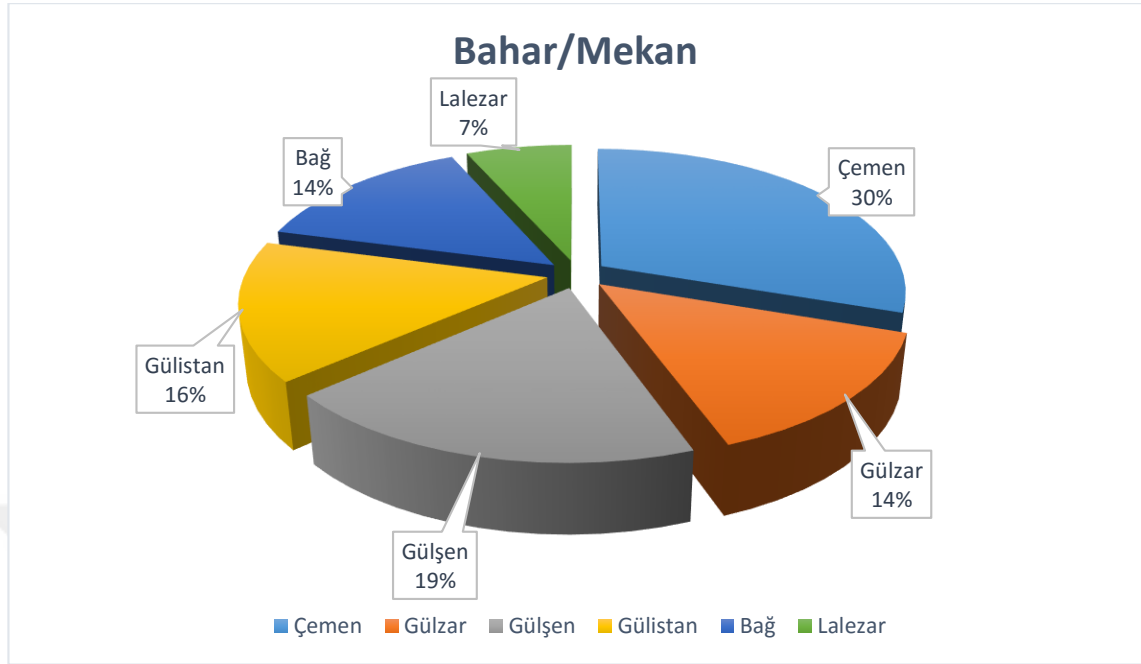

Grafik 4.2: Bahar Mevsimi –Çiçekler/Bitkiler

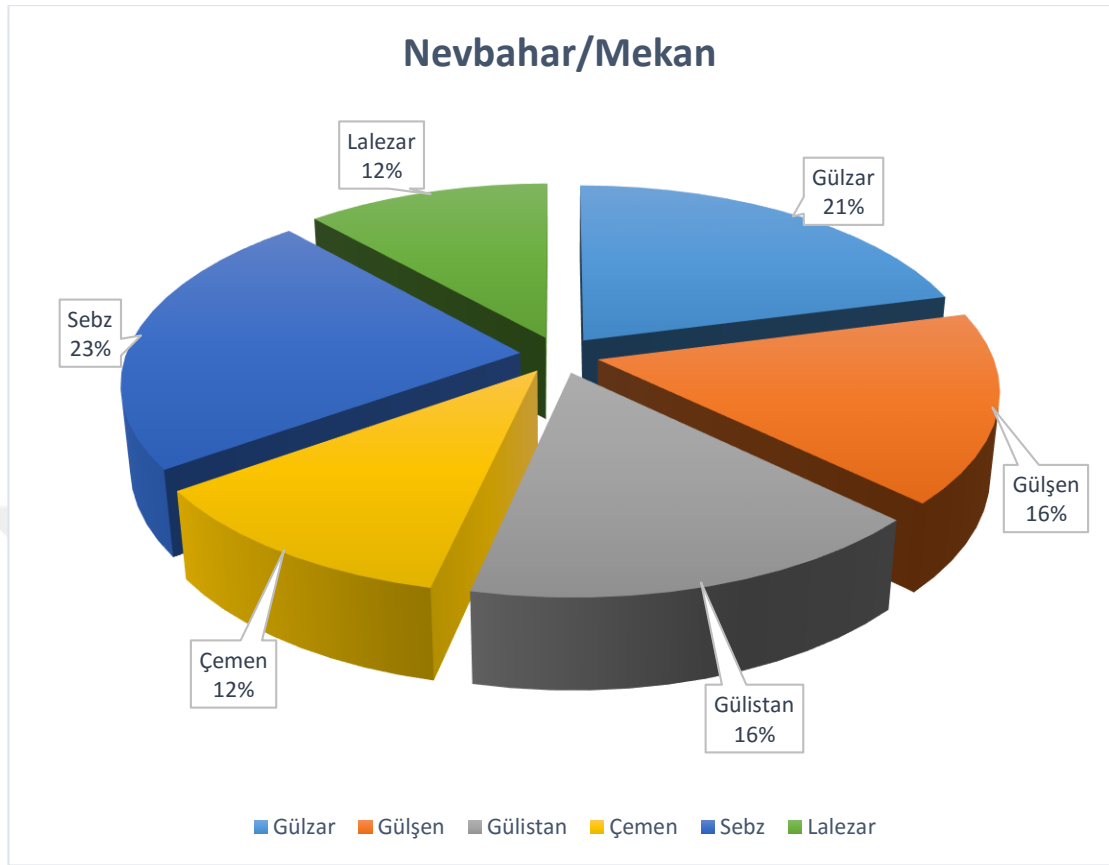
Bahar mevsimi çiçeklerin açtığı, yeryüzünün çiçeklerle rengarenk süslendiği bir mevsimdir. Klâsik Türk Şiirinde bahar mevsimi içerisinde en çok işlenen konu başlıklarındandır. Çiçekler içerisinde %22 ile gül kavramı en çok işlenen çiçektir. Divan edebiyatı şairlerinin vazgeçilmez çiçeğidir. Gülün açması, baharın gelmesinin ispatıdır. Gülün olmadığı bir bahar mevsimi eksiktir. Gül güzelliği, kokusu ve rengi ile hem göze hitap etmiş hem de şairlerimizin güzel betimlemeleriyle gönüllere girmiştir. %16'lık bir oranla lale en çok işlenen ikinci çiçektir. XVIII. yüzyıl "Lale Devri" ile anılmaktadır. İncelediğimiz yüzyıl Lale Devri'ni içine almasından dolayı bu dönemdeki şiirlerde lalenin daha çok ele alındığı görülmektedir. Lale, baharın habercisidir. Uzun boyları, renkleri ile şiirlere konu olmuştur. %16'lık bir pay ile sümbül ise genellikle güzel kokusu ve şekli ele alınmıştır. Gonca ise %10 oranında, sebz%9, meyve-ağaç %8, nergis %6, yasemen %5, benefşe %4, karanfil %3, süsen %3'lük bir oranla şiirde ele alınmıştır.

Grafik 4.3: Bahar-Psikoloji

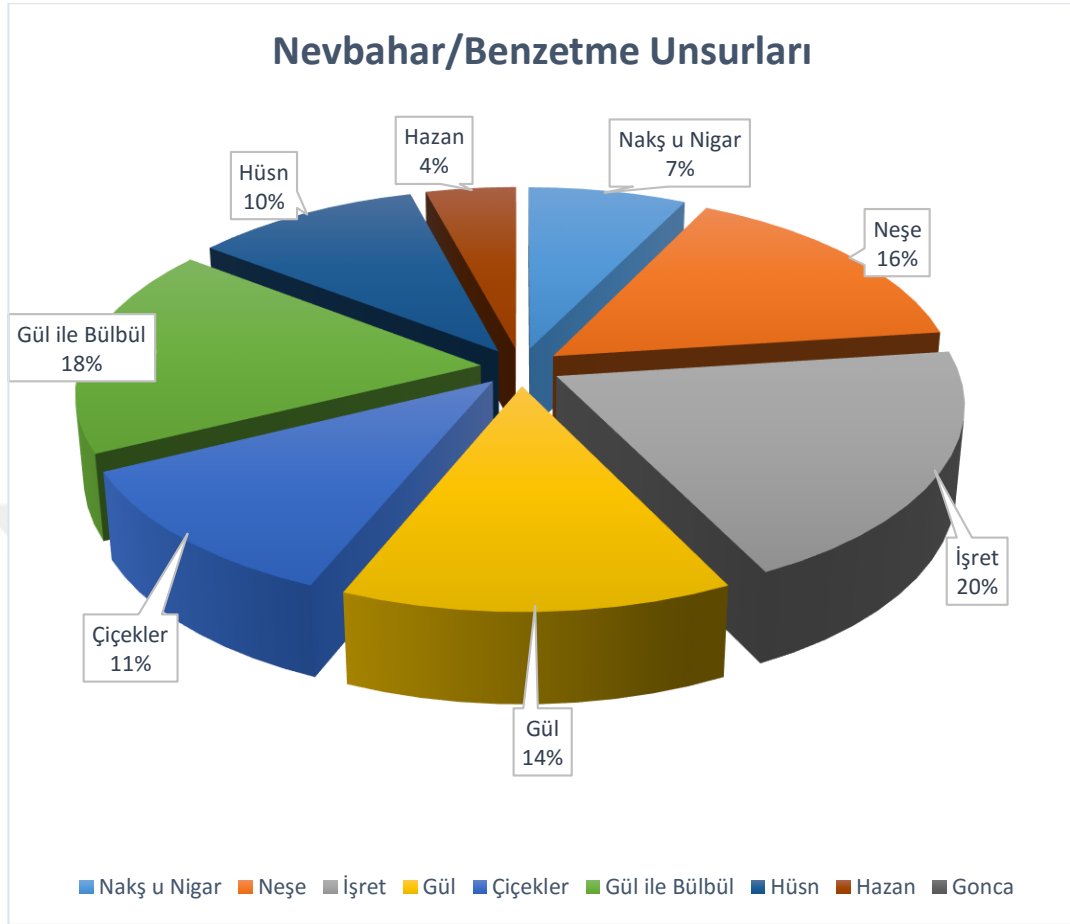
Bahar tabiatın canlandığı, ağaçların yeşillendiği, çiçeklerin açtığı, derelerin sularının coştığı bir zamandır. Dolayısıyla insan da etrafındaki güzelliklere ve coşkuya dahil olur. Baharla insan ruhu da adeta ağaçlarla, çiçeklerle birlikte çiçek açar, derelerin suyu gibi coşar. İnsan psikolojisine sosyal çevrenin etkisi tartışılmaz. Baharla birlikte yeşeren bir yaprakla, açan bir çiçekle, kendisine gülümseyen bir güneşle neşe ve sevinç ile dolar. Divan edebiyatı şairlerimizde bahar mevsimi ile öylesine neşe ve sevinç ile dolmuştur ki bu duygularını şiirlerine yansıtmışlardır. Bahar deyince akla sevinç, mutluluk ve coşku gelmiştir. Bahar mevsiminin insan psikolojisi üzerindeki etkisini ele aldığımız bu başlıkta %39 oranla neşe ve sevinç en çok işlenen konu başlığı olmuştur. Bahar insanları neşe ve sevinç ile doldurmuştur. Tabiatın canlanması ile insan ruhu da canlanmıştır. %33 ile şevk başlığı ele alınmıştır. Bahar ile insanda yaşama isteği doğmaktadır. Bahar ile bahçelerde içki meclisleri kurulur. Eğlenceler düzenlenir. Eğlence %24 oranında, coşku %4 oranında işlenmiştir.

Grafik 4.4: Bahar /Mekan

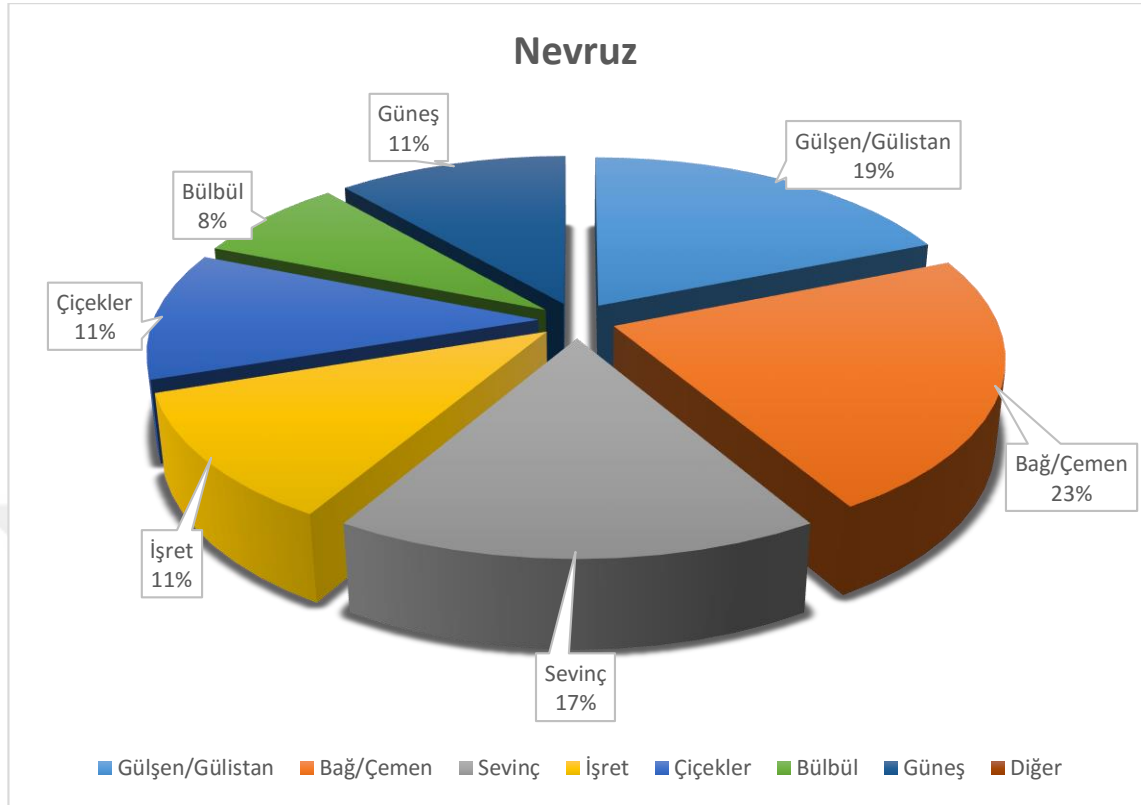
Mevsimlerin insan psikolojisine etkisi kadar çevreye ve mekanlara etkisi de büyüktür. Bahar mevsiminde mekanların sınıflandırılmasını ele aldığımız bu başlıkta en çok kullanılan mekân %32’lik oranla çemendir. Çemen; çimenlik, yeşillik anlamlarına gelmektedir. Bahar mevsiminde olayların gerçekleştiği yer genellikle çemendir. Baharda her yer yemyeşil olmaktadır. Bu nedenle çemen çok geniş mekanları kapsamaktadır. %17’lik oranla gülşen bahar mevsiminde ele alınan diğer mekandır. Gülşen, gül bahçesi anlamına gelmektedir. Gül bahçesi bahar mevsiminin en gözde, en güzel mekanıdır. Güzellerin de en uğrak yeridir. Eğlencelerin yapıldığı, güzellerin gezindiği, içki meclislerinin kurulduğu yerlerdir. Gül bahçesi anlamına gelen gülistan %17, gülzar %15 oranında işlenmiştir. Gül bahçesini ifade eden kavramlardan en çok kullanılanı gülşendir. %15’lik oranla bağ, şairlerin bir diğer gözde mekanıdır. Lale bahçesi anlamına gelen lalezar kavramı ise %7’lik oranla kullanılmıştır. Bahar mevsiminde mekanların işlendiği beyitleri ele aldığımızda bir beyit içerisinde mekanları ifade eden birden fazla kavramın ele alındığı beyit sayısı oldukça fazladır.

Grafik 4.5: Nevbahar/Mekan

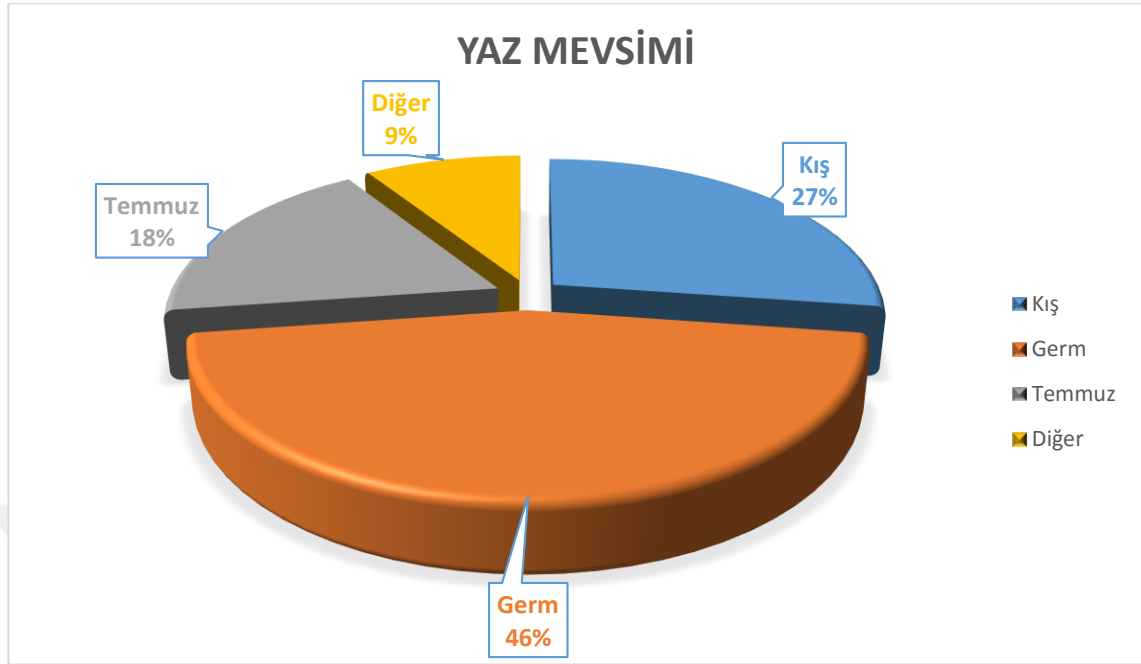
Nevbahar, ilkbahar anlamına gelmektedir. Baharın habercisidir ilkbahar. Ağaçların yapraklarının tomurcuklanmaya başladığı, kış mevsiminden bahar mevsimine geçiş dönemidir. Baharı ifade etmek için de nevbahar kavramının kullanıldığını görmekteyiz. Bahar mevsimindeki mekanlarda olduğu gibi yeşillik olmaları, bahar mekanlarının ortak özelliğidir. Yeşil, yeşil renkli anlamına gelen sebz 26'lık oranla nevbahar mevsinde en çok ele alınan mekandır. Gül bahçesi anlamına gelen gülzar %24'lük oranla kullanılmıştır. Gül bahçesi sevgilinin mekânı olduğu için aşıkların da vazgeçilmez mekanıdır. Gülşen %19, gülistan %18'lik payda yer almaktadır. Lalezar ise %12 oranında kullanılmıştır. Çimenlik anlamına gelen çemen ise %13'lük bir kullanıma sahiptir. Gül bahçesini ifade eden gülşen, gülzar, gülistan kavramlarını birlikte değerlendirirsek gül bahçesi en çok kullanılan mekandır.

Grafik 4.6: Nevbahar/Benzetme Unsurları

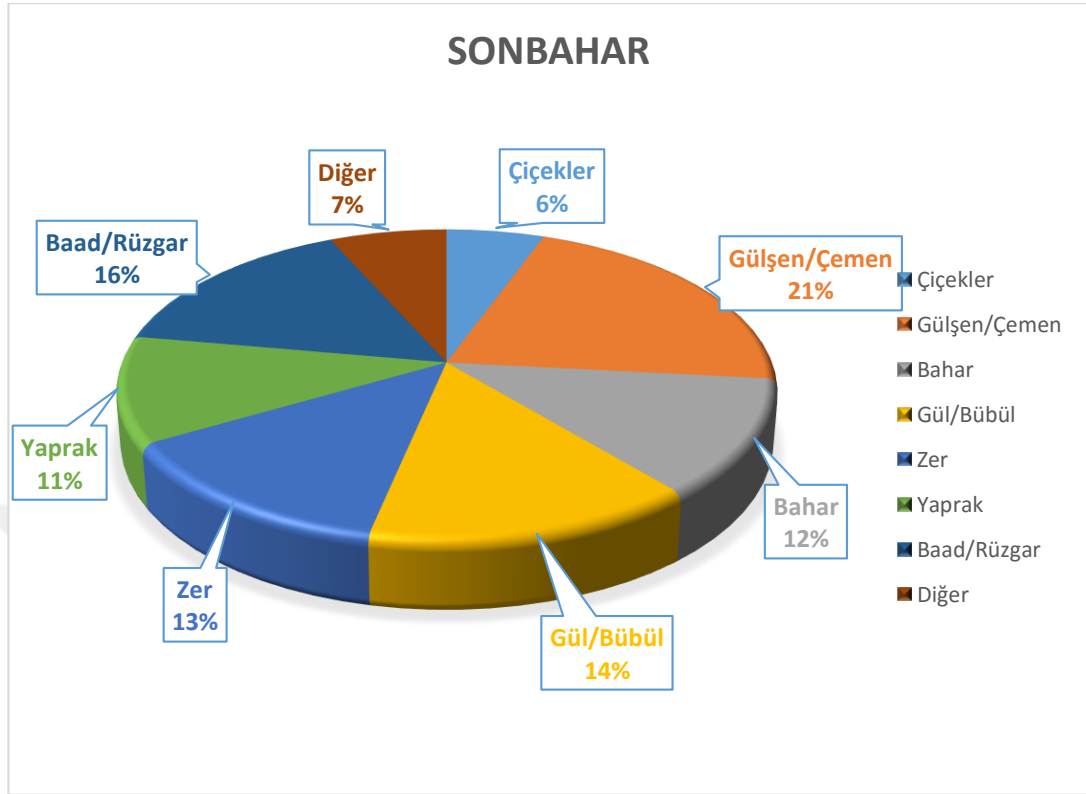
İlkbahar mevsimi ile ilgili benzetme unsurlarını işret, gül ile bülbül, neşe, gül, çiçekler, hüsn, nakş u nigâr, hazan başlıkları altında gruptandırdık. İçki anlamına gelen işret %20 oranında işlenmiştir. Divan edebiyatında ilkbahar deyince içki, eğlence, zevk ve safa akla gelmiştir. İlkbahar ile gül bahçesinde işret meclisleri kurulur. Bu meclisler sakinin içki dağıttığı, güzellerin salındığı, aşıkların bahara ve güzellere şiirler okuduğu yerlerdir. İlkbaharın hatta divan şiirinin en önemli mazmunu olan gül ile bülbül ise %18’lik bir payla ele alınmıştır. Gül sevgiliyi, bülbül ise aşığı ifade eder. İlkbahar ile insanlar tabiatın güzelleşmesi, havaların ısınmasıyla neşe ile dolar. Neşe kavramı da %16’lık bir payla kullanılmıştır. Gül %14, çiçekler %11, hüsn %10, nakş u nigâr %7, hazan %4 oranında ele alınmıştır.

Grafik 4.7: Nevruz

Nevruz, yeni gün anlamına gelmektedir. Kültürümüzde bahar bayramı, şenlik olarak kutlanan önemli bir gündür. 21 Mart tarihine denk gelmektedir. Bugünde baharın tabiata can vermesi kutlanır. Günümüzde de nevrüz önemini korumakta ve geleneksel olarak kültürel öğeleriyle beraber kutlanmasına devam edilmektedir. Bahar mevsimi içerisinde önemli bir yer teşkil eden nevrüzü bağ/çemen, gülşen/gülistan, sevinç, çiçekler, güneş, işret ve bülbul başlıkları altında sınıflandırdık. Bağ ve çemen kavramları %23 oranında işlenmiştir. Nevruzun en çok hissedildiği, kutlandığı mekanlardır. Gülşen/Gülistan da %19'luk bir oranla bu mekanlar arasında yerini almıştır. Nevruz insanlara baharı müjdelar ve insanları sevinçle doldurur. %11 çiçekler, %11 güneş, %11 işret ve %8 bülbul kavramları kullanılmıştır.

Grafik 4.8: Yaz Mevsimi

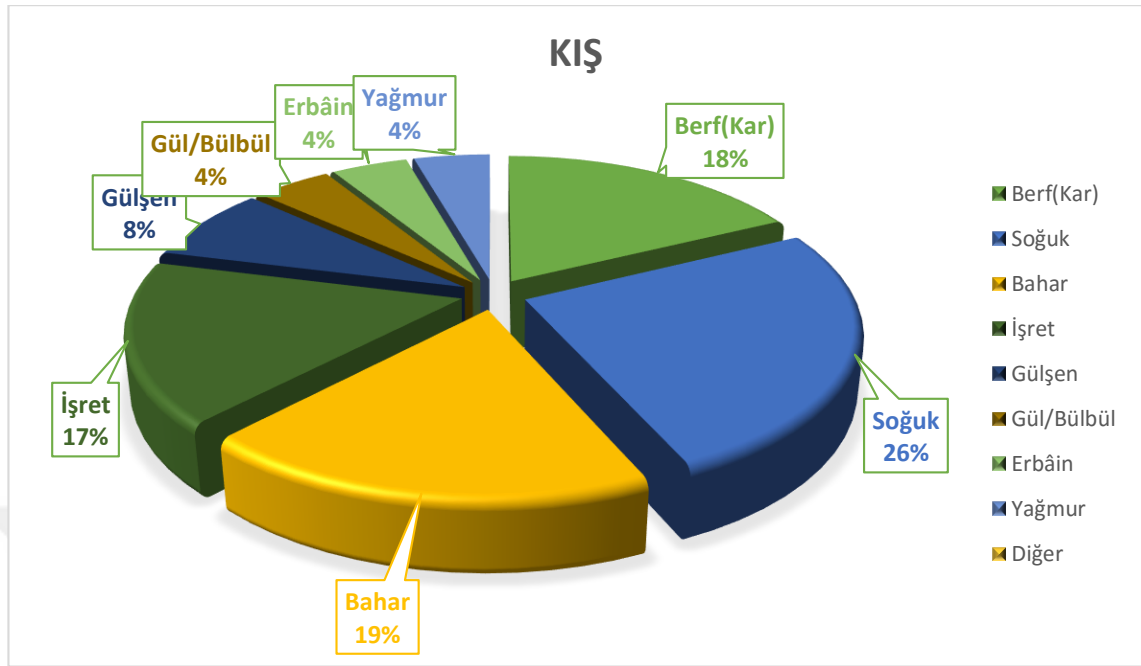
Yaz mevsimi Klasik Türk şiirinde çok kullanılmamış bir mevsimdir. Yaz mevsiminden bahseden şiirler olan Temmuziyeler yazılmıştır. Yaz mevsimi genellikle sıcak oluşu ile ele alınmıştır. Sıcak anlamına gelen germ ifadesi %46 oranında beyitlerde en çok geçen kelimedir. Yaz mevsiminin karşıtı olan mevsim kıştır. Yaz çok sıcak olması kış da çok soğuk olması nedeniyle ortak ve zıt kavramları barındırmaktadır. Şairler yazın sıcğından, kışın soğığundan yakınmaktadır. Bu nedenle yaz mevsiminin kış mevsimi ile işlendiğı oran %27'dir. Yaz mevsimi ile ilgili şiirlere de adını veren Temmuz %18'lik bir payla yerini almıştır. Yaz mevsimi ile ilgili diğer kavramları da %9 'luk bir dilimle diğer başlığı altında belirttik.

Grafik 4.9: Sonbahar

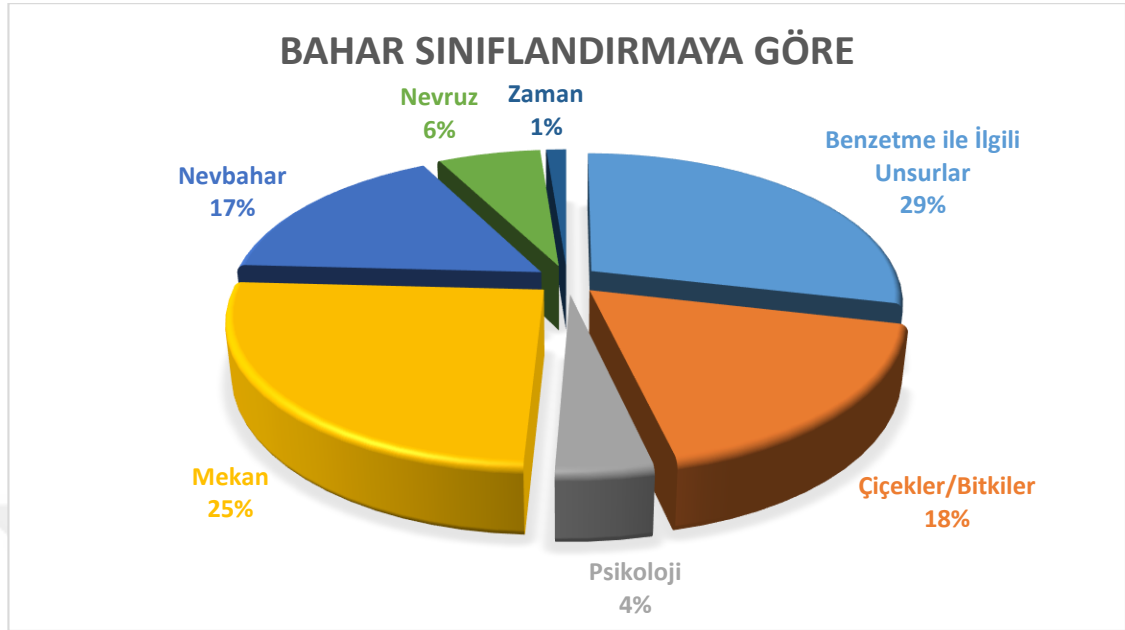
Sonbahar divan edebiyatında çoğunlukla hazan kavramı ile ifade edilmiştir. Sonbahar mevsimi baharın zıddı olarak düşünüldüğü için bahardan sonra en çok ele alınan mevsimlerden olmuştur. Bahar mevsimi canlılığın, tazeliğin ve güzelliğin mevsimidir. Sonbahar ise tazeliğin yerini sararmaya, kurumaya bıraktığı, tatlı rüzgarların sert rüzgarlara dönüştüğü bir mevsimdir. Bahar, insan ömrünün gençliğine; sonbahar ise yaşlılığına benzetilmektedir. Baharın çimenliği ve gül bahçesini etkilemesi gibi sonbaharın da kendisini hissettirdiği yer çimenlik ve gül bahçesidir. Bu nedenle gülşen /çemen kavramı %21 oranla en çok işlenen kavramdır. Sonbahar ile değişen çimenlik ve gül bahçesi tasvir edilmiştir. Sonbahar rüzgârı da şiirde bad-ı rüzgâr şeklinde çokça ele alınmıştır. %16'lık bir payla bad/rüzgâr kavramı ele alınmıştır. Rüzgârın sertliği ile gül bahçesine hazan gelmektedir. %14'lük bir oranla gül ile bülbül kavramı işlenmiştir. Gülün güzelliğini kaybettiği bu mevsimde bülbül gülden ayrılacağı acısı ile feryat etmektedir. Sonbahar mevsiminin rengi sarıdır. Nasıl ki bahar mevsimine yeşil renk hakimse bu mevsime de sarı renk hakimdir. Yaprakların sararmasından, sevgiliden ayrılan aşığın yüzünün solmasına, yaşlılık ile insanın renginin sararmasına kadar farklı şekillerde sarı renk kullanılmıştır. Sarı renk divan şiirinde zer kavramı ile %13 oranında

kullanılmıştır. Bahar kavramı ile zıd olarak kullanılan sonbaharın, bahar ile birlikte kullanıldığı beyitlerin oranı da %12'dir. Sonbaharda rüzgarla ağaçlardan dökölüp uçuşan yapraklar da %7'lik bir paya sahiptir. Sonbahar ile ilgili diğer unsurlar %7, çiçekler %6 oranında işlenmiştir.

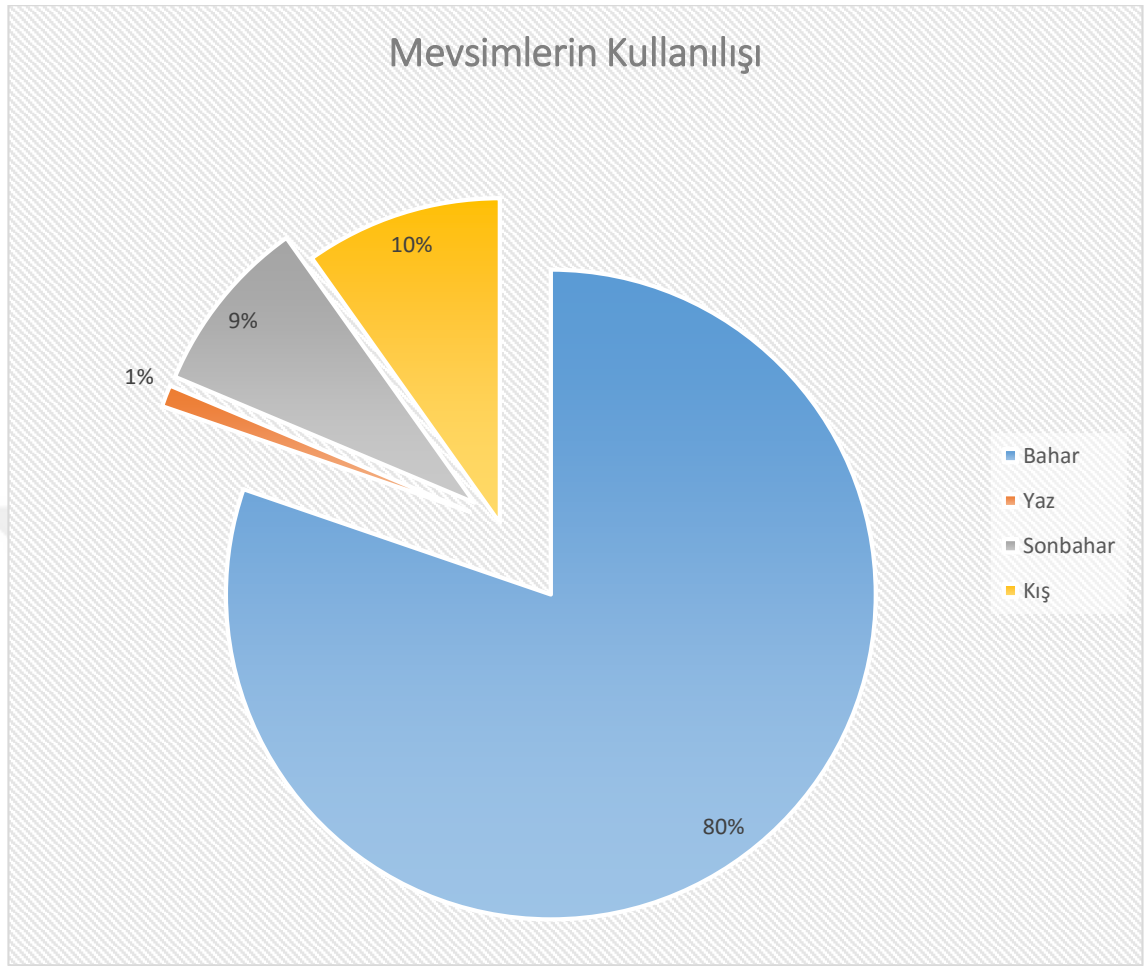

Grafik 4.10: Kış

Kış mevsimi genellikle kötü hava şartları ve olumsuz koşulları ile ele alınmıştır. Kış mevsimi bahara özlem ile geçer. Dış mekanlarda vakit geçirmek mümkün değildir. Kış padişahı yeryüzüne beyaz çadır kurup tahta geçmiştir. Kış padişahının askerleri soğuk, kar, don, buzdur. Karın güneşe yansıması, yeryüzüne altından gümüşten akçe saçılmış şeklinde tasvir edilmiştir. Özellikle kasidelerin nesib bölümlerinde kış tasvirleri ele alınmıştır. Kış tasvirlerinin ele alındığı şiirlere şitaiyye adı verilmektedir. Ayrıca kışın yaşanan yoksulluk, olumsuz şartlar da ele alınmıştır. Kış deyince akla gelen ilk kavram olan soğuk %26 oranında kullanılmıştır. Soğuk havanın etkilerinden, tabiattaki uğrattığı değişikliklerden bahsedilmiştir. %19 oranında işlenen bahar kavramı ise kış mevsiminin bahara özlem ile geçirildiğinin ispatı niteliğindedir. Kış mevsiminin askeri olarak nitelendirilen kar %18'lik bir payla kullanımı oldukça fazladır. Kış mevsiminde olumsuz hava şartlarından dolayı baharda gül bahçesinde kurulan içki meclisleri kurulamamaktadır. İçki meclisleri meyhanelerde ve kapalı ortamlarda kurulmaktadır. İşret kavramı da %17 oranında ele alınmıştır. Kış, gül bahçesini perişan etmiştir. Bahardaki gül bahçesinin güzelliğinden eser kalmamıştır. Gülşen kavramı ile %8'lik bir payla ele alınmıştır. Yağmur %4, Erbain(karakış) %4, gül-bülbül %4 oranlarında ele alınmıştır.

Grafik 4.11: Bahar

Bahar mevsiminin konulara göre dağılımını ele aldığımız tabloda benzetme ile ilgili unsurlar %29 oranında ele alınmıştır. Divan şairlerinin söz söyleme üslubu farklıdır. Sözü ve anlamı ilişkilendirerek okuyucuya sunmaktadır. İmgeler dünyası olarak anılması da bundandır. Baharın geçiciliği ile insan ömrü arasında benzerlik kurar ve iki kavramı ilişkilendirir. Baharın tüm atmosferinin hissedildiği mekanlar gül bahçeleri ve çimenlikler %25 oranında kullanılmıştır. Baharın simgesi haline gelen çiçekler ve bitkiler %18 oranında işlenmiştir. Baharın simgesi haline gelen çiçekler ve bitkiler %18 oranında işlenmiştir. Nevbahar, ilkbahar anlamına gelmektedir. Bahar mevsimi nevbahar kavramı ile %17'lik bir payla işlenmiştir. Bahar bayramı olarak günümüze kadar devam eden gelenek nevrüz ise %6 oranında bahar mevsimi içerisinde ele alınmıştır. Mevsimlerin insanların duygularına etkisi yadsınamaz. Baharın insan psikolojisi üzerine etkisi büyüktür. Bu etki çoğunlukla olumlu yöndedir. Baharla insan neşelenir ve mutlu olur. Bahar içerisinde Psikoloji %4 oranında ele alınmıştır.

Grafik 4.12: Mevsimler

Mevsimsel unsurları ele aldığımız çalışmanın tamamını içeren grafik, bahar mevsiminin diğer mevsimlere oranla kullanımını %79 oranla özetler niteliktedir. Bahar mevsimi divan şairlerini en çok etkileyen şiirlerine konu edindikleri mevsimdir. Öyle ki baharın güzelliğini tasvir etmek için şiir yazmışlardır. Bahar mevsiminden bahseden beyitlerin fazlalığı aslında bu mevsimin şairlerde şiir yazma isteği uyandırdığını göstermektedir. Baharın neşesi ile şairler mutluluklarını dizelere yansıtmıştır. Kış mevsimi %10 oranında ele alınmıştır. Sonbahar mevsimi ise %9 oranında ele alınmıştır. %1'lik ufak bir payla da yaz mevsimi mevsimler arasında yerini almıştır.

Sonuç olarak çalışma kapsamında örneklem olarak seçilen divanların mevsimsel unsurlar olarak taranması sonucu elde edilen sayısal veriler şu şekildedir: Bahar mevsimi içerisinde “Benzetme Unsurları” ile ilgili 256 beyit tespit edilmiştir. “Çiçekler ve Bitkiler” kategorisinde 159 beyit, “Psikoloji” ile ilgili 38 beyit, “Mekân” başlığında 225 beyit, “Nevbahar” ile ilgili 148 beyit, “Nevruz” kavramı ile ilgili 57 beyit tespit edilmiştir.

“Nevbahar” başlığında alt başlık olan “Mekân” ile ilgili 43,” Benzetme Unsurları” ile ilgili 105 beyit belirlenmiştir. Bahar mevsimi ile ilgili toplamda 678 beyit belirlenmiştir.

Yaz mevsimi içerisinde “Yaz-Kış İlişkisi” ile ilgili 3 beyit, “germ(sıcak)” başlığında 5 beyit, “Temmuz” ile ilgili 2 beyit, 1 beyit olmak üzere yaz mevsimi ile ilgili 11 beyit tespit edilmiştir.

Sonbahar mevsimi ile ilgili “Çiçekler” kategorisinde 5 beyit, “Gülşen/Çemen” 19 beyit, “Bahar” 11 beyit, “Gül/Bülbül” 13 beyit, “Zer” 12 beyit, “Yaprak” 10 beyit, “Bad/Rüzgâr” 14 beyit, “Diğer” 6 beyit, toplamda sonbahar mevsimi ile ilgili 90 adet beyit belirlenmiştir.

Kış mevsimi ile ilgili “Berf (Kar)” ile ilgili 16 beyit, “Soğuk” 23 beyit, “Kış-Bahar” 17 beyit, “İşret” 15 beyit, “Gülşen” 7 beyit, “Gül-Bülbül” 4 beyit, “Erbâîn” 4 beyit, “Yağmur” 4 beyit, “Diğer” olarak belirlenen başlıkta 10 beyit, toplam da kış mevsimi ile ilgili 100 beyit tespit edilmiştir.

Giriş bölümünde bahsettiğimiz “Zaman” kavramı ile ilgili de 11 beyit belirlenmiştir. Çalışmanın bütünün de “mevsimsel unsurlar” olarak belirlediğimiz 890 beyit ele alınmıştır. Beyitlerin mevsimlere göre sınıflandırmasına baktığımızda bahar mevsiminin en çok konu edilen mevsim olduğunu görmekteyiz. En az ele alınan mevsim ise yaz mevsimidir.

EKLER

Kasîde-i Şitâiyye Der-Zımn-ı Medh-i Pâdişâh-ı Cihan Ahmed Hân vü Vâsf-ı İbrahim Pâşâ

O rütbe etdi bu keskin soğuk zemîne eser
Miyân-ı cûyda gömgök kesildi nilüfer

Başında kor saçığı sarık arkada sâde
Nice gezer bu soğuklarda bilmezem ar'ar

Şitânın etdiği bî-dâdı mülk-i gülşende
Efendi binde birin söylesem dolar defter

Ayağı tonmadı mı havzın evvelâ başdan
Ya düşmedi mi çenârın eli çemende meğer

Hazan yeli eser etmiş mîsâl-i rîh-i merak
Bu hastelik beden-i servi korkarım sarsar

Kanı çemendeki germiyyet-i tarab şimdi
Aceb ne hâlde bülbül dedikleri kaşmer

Komaz getirmeğe bûy-ı bahârı bâd-ı sabâ
Kenâr-ı bâmda yahılar durup yalın hançer

Uçar soğukdan efendi semender âteşde
Bir iki gün dahi böyle eserse bu sarsar

Bürûdet öyle ki buzlanmasın deyü lâyık
Konulsa penbeye yakut pâreveş ahker

Açılmaz oldu çemenlerde çeşm-i şehlâsı
Degürdi nergise de çeşm-i rüzgâr nazar

Görüp bu hâli gülistanda dondu cedvel-i âb
Bahara dek duramaz korkarım kenar çizer

Kılıç gibi esiyor sarsar-ı zemistânî
Nihâl giyse n'ola yahdan âhenin miğfer

Kesâdı yok hele kış günleri 'akâr-ı gamın
Harâb haneler akmazsa da yine tamlar

Düşüp bu gece tevârîhe fıkır-i gülle hezâr
Ayaz kıssasın etdi sabaha dek ezber

Şikeste beste hele ben de bir gazel yaptım
Düşüp hayâlîme ol şûh ile geçen demler

(NEDİM DİVANI-KASİDE 15)

Kasîde-i Bahâriyye Der-Sitâyiş-i Sadr-ı a 'zam Dâmâd İbrahim Pâşâ

1. Nâz u şîveyle ki âgûşuma cânâne gelir
Sîneyi kalbi geçüp tâ harem-i câna gelir
2. O bütün hânemi teşrîfini gûş etdi meger
Şevk-ı şûrîdeyi gördüm gelir ammâ ne gelir
3. Çekse bir câm eger ol gonca-dehen hem çün gül
Çâki dâmânının âgûş-ı girîbâna gelir
4. Dâd bilmez misin ey düşmen-i îman ki tabîb
Kâfir olursa da bir hasta müselmâna gelir
5. Gelmedin görmedin ahvâlimi dâd eylemedin
Görse kâfir benim ahvâlimi îmâna gelir

6. Açılırsın güzelim sen dahı sabr eyle hele
Şimdicek şerm gidüp meclise peymâne gelir
7. Âşıkın ağzına bir gün düşer ey gonca lebin
La 'ldir elbet o âgûş-ı nigîndâna gelir
8. Fasl-ı gül geldi mi âyâ deyü pürsân olarak
Bülbülü kûçede gördüm ki gülistâna gelir
9. Fasl-ı gül dahı heman bir iki günden sonra
Hâk-bûs-ı der-i düstûr-ı cihanbâna gelir
10. Ya 'ni hem-nâm-ı şeref-zâ-yı Halîl İbrâhîm
Geldi ne âleme onun gibi dâna ne gelir
11. Sadr-ı Cem-mertebe kim zât-ı şerîfiyle onun
Zümre-i Bermekiyan kıssası pâyâna gelir
12. Âsaf-ı ahd ki ikbâl ü celâlin görene
Cem ü Dârâ sözü Şehnâme-veş efsâne gelir
13. O keremkâr ki gördükçe kefi dür-pâşın
Harf-i tahsin gibi gevher leb-i ummâna gelir
14. Zer ü gevher gibi tâ bûs ede dest-i cûdun
Mihir inüp evc-i felekden harem-i kâna gelir
15. Yapışup el ele ilhâm ile te'yîd ikisi
Âsmandan harem-i kalbine yan yana gelir
16. Bulup elbette öper pâyini her gün ikbâl
Odada kasrda bulmaz ise dîvâna gelir

17. Ebr-i cûdunda var ol feyz ki reşhinden onun
Gül olup kûre-i haddâd gülistâna gelir

18. Dest-i kahrında var ol tâb ü tüvan kim çarhı
Etse efşürde hamel noktası mîzâna gelir

19. Lutfu bir bağçedir k'anda hayât-ı ebedî
Çün tebessüm dehen-i gonca-i handâna gelir

20. Vardır ol bâğda bir neş'e-i câvîd ki ger
Lâlenin tohumunu eksen dolu peymâne gelir

21. Kimseler yaklaşılamaz yanına illâ nusret
Berk-ı şemşîri ki bir arsada cevîlâna gelir

22. Berde şâgirdi bulunmağla ne yapsın mirrîh
San 'at öğrenmeğe lerzan ser-i meydâna gelir

23. Hâme-i pâki alem-dâridir ol ceysin kim
Kal 'a-ı mahbereden arsa-i irfâna gelir

24. Âsafâ bâb-ı refî 'inde duran derbânın
Ayağı küngüre-i efser-i keyvâna gelir

25. Zihn-i vekkâdının evsâfını yazdıkça senin
Geceler kilkinin etrâfına pervâne gelir

26. Şâdmân ol ki adûnun dil-i sad-çâkinden
Pîş-keş yâl ü düm-i rahşın içün şâne gelir

27. Âsman meclisine gelse öpünce pâyin
Bir iki def 'a cebîni ser-i dâmâna gelir

28. Sensin ol nûr-ı mûlahhas ki eger bulsa cevâz
Şem ‘-i hurşîd senin bezmine pervâne gelir
29. Sensin ol akl-ı müşahhas ki Felâtûn-ı hîred
Pîşgâh-ı dil-i âgâhına tıflâne gelir
30. Zer-i hurşîdini mîzân ile sarf eyler çarh
Nice yanında onun bahşîşi meydâna gelir
31. Lîk sen âleme ey ma ‘den-i ifzâl zeri
Şöyle verdin ki ne kantara ne mîzâna gelir
32. Sen gibi kân-ı kerem bir dahı billahi kasem
Hele benden diyemem âlem-i imkâna gelir
33. Mislinin geldiği yok şimdiye dek sonra dahı
Zannım oldur ki ne Îrâna ne Tûrâna gelir
34. Sadr-ı dîvan ne görür mislini bir dahı ne hod
Sühanım gibi sühan defter ü dîvâna gelir
35. Âsafâ hak bu ki bakdıkça Nedîmâ kulunun
Bana her bir sözü bir gevher-i yek-dâne gelir
36. Her sadefde dürr-i yek-dâne bulunmaz el-hak
Gerçi kim her biri deryûze-i nîsâna gelir
37. Her sadefde dür-i yek-dâne bulunmaz demeden
Ne demek istediğim hâtır-ı yârâna gelir
38. Benim ol gûy-rübâ kim ser-i meydânımda
Ser-i Örfî vü Nazîrî ham-ı çevgâna gelir

39. Her sözüm gülşen-i ma 'nâya gönül bezminden
Gül gibi renkli nergis gibi mestâne gelir

40. Kad-i güftârıma evvel biçilüp câme-i reng
Sonra fersûdesi bâzâr-ı bahârâna gelir

41. Tab 'ım ol nâdire-zâdır ki cihâna veledi
Cümle bircis ü utârid gibi ferzâne gelir

42. Var beyânımda o hâlet ki sarîr-i kalemim
Gûş-ı idrâke sarîr-i der-i meyhâne gelir

43. Yeter ey hâme yeter gayrı du 'â demleridir
Ki çok oldukça güher kıymeti noksâna gelir

44. Cemreler her sene tâ birbirinin ardınca
Nev-bahâr erdiği müjdeyle gülistâna gelir

45. Göreyim şöyle kefi cûdunu kim ebr-i bahâr
Ana yüz şerm ile deryûze-i bârâna gelir

46. İzz ü devlet ola çün nâme-i kadrinle fahûr
İzz ü devlet sözü tâ nâmede unvâna gelir

47. Her günün 'yd u bahâran ola tâ kim a'yâd
Geh bahârâna gehî fasl-ı zemistâna gelir

(NEDİM DİVANI-KASİDE 14)

**BAHÂRİYYE DER-VASF-I ŞERÎF HUDÂVENDİGÂR-I
ESBAK SULTÂN SELÎM HÂN-I SÂLİS
ALEYHİR-RÂHMETİ VEL-GUFRÂN**

1. Ales sâbâh ki âheng-i nâ'me etdi hezâr
Açıldı feyz-i mâhâbbetle hâtır-ı gülzâr
2. Çemen çemen gül ü nergisle zeyn olup âlem
Açıldı gönlü gözü gülşenin erişdi bahâr
3. Düşüp bu keyf ile sünbül çözüldü düğmeleri
Edip tekellüfü târh oldu şâhid-i bâzâr
4. Cihân" tutdu bu keyfîyyet-i ak bîcân-ve
Yeşerdi neşve-i Nevrûz ile der ü dîvâr
5. Yayıldı şu'le-i âvâz-ı berk gülzâra
Edip hevâ rek-i ebr-i matîri rişte-i târ
6. Fuyûz-" nâme-i rengîn-i ak ile oldu
Elinde murtıb-ı dehrin bu şeş-cihet şeştâr
7. Çemende zevrak-ı lâleyle seyr eder jâle
Zemîne öyle hücûm etdi mevce-i ezhâr
8. Kan agladıp cigerin deldi gonçe-i âlin
Misâl-i hançer olup şâh-ı erguvân hûn-bâr
9. Neşât u şevk ile âlem o rûtbe sergerdân
Seçilmez oldu gülistânda mest ile hüşyâr

10. Bu zûr-ı neşve ile doğru gitme kâbil mi
Aceb mi cûlar eger keç meç etseler reftâr
11. Seherde sâgar alıp deste eylemi hurşîd
Sâbuh-ı subh ile reng-i şafakla def'-i humâr
12. Tamâm mest olup olmuş şukûfte mağz-ı cünûn
Başına su yerine mey döker yine emtâr
13. Sirâyet eylemi ol rütbe feyz sahrâya
Olur sadef gibi her berg-i huşk gevher-dâr
14. Ne berk-i huşk cihân sebz-i hurrem oldu tamâm
Enâr hâsıl eder şimdi sînesinde çenâr
15. O rütbe neşv ü nemâ var ki bülbül eylese âh
Şerârı terbiyet-i ebr ile olur gülnâr
16. Letâfet öyle ki her bir hâbâbdan görünür
Nücûm-i zâhiresiyle bu künbed-i devvâr
17. Sipihri atlası sandım ki olmuş âb-zede
Kenâr-ı havza düşüp bir sahîfe-i hâlkâr
18. Karanfûl işve nâz ile kırkmâ kâkûl ile
Nesîme revzen-i gülbünden arz eder dîdâr
19. Olup bütün çemen etfâli sarmâşık dolaşık
Biribirine fısıldıyâ aşk eder ızhâr
20. Budur ümîd ki cûşân olur bu demlerde
Misâl-i gevher-i yâkût o seng-dil dildâr

21. Degil âbes bu kadar cûşîş-i safâ vü sürûr
Miyân-ı bâgda zîrâ ki başka hâlet var
22. Çâdır çiçekleri zeyn etdi kûh u sahrâ-yı
Dagıldı daglara yek-pâre asker-i ezhâr
23. Nigâh-ı ehl-i suverden nihân temâşâsı
Göründü dîde-i Hak-bînime niçe esrâr
24. Çemende cem olup ecnâd-ı âlem-i melekût
Yeşil libâsla saf saf durur katâr katâr
25. Gürûh-ı Hâzret-i ervâh sebz-pûş olmuş
Dem-i bülend ile gül-bânklar olur tekrâr
26. Neger kudûmunu teşyî' imiş bu cem'yyet
Sıtanbul azmini etmiş o mâh-ı pür-envâr
27. Keşîde-i kâmet-i tûbâ hırâm-ı âlem-i gayb
Güzîde sancak-ı zîşân-ı Seyyidül-ebrâr
28. Kef-i kifâyet-i Sultân Selîme'dir kasdı
Odur emânet-i kübrâ budur emânetkâr
29. Zuhûr o server-i sâhib-zuhûra şimdi olur
Hünerverâna bu hasretle geçdi leyl ü nehâr
30. Bu taht- i devlete üç dâne Şeh Selîm erdi
Biri gazûb u birisi halîm bî-zinhâr

31. Budur o şâhlar"n sâlisi Selîm ü kerîm
Ergerçi hilm ü gazâbdan da mâyesi bisyâr
32. O padişâh ki dünyâyâ zât-ı cân gibidir
Duâ-yı devletin eyler eb ü seher tekrâr
33. O padişâh ki hulk-i kerîmi vermişdir
Cihâna revnak-ı enfâs-ı evliyâ-yı kibâr
34. Hidîv-i mâdelet-ârâ dilîr-i Rüstem-gîr
Ki bâz-ı himmeti sî-murgu saymâz elde şikâr
35. Adâlet etdi zamânında âlemi sîrâb
Bahâr mevsimi gûyâ ki ebr-i gevher-bâr
36. Kimin liyakâti var şimdi zulme zerre kadar
Ederken âlemi rûşen o mihr-i lem'a-nisâr
37. Sebüktîgin-i sebüksenge eylemem teşbîh
O gâh münkalibu'l-kalb idi bu kûh-ı vakâr
38. Meseldir etdigi va'd-i dürûg Tûsîye
Bu etdi va'desiz ihsân-i bî-hisâb şümâr
39. Sühan-şinâs ü sühan-perver ü kerem- güster
Nâzîrini meger âyînede göre enzâr
40. Eyâ şehenşeh-ı sâhib-zamân-ü Dârâ fer
Senin inâyetin oldu bu güft ü gûya medâr
41. Zamânlar oldu ki kadr-i hüner güm olmuş idi
Gelip kemâl-i keremle sen eyledîn izhâr

42. Bu bâga laklaka-i laklak eylemişdi hucûm
Kalıp kafesde nihân tût-î şeker-güftâr

43. Ne günler etdi güzêr kim sükûtumuzla bile
Ederdik ilm ü hüner nisbet olsa istiğfâr

44. Açıldı gonçe-i âmâlimiz bîhamdillâh
Hudâyâ şükr-i firâvân ola hezâr hezâr

45. O bir hikâye-i dîr u dirâzdır Gâlib
Duâyâ bala yâkısmâz duâcılar miksâr

46. Ne dem ki feyz-i bahâr ile şâd ola gülşen
Ne dem ki hâk ede bûy-ı nesîmi müşg-nisâr

47. Küşâde hurrem ola gül gibi müsellemler ola
Hemân vücûd bula hâtırına her ne ki var

(ŞEYH GALİP DİVANI- KASİDE 16)

**Bahâriyye Der-Sitâyîş-i Hibetullâh Sultân-ı ‘Aliyyetü’ş-Şân
(Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün)**

1. Bahâr eyyâmı geldi başladı bülbüller efgâna
Nola reşk eylese cennet bu mevsimde gülistana

2. Akarsular sirişk-i ‘âşıkân-âsâ hurûş itdi
Leb-i cûda görünce servi beñzer kadd-i hûbâna

3. Ne ra'nâ yâsemenler sîne-i dilber gibi ammâ
Hele pek beñziyor şeb-bû da gîsû-yı cûvânâna
4. Ruh-ı dildâra beñzer lâleler güller karanfüller
Muhassal her biri bir zevk bahş itmez mi insâna
5. Veliyyü'n-ni'metim ol sûya teşrîf eyleyüp bir şeb
Sürûrından şakâyık kıpkızıl olmuşdı dîvâne
6. Benefşe itmede her câyı mesken tarh-ı gülşende
Katı hercâyı dilber rahmı yok mı dâg-ı pinhâna
7. Bi-hamdillâh Cenâb-ı Hazret-i Sultân-ı 'âlî-şân
Kudûmiyle tarâvet virdi bir kat sünbûlistâna
8. Dem-â-dem 'andelîb efgân idüp 'arz eyler ahvâlin
Lisân-ı hâl ile gûyâ Hibetullâh Sultân'a
9. Perîşân oldı 'aklım zülf-i dilber gibi hayretle
İdince çeşm-i 'ibretle nazar bu feyz-i Yezdân'a
10. Bitürdüm gülsitân-ı hâmeden bir tâze vü ter kim
Gâzel tarzında gûyâ beñzedi bir verd-i handâna
11. Nedendir itmez oldı âteşim te'sîr cânâna
Yanup yakıldığım gördükçe hayrân oldı pervâne
12. Tutuşdı kalmadı kat'â tenimde mûlarım bir bir
Fetîl-efrûz olunca şem'-i 'aşkı sîne-i câna
13. Der-i kûyuñda feryâd eylesem de eyleme ta'yîb
Gedâlar hâlini 'arz eyler elbet şâh-ı devrâna

14. Görünce çeşmini Allâh Allâh oldu feryâdım
O kâfir merhamet itmez mi âyâ ehl-i îmâna
15. Güzeller ‘âşık-ı dil-hastegâna zulmi az itsün
Dil-i bîmârımız tâkat getirmez cevri-i hûbâna
16. Dil-i mahzûnumuz bâg-ı cihâna iltifât itmez
Nola beñzerse dahi anda nergis çeşm-i mestâna
17. Dil-i mecrûhumuz da lâle-âsâ dâg dâg oldu
Bu nâr-ı ‘aşk ile Leylâ komuşdur başı meydâna
18. Bu bâg-ı ‘âlemiñ hâr u hasından ebkem olmuşdum
Bahâr-ı tab‘ım olmuşken baña bu gamla bîgâne
19. Görüp nûr-ı cemâliñ gonca-i ümmîdim açıldı
Safâ bahş itdi eş‘ârım yine bu cân-ı nâlâna
20. Nola fahr eylese Leylâ kulı şimden girü zîrâ
Keşide kıldı nâm-ı Hazret-i Sultân'ı dîvâna
21. Degil ey hâme vâsf-ı zâtını bir vech ile haddiñ
Du‘â eyle hulûs-ı kalb ile sultân-ı zî-şâna
22. Hudâ eksikligin göstermeye bu ‘abd-i nâcîze
Emânet ola ancak zâtı Hayy-i Rabb-i Mennân'a
23. Gül-i tab‘ı açılsun biñ sene bu bâg-ı ‘âlemde
Anı bağışlaya Mevlâ şehen-şâh-ı cihân-bâna
24. Gülistân içre evrâd-ı zebân-ı bülbülân olsun
Kasîdem medh-i sultân ile irdi gayri pâyâna

(LEYLA HANIM DİVANI KASİDE-4)

**Kasîde-i Bahâriyye Der-Midhat-ı Sultân Ahmed-i Sâlis
fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün**

1. Nev-bahâr irdi yine oldı cihân hurrem ü şâd
Eyledi şûre-zemîn-i gamı firdevs-âbâd
2. Zîver-i rûy-ı dükân oldı metâ'-ı şâdî
Reste-bâzâr-ı kesel oldı be-hem-pîç-i kesâd
3. Kâleb efsürde iken irdi nebâtâta hayât
Âşkâr oldı yine ma'nî-i haşr-ı ecsâd
4. Öyle nakş eyledi levh-i güle üstâd-ı ezel
Cânı var mı k'ide tasvîr anı kilik-i Bih-zâd
5. Kıldı sahn-ı çemene darb-ı hıyâm-ı 'işret
Dâver-i nâmiye çâder çiçeğin itdi güşâd
6. Tab'-ı yâbis o kadar oldı rutûbet-âgîn
Gül-i rengîn olur ahger yerine zîb-i remâd
7. Çâr-sûy-ı çemenistânda dellâl-i hezâr
Hâs ü 'âma güher-i 'işreti itmekde mezâd
8. Hâbdan dîde-güşâ oldı çemende nergis
Subh-dem fâhte vü bülbül idince feryâd
9. Ser-fürû-bürde-i hüzn olsa benefşe n'aceb
Gonçeler olmuş iken mâye-i gül-hand-ı murâd

10. Ceyş-i sermâya hüçûm eyledi sultân-ı rebî'
Eyleyüp kartopını deşt-i çemende îcâd
11. Bezmi gülşende kurup nahl-i güli çeng idicek
Başladı nagmelere murg-ı terennüm-mu'tâd
12. İtmege geşt-i hıyâbân-ı sipihr-i hadrâ
Dest-ber-dest-i vifâk oldu çenâr ü şimşâd
13. Kalem-i mâşita-ı sun' ile çün bâg-ı na'îm
Gülşenün rûz-be-rûz olmada hüsni müzdâd
14. Kuvvet-i nâmiyede öyle tekâzâ var kim
Olsa hurşîd-i cihân-cûya eger pertev-dâd
15. Hey'et-i 'aksi olup ser-zede çün nîlûfer
Bûyı eyler dem-i 'Îsâ gibi tefrîh-i fu'âd
16. 'Aks-i verd-i ter olur âyineden nûkhet-sâz
Gülşeni tâ o kadar itdi hevâ feyz-âbâd
17. Şûre yerler dahı bu demde nemâ-yâftedür
Zühd-i huşk ile meger sâha-ı kalb-i zühhâd
18. Eser-i kâmile-i nâmiyeden olsa sezâ
Bûy-ı hadrâ-yı zemîn gıpta-dih-i müşk ü zebâd
19. Levh-i sîm üzre hemân nakş-ı kalem-kârîdür
Halka-ber-halka-ı emvâc idüp cûları bâd
20. Varak-ı sûsen ile lâle kılıç haftândur
Gönderür vâlî-i nev-rûza şeh-i ferruh-zâd

21. Nice şeh mihr-i cihân-tâb-ı sipihr-i ikbâl
Nice şeh mâ-hasal-i memleket-i dâniş ü dâd
22. Şeh-i ferhunde-şiyem ma' delet-efrûz-ı himem
Çihre-perdâz-ı kerem âb-ı rûh-ı rüşd ü sedâd
23. Kahramân-pîşe hudâvend-i Tehemten-savlet
K'oldılar emrine şâhân-ı zamâne münkâd
24. Vâsf-ı pâkin kalem-i nâdire-senc-i ma'nâ
Levh-i ta'zîme bu ta'bîr ile eyler inşâd
25. Mazhar-ı lutf-ı ezel sâye-i Hak 'azze ve cel
Nâzım-ı dîn ü düvel dâver-i pâkîze-nihâd
26. Âsmân-mertebe hân Ahmed-i deryâ-dil kim
Reşk ider kevkebe-i câhına Cemşîd ü Kubâd
27. Pâdşâh-ı felek-evreng-i 'adâlet-güster
Revnağ-ı saltanat ârâyîş-i iklîm ü bilâd
28. O şehenşâh-ı kader-re'y-i hıred-fersâ kim
Zâtıdur 'âleme mahz-ı kerem-i Rabb-i 'ibâd
29. Perde-i devletine atlas-ı gerdûn ezyâl
Hayme-i rif'atine nûr-ı kevâkib evtâd
30. Buldı 'ahdinde mebânî-i salâh istihkâm
Lâne-i bûm-ı ferâğ oldı harâbât-ı fesâd

31. Hiç umılmazdı ola böyle siyeh-kâse iken
Ehl-i 'irfâna müsâ'id felek-isifle-nihâd
32. 'İllet-i gâ'ie imdâd-ı şehenşâhîdür
Yohsa lutf itmege kâdir mi sipihr-i bî-dâd
33. Minnet Allâha zamânında cihân âsûde
Bâ-husûs ehl-i dilün râhatı ber-vefk-ı murâd
34. Güher-i hamd ü sipâsı şeref-i zâtı ile
Kudsiyân eyledi pîrâye-i silk-i evrâd
35. O rızâ-dâde-i takdîr-i Hudâ kim a'dâ
Safha-ı sînede olsa rakam-ârâ-yı fesâd
36. Fi'l-mesel sâl-i hezâr olsa mukadder 'ömri
Mün'akis zâ'id olur sıfr-ı ulûf-ı a'dâd
37. Şastı bir mertebe kim kavs-i hümâ-saydından
Virse bir kez o hadeng-i kader-endâza güşâd
38. Tarfetu'l-'aynda âvîze-i fitrâki olur
Murg-ı hurşîd-i mülemma'-per-i çerh-i bî-dâd
39. Mûmdan olsa da peykân-ı kazâ-te'sîri
Ten-i gırbâle döner şekl-i nişân-ı fûlâd
40. Çâk olur safhada mânend-i dü-mısra' kalemi
Vasf-ı şemşîrini bir şâ'ir eger eylese yâd
41. Görse ol tîg-ı kazâ-cevheri behrâm-ı felek
Dehşetinden olur üftâde be-hâk-i münkâd

42. Berk-ı samsâm-ı cilâ-dâde-i düşmen-gîri
Oldı âteş-zen-i hırmenkede-i ehl-i 'inâd
43. Olsa tab'ından eger vâye-pezîr-i idrâk
Kâbil-i hikmet-i insânî olur tab'-ı cemâd
44. Gül-i hurşîde ider ta'ne giyâh-ı hod-rû
Nâmiye eylese lutfından eger istimdâd
45. Olsa perverde-i ebr-i felek-i insâfî
Hârdan dâmen-i gül-gonçe olurdu âzâd
46. Himmeti olsa eger takviye-bahşâ-yı zafer
Per-i 'ankâyı şikest eyler idi pâ-yı cerâd
47. Sahn-ı gülşende vezân olsa nesîm-i 'adli
Pençe-i hurdan ider şeb-nemi gül istirdâd
48. Sarsar-ı kahır vezân olsa ider bir demde
Bahri tennûr-ı pür-âteş güherin fahm-ı sevâd
49. Dîde-i terbiyeti olsa nigeş-sâz-ı cihân
Gösterür beççe-i sî-murg ü hümâ beyze-i hâd
50. Behmen ü Husrev olur gâşîye-ber-dûşânî
Olsa şevketle süvâr-ı feres-i şûh-nijâd
51. O sebûk-seyr-i zemîn-gerd-i felek-peymâ kim
Düşmene her şerer-i na'li olursâ'ika-zâd

52. Mâ-verâ-yı felegi sebkat ider nûr-ı nigâh
Dîde-i râkibi sûr'at demini eylese yâd

53. Olsa sûr'atle cilev-rîz-i 'inân reftârı
Peyk-i endîşe degül sâyesin eyler ib'âd

54. Sûr'ati vasfını tahrîre irişmez hâme
İtseler nüh felegi hokka yedi bahri midâd

55. Dâverâ dâdgerâ husrev-i 'âlî-güherâ
Ey şehensâh-ı 'Ömer-'adl ü 'Alî-isti'dâd

56. Bir iki beyt ile dergâhuna güstâhâne
İdeyüm mertebe-i tab'-ı bülendüm îrâd

57. Devletünde benem ol şâ'ir-i sihr-âver kim
Olur âvâze-i nutkum güher-i gûş-ı bilâd

58. Âb-ı hayvân gibi oldu reşehât-ı kalemüm
Zindegî-bahş-ı ma'ânî-i füsürde-ecsâd

59. Âteşîn-nâtıkayam k'oldı sevâd-ı nazmum
Hâl-i ruhsâr-ı suhan dâg-ı derûn-ı hussâd

60. Kuvvet-i tab'umı dîvân-ı suhanda hâme
İtdi her beyt-i dü-mısra'um ile istişhâd

61. Deste levh ü kalem alsam mele'-i a'lâdan
İrişür gûş-ı dile zemzeme-i tahsîn-bâd

62. Feyz-yâb olsa eger lezzet-i güftârumdan
Telhî-i hanzal olur gayret-i şehd-i kannâd

63. Fenn-i eş'ârda sâhib-yed-i tûlâyam kim
 'Akl-ı kül pûşt-i kef-i 'aczi ider pîş-nihâd
64. Geldi hengâm-ı du'â eyleme itnâb-ı suhan
 Tâ-be-key lâf-ı temeddühle bu teksîr-i sevâd
65. Eyle şimden girü sıdk ile du'â ey Sâmi
 Müstecâb eyleye lutfıyla anı Rabb-i 'ibâd
66. Eyleyüp feyz-i 'amîm ebr-i bahârî tâ kim
 Ola günden güne gülzâr-ı cihân hurrem ü şâd
67. Görmeye rûy-ı hazân bâgçe-i ikbâli
 Hâr-ı gamdan ola gül-gonçe-i zâtı âzâd
68. Tûl-i 'ömr ile çemen-suffe-i devletde müdâm
 Her şebi kadr ola her rûzı misâl-i a'yâd

Bahâriyye-i Sâmi

mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fe'ûlün

1. Hengâm-ı dey irişdi yine bâd-ı subh-dem
 Oldı çemen-tırâz-ı nev-âyîn-i köhne dem
2. Nakkâş-ı tâze-tarh-ı bahâr-ı kühen yine
 Levh-i zemîne eyledi nakş-ı siyeh kalem
3. Gûyâ ki hall idüp zehebi lâceverdî cû
 Evrâk-ı bûstâna çeker cedvel-i 'Acem
4. Eyler hisâb nakd-i zerin hâzin-i hazân
 Zencîr-i hurde-mevce-i cûdan döküp rakam

5. Sultân-ı sayf idince sefer celle ismuhu
İtdi bih ü enârı bihîn-top-ı zer-‘alem
6. Zâtında togrılık görüp itdi mü’ebbeden
Sebze bahârı nâmiye tîmâr-ı serve zam
7. İstanbulun hevâ-yı latîfî ‘ale’l-husûs
Oldı bu fasl içinde safâ-bahş-ı bîş ü kem
8. Ahsente i’tidâl-i hevâ-yı Sıtanbula
K’olmış hacâlet ile nihân gülşen-i İrem
9. Oldı fusûl-i çârda yek-reng-i Çâr-bâg
Sayf ü şitâsıdur gül-i ra’nâ-yı ‘ayş ü dem
10. Pür-nahl-i sûr dâhil-i sûrında ravzalar
Sad devha hâricinde anun der-kenâr-ı yem
11. Magz-ı seri hemân seped-i gül-fürûş olur
Yâd eylese hevâsını bir şeyh-i pür-herem
12. Her tahte-i şükûfe künûz-ı defînedür
K’olmış nühüfte anda nice dürc-i beste-fem
13. Vaktinde şakk-ı arz idüp üstâd-ı nâmiye
İzhâr ider cevâhir-i medfûnı dem-be-dem
14. Tarh idüp âbnûsî siyeh pîş-tahteler
Üstâd-ı bâgbân-ı çemen-perver-i hikem
15. Saklar piyâz-ı lâleyi kat kat harîr ile
Cevfinde hem-çü la’l ü yevâkît idüp be-hem

16. Zerrîn kadehle jâle-i terden 'arak görür
Her tahte oldu nergise şâhâne taht-ı Cem

(ARPAEMİNİ-ZADE SAMİ DİVANI- KASİDE 3)

Der-Hakk-ı Şehîd 'Alî Paşa

mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

1. Bahâr irdi yine sahn-ı çemen pür-zînet ü ferdür
Bihişt-i câvidânîden cihânun lutfi berterdür
2. Bilür çeşm-i hakîkatle temâşâ eyleyen 'ârif
Cemâl-i Hakka her berg-i çemen bir gûne mazhardur
3. Feleklerdür hum-ı fîrûze-fâm-ı sıbgatu'llâhî
Nebâtâtun anunçün her libâsı levn-i dîgerdür
4. Leb-i cû su gibi takrîr ider lutf-ı çemenzârı
Serivler hâme-der-kef nakş-perdâz-ı gül-i terdür
5. Degül üşkûfeler eşcârdan rîzân olan hâke
Letâfetle zemîn âyînedür bu 'aks-i ahterdür
6. Letâfetle zemînün sâye-i rengîn-i ezhârı
Dimâg-ı câna mânend-i benefşe nûkhet-âverdür

(ARPAEMİNİ-ZADE SAMİ DİVANI – KASİDE 11)

Kasîde-i Şitâ'îyye

mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

1. Yine âsârın izhâr eyledi hengâm-ı dey hakkâ
‘ Aceb esdi savurdu nice günler serdî-i sermâ
2. Degül berf üstine çil akçe saçdı erba'în içre
Sıtanbulun felek ta'zîm-i şânın eyleyüp icrâ
3. Zemîn üzre o denlü pek sarılmış kabza-ı hurşîd
Ne çekdi ref' idince pençesin bî-tâb idüp sermâ
4. N'ola 'attâr-ı çerhün olsa rîzân kand-i kâfûrî
Kırıldı tablasında tondı ke's-i encüm-i zehrâ
5. Kudûm-ı lâleye nezzâre-senc-i hasret olmakdan
Gözine ak düşüp berf ile nergis oldu nâ-bînâ
6. Çemende döndi her serv-i sehî bir şem'-i kâfûra
Serinde şu'leveş zâhir olup gice meh-i garrâ
7. Soyınup hânkâh-ı Gülşenîde erba'în çekdi
Nihâl-i verd geydi pîr-i deyden hırka-ı beyzâ
8. Neyistânun çalındı benzi dem-serdî-i sermâdan
Ham itdi pîr-i çengî-i şitâ eşcârı çengâsâ
9. Soyınmışdı egerçi nev-nihâlân kuştî-gîrâne
Misâl-i Zâl-i Zer meydâna çıkdı basdı kış ammâ
10. Sovuk tutsa 'aceb mi şimdi rindân câm-ı billûrî
Görinür çeşmine hem-sûret-i yah sâgar-ı minâ

11. Ayagını kümeýt-i mey üşütđi eyle gel ta'rif
Yetişsün tâ ki sâkî germ olunca neş'e-isahbâ
12. 'Aceb mir'ât-ı yah-reng-i felekde oldu mı mer'î
Bu gûne in'ikâs-ı incimâd-ı sûret-i gabrâ
13. Meger kürsîde dîdârı ola şeyh-i mürâ'înün
Kelâm-ı bâridin serd eyledükçe zemherîrâsâ
14. Ger ibrâz-ı hüner itse bu dem Zerdüş-ti sâhib-Zend
Şerâr-ı seng olur mânend-i erzen münce mid peydâ
15. Sebâtı kıl kalemle zîbakun ahgerde mümkindür
Bürûdet tab'-ı nâra öyle te'sîr eyledi hakkâ
16. İderdi imtinân ehl-i cahîme Mâlik-i dûzah
Eger bu kış kıyâmetle göreydi 'âlemi farzâ
17. O denlû tab'-ı sermâ-dîdeye nâr oldu şevk-âver
Ki rûy-ı mankal-i sûzâna oldukça nîgeh-peymâ
18. Sanur bir kâsedür kim dâne-i rümmân ile memlû
Ekilmiş üstine hâkisteri sükker durur gûyâ
(ARPAEMİNİ-ZADE SAMİ DİVANI- KASİDE 7)

Şitâ'iyye-i Hezl-âmîz Berây-ı Edrine
mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

1. Şitâda Edrine şehri garîb hâletde
Ki i'tidâl ile âb ü hevâ Bürûdetde
2. Muhâldür reh-i yah-bestesinde âmed-şud

Ki ser takaddüm ider pâydan refâkatde

3. Nihâl-i bâgları mürde-i kefen-ber-dûş

Kenâr-ı bâmı sinân-ı gamı irâ'etde

4. Şikeste câmları şeh-nişînleri ber-hâk

Kibârı hâne-harâb ehl-i sûkı zilletde

5. Bahârı gerçi cevâhîr-nisâr imiş tutalum

Olur rahîs güher buz olursa kıymetde

6. Cevânı berf ile pîr-i sefîd-rîşe döner

Eser kalur mı bu vech ile hüsn-i sûretde

7. Çü i'tidâl-i hevâ 'ilm ü ma'rifet nâ-yâb

Tıbâ'-ı ehl-i beled müttetik cehâletde

8. Misâl-i berf nukûd-ı müsâfirân zâyi'

Ricâl-i şehîr çü yah cem' âb-ı devletde

9. Siyâh fahm ile âteş bahâsına hîzem

Netîce serdî-i kaht ile dil meşakkatde

10. Virürdi dûzahiyâna cahîmi minnet ile

Bu şehre Mâlik eger gelse kış kıyâmetde

11. Isınmaz âdeme mânend-i seng-i serd-mizâc

Sovuk mu'âmelesi halkınun tabî'atde

12. Kinâyedür garaz ıtlâk-ı dâr-ı meymeneden

Bu şehre var mı mu'âdil 'aceb nuhûsetde

13. Sirişk-i dîde nemekveş tonup fütâde ider
Nigâh-ı lagziş-i pâ reh-güzâr-ı hayretde

14. Keser kılıç gibi kış pâ-yı merdüm-i çeşmi
Şikâf-ı pencereden taşraya nezâretde

15. Zihâmı râhda gerdûnelerle gâvlarun
Kişiye mâni' olur bir yere 'azîmetde

16. Kabâda hubs-ı bakar dâmeninde levs-i vahal
Güzâr iderse de 'âciz kalur tahâretde

17. O denlû şiddet-i sermâ-yı buhl ü imsâki
Ki dest-i ehl-i kerem cümle ceyb-i hissetde

18. Yine Sitanbul ile da'vî-i tesâvîde
Edirne halkı 'aceb rütbe-i hamâkatde

19. Dahı şedâ'id-i sermâyı vasf iderdüm lîk
Midâdum oldı füsürde dem-i kitâbetde

(ARPAEMİNİ-ZADE SAMİ DİVANI- KASİDE 26)

ŞARKI

Muntazır teşrîfine saf saf durur serv-i çemen
Vaktidir ey nev bahâr-ı işve bu gülzâra gel
Yolların bekler gül-i nesrîn ü arar yâsemen
Vaktidir ey nev-bahâr-ı işve gülzâra gel

Sîne-i pür-dâg-ı gûyâ lâle-zâr etdim sana
Çeşme çeşme eşk-i çeşmim cûybâr etdim sana
Bir müferrih bâl-ı dil-cû âşikâr etdim sana
Vaktidir ey nev-bahâr-ı işve gülzâra gel

Çekme istingaya nâz u cevri efzûn eyleme
 Goncanın sad-pâre olmu bâgrını hûn eyleme
 Sebze-zârın benzini soldurma mahzûn eyleme
 Vaktidir ey nev-bahâr-ı işve gülzâra gel

Cûşîş-i hûn-ı safâya ermeden vakt-i sükûn
 Etmeden bülbüllerin feryâdını fûrkat zebûn
 Gâlibi zencîr-i mevce çekmeden cûy-ı cünûn
 Vaktidir ey nev-bahâr-ı işve gülzâra gel
 (ŞEYH GALİB DİVANI- ŞARKI 4)

I.

Gülzâra salın mevsimidir geşt ü güzârın
 Ver hükmünü ey serv-i revân köhne bahârın
 Dök zülfünü semmûr giyinsin ko izârın
 Ver hükmünü ey serv-i revân köhne bahârın

II.

Bülbüllerin ister seni ey gonca-dehen gel
 Gül gitdiğini anmayalım gülşene sen gel
 Pâ-mâl-i şitâ olmadan iklim-i çemen gel
 Ver hükmünü ey serv-i revân köhne bahârın

III.

Sal hatt-ı siyâhkârın o ruhsâre-i âle
 Semmûrunu kaplat bu sene kırmızı şâla
 Al deste eğer lâle bulunmazsa piyâle
 Ver hükmünü ey serv-i revân köhne bahârın

IV.

Cennet gibi âlem yine her mîve firâvân
 Sen mîve-i vaslın dahi etmez misin erzân
 Uşşâka birer bûse edüp gizlice ihsân

Ver hükmünü ey serv-i revân köhne bahârın

V.

Bir mısra‘ işitdim yine ey şûh-ı dil-ârâ

Bir hoşça da bilmem ne demek istedi ammâ

Ma‘kûl dedi zann ederim onu Nedîmâ

Ver hükmünü ey serv-i revân köhne bahârın

(NEDİM DİVANI- ŞARKI 28)

KAYNAKLAR

- AÇA, Mehmet, Haluk, GÖKALP ve İsa, KOCAKAPLAN, (2009), **Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi**, Kriter Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul
- ALTUNEL, Melek, (1995), “Neyyir Abdulhalim Dede Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Konya.
- ARPACI, Metin, (2005), “Fazıl Hacı Tahir Efendi, Hayatı ve Divânının Transkripsiyonlu Metni”, Yüksek Lisans Tezi, **Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara.
- AVŞAR, Ziya, (2017), **Revânî Dîvânı**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- AYVAZOĞLU, Beşir, (1992), **Güller Kitabı Türk Çiçek Kültürü Üzerine Bir Deneme**, Ötüken Neşriyat, 1. Basım, İstanbul.
- AZAKLI, İmran, (1998), “Zübeyde Fıtnat Hanım’ın Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni”, Yüksek Lisans Tezi, **Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Kırıkkale.
- BATUR, Atilla, (2010), **Müverrih Sürûrî Külliyyatı-1 Divanı**, Divan Yayıncılık, Birinci Baskı, Ankara
- BAYRAM, Sibel, (2006), “Azbi Baba Hayatı -Eserleri-Hayatı Sanatı ve Divanı” (İnceleme-Tenkidli Metin), Yüksek Lisans Tezi, **Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Edirne.
- BAYRAM, Yavuz, (2001), “Çiçeklerle Diğer Bitkilerin Divan Şiirine Yansıma Biçimleri ve Anlam Çerçeveleri”, Doktora Tezi, **OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Samsun.
- BAYRAM, Yavuz, (2007), “Klasik Türk Şiirinde Duyguların Dili: Çiçekler”, Turkish Studies International Periodical For the Languages, **Literature and History of Turkish or Turkic**, sayı 2/4.

- CEYHAN, Âdem, (1990), “Enis Recep Dede Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Eserleri Dîvânı”, Yüksek Lisans Tezi, **Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.
- CUNBUR, Müjgan, (1995),” Klâsik Edebîyatımızda Nevruz”, **Türk Kültüründe Nevruz Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri**, Haz. Sadık TURAL, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara
- ÇAKIRCI, Mehmet, (2006), “Hâkim Mehmet Efendi Divanı (inceleme-transkripsiyonlu metin)”, Yüksek Lisans Tezi, **Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Sivas.
- ÇIPAN, Mustafa, (1991), “Fasîh Ahmed Dede, Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divan’ının Tendidli Metni”, Doktora Tezi, **Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Konya.
- DEMİR, Tarık, (2006), “Edirneli Fâiz Divânı İnceleme -Metin-Dizin”, Yüksek Lisans Tezi, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara
- DEMİREL, H. Gamze, (2005), “18. Yüzyıl Şairlerinden Belîğ Mehmet Emin Divânı (İnceleme- Tenkidli Metin, Tahlil)”, Doktora Tezi, **Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Elâzığ
- DOĞAN, Muhammed Nur, (1997), **Şeyhülislâm Esad ve Divanı**, MEB, İstanbul.
- DÖNER, Ertuğrul, (2017), Bazı Kültürlerde ve Dinlerde Zaman, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 17(1),227-247.
- ELBİR Bilal, (1997), “Kânî Divânı Üzerine Bir İnceleme”, Yüksek Lisans Tezi, **Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İzmir
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, (1971), **Şeyh Galip Divanı’ndan Seçmeler**, Milli Eğitim Basımevi, Birinci Basılış, İstanbul
- GÜRBÜZ Mehmet ve Ahmet Hamdi, Aydın, (2012), Zaman Kavramı ve Yönetimi, **KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi / KSU Journal of Social Sciences 9 (2) 2012**, Kahramanmaraş
- HORATA, Osman, (2009), **Has Bahçede Hazan Vakti, XVIII. Yüzyıl: Son Klasik Dönem Türk Edebiyatı**, Akçağ Yayınları, Birinci Baskı, Ankara

- KABAKLI, Ahmet, (1992) **Şiir İncelemeleri**, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul
- KAHRAMAN, Bahattin, “Vahid Mahtumi Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Eserlerinin Tenkitli Metni”, Doktora Tezi, **Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Konya
- KALKIŞIM M. Muhsin, (1992), “Şeyh Galib Divanı”, Doktora Tezi, **İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul
- KARAMAN, Gülay, (2012), “Perîşân Çiçek Sünbül ve Klasik Türk Şiirinde İşlenişi”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi II**
- KARTAL, Ahmet, (1998), **Klasik Türk Şiirinde Lâle**, Akçağ Yayınları, Ankara
- KASIR, Hasan Ali, (1996), “Esrâr Dede Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvan’ının Karşılaştırmalı Metni”, Doktora Tezi, **Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Erzurum.
- KILIÇ, Muharrem, (1995), “Münif Antakî Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri, Divanının Tenkidli Metni ve İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, **Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Erzurum
- KIRKLAROĞLU, Hakan, (2018), “Bilim Tarihi Açısından Psikoloji ve Bilimselliği Üzerine Tartışma”, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Ankara
- KOCA, Osman, (2006), **Divan Şiirinden Seçmeler “Kronolojik Antoloji”** Beyan Yayınları, İstanbul
- KÖSOĞLU, Nevzat, (1987), **Büyük Türk Klasikleri**, Altıncı Cilt, Ötüken Neşriyat ve Söğüt Yayıncılık, İstanbul
- KUTLAR, Fatma Sabiha, (1996), “Arpaemini-zade Sami Divanı Tenkitli Metin-İnceleme-Özel Adlar Dizini”, Doktora Tezi, **Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara
- MACİT, Muhsin, (1997), Nedim **Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara
- MAZIOĞLU, Hasibe, (1989), **Nedim**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara

- MAZIOĞLU, Hasibe, (1992), **Nedim'in Divan Şiirine Getirdiği Yenilik**, Akçağ Yayınları, 2. Baskı, Ankara
- MENGİ, Mine, (1994), **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Akçağ Yayınları, Ankara
- MERMER, Ahmet ve Neslihan, KOÇ KESKİN, (2005), **Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yayınları, Ankara
- EFLATUN, Muvaffak, (2006), **Eski Türk Edebiyatına Giriş: Yüzyıllara Göre Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Akçağ Yayınları, Birinci Baskı, Ankara
- OĞRAŞ, Rıza, (1991), “Hoca Neş’et Divanı (İnceleme ve Tenkidli Metin)”, Yayınlanmamış Lisans Tezi, **İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul
- ONAY, Ahmet Talat, (1996), **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul
- ONAY, Ahmet Talât, (1996), **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı**.
- PALA, İskender, (2004), **Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü**, Kapı Yayınları, 13. Basım, İstanbul
- PALA, İskender, (2005), **Divan Edebiyatı**, Kapı Yayınları, 7. Basım, İstanbul
- SARAÇ, M. A. Yekta, (1991), Emrî ve Divânı, Doktora Tezi, **İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul
- SATOĞLU, Ahmet, (1986), “Tarihimizde Lâle ve Lâle Devri”, **Milli Kültür Dergisi**, Mart
- SEKMAN Aziz, (2017), Felsefe, Din ve Kültürde Zaman, **AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, Güz 2017**, Cilt:5, Sayı:10, Bolu
- TACAŁAN (TALIK) Nebahat, (1998), “Tayyar (Mahmud) Paşa Hayatı, Edebi Şahsiyeti, Eserleri ve Divânı'nın Tenkidli Metni”, Yüksek Lisans Tezi, **Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Edirne
- TOK, Vedat Ali (1995), “Garibi Divanı İnceleme- Metin”, Yüksek Lisans Tezi, **Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Kayseri

- Türk Dil Kurumu, (2005), **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Onuncu Baskı, Ankara
- UZUN, Mustafa, (1982), “Dede Ömer Rûşenî’nin Hayatı, Eserleri ve Miskinnâmesi, Basılmamış Doktora Tezi, **MÜ İLâhiyat Fakültesi**, İstanbul
- ÜSTÜNOVA, Kerime, (2005), Türkçede Zaman Kavramı ve İşleniş, **U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi** Yıl: 6, Sayı: 9, Bursa
- YAĞCI, Ömer Gökhan, (2006) “Mehmet Şerif Efendi Divanı (İnceleme-Metin)”, Yüksek Lisans Tezi, **Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Kırıkkale
- YALAP, Hakan, (2003), “Subhizade Abdi Abdullah Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı (İnceleme-Metin-İndeks)”, Yüksek Lisans Tezi, **Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Niğde
- YAZAR, İlyas, (2012), **Kânî Divanı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Kültür Eserleri 507, Ankara
- Yeni Hayat Ansiklopedisi**, (1990), Beşinci Cilt, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul
- YILDIZ Ali, (2006), “18.Yüzyıl Şairlerinden Ferhat Paşa Divânı(Metin -İnceleme)”, Yüksek Lisans Tezi, **Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, İstanbul
- YILMAZ, Mustafa, (1997), “Mehmet Nasûhî Efendi Hayatı, Eserleri ve Divançesinin Tenkidli Neşri, Yüksek Lisans Tezi, **Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi**, İstanbul
- YORULMAZ, Hüseyin, (1989), “Koca Râgıp Paşa Divanı (Araştırma- Metin)”, Yüksek Lisans Tezi, **İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul

Elektronik kaynak

<http://www.geocities.com/msefercioglu/makaleler/divansiirindecevre.htm>, (14.11.2018).

DİZİN

-A-

Ağaç, ix, 126, 182
 Antakyalı Münif, xii, 9
 Aşık, 18, 20, 21, 57, 72, 73, 277, 308
 Aşk, 9, 309
 Azbi Baba, xii, 362

-B-

Bağ, viii, ix, x, 29, 101, 123, 184, 188, 206, 238, 325
 Bahar, viii, ix, x, xii, 1, 15, 16, 18, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 32, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 55, 56, 57, 59, 60, 62, 63, 64, 66, 67, 68, 70, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 98, 99, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 116, 117, 118, 120, 121, 123, 125, 126, 127, 128, 130, 132, 133, 135, 138, 139, 141, 144, 147, 150, 151, 152, 154, 155, 157, 159, 160, 161, 166, 167, 168, 169, 177, 178, 183, 184, 186, 187, 189, 191, 192, 195, 217, 248, 251, 252, 253, 264, 268, 271, 289, 297, 300, 301, 302, 311, 313, 316, 317, 318, 320, 321, 322, 323, 325, 327, 330, 331, 332
 Bayram, vii, ix, 84, 88, 108, 116, 118, 141, 156, 214, 242
 Benefşe, viii, 21, 116, 117, 345
 Beylikçi İzzet, xii, 9
 Bülbül, viii, ix, x, xi, 23, 24, 40, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 59, 81, 82, 89, 171, 191, 213, 226, 227, 247, 248, 271, 274, 289, 308, 319, 332

-C-

Coşku, ix, 138

-Ç-

Çemen, ix, x, 6, 70, 106, 114, 119, 127, 144, 146, 150, 152, 154, 157, 158, 178, 195, 202, 203, 238, 263, 322, 332, 340
 Çeşm, viii, 27, 29, 114, 253
 Çiçek, 87, 236, 362, 364

-E-

Eğlence, ix, 130, 321
 Emrî, 365
 Enis Recep Dede, xii, 363
 Erbâin, xi, 309
 Esrar Dede, xii, 9

-F-

Fazıl Hacı Tahir Efendi, xii, 9, 362
 Ferhat Paşa, xii, 9, 366
 Fıtnat Hanım, xii, 104, 362

-G-

Gonca, viii, ix, 21, 36, 79, 83, 84, 95, 96, 233, 293, 302, 319, 320
 Gül, viii, ix, x, xi, 12, 17, 23, 25, 26, 27, 32, 39, 40, 49, 51, 52, 53, 55, 56, 60, 61, 62, 65, 67, 76, 79, 80, 82, 84, 85, 88, 89, 90, 91, 94, 95, 97, 99, 103, 107, 108, 112, 116, 117, 119, 120, 126, 129, 133, 134, 136, 143, 147, 158, 159, 160, 163, 164, 165, 167, 168, 169, 171, 172, 173, 174, 175, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 189, 190, 193, 195, 196, 201, 207, 214, 220, 221, 222, 226, 227, 228, 233, 236, 237, 238, 240, 246, 251, 252, 253, 254, 261, 263, 268, 271, 272, 274, 280, 281, 284, 290, 291, 297, 308, 309, 316, 318, 320,

322, 323, 324, 332, 337, 339, 346,
347, 351, 360
Gülistan, ix, 108, 177, 201, 236, 325
Gülşen, ix, x, 12, 68, 77, 165, 167, 175,
176, 199, 200, 236, 263, 264, 306,
322, 323, 325, 329, 332
Gülzar, ix, 159, 196

-H-

Hazan, viii, ix, x, 67, 68, 69, 70, 232,
233, 261, 263, 266, 267, 268, 271,
274, 276, 277, 278, 280, 283, 299,
334, 363

-İ-

Iyd, 47, 142, 156, 244, 303

-İ-

İşret, viii, ix, x, 42, 215, 244, 301, 329,
332

-K-

Karanfil, viii, 121, 123
Kaside, xii
Kış, x, xi, 1, 3, 22, 40, 42, 95, 104, 130,
173, 257, 268, 286, 288, 290, 291,
292, 297, 298, 299, 300, 301, 302,
304, 305, 306, 308, 309, 310, 311,
312, 313, 314, 315, 317, 329, 331,
332

-L-

Lale, 4, 5, 6, 7, 9, 42, 46, 99, 100, 142,
192, 220, 290, 304, 315, 316, 320,
322
Lalezar, 128, 190, 192, 196, 323

-M-

Mehmet Şerif Efendi, xii, 9, 366
Mevsim, v, 2, 10, 12, 13, 94, 131, 132,
137, 139, 143, 193, 207, 210, 213,
214, 215, 254, 257
Meyve, ix, 126

-N-

Nedim, xiii, 5, 7, 8, 30, 31, 40, 41, 57,
60, 63, 101, 107, 119, 134, 161, 175,
199, 257, 258, 283, 292, 294, 295,
296, 298, 307, 313, 315, 316, 364,
365
Nergis, viii, 27, 29, 113, 115, 244, 262,
287
Nevbahar, ix, 196, 199, 201, 202, 204,
206, 209, 210, 212, 215, 220, 223,
226, 229, 233, 316, 323, 324, 330,
331
Nevruz, ix, x, 86, 235, 236, 237, 238,
239, 240, 241, 243, 244, 246, 247,
248, 250, 256, 269, 325, 331

-R-

Rasih, xiii, 9
Revani, xiii, 9, 94, 123, 254

-S-

Sabah, viii, 53, 77, 118, 170, 182, 279
Sebz, ix, 123, 126, 144, 204
Sevinç, ix, x, 132, 135, 206, 241
Sonbahar, 1, 68, 214, 261, 262, 263,
265, 266, 267, 268, 269, 271, 272,
273, 274, 275, 276, 277, 278, 279,
280, 281, 282, 283, 284, 317, 327,
331, 332
Sünbül, viii, 108, 109, 364

-Ş-

Şevk, ix, 69, 101, 132, 247, 335
Şeyh Galip, xiii, 6, 7, 56, 363
Şita, viii, 40

-T-

Temmuz, x, 3, 15, 256, 259, 326, 332

-Y-

Yaprak, viii, x, 25, 277, 332
Yaz, x, 1, 3, 11, 256, 257, 258, 259,
261, 326, 332

-Z-

Zaman, 2, 9, 10, 34, 139, 140, 141, 187,
189, 274, 332, 363, 365, 366

